

TUTKIMUS

Annuska Rantanen, Jaana Vanhatalo ja Ari Hynynen

Pikkukaupunkien laadulliset kasvu-urat

PIKKUKAUPUNKIEN
LAADULLISET KASVU-URAT

Annuska Rantanen, Jaana Vanhatalo ja Ari Hynynen

PIKKUKAUPUNKIEN LAADULLISET KASVU-URAT

KAKS – KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

Kunnallissalan kehittämissäätiön
Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 126
© Pole-Kuntatieto Oy ja kirjoittajat

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2025
ISBN 978-952-349-146-5 (nid)
ISBN 978-952-349-147-2 (pdf)
ISSN 1235-6956

Sisällys

Esipuhe	7
1 JOHDANTO	9
1.1 Pikkukaupunkien tutkimus ja määrittely	10
1.2 Käsitteellisiä työkaluja pikkukaupunkien kehityksen hahmottamiseen ja kestävän tulevaisuuden tekemiseen	13
1.2.1 Ilmiölinssi: kaupunkien kasvu ja supistuminen	13
1.2.2 Kehittämislinsi: älykäs supistuminen ja älykäs sopeutuminen	16
1.2.3 Uusi narratiivi: planetaarinen hyvinvointi ja eksistentiaalinen epävarmuus	20
2 TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTOT	23
2.1 Tutkimustehtävä: laadullisten kasvu-urien sanoittaminen ja välineet	23
2.2 Kuusi pikkukaupunkia tutkimuskohteena	26
2.2.1 Tutkimuksen operationalisointi: tavoitteet, rakenne ja kontekstualisointi	26
2.3 Muutoksen käsitteellistäminen ja välineet	28
2.3.1 Resilienssi ja resurssitehokkuus kaupunkikehityksen analysoinnissa ja ohjaamisessa	29
2.3.2 Supistumisilmiön tarkastelu erilaisilla mittareilla	42
3 KUUSI KAUPUNKITILANNEKUVAA JA KAKSI KEHITYSKUVAA	47
3.1 PILKKU-kaupunkien supistumiskehitys tilastojen ja paikatiedon valossa	51
3.1.1 PILKKU-kaupunkien supistumiskehitys tilastojen valossa	51

3.1.2	PILKKU-kaupunkien supistumiskehityksen uhkatekijät ..	56
3.1.3	Kauhavan ja Virtain supistumiskehityksen tilallis-ajalliset muutokset	58
3.2	Tulevaisuuslähtöiset tilannekuvat, kaupunkitilan potentiaalit	61
3.3	Kaupunkien strategioiden analyysi ja kysely resilienssikehikossa	69
3.3.1	Tahtotilan suhde tilannekuvaan	97
3.4	Kahden kaupungin kehitysnarratiivit ja kehityspolut	98
3.4.1	Kehityskuva dynaamisena prosessina: tilannekuvasta yhteiskehittelyyn	99
3.4.2	Kehityspolut	101
3.4.3	Kehityspolukuprosessin tuloksia ja reflektio	112
3.5	Pikkukaupunkien laadulliset kasvu-urat tapaustutkimuksen valossa	116
4	VASTUULLINEN SYSTEEMINEN LAADULLISTAMINEN	120
4.1	PILKKU-kehityspolkutyökalu	121
4.1.2	Työvaiheet	124
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSIA	132
5.1	Pikkukaupunkien roolin aktivointi	139
5.2	Politiikkasuosituksia ja jatkotutkimusehdotuksia	142
	Lähteet	147
LIITE 1:	Supistumisen uhkatekijöiden arvot kaupungeittain ja osa-alueittain	158
LIITE 2:	Kauhavan tilallis-ajallisten analyysien kartta-aineisto.....	160
LIITE 3:	Virtain tilallis-ajallisten analyysien kartta-aineisto.....	166
LIITE 4:	Elinvoimamittarien laajennus.....	171

Esipuhe

Kaupungistumisesta ja kaupunkikehittämisestä nykyisellään käytäviä keskusteluja hallitsee suurempien kaupunkien tematiikka. Elinvoimaa mitataan talouskasvun mittareilla, jotka painottavat määriä ja kokoja. Vaikka talous onkin keskeinen kaupunkikehityksen ajuri, sen ylikorostuminen jättää varjoonsa laadullisia kehittämispotentiaaleja. Asukkaan ja käyttäjän kokemuksellinen näkökulma jää helposti piiloon. Vallitseva diskurssi ei rohkaise pieniä ja keskisuuria kaupunkeja itseymmärryksensä reflektointiin, vaan ne hakevat kehittämisen malleja ja ihanteita suuremmista kaupungeista. Sen sijaan ne voisivat keskittyä omanlaisensa urbanismin löytämiseen tunnistamalla ja vahvistamalla paikallisia laatuja ja erityispiirteitä. Tässä yhteydessä voisi puhua vaikkapa *oikeankokoistamisesta*. Tutkimuksen tehtävänä on tällöin laajentaa kaupungistumisesta käytävää keskustelua rakentamalla käsitteellistä perustaa vaihtoehtoisille diskursseille.

PILKKU-hankkeen tavoitteena oli tutkia ja innostaa kaupunkeja pohtimaan, mitä niiden paikallisia ominaisuuksia ja voimavaroja ne voivat hyödyntää väestön ja talouden supistumisen olosuhteissa. Halusimme auttaa kaupunkeja löytämään omasta ympäristöstään ja kehittämisprosesseistaan sellaisia laadullisia ominaisuuksia ja resursseja, jotka jäävät helposti tunnistamatta niiden jäädessä määrällisten mittareiden varjoon mutta joilla on kiistattomia vaikutuksia hyvinvointiin, elinvoimaisuuteen sekä pito- ja vetovoimaan. Tällaisia tekijöitä voidaan löytää nykyisestä toimintakulttuurista, ja ne voivat liittyä esimerkiksi toiminnan tehokkuuteen, paikallisidentiteettiin, yhteisöllisyyteen tai ympäristöön.

Toiseksi haluttiin tunnistaa ympäristöstä ja prosesseista voimavaroja, joista on etua sopeutumisessa kestävyys siirtymään. Laadullisuudella viitataan siten kaupungin mahdollisuuksiin ja kapasiteetteihin, jotka auttavat niitä sopeutumaan toimintaympäristön muutoksiin ja joilla ne voivat edistää kestävyys siirtymää. Toisin sanoen laatua ovat niin inhimillistä kuin ekosysteemienkin hyvinvointia lisäävät tekijät.

Tutkimuksen kohdekaupunkeina oli kolme kaupunkia Etelä-Pohjanmaalta (Alajärvi, Alavus, Kauhava) ja kolme Pirkanmaalta (Akaa, Ikaalinen, Virrat). Tarkemmat kehityspolut hahmoteltiin Kauhavalla ja Virroilla. Haluamme kiittää lämpimästi kaikkia kyselyihin osallistuneita kaupunkeja, mutta aivan erityisesti Kauhavan ja Virtain päättäjiä ja virkahenkilöitä, joiden kanssa käytiin mielenkiintoiset, syventävät ryhmäkeskustelut! Suurkiitokset myös Kunnallisalan kehittämissäätiölle, jonka rahoitus mahdollisti tutkimuksen tekemisen. Erityiskiitokset osoitamme tutkimuspäällikkö Sami Borgille, jonka tarkkanäköiset kommentit olivat suureksi avuksi tämän raportin toimitustyössä.

PILKKU-tutkimusryhmä:

Ari Hynynen, Annuska Rantanen ja Jaana Vanhatalo

1 Johdanto

Johdannossa esitellään PILKKU-hankkeen lähtökohdat käymällä läpi ajan-kohtaista tutkimuskirjallisuutta ja keskustelua kaupunkien nykytilasta, kehitysuunnista ja sopeutumiskeinoista epävarmaan tulevaisuuteen. Pikkukaupunkien nykytilaa peilataan aluekehitykseen tarkastelemalla kasvun ja supistumisen kehityskulkuja, seutukehityksen uhkia ja kriisejä sekä mahdollisia sopeutumismekanismeja.

PILKKU-tutkimushanke pureutuu suomalaisiin pikkukaupunkeihin, joita ilmentää väestön ja työpaikkojen väheneminen. Alueiden epätasainen kehitys ja kestävyys siirtymä kehystävät kaupunkien kehittämistä kaikissa kokoluokissa nyt ja tulevaisuudessa. Ne edellyttävät uusia käsitteitä sekä uudenlaisia työkaluja kehittämis- ja suunnittelutyöhön.

Pikkukaupunkien elinvoimasta kannattaa huolehtia, sillä ne muodostavat edelleen tärkeän osan maamme aluerakenteesta väestön, elinkeinojen ja palvelujen sijaintipaikkoina. Koronapandemian aiheuttama hienoinen muutoliike suuremmista keskuksista pikkukaupunkeihin osoitti, että pienemmillä yhdyskunnilla koetaan olevan myös terveysturvallisuuteen liittyviä etuja. Vaikka tilanne palautui ennalleen pandemian väistyttyä, tarjoaa tämä huomio tärkeää pohdittavaa pikkukaupunkien kehittämiseen. Lisäksi soteuudistus painottaa kuntien paikallista kehittämisroolia resurssien vapautuessa muuhun käyttöön.

Useimpien pikkukaupunkien nykyinen palvelurakenne, sisäinen ja ulkoinen saavutettavuus, toimiva yhdyskuntarakenne ja turvallinen ympäristö tarjoavat hyvät lähtökohdat kehittämistyölle. On tärkeää, että pieniä kaupunkimaisia yhdyskuntia tutkitaan myös kaupunkina, arjen toimintojen tilallisina ja historiallisina kehyksinä eikä vain kuntina, joiden lähtökohta on hallinnon prosesseissa. Pikkukaupunki on myös seutukaupunkia laajempi käsite johtuen sen kokemuksellisesta ja laadullisesta ulottuvuudesta. Käsillä oleva tutkimus- ja kehittämishanke ei siten ole kuntatutkimusta, vaan

se sijoittuu kaupunkitutkimuksen, kaupunki- ja aluekehittämisen tutkimuksen, aluetieteen ja yhdyskuntasuunnittelun välimaastoon.

Tutkimuksen kohteena on kuusi pikkukaupunkia Etelä-Pohjanmaalta ja Pirkanmaalta, joita tutkitaan monimenetelmällisesti. Raportin ensimmäisessä luvussa käsitellään pikkukaupunkien kehittämiseen vaikuttavia ilmiöitä ja diskursseja tutkimuskirjallisuuden avulla. Toisessa luvussa kuvataan tutkimusmenetelmiä ja kolmannessa luvussa tutkimusoperaatioita ja neljännessä luvussa esitellään hankkeen tuloksena laadittu navigaatiotyökalu kaupunkien strategiatyöhön. Lopuksi koetaan yhteen keskeiset huomiot pikkukaupunkien nykytilasta ja mahdollisuustilasta politiikkasuositukseen.

1.1 Pikkukaupunkien tutkimus ja määrittely

Viime vuosikymmenten keskustelu alueiden taloudellisesta tuottavuudesta, innovatiivisuudesta ja kilpailukyvyistä on keskittynyt suurten kaupunkien skaalaetuihin ja niiden keskeiseen asemaan kansantalouksien vetureina. Keskustelu on jättänyt varjoonsa seutujen ja pikkukaupunkien roolin kansantalouden peruspilareina ja resurssien tuottajina (Tantarimäki 2020; Kuhmonen ym. 2020). Talouden uudistumisessa pikkukaupungit nähdään helposti muutoksen jarruina siten kuin ne ylläpitävät perinteisiä, syvään juurtuneita elinkeinorakenteita sekä ilmentävät varsin vakaita ja pitkäkestoisia paikallistalouden kehityskulkuja. Tutuksi on myös tullut kuva pikkukaupungeista, jotka eivät ole toipuneet perinteisen teollisuuden alasajosta ja rakennemuutoksista. Silti niistäkin on tunnistettavissa hienovaraisia siirtymiä, muutoksen ja kasvun mahdollisuuksia (esim. Kosunen ym. 2022).

Eurooppalaisista pikkukaupungeista kirjoittavat Heike Mayer ja Michela Lazzeroni (2022) toteavat, että kaupungin koon ja taloudellisen kasvun välillä ei ole suoraa yhteyttä ja myös pikkukaupunkiympäristö pystyy tukemaan innovatiivisia yrityksiä. Suurten kaupunkien tapaan pikkukaupungit pystyvät osoittamaan resilienssiä, ymmärtämään muutoksia ja mukautumaan niihin proaktiivisesti hankkeilla, jotka uudistavat vaikkapa teollista perintöä (Lazzeroni 2020). Pikkukaupungeissa voivat myös kukoistaa suuremmista kaupungeista tutut ruohonjuuritason liikkeet ja verkostot, jotka

edistävät kestävyyttä ja kaupunkilaisten elämänlaatua. Tällaisista esimerkkejä ovat niin kutsutut hitaan elämän kaupungit eli *slow cities* tai reilun kaupan kaupungit. (Meyer & Lazzeroni 2022, 1.)

Virallista määritelmää pikkukaupungille ei ole löydettävissä, ja termi itsessään voi herättää jopa vastustusta. ”Pikku”-etuliite näyttää luovan mielikuvia jostakin vähempiarvoisesta tai jopa taantumisesta. Hallinnolliseen käyttöön onkin nyt vakiintunut termi ”seutukaupunki”, joka ei viittaa kaupungin kokoon eikä laatuun vaan sen asemaan aluerakenteessa. Termi ei myöskään ilmennä asukkaan tai käyttäjän kokemusta kyseisestä yhdyskunnasta. Vallitseva käsitys on, että ”kaupunki”-sana viittaa johonkin suureen ja kasvuhakuiseen. Kaupunkisosiologi Pasi Mäenpää (2008) kuitenkin haluaa tuulettaa tätä käsitystä tuomalla esiin, että urbanismin käsite ei kytkeydy kaupungin kokoon, vaan voidaan aivan hyvin puhua pikkukaupunki-urbanismista. Se voi olla laadullisesti jotain muuta kuin suurten kaupunkien tehokkuudesta ja tiheydestä nouseva kiihkeä ja monimuotoinen kaupunki-elämä ja toiminnallisuus. Kaupunkitutkimuksen kansainvälisessä pienten ja keskisuurten kaupunkien tutkimuskentässä pikkukaupunki (*small town, middle-sized town*) on yleisesti käytetty termi, ja pikkukaupunkitutkimus on ollut selvässä nousussa koko 2000-luvun.

Koska pikkukaupungin käsite ei ole eksakti, määrittelyn avoimuus ei aseta tutkimukselle hankalia rajoituksia. Esimerkiksi ESPON TOWN -hankkeessa (Servillo ym. 2014) on määritelty pieniksi ja keskisuuriksi kaupungit, joiden asukasluku on 5 000–50 000 asukasta. Muita määrittäviä muuttujia ovat asukastiheys, toiminnallinen tarjonta (*equipment*), erikoistuminen ja hallinnollinen rakenne. Demografian ja toiminnallisuuden lisäksi pikkukaupunkeja määrittävät kulttuuriset ja relationaaliset muuttujat (*aspects*). Kulttuuriset ja relationaaliset muuttujat ovat tärkeä lähtökohta tavoiteltaessa kaupunkien muutoskyvykkyyttä ja resilienssiä. Määrittelyjä on kuitenkin hyvä laajentaa muillakin muuttujilla. Ennen kaikkea on tarpeen kysyä, millaisia erilaisia vuorovaikutussuhteita ja keskinäisriippuvuuksia suurempien keskusten kanssa pikkukaupungit muodostavat ja mikä on niiden rooli osanaseudullisia verkostoja. Pikkukaupunkeja ei tulisi verrata suuriin kaupunkeihin, vaan analysoida, miten ne ilmentävät urbaanisuutta ja kaupunkimyönteisiä asenteita toisin sanoen avoimuutta, vetovoimaisuutta, uusiutumiskykyä ja luovuutta. (Mayer & Lazzeroni 2022, 2.)

Sen sijaan ”seutukaupungin” käsite on tutkimuksen näkökulmasta ongelmallinen. Seutukaupungilla tarkoitetaan noin 5 000–50 000 asukkaan kaupunkeja, jotka ovat seutunsa ja talousalueensa keskuksia tai keskuspareja. Ne muodostavat ympärilleen luontaisen työssäkäynti- ja asiointialueen, mutta eivät ole maakuntien keskuksia. (Kuntaliitto 2022, Vuorela ym. 2022.) Näin ollen suurempien kaupunkiseutujen piiriin kuuluvat pikkukaupungit eivät ole seutukaupunkeja, mikä sulkee ulkopuolelle osan pikkukaupungeista. Käsite on luotu alun perin edunvalvonnan tarpeisiin, joita vahvistamaan on perustettu nyttemmin 57 kaupungin muodostama seutukaupunkiverkosto. Verkoston toiminta on ollut tuloksellista, sillä seutukaupungit on sisällytetty valtionhallinnon kaupunkipoliittisiin ohjelmiin omana ryhmänään. Verkoston toimintaan kuuluu myös yhteydenpito, tiedonvaihto sekä tutkimusyhteistyö (ks. Kuntaliitto 2022).

Pienten ja keskisuurten kaupunkien ominaislaadun tunnistaminen on tärkeää, sillä niiden kehittämisen lähtökohdaksi ei yleensä voi ottaa maaseudun tai suurten kaupunkien kehittämisperiaatteita sellaisenaan. Yhtenä esimerkkinä epäonnistumisista voidaan pitää pikkukaupunkien ylimitoitettuja rivi- ja pientalolähiöitä, jotka ovat perustuneet epärealistisiin näkymiin väestönkasvusta. Samoin ylileveät liikenneväylät ja laajat paikoitusalueet kertovat ylioptimistisista liikennemäärien arvioinneista. Määrällisen kasvun tavoitteet ovat hallinneet pienten yhdyskuntien kehittämistä ja suunnittelua 1960-luvulta lähtien, ja luontevia ratkaisumalleja ovat tarjonneet suuremmat kaupungit. On myös tärkeää huomata, että vaikka suomalaiset pikkukaupungit eivät ole samanlaisia kuin keskieurooppalaiset verrokkinsa, meillä on Suomessa omanlaistamme pikkukaupunkiurbanismia ja jokaisella pikkukaupungilla on vielä omat erityispiirteensä. Kyseinen kaupunkijoukko ei siis ole suinkaan homogeeninen, mutta tutkimuksen – ja erityisesti laadullisuuden – näkökulmasta yhteisiäkin piirteitä on kyettävä tunnistamaan, jolloin ”pikkukaupungin” käsitteelle voidaan hahmotella rikkaampi sisältö.

Tässä tutkimushankkeessa ei pyritä eksaktiin pikkukaupungin määrittelyyn, vaan etsitään pikkukaupunkien olemusta niiden koettujen ja suhteellisten ominaisuuksien kautta. Tehtävänä on löytää pikkukaupunkien ominaislaatuja ja (uudelleen)määritellä pikkukaupunkimaisuus suhteessa suuriin kaupunkeihin ja asemoida pikkukaupungit aluekehityksen laajaan kuvaan,

supistumisen narratiiviin ja aluepolitiikkaan (mm. Donner-Amnell 2020, Schmidt-Thomé & Lilius 2023). Edellinen näkökulma kertoo mahdollisuuksista, joita kaupungit luovat toisilleen vuorovaikutus- ja riippuvuussuhteissa ja jälkimmäinen kehittämisen reunaehdoista ja kaupunkisysteemin raameista, jotka on tunnustettava paikallistasolla toimivien kehittämiskeinojen löytämiseksi.

Kysymys silloin siitä, mitä ovat ”laadut”, joilla ”laadullisia kasvu-uria” voidaan tunnistaa, tulee ensiksikin asetetuksi paikallistasoa laajempaan alue- ja kaupunkikehittämisen kontekstiin ja kiinnitetyksi toimijaverkosto- ja spatiaalisiin suhteisiin. Toiseksi laadut eivät ole staattisia ja yksiselitteisiä vaan muuntuvia ja kehkeytyviä sekä suhteellisia ja neuvoteltavia. Laadut voivat olla potentiaaleja, jotka kehittämistyö paljastaa (Sieverts 2003). Tästä näkökulmasta laadullisuus ponnistaa vahvasti paikallisista tekijöistä, esimerkiksi instituutioista, kulttuurista, toimijoista, yhdyskuntarakenteesta, maisemasta ja luonnonresursseista. Ne voidaan kaikki nähdä paikallisena kehittämispotentiaalina, joista osa on välittömästi tarjolla hyödynnettäväksi, osa latenttina ja kerrostuneena syvemmälle. Tärkeä tutkimustehtävä koskeekin juuri noiden vähemmän ilmeisten potentiaalien tunnistamista, esiin kaivamista, päivittämistä ja kytkemistä kehittämisstrategiaan, toisin sanoen paikallisten laatujen tunnistamista osana laajan elinvoimakäsityksen mukaisesti tulkittua elinvoimaa (Kosunen ym. 2023).

1.2 Käsitteellisiä työkaluja pikkukaupunkien kehityksen hahmottamiseen ja kestävän tulevaisuuden tekemiseen

1.2.1 Ilmiölinssi: kaupunkien kasvu ja supistuminen

Kaupungistumisnarratiivit ovat keskittyneet oikeutetusti suurempien keskusten rooliin koko maan talouskasvun vetureina. Viime vuosikymmenten kaupungistumiskehitys on ollut kohti suurempia keskittymiä sekä muuttoliikkeen että poliittisten päätösten tuloksena, ja kehitys on johtanut alueiden erilaistumiseen. Aluepolitiikan ja julkisen rahoituksen painopiste on ollut suuremmissa yliopistokaupungeissa (Moisio & Sirviö 2021, Makkonen ym. 2023). Kuten Moisio ja Sirviö toteavat (2021, 114): ”Rakenteet ja rakenteiden

ilmentämä tai rakenteita haastava toiminta asemoivat paikat ja alueet tavoilla, jotka joko mahdollistavat tai rajoittavat yksittäisten paikkakuntien tai alueiden kehittämistä.”

Väestörakenteen muutos on kuitenkin tosiasia. Tilastollisten ennusteiden valossa taloudellinen kasvu, väestö ja työvoima keskittyvät vahvasti muuttamalle kaupunkiseudulle samalla, kun suurimmassa osassa maata väestö vähenee ja vanhenee vauhdilla (MDI 2019, 2022, Aro ym. 2023). Tilastot eivät kuitenkaan tavoita kansalaisten ja työpaikkojen todellista tilallista käyttäytymistä ja liikkuvuutta alueiden välillä, kausityötä ja kausiasumista eli monipaikkaista aluedynamiikkaa (Rannanpää ym. 2022, Pitkänen & Strandell 2018). Monipaikkaisuuden merkitys pikkukaupungeille voi näyttäytyä kasvupotentiaalina ja imagolisesti merkittävänä vaikkakin kuntatalousvaikutuksiltaan vähäisenä (Lehtonen ym. 2023a).

Uusimmassa Suomen alueidenkäytön kehityskuvassa (YM 2024a) hahmotellaan suuntaa kestäväälle alue- ja yhdyskuntarakenteelle. Kehityskuvan tilanne- ja tulevaisuuskuvassa (SYKE 2024) väestön ja työpaikkojen keskittymisen ennakoidaan jatkuvan, mikä tuo erityisiä haasteita keskisuurten ja pienten kaupunkien kehittämiseksi. Trendiennusteessa suuret kaupunkiseudut jatkavat kasvua ja keskisuuret ja pienet kaupunkiseudut pienenemistä, supistuminen nopeutuu ja erikoispalvelut ja monipuolisin elinkeinotoiminta keskittyvät. Aluerakenne säilyy ennusteessa monikeskuisena, mutta keskittyminen vaikuttaa palvelutarjontaan, osaavan työvoiman saatavuuteen sekä asuntojen ja toimitilojen hintoihin ja tuotantoon. Peruspalvelut säilyvät seuduilla, kauempana kaupungeista myös tietyt erikoispalvelut. Matkailukeskukset muodostavat vahvoja palvelukeskittyviä heikentäen vanhojen keskusten asemaa. Monet supistuvat seutukaupungit ja maaseutukeskukset selviävät monipaikkaisen väestön ja matkailun ansiosta ja siksi, että suurempiin kaupunkeihin on pitkä matka. Osaava työvoima liikkuu kaupungeista maaseudulle ja pidempiä matkoja, mutta myös etätö vakiintuu. Liikenteelliset yhteydet korostuvat, ja pienten kaupunkien elinvoima on entistä riippuvaisempi siitä, kuinka hyvin ne linkittyvät kaupunkien välisiin liikennevirtoihin ja kuinka hyvin niistä pääsee suurempiin keskuksiin. Liikuminen perustuu jatkossakin henkilöautoon. Maaseutualueiden elinkeinorakenne tukeutuu tulevaisuudessakin monipuolisesti maa- ja metsätalouteen, teollisuuteen, rakentamiseen ja energiantuotantoon. (SYKE 2024.)

Alueiden kehitystä kehystävät useat yhtäaikaiset globaalit ja lokaalit, yhteiskunnalliset ja institutionaaliset, sosiaaliset, teknologiset ja ympäristölliset muutostrendit (Sitra 2022). Kaupungistuminen, väestön ikääntyminen, ilmastonmuutos ja luontokato, digitalisaatio ja työn muutos ovat käynnissä olevia megatrendejä eli pitkä- ja syvävaikutteisia kehityssyklejä, joihin alueiden tulee sopeutua. Trendeille nousee myös vastatrendejä, kuten vasta-kaupungistuminen, kulutuskriittisyys ja monipaikkaiset elämäntavat. Lisäksi kaupunkien tulevaisuutta visioitaessa on tullut entistä tärkeämmäksi kiinnittää huomiota käynnissä oleviin maailmanlaajuisiin ja monin tavoin laajakantoisiin yhteiskuntien vakautta horjuttaviin kriiseihin. Puhumme nykyään polykriiseistä (Lähde 2023), jolla viitataan siihen, että yhteiskuntia ravastelevat nykyisin useat yhtäaikaiset kriisit, jotka ovat luonteeltaan kompleksisia ja keskinäisriippuvia ”viheliäisiä” ongelmia, joihin ei löydy yksiselitteisiä ratkaisuja (Rittel & Webber 1973). Keskinäisriippuvuus ohjaa myös aluekehitystä, jolle on ominaista polkuriippuva kehitys (Aro ym. 2023). Kehityksestä voidaan tunnistaa ”hyviä tai huonoja kiertaita” eli moninaisista keskinäisriippuvuuksista ja takaisinkytkennöistä kehkeytyvä positiivinen tai negatiivinen kehitysdynamiikka:

”Aluekehitys on perusluonteeltaan keskittävää ja lukkiutuvaa: kun kehitys kerran lähtee liikkeelle, se vahvistaa itse itseään ja luo polkuriippuvuutta, jolloin yksi kehitystä vauhdittava tekijä johtaa toiseen kehitystä vauhdittavaan tekijään, se taas kolmanteen jne. Polkuriippuvuudelle on ominaista se, että aiemmin tapahtunut kehitys heijastuu nykyiseen ja tulevaan kehitykseen joko lisäämällä myönteisiä tai kielteisiä kehä- ja kerrannaisvaikutuksia. Polkuriippuvuus ei ole kuitenkaan mikään luonnonlaki, vaan se on myös muutettavissa ja katkaistavissa.” (Aro ym. 2023, 6)

Käynnissä olevat kriisit ovat muuttaneet alueiden vakiintuneita asetelmia ja tulevaisuusodotuksia haastaen kaupunkien pitkän tähtäimen kehittämisstrategiat (Georgieva 2022). Koronapandemia sekä Ukrainan sota ovat jo tuoneet epävarmuutta alueiden taloudellisiin tulevaisuusnäkömiin (Kolehmainen 2022). Käynnissä oleva sota on vaikuttanut Suomeen vähentämällä matkailijoita, ja se on tuonut pakolaisia asutettaviksi kuntiin. Sota on

nostanut hintoja vaikuttaen läpileikkaavasti kaikkeen taloudelliseen toimintaan, myös kuntien talouteen. Kuitenkin samalla se on toiminut vihreän siirtymän nopeuttajana pakottamalla Suomen hakemaan uusia energiamuotoja ja parantamaan huoltovarmuuttaan (Georgieva 2022, 12; Lehtonen ym. 2023b).

Ilmastonmuutoksen vaikutuksista olemme saaneet jo esimakua sään ääri-ilmiöiden lisääntyessä. Alueet joutuvat varautumaan ilmastokriisiin, sään ääri-ilmiöiden yleistymiseen, ympäristökriiseihin ja mahdollisiin uusiin pandemioihin sekä niiden seurauksena lisääntyviin globaaleihin konflikteihin ja humanitaarisiin katastrofeihin. Ilmastonmuutokseen sopeutuminen, päästöjen vähentäminen ja luontokadon torjunta ovat paitsi haastavimpia myös kiireellisimpiä tehtäviä tulevana vuosikymmeninä.

1.2.2 Kehittämislinsi: älykäs supistuminen ja älykäs sopeutuminen

Suuriin kaupunkeihin keskittyvien kasvutarinoiden rinnalle on kaivattu moniulotteisempaa ymmärrystä alueiden ja aluerakenteen kehityksestä sekä lähestymistapoja tunnistaa ja hallita käynnissä olevia muutoksia. Tällaisia edustavat viimeaikaiset älykkään supistumisen, kohtuutalouden ja kestävyys-siirtymän diskurssit (ks. Hynynen ym. 2020, Donner-Amnell 2020). Alueiden supistumiskehitystä ja kutistuvia kaupunkeja (*shrinking cities*) on tutkittu eurooppalaisessa viitekehyksessä jo pitkään (Haase ym. 2014, Hollander ym. 2009, Döringer ym. 2018).

Suomessa aihepiirin tutkimus on ollut viime vuosina vilkasta. Tutkimuksissa on tarkasteltu muun muassa perifeeristen alueiden elinvoimaa (Donner-Amnell 2020), väestöltään vähenevien taajamien suunnittelua (Taegen ym. 2020), hyvinvoinnin mittaamista supistuvilla alueilla (HYVIS Hyvän elämän jäljillä 2021), pienten kuntien luovaa kasvua (Kurvinen ym. 2022), älykästä sopeutumista (Kahila ym. 2022), supistumisen mittaamista (Makko-nen ym. 2022), supistumisen määrittelyä ja hallintaa (Albrecht ym. 2023) ja maankäytön suunnittelun elinvoimavaikutuksia erilaisissa kasvuvaiheissa olevissa kunnissa (Kosunen ym. 2023).

Suomessa kuntien supistumiskehitys tunnistetaan, mutta siitä huolimatta kasvuorientaatio ohjaa yhä kuntien strategista suunnittelua (Manu ym. 2020, Kahila ym. 2022). Supistuvien alueiden kehittäminen lähtee siitä, että

haetaan välineitä, joilla voidaan joustavasti ja ketterästi uudistua siitä huolimatta, että perinteisillä mittareilla alue tai kaupunki ei enää kasva. Älykäs supistuminen on aluekehittämisessä melko uusi termi, jolla kuvataan tällaista kuntakehittämisen lähestymistapa, jossa väestön ja talouden supistuminen tunnustetaan ja pyritään löytämään uudenlaisia kuntatalouden sopeuttamiskeinoja (Hospers & Syssner 2018, Kahila ym. 2022). Strategiasta on myös käytetty muotoa luova supistuminen, mikä kielii siitä, että pelkkien leikkausten ja tehostamisen sijaan haetaan myös innovatiivisesti uusia resursseja olemassa olevista prosesseista.

Älykkään supistumisen tyypillisiä keinoja kunnissa ovat verotuksen kiristäminen, kansalaistoiminnan hyödyntäminen resurssina, kuntayhteistyön lisääminen, kiinteistöomistuksista luopuminen, käyttötarkoituksen muutokset ja palveluinnovaatiot. Strategiaa on myös kritisoitu siitä, että siinä keskitytään liiaksi selviytymiseen, vaikka tosiasiallisesti myös supistuvista kunnista tunnistetaan kasvutaskuja ja menestystarinoita. Perustellusti ja oikeutetusti myös niissä tulee voida tavoitella pitkällä tähtäimellä kasvun mahdollisuuksia. Älykkään supistumisen sijaan Petri Kahila ym. (2022) puhuvatkin mieluummin älykkäästä sopeutumisesta. He määrittelevät käsitteen seuraavasti (em. 158): ”Älykäs sopeutuminen tarkoittaa suunnitelmallista pitkän aikavälin paikkaperustaista sopeutumista ja uudistamista sosiaalisesti, alueellisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla väestön ja talouden muuttuessa.”

Kansainvälisessä kontekstissa supistumiskehityksen hallinnan keinot vaihtelevat alueittain ja maittain. Eurooppalaisia ja japanilaisia käytäntöjä tarkastelleen tutkimuksen (Döringer ym. 2018) mukaan käytetyimpiä keinoja vastata supistumiseen ovat kaupunkien ja asuntokannan uudistushankkeet, asuntokannan purkaminen ja vähentäminen (*downsizing*) sekä taloudellinen monimuotoistaminen ja elvyttäminen. Muiksi keinoiksi mainitaan kulttuurinen elvyttäminen ja matkailu, toimijalähtöiset (*bottom-up*) aloitteet, innovaatiot ja yrittäjyys, ympäristöhankkeet, aktiivinen ikääntyminen, ulkomaiset investoinnit, koulutuksen uudelleenjärjestely ja sosiaalinen inkluusio. Maankäytön sääntely ja liikennejärjestelmän hallinta sopeuttamiskeinoina nousevat esiin erityisesti Japanissa. Osa näistä keinoista on tuttuja myös Suomesta, kuten taloudellinen monimuotoistaminen periferisten kaupunkien elvyttämisen keinoina (Donner-Amnell 2020).

Kysymys on myös siitä, mikä on riittävää sen sijaan, että kurkotellaan sel- laista, mitä ei voida saavuttaa tai mikä vaatisi valtavasti resursseja. Kehittämis- projektit supistuvissa kaupungeissa ovat usein kekseliäitä, uudella tavalla ti- laa ja resursseja jakavia sekä yhteisölähtöisiä hankkeita, joilla vaikutetaan julkiseen tilaan tai palveluihin, ulottuen omaehtoisista, talkoilla toteutetuista konkreettisista rakennushankkeista jaettujen ja yhteiskäyttötilojen perus- tamiseen sekä kokeiluihin (ks. Taegen ym. 2020, Hernberg 2014). Ne voivat olla myös kaupunkiin epätavanomaisista ja odottamattomista suunnista uut- ta identiteettiä ja toiminnallisuutta tuovia strategisia ohjelmia ja interven- tioita (Hynynen & Rantanen 2019).

Supistumiskehitys voi olla myös tavoitteellista politiikkaa kestävyiden reunaehtoihin sopeutumiseksi. Talouden taantumassa kaupungit kykenevät kääntämään supistumisen voitokseen ympäristön laatua, biodiversiteettiä ja yhteisöllisyyttä lisäämällä (Hollander ym. 2009, Haase ym. 2014). Eten- kin pienillä paikkakunnilla on mahdollisuuksia tarttua kestävyssiirtymään tavoitteellisesti ja kääntää pienuus hyödyksi.

Erityisesti globalisaatiokriittinen kohtuutalous- eli *degrowth*-ajattelu, jota on kutsuttu myös ”pieneksi kasvamiseksi” (Hermans 2016), tavoittelee jat- kuvaan talouskasvuun perustuvan politiikan radikaalia suunnan muutosta. (*Degrowthin* määrittelystä ja soveltamisesta ks. esim. Kallis 2011, Nelson & Schneider 2019; suunnittelusta esim. Kaika ym. 2023, Lamker 2021.) Täl- laisen ajattelun mukaan yhteiskuntien on välttämätöntä sopeutua talous- kehityksen todennäköiseen ja väistämättömään stagnaatioon tulevaisuudes- sa. Yhteiskuntien tulee tunnustaa planeetan kestävät rajat, mikä edellyttää ekotehokkuuden lisäksi tuotannon ja kulutuksen vähentämistä (Xue 2022). Kohtuutalous korostaa paikallista itsemääräämisoikeutta ja toimijuutta sekä mahdollisuutta elää merkityksellistä elämää resurssiviisaasti sovussa ympä- ristön kanssa. Kyse on siten vähimmillään esteettömyydestä, inklusiivisuu- desta ja moninaisuudesta ja laajimmillaan perustavanlaatuisesta yhteis- kunnallisesta muutoksesta. Globaalien toimijoiden hankkeiden sijaan edis- tetään paikallista talouskehitystä tukevia hankkeita, palveluja, tiloja ja infra- struktuureja (Xue 2021,8). Tällä estetään eriarvoistumiskehitystä ja pai- kallisyhteisöjen jäämistä kehityksen ulkopuolelle (vrt. Madanipour 2019, Graham & Marvin 2001). Elinvoimaa on tarkasteltava siten monessa mitta- kaavassa ja monesta muuttujasta.

Elinvoiman monitahoinen määrittely

Aluekehitystä kuvataan elinvoiman, vetovoiman ja pitovoiman käsitteillä. Aro ym. (2023) ovat määritelleet näitä toisiinsa liittyviä voimia seuraavasti: ”Elinvoimalla tarkoitetaan [– –] kaikkia alueen olemassa olevaan alue-taloudelliseen perustaan ja kasvuun liittyviä osatekijöitä. Alueen elinvoiman perusta on muodostunut ajan kuluessa riippuen sen aluetaloudellisesta sekä sosioekonomisesta kehityksestä sekä sijainnista.” Vetovoimalla tarkoitetaan ”sitä, kuinka kiinnostavana, houkuttelevana, haluttavana, dynaamisena ja vetovoimaisena ulkopuoliset pitävät aluetta”. Pitovoima viittaa sellaisiin tekijöihin, ”jotka saavat alueella asuvat ja toimivat jäämään ja viihtymään alueella”. Se indikoi asukkaiden tyytyväisyyttä alueen palveluihin ja asuin-ympäristöön. Pitovoiman tekijöitä ovat tyytyväisyys, viihtyvyys, koettu hyvinvointi, turvallisuus ja maine. (Aro ym. 2023, 25–27.)

Elinvoimassa on aina kyse monimuuttujaisista, näkökulma- ja kontekstiriippuvista tekijöistä. Aro ym. toteavat: ”Kasvun osatekijät voivat liittyä talouteen ja resursseihin, työpaikkoihin ja työllisyyteen, arvonnäkökulmaan ja liikevaihtoon, rakentamiseen ja asuntotuotantoon, aloittaviin ja toimiviin yrityksiin, koulutukseen ja osaamiseen, liikenneyhteyksiin ja saavutettavuuteen, tutkimukseen ja tuotekehitykseen jne. [– –] Elinvoimassa voidaan erottaa kaksi toisistaan poikkeavaa peruslähtökohtaa: alueen ulkoinen ja sisäinen elinvoima sekä kova ja pehmeä elinvoima.” (Aro ym. 2023, 25–26.)

Jauhiaisen ja Huovarin (2013, 15) määritelmässä korostuu talousmaantieteellinen näkökulma, ja sen mukaan alueen elinvoima koostuu sijainnista suhteessa isompiin keskuksiin, inhimillisestä ja sosiaalisesta pääomasta, erilaisuuden sallimisesta, yrittäjyydestä, teollisuuden ja luonnonvarojen keskittyneisyydestä.

Elinvoima tuleekin määriteltäväksi eri tavoin supistuvissa maaseutu-kaupungeissa ja suurissa kasvukeskuksissa (Taegen ym. 2020, Kosunen ym. 2023, 26; Vuorela ym. 2022). MDI:n alueiden elinvoimaa tarkastelleessa tutkimuksessa kehitettiin elinvoimaisuuden mittari eli EVP-indeksi¹,

¹ Aron ym. (2023) kehittämä nk. elinvoima-, vetovoima- ja pitovoimaindeksi kuntien elinvoimaisuuden vertailemiseksi. Elinvoimaindeksi koostuu useista muuttujista, jotka liittyvät alueiden tulo-, yritys-, työllisyys-, kantokyky- ja työpaikkadynamiikkaan. Veto- ja pitovoimaindeksin muuttujat liittyvät väestö-, veto-, asumis- ja rakentamisdynamiikkaan. Ks. indeksien muodostamisesta ja käytöstä Aro ym. (2023, 29–30).

ja tutkimuksessa selvisi, että elinvoimaisuus ei näytä riippuvan kunnan taloudellisesta tilanteesta (Aro ym. 2023). Taloudellinen elinvoima on vain yksi elämänlaadun selittäjä (vrt. Schmidt-Thomé & Lilius 2023).

Perifeerinen sijaintikaan ei välttämättä johda paikkakunnan näivettymiseen. Kuten Jauhiainen ja Huovari (2013, 15) huomauttavat: ”Taantuminen uhkaa alueita, jotka sijaitsevat kaukana keskuksista eivätkä sijaitse merkittävällä kulkuväylällä. Taantuvilla alueilla talous nojaa usein luonnonvaroihin, yksinkertaiseen tuotantoon tai pääomaintensiiviseen teollisuuteen. Nämä tekijät eivät kuitenkaan tarkoita, että alue katoaa kartalta, vaan esimerkiksi teollisten työpaikkojen vähenemisen jälkeen alue voi löytää uuden suunnan, ehkäpä hieman pienemmällä väestömäärällä.” (Jauhiainen & Huovari 2013, 15.)

Elinvoimaisuuden tavanomaisten määrällisten, taloudellista kasvua mittaavien indikaattoreiden lisäksi laajennettu elinvoimakäsitys käsittää ihmislähtöisiä ja ympäristölähtöisiä, sosiaalisia ja ekologisia tekijöitä eli niin sanottuja pehmeitä elinvoimatekijöitä. Rakennetun ympäristön ominaisuuksia voidaan tulkita tässä elinvoimaisuuden viitekehyksessä. Mittareina voidaan käyttää esimerkiksi kaupunkikuvan viihtyisyyttä sekä viheralueiden määrää ja laatua, mutta myös koettuja tekijöitä, kuten saavutettavuutta ja sallivuutta, eli tekijöitä, jotka auttavat asukkaita ja toimijoita sitoutumaan alueeseen ja yhteisöihin. (Pyy & Lehtinen 2017, 78, Kosunen ym. 2023, 10–13; ks. myös Albrecht & Kortelainen 2022.) Pehmeitä elinvoimamittareita ovat Vuorelan ym. (2022, 15) mukaan keskustan viihtyisyys ja vireys, kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut, turvallisuus, uudistuvuus, ilmapiiri ja fiilis sekä persoonallisuus ja erottuvuus. Perustelemme tässä tutkimushankkeessa kaupunkikuvalliset tarkastelut tällaisessa elinvoimaisuuden viitekehyksessä.

1.2.3 Uusi narratiivi: planetaarinen hyvinvointi ja eksistentiaalinen epävarmuus

Ilmastonmuutos ja luontokato muodostavat aikamme suurimmat uhat maapallon elinkelpoisuudelle ja ihmiskunnan tulevaisuudelle. Supistumiskehityksen lisäksi kuntien kehittämistä kehystää käynnissä oleva kestävyys siirtymä, joka edellyttää radikaalia aluekehittämisen ja suunnittelun paradigmanuutosta. Kohtuutalousajatteluunkin kuuluvat planetaariset rajat

tunnistetaan niin kutsutun planetaarisen hyvinvoinnin (*planetary wellbeing*) narratiivissa. Planetaarisen hyvinvoinnin (Elo ym. 2023) ja ekologisen jälleenrakentamisen (BIOS) käsitteillä kuvataan toimintaorientaatiota, jossa oikeudenmukaisuuden vaatimus ja hyvinvoinnillinen imperatiivi laajennetaan koskemaan ihmisen lisäksi myös ei-inhimillisiä lajeja. Taloustieteilijä Kate Raworthin tunnetuksi tekemässä kestävästä kehityksen donitsitalousmallissa (Raworth 2017) taloudellinen toiminta asetetaan sosiaalisiin ja ekologisiin rajoihin.

Siihen, miten alueet pystyvät vastaamaan kestävyyssiirtymään, ilmastonmuutokseen ja luontokadon torjuntaan, liittyy olennaisesti oikeudenmukaisuuden näkökulma (Rodríguez-Pose & Bartalucci 2023). Aluetutkimuksessa on viime vuosina kiinnitetty huomiota alueiden eriarvoistumiskehitykseen ja sen yhteiskunnallisiin vaikutuksiin, joista esimerkkinä on *left-behind places* eli kehityksestä jälkeen jätettyjen alueiden tutkimus (Pike ym. 2023). Termillä ”alueiden kosto” (Rodríguez-Pose 2020) viitataan yhteiskunnalliseen levottomuuteen, jota alueellinen polarisaatio pahimmillaan synnyttää. On vaara, että investoinnit johtavat nykyisten asukkaiden jäämiseen kehityksen ulkopuolelle. ”Kun paikkoja parannetaan, mutta ihmisiä ei voimaannuteta, tuloksena on yleensä syrjäytyminen; Kun ihmiset voimaantuvat, mutta paikkoja ei paranneta, taantuminen ja väestökato voivat kiihtyä.” (Madanipour 2019, 66.)

Taloudellisen elinvoiman lisäksi tarvitaan siis sosiaalisen kestävyys ja hyvinvoinnin mittareita. Taantuvillakin alueilla voidaan elää hyvää elämää (HYVIS Hyvän elämän jäljillä 2021, Schmidt-Thomé & Lilius 2023). Syrjäytyneillä alueilla asuvat ihmiset tunnistavat alueen ongelmat, mutta näkevät myös näissä paikoissa asumisen hyödyt. Syrjäytyneisyys ei siis johda välttämättä poliittiseen liikehdintään tai osoittamaan mieltä, vaan pikemminkin syrjään vetäytymistä yhteisten asioiden hoidosta (Pike ym. 2023).

Nykyiset suunnittelujärjestelmät perustuvat kasvun ohjaamiseen. Useat tutkijat ovat todenneet, että huolimatta tosiasioiden tunnustamisesta supistumislähtöinen suunnittelu ei nykyisessä kasvuorientoituneessa poliittisessa, taloudellisessa ja institutionaalisessa ympäristössä vaikuta toteutettavissa olevalta: se on vastoin suunnittelun ideaa ja yleisiä inhimillisen toiminnan periaatteita (Hollander ym. 2009, Schatz 2017). Supistamisstrategiat jäävätkin operatiivisten toimien tasolle sen sijaan, että ne ohjaisivat ohjelmallisesti

kokonaisvaltaista muutosta (Schatz 2017). Kestävyyden rajat luovat kuitenkin alueiden kehittämiseen uuden kontekstin ja ohjelman, joka edellyttää myös aluesuunnittelulta sisällöllistä ja menetelmällistä, tilallista ja prosessuaalista uudelleenajattelua (Hytönen 2020).

Millä nimellä aluetalouksien vaihteluja kutsummekaan ja puhummeko kutistumisesta, supistumisesta tai taantumisesta, kyse on monimutkaisista prosesseista, jotka kätkevät sisälleen paljon paikallista, ajallista ja mittakaavallista vaihtelua. On myös hyvä muistaa, että näennäisestä pysyvyydestään huolimatta kaupungit eivät koskaan ole tasapainossa vaan jatkuvassa muutoksen tilassa – *far-from-equilibrium* (Batty 2013, Rantanen & Joutsiniemi 2016). Kompleksiselle aluekehitykselle tavallista on uusien kehityksen painopisteiden (attraktiot) ja tasapainotilojen ilmentyminen (emergoituminen) verrattain yllättäen. Nykyiset polykriisit ovat paitsi monin tavoin toisiinsa viheliäisesti kietoutuneita myös ennakoimattomia muutoksen ajureita, joihin ei ole osattu varautua. Ne tuovat kaupungeille haasteita mutta myös uusia mahdollisuuksia (esimerkkinä käynnissä oleva energiamurros, monipaikkaisuus, maahanmuutto). Lyhyellä tähtäimellä ja pitkällä tähtäimellä sopeuttavien toimien (dynaamiset) tasapainotilat eroavat myös toisistaan. On tarkasteltava operatiivisia, taktisia ja strategisia valintoja (Noren Oy/ Kuntaliitto 2021) ja esimerkiksi sopeuttamistarpeen ja sopeuttamiskyvyn suhdetta siten kuin reaktiivisilla toimilla ei vain yritetä sopeutua tämän päivän tilanteeseen, vaan lisätään pitkän tähtäimen sopeutumiskykyä (Kahila ym. 2022).

Kaupunkien kehittämisessä ja suunnittelussa tulee yhtäältä tunnustaa kehityksen epävarmuus ja ennustamattomuus ja kehittää välineitä, joilla operoida epävarmassa toimintaympäristössä. Toisaalta toiminta ja kehittäminen tulee sovittaa kestäviin rajoihin ja hyödyntää lisääntyvää tietoa ja ymmärrystä yhdyskuntien systeemisestä kestävydestä ja siten alueiden *evolutionaarisen resilienssin* potentiaaleista, toisin sanoen kääntää kehittämisen suuntaa kohti laadullisia kasvu-uria. Oli kysymys sitten älykkäästä supistumisesta tai sopeutumisesta, kohtuullistamisesta tai kestävyys siirtymästä, kehittämistoimien tulee lähteä paikkaperustaisella kehittämisotteella paikkojen ominaislaatuja ja voimavaroja tunnistamisesta (Hynynen ym. 2020).

2 Tutkimusmenetelmät ja aineistot

Tässä luvussa kerrotaan käytetyistä tutkimusmenetelmistä ja aineistoista sekä esitellään lyhyesti tapaustutkimuksen kohteet, käytetyt käsitteet, teoreettinen viitekehys, metodit ja tutkimuksen eteneminen. Tutkimukselle keskeisiä käsitteitä resilienssiä ja resurssitehokkuutta avataan tarkemmin.

2.1 Tutkimustehtävä: laadullisten kasvu-urien sanoittaminen ja välineet

Tutkimuksessa selvitetään, millaisilla yhdyskuntasuunnittelun ja kaupunkikehittämisen menetelmillä pikkukaupunkien roolia voi vahvistaa tasapuolisemman aluekehityksen osatekijöinä. Tämä edellyttää uusia suunnittelu- ja kehittämisperiaatteita, joiden avulla pienet kaupunkimaiset yhdyskunnat kykenevät lisäämään elinvoimaansa ja hyvinvointiaan sekä osallistumaan ilmastonmuutoksen hallintaan. Meneillään oleva vastakaupungistumisen aalto tarjoaa kehittämismahdollisuuksia pienemmille yhdyskunnille, jotka tarvitsevat uusia käsitteitä ja menetelmiä tilanteen haltuun ottamisessa.

Hankkeen keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaisia edellytyksiä pikkukaupungeilla on kääntää meneillään oleva kaupungistumiskehitys omaksi edukseen?
- 2) Kuinka ne hahmottavat oman tilanteensa ja mahdollisuutensa?
- 3) Millaisia uusia käsitteitä, menetelmiä ja työkaluja tarvitaan, jotta pikkukaupungit voivat ottaa aktiivisemman roolin kaupungistumiskehityksessä?
- 4) Miten pikkukaupunki voi reagoida herkkäliikkeisemmin toimintaympäristön yllättäviin muutoksiin erilaisissa kehitysskenaarioissa?

Määrällisten kasvu-urien sijaan tavoitteena on tutkia ja innostaa kaupunkia pohtimaan, mitä niiden paikallisia ominaisuuksia ja voimavaroja ne voivat väestön ja talouden supistumisen olosuhteissa kaupungin strategisessa kehittämisessä hyödyntää. Miten ne voisivat paremmin tunnistaa omia vahvuuksiaan ja uinuvia mahdollisuuksiaan ja jalostaa ne strategiseksi kehittämisvälineiksi? Tavoitteena on, että kaupungit löytäisivät ensinnäkin omasta ympäristöstään ja kehittämisprosesseista sellaisia laadullisia ominaisuuksia ja resursseja, jotka jäävät helposti tunnistamatta niiden jäädessä määrällisten mittareiden varjoon mutta joilla on kiistattomia vaikutuksia hyvinvointiin, elinvoimaisuuteen sekä pito- ja vetovoimaan. Tällaisia tekijöitä voidaan löytää nykyisestä toimintakulttuurista, ja ne voivat liittyä esimerkiksi toiminnan tehokkuuteen, paikallisidentiteettiin, yhteisöllisyyteen tai ympäristöön. Pyrkimyksenä on estää tällaisten tekijöiden heikkeneminen ja löytää keinoja niiden vahvistamiseen. Toiseksi halutaan tunnistaa ympäristöstä ja prosesseista voimavaroja, joista on etua sopeutumisessa kestävyyssiirtymään, sekä pohtia potentiaaleja näiden edelleen kehittämiseksi ja skaalaamiseksi. Laadullisuudella viitataan siten kaupungin mahdollisuuksiin ja kapasiteetteihin, jotka auttavat niitä sopeutumaan toimintaympäristön muutoksiin ja joilla ne voivat edistää kestävyyssiirtymää. Laatu ovat niin inhimillistä kuin ekosysteemienkin hyvinvointia lisäävät tekijät.

Hankkeessa kehitetään kaupunkien kehittämispotentiaalin ja resilienssi-kapasiteetin arvioimiseen supistumiskehityksen mittareita, resilienssiluenta-kehikko ja resurssitehokkuuteen perustuva strateginen työkalu. Tampereen yliopiston WHOLE-tutkimushankkeessa (Kaupunkirakenteen kokonaisvaltainen resurssitehokkuus, ks. Lehtovuori ym. 2017) kehitettyä kaupunkirakenteen resurssitehokkuuden luentaa ja arviointityökalua käytetään teoreettisena (normatiivisena) linssinä. Tutkimuksen inspiraationa toimivat ruotsalainen kestävä kehityksen tiekartta ja resilienssin arviointityökalu Wayfinder (Enfors-Kautsky ym. 2018) sekä kuntatutkimuksesta älykkään supistumisen (Hospers & Syssner 2018, Syssner 2020) ja älykkään sopeutumisen (Kahila ym. 2022) strategiset konseptit. Hanke yhdistää teoria- ja aineistolähtöistä tutkimusta sekä määrällisiä ja laadullisia analyyseja, ja sen keskeisenä tavoitteena on teoreettisten kehysten paikallisten tulkintojen löytäminen ja haastaminen aineistosta nousevilla huomioilla.

Menetelmäarvioinnin ohella tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen kuului tausta-aineiston kerääminen ja analysointi kohdekaupungeista, joista kolme sijaitsee Etelä-Pohjanmaalla ja kolme Pirkanmaalla. Keskeinen aineisto käsitti kaupunkien strategiset suunnitelmat, kaupunkien johtohenkilöille suunnatun puolistrukturoidun kyselyn sekä supistumisen ja kaupunkien tilanteen arvioinnin tilastoaineistoihin perustuen.

Toisessa vaiheessa valittiin mukaan kaksi pikkukaupunkia – yksi molemmilta kohdealueilta. Molemmista kaupungeista tehtiin tarkemmat tilasto- ja paikkatietoaineistoihin perustuvat analyysit. Sekä analyysijä että ensimmäisen vaiheen löydöksiä hyödyntäen näiden kaupunkien kanssa laadittiin strategiset kehityspolut valittua työkaluvalikoimaa soveltaen. Kehityspolut eivät kuvaa lopullista tilannetta, vaan ne osoittavat mahdollisen etenemispolun paikallisessa kaupunkikehittämisessä ja toimivat kokoavana kehiksenä erityyppisille kehittämistoimille. Kehityspolkuprosessissa tuotettiin kaupungeille työvälineitä mutta myös aineistoa tutkimukselle. Tutkijat saivat tarkempaa tietoa kaupunkien kehittämisen paikallisista reunaehdoista, ja prosessin tulokset toimivat aineistona reflektoidessa lähtöoletuksiin ja tutkimuksen aiemmissa vaiheissa saatuihin tuloksiin. Tuloksina laadittiin kevyitä toiminta- ja politiikkasuosituksia kaupungeille, aluekehitystyöhön ja kaupunkipolitiikan arviointiin.

Kehittämisen kontekstit, tavoitteet ja mahdollisuudet vaihtelevat siis yksinkertaistettuna voimavarojen tunnistamisesta ja hyödyntämisestä uudella tavalla (älykkään supistumisen toimintakehys) resurssien ja kapasiteettien kasvattamiseen (älykkään sopeutumisen toimintakehys) ja edelleen laajamittaisempien ja kokonaisvaltaisten muutosten läpiviemiseen (kestävyys siirtymän

Taulukko 1.

Älykkään kehittämisen toimintakehykset.

Älykäs supistuminen	kulutuksen vähentäminen, kiertotalous, yhteistyö	WHOLE / Lehtovuori ym. 2017 Syssner 2020
Älykäs sopeutuminen	resurssitehokkaat hybridit vihreä siirtymä	WHOLE / Lehtovuori ym. 2017 Kahila ym. 2022
Kestävyys siirtymä	kestävä mahdollisuustila donitsitalous planetaarinen hyvinvointi	Wayfinder / Enfors-Kautsky ym. 2018 Raworth 2017 Elo ym. 2023

toimintakehys) (ks. taulukko 1). Aikajänne vaihtelee lyhyellä aikajänteellä tehdyistä reaktiivisista ad hoc -toimenpiteistä pidemmällä aikavälillä toteutettaviin proaktiivisiin muutoksiin.

2.2 Kuusi pikkukaupunkia tutkimuskohteena

Tutkimuksen kohdekaupungeiksi valittiin kolme pikkukaupunkia Etelä-Pohjanmaalta eli Alajärvi, Alavus ja Kauhava sekä kolme Pirkanmaalta: Akaa, Ikaalinen ja Virrat. Kaupunkien valintaan vaikutti niiden maantieteellinen sijainti, koko sekä asema kaupunkiverkostossa. Tavoitteena oli kaupunkoja vertailemalla tunnistaa kaupunkien eroavaisuuksia ja tuoda esiin kaupunkien ratkaisuja ja toimintatapoja kaikille sopivan kehittämiskonseptin sijaan.

2.2.1 Tutkimuksen operationalisointi: tavoitteet, rakenne ja kontekstualisointi

Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa koottiin tutkimuskirjallisuutta, tutustuttiin kohdekaupunkeihin verkkosivujen ja paikallislehtiartikkelien avulla sekä kerättiin kaupunkien perustietoja ja tunnuslukuja. Analyysivaihe aloitettiin strategisten dokumenttien, kuten kuntastrategioiden ja maankäytön suunnitelmien, läpikäynnillä sekä tilannekuvan muodostamisella tilastotietojen avulla. Tilannekuvan tarkoitus oli hahmottaa tiettyjen valittujen indikaattorien avulla tapahtunutta kehitystä sekä kaupunkien strategista tahtotilaa. Tarkasteltavana olivat muun muassa väestön, työpaikkojen ja palvelujen määrä ja näissä tapahtunut muutos.

Kuntastrategioiden sisällönanalyysiin laadittiin luentakehikko strategisen resilienssipotentiaalin löytämiseksi. Strategioiden tarkentamiseksi keskeisille johtaville virkamiehille ja luottamushenkilöille lähetettiin Forms-kyseily (kysymykset ks. liite 1). Puolistrukturoiduilla kysymyksillä pyrittiin saamaan lisävalaisua strategian tavoitteisiin sekä strategiseen työskentelyyn ja keinoihin. Tutkimusaineisto valittiin siten, että sen avulla saadaan käsitys kaupunkien muutoskyvykkyyden ”institutionaalisesta narratiivista” (Chase 2018), strategisista painopisteistä ja keinoista sekä maankäytön suunnittelun päälinjoista.

Kuuden kaupungin vertaileva tutkimus pohjusti tutkimushankkeen toista vaihetta, jossa valittiin kaksi kaupunkia kehityskuvaprosessiin. Toisessa vaiheessa laadittiin kehityskuva kahden kaupungin kanssa. Kehityskuva muutettiin työn aikana *kehityspoluksi*, joka ilmentää jatkuvaa muutosta ja kuvastaa staattista kehityskuvaa ja tavoitetilaa paremmin mahdollisuuksia, jotka kehkeytyvät dynaamisesti. Kehityspolun tavoitteena oli tarkentaa kaupunkistrategioissa linjattuja sisältöjä ja selvittää, miten kaupungit itse näkevät omat mahdollisuutensa ja mitä laatu heille merkitsee. Pääkysymyksenä oli, millaisia paikallisia mahdollisuuksia pikkukaupungeissa voisi olla laadullisille kasvu-urille ja kestävyyssiirtymälle. Läpileikkaavina konsepteina prosessissa olivat *systemisyys*, *dynaamisuus* ja *emergensi*. Näillä viitataan ilmiöiden keskinäisriippuvuuteen, jatkuvaan muutokseen ja tulevaisuuden itseohjautuvaan kehkeytymiseen sen lisäksi, että tulevaisuus tehdään proaktiivisesti.

Tutkimuksen kiinnostus kohdistui siihen, miten supistumiskehitys kaupungeissa ilmenee, miten muutos on kaupungeissa sanoitettu ja millaisia muutoksen potentiaaleja voidaan kaupunkien toiminnallisista ja tilallisista olosuhteista löytää. Tutkimusote oli ensimmäisessä vaiheessa analyttinen, ja menetelminä olivat spatiaalinen analyysi ja strategioiden sisältöanalyysi soveltuvilla muuttujilla (elinvoimamittarit) ja valitussa teoriakehikossa (resilienssi).

Toisessa vaiheessa tutkimusote oli kokeileva ja (yhteis)kehittävä (kehityspolkuprosessin ja -työkalun iteroiva menetelmäkehitys). Siten kaupunkien kehityskulkuja kuvaaviksi indikaattoreiksi valikoituivat ne, joiden avulla muutosjoustavuutta voidaan arvioida. Operaatiot rajattiin siten, että kustakin kohdekaupungista kerättiin välttämättömät perus- ja paikkatiedot. Keskeisten käsitteiden, teoreettisten kehysten ja menetelmien, kuten Wayfinder- ja WHOLE-mallien, kokeilu ja kontekstualisointi käytäntöön tarkoitti sen havainnoimista ja pohtimista, miten paikkaperustaisuuden pohjalta resilienssiä ja resurssitehokkuutta edistetään konkreettisesti. Kaupunkien kehityspoluissa käsiteltiin lähinnä keskustaajaman aluetta eli väestömäärältään laajinta tihentymää pitäen kuitenkin mielessä koko kaupunki alakeskuksineen ja kylineen. Spatiaalinen rakenne ja dynamiikka toimivat kaupunkikehittämisen linsseinä, minkä kautta kehittämisteemoja ja -periaatteita pystyttiin konkretisoimaan kartalle.

2.3 Muutoksen käsitteellistäminen ja välineet

Kaupungit tarvitsevat resilienssiä eli muuntautumiskykyä sopeutuakseen käynnissä oleviin globaaleihin kehityskuluihin ja niiden poliittiseen ohjaukseen. Toisin sanoen ne tarvitsevat keinoja mukauttaa toimintakäytäntöjään varsin nopeasti ja ennennäkemättömästi muuttuvaan toimintaympäristöön. Maaseutukaupungeissa joudutaan kysymään, millainen on niiden elinkeinojen ja tuotantojärjestelmien muutosjoustavuus sekä järjestelmien ja rakenteiden häiriönkestävyys tai mitä vaikutuksia väestörakenteen muutoksella, maahanmuutolla ja monipaikkaisuudella on (ks. esim. Tervo-Kankare ym. 2023).

Tavoitteena on tunnistaa paikkakunnalle ominainen kaupunkisysteemi ja ”urbaani koodi”, tilallis-toiminnallinen dynamiikka, arvomaailma, rationaliteetit ja sosiospatiaaliset käytännöt, joiden pohjalta systeemin resilienssin ja kriisinkestävyyden mahdollisuustilaa arvioidaan. Paikat ja tilanteet ovat uniikkeja, joten geneerisiä tai universaaleja kestävästä kaupungin malleja ja hyviä käytäntöjä on sovitettava ajallisiin ja tilallisiin paikallisiin konteksteihin.

- ilmastonmuutos (sopeutuminen ja hillintä) kaikkein kattavimpana megatrendinä, joka vaikuttaa muihin trendeihin
- luontokadon etenemisen torjuminen
- geopoliittisiin ja ympäristökriiseihin vastaaminen ja varautuminen
- energiamurros
- kaupungistuminen ja siitä seuraava alueiden eriarvoistuminen, polarisoituminen, syrjäytyminen ja negatiivinen eriytyminen, kutistuminen, supistuminen
- yhteiskuntien digitalisaatio, joka mahdollistaa taloudellisen uudelleenjärjestymisen mutta joka sisältää myös riski- ja uhkatekijöitä
- globaaleihin pandemioiden varautuminen myös tulevaisuudessa, edellisestä pandemiasta toipuminen
- sote-uudistus

Kuva 1. Toimintaympäristön muutosajureita, joihin kaupunkien tulee vastata lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

Kaupunkisysteemi muodostuu yksinkertaistettuna fyysisestä rakenteesta, toimijoista, toimijoiden vuorovaikutuksesta, toiminnan säännöistä ja reunaehdoista. Kaupunkisysteemin nykytilaa ja muutosmahdollisuuksia arvioitaessa tarkastellaan kaupungin toimintalogiikkaa ja kysytään, millaiset arvot ja tavoitteet ohjaavat asukkaiden (kuluttajien, palvelujen käyttäjien) valintoja; millaisia toimintamalleja ja tarpeita yrityksillä on; miten kaupunkitilan ominaisuudet (kytkeytyneisyys, osien keskinäinen suhde ja suhde

kokonaisuuteen) sekä liikenneinfra ja -järjestelmä (kulkumuodot, saavutettavuus, kulkuetäisyydet) mahdollistavat vaihtoehtoisia käytäntöjä.

Kokonaisvaltainen lähestymistapa, kaupunkisysteemin toimivuus kokonaisuutena ja toimintojen yhdessä kehittyminen tarkoittavat, että erillisten hankkeiden sijaan arvioidaan, mitkä ovat kehittämisen painopisteiden suhde toisiinsa, tukevatko ne toisiaan, muodostuuko toimintojen verkostoja ja palvelujatkumia, millaisia asiakasvirtoja ja muita mahdollisia palvelutarpeita ne synnyttävät ja miten ekologiset resurssit nivotaan osaksi sosiaalisia ja taloudellisia näkökulmia.

2.3.1 Resilienssi ja resurssitehokkuus kaupunkikehityksen analysoinnissa ja ohjaamisessa

Resilienssillä viitataan yleisesti järjestelmien sopeutumis- ja muuntautumiskykyyn niiden kohdatessa muutoksia ja kriisejä. Resilienssin eräs usein käytetty määritelmä on seuraava: ”järjestelmän kapasiteetti sisäistää häiriö ja järjestyä uudelleen siten, että olennaiset rakenteet, ominaispiirteet, toiminnot ja takaisinkytkennät säilyvät”. (Walker & Salt 2006; Walker ym. 2004, 4; Folke ym. 2010.)

Toipuminen yksittäisistä häiriöistä ei vielä riitä resilienssin saavuttamiseksi, vaan järjestelmän pitäisi kyetä sisäistämään muutoksen dynamiikka ja muuntautumaan yhdessä ympäristönsä kanssa (Rantanen & Joutsiniemi 2016, Wardekker ym. 2010). Kaupunkien tulevaisuutta visioitaessa on kiinnitettävä huomiota sosiaalis-ekologiseen eli evolutionaariseen muutostajavuuteen, jolla viitataan inhimillisten ja luonnon järjestelmien muuntautumiseen keskinäisriippuvuussuhteessa ja kehittymiseen yli mittakaavatasojen (Rantanen & Joutsiniemi 2016, Davoudi 2012).

Resilientti suunnitteluorientaatio viittaa siihen, että tunnistetaan, että toimitaan jatkuvassa ja perustavanlaatuisessa epävarmuuden tilassa ja kehitetään muutoksiin mukautuvia ja joustavia suunnittelumenetelmiä (Pitidis ym. 2023). Strategiseen orientaatioon sisältyy toimintatapoja, joilla sekä varaudutaan yllätyksiin että lisätään niistä selviämistä ja toipumista sekä niiden kääntämistä hyödyksi. Yhtäältä tarvitaan toimintatapoja vastata taktisesti kertaluontoisiin kriiseihin. Toisaalta systeemien tulee vahvistaa strategisesti (pitkällä aikavälillä) voimavaroja ja resursseja, jotka auttavat niitä

selviämään kriiseistä mutta myös muuntautumaan toimintaympäristön muutoksiin.

Muutoksen hallitsemiseksi yhdyskunnat ja yhteiskunnat tarvitsevat ymmärrystä eri sektoreiden ja tavoitteiden monimutkaisista keskinäisistä yhteyksistä. Pasteurin ja McQuistanin (2011) käytännön toimintaan hahmottelema V2R-toimintakehikko (*Practical Action Vulnerability to Resilience*) havainnollistaa hyvin resilienssin vahvistamisen moniulotteista kenttää (ks. kuva 2). Yhdyskunnan hyvinvoinnin, elinvoiman hallinnan ja selviytymis-

Kuva 2. Haavoittuvuudesta resilienssiin -tarkastelukehys (Pasteur & McQuistan 2016, 5 ja 9, tekijän suomentama).

kyvyn näkökulmasta resilienssi on ”järjestelmän, yhteisön tai yhteiskunnan kyky pyrkiä sosiaalisiin, taloudellisiin ja ekologisiin kehitys- ja kasvutavoitteisiinsa samalla, kun se hallitsee ajan mittaan katastrofiriskiään siten, että tavoitteet vahvistavat toisiaan” (Pasteur & McQuistan 2016, 5).

Pasteurin ja McQuistanin (2011, 5) kaavio havainnollistaa toimintaympäristön paikallisten hyvinvointitekijöiden ja riskitekijöiden, epävarmojen globaalien kehityskulkujen ja hallintoympäristön välisinä suhteina. Se auttaa tunnistamaan keskeiset kysymykset ja painopisteet, joihin on puututtava sopeutumiskyvyn vahvistamiseksi. Kaavio kuvaa yksinkertaistettuna näitä toimintaorientaatioita ja -kenttiä. Kriiseihin vastaamiseen tehokkaasti tarvitaan yhtäältä ymmärrystä jatkuvasti muutoksessa olevasta, epävarmasta toimintaympäristöstä (tulevaisuuden epävarmuuden ymmärtäminen ja siihen sopeutuminen) ja toisaalta sellaiseen ympäristöön soveltuvia joustavia ja vuorovaikutteisia hallintomenettelyjä (hyvä hallinto).

Toisin sanoen tarvitaan sekä sisällöllistä ja kognitiivista että toiminnallista ja prosessuaalista systemistä ja adaptoituvaa orientoitumiskykyä ja toimintatapoja, joihin on sisäänrakennettu muutos ja dynaamisuus. Näitä ominaisuuksia – tai ontologiaa – ilmentetään käsitteillä, jotka löytyvät strategisesta suunnittelusta mutta heikosti vielä suunnittelujärjestelmästä, kuten joustavuus, mukautuvuus, polkuriippuvuus, palautemekanismit, korkeellisuus, oppiminen, alhaalta ylös, osallisuus. Dynaamista mittakaavarippumatonta ontologiaa ilmentävät myös termit informaatiointensivisyys, hajautettu päätöksenteko, poikkisektoraalisuus ja yliskaalaisuus.

Resilienssiä mahdollistaa yhtäältä ennalta varautuminen muutoksiin ja niihin vastaaminen/reagointi tehokkaasti (tehokas reagointi häiriöihin ja stressitekijöihin). Toimintaorientaatio poikkeaa perinteisestä ”ennusta ja ehkäise” -lähestymistavasta siten, että siinä tunnustetaan häiriön ilmaantumisen väistämättömyys ja ennustamattomuus. Tähän liittyy myös nopea toimintakyky häiriötilanteesta. Sitä varten pitää olla myös pitkäjänteisemmin rakennettua sopeutumiskykyä ja puskureita. Toisin sanoen resilienssin toinen mahdollistaja on muuntautumiskyvyn vahvistaminen (toimeentulon turvaaminen investoimalla tulevaisuuteen). Tulevaisuudessa entistä tärkeämmäksi tulee paikallisen kehittämisen sovittaminen planetaarisiin rajoihin, eli paikallisten vastausten ei tule heikentää laajemman sosiaalis-ekologisen systeemin elinkelpoisuutta. (Pasteur & McQuistan 2016, 5.)

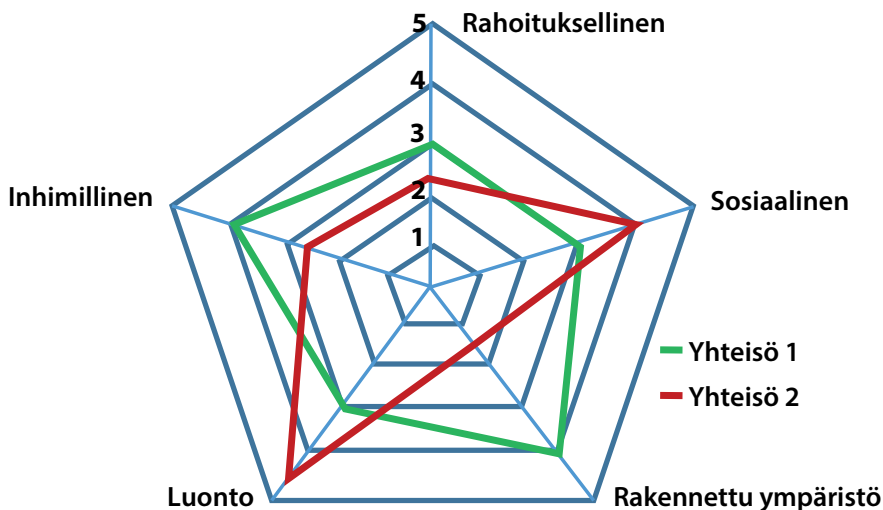
Sen sijaan, että ajattelisimme resursseja, varantoja ja pääomia muuttumattomina ja staattisina, resilienssiajattelussa niitä pidetään potentiaalisesti tuottavina ja kehkeytyvinä. Niitä voidaan vahvistaa, ja ne voivat kumuloitua positiivisen kehityskulun seurauksena. Lisäksi resilienssiajattelussa keskitytään siihen, miten resursseja hyödynnetään tehokkaasti elinvoiman lisäämiseksi ja riskien vähentämiseksi yhtäaikaaisesti. (Pasteur & McQuistan 2016, 5–6.)

Kehittämisessä tulee siis huomioida väestön- ja ilmastonmuutoksesta johtuva tulevaisuuden epävarmuus, hakea mahdollisuuksia vastata kriiseihin ja vahvistaa elinvoimaa integroimalla eri tavoitteita sekä pyrkiä luomaan positiivisia kierteitä ja tunnistamaan huonoja kierteitä. Yhtäaikaisuus tarkoittaa esimerkiksi viheralueita, jotka voivat toimia tulva-alueina (Wardekker 2010). Potentiaalin kehkeytyminen tarkoittaa sitä, että esimerkiksi maaperän laatua voidaan parantaa, mikä lisää luonnonpääoman tuottavuutta, tai lapset voivat käydä koulua, hankkia pätevyyden ja siten saada inhimillistä ja sosiaalista pääomaa (Pasteur & McQuistan 2016, 5).

Lazzeroni (2022, 61) huomauttaa, että evolutionaarinen lähestymistapa sopii pikkukaupunkien resilienssidynamiikan tarkasteluun pitkällä aikavälillä. Tällöin huomataan, että pikkukaupunkeja ovat muovanneet monet yhteiskunnalliset, taloudelliset ja sosiaaliset muutokset. Kehitys on johtanut ensin maaseutuelinkeinoista teollistumiseen, edelleen teollisuuden alasajoon, väestön supistumiseen ja jälleen matkailun, kulttuurin ja innovaatioiden avulla uuteen nousuun.

Varautumista vahvistetaan resilienssipääomalla (ks. kuva 3), joita ovat:

- inhimillinen pääoma: koulutus, taidot, tieto, terveydentila
- sosiaalinen pääoma: ihmissuhteet ja verkostot, jotka edistävät yhteistoimintaa, hyvä hallinto
- luonnon pääoma: luonnonvarat (esim. maa, vesi), joista toimeentulo saadaan
- rakennetun ympäristön pääoma: taloudellisella toiminnalla tuotetut hyödykkeet (esim. infrastruktuuri)
- rahoituksellinen pääoma: tulolähteet ja pääsy muihin rahoituslähteisiin (esim. luotot, säästöt), jotka mahdollistavat toimivat turvaverkot. (Pasteur & McQuistan 2016, 6.)

Kuva 3. Resilienssipääoman ja -kapasiteetin havainnollistaminen: kahden erilaisen yhteisön resilienssipääoma pisteytettyinä hämähäkkikaavioon (Pasteur & McQuistan 2016, 5 ja 9).

Kunta haluaa kasvaa pystyäkseen tuottamaan hyvinvointia – mikä on sen lakisääteinen tehtävä. Kunta saattaa houkutella uusia asukkaita ja yrityksiä ja sillä tavoin vahvistaa sopeutumiskykyään (talouden vahvistaminen verotuloilla, hyvinvoinnin jakaminen). Toimintaympäristön vakiintumisvaiheessa kasvun reunaehdot ovat tunnettuja ja kasvu ja erikoistuminen tapahtuvat ennakoidusti ja tiettyjen toimijaprosessien vetämänä. Tyypillisesti kunnissa on tällainen tilanne: ne erikoistuvat ja tukeutuvat johonkin tiettyyn elinkeinosektoriin (esim. maatalous- ja metsäsektoriin, tiettyyn teollisuuden haaraan). Toimintaympäristö kuitenkin muuttuu. On siis ennakoitava näiden alojen selviytymiskykyä muuttuvassa toimintaympäristössä sekä niiden muuntautumiskykyä. Työvoimaa ja asukkaita houkutellaan työpaikoilla, jotka saattavatkin kohta olla kadonneet.

Investoinnit esimerkiksi uusiutuvaan energiaan, digitaalisiin järjestelmiin, kiertotalouden ratkaisuihin ja infrastruktuuriin ovat investointeja ei vain jollekin sektorille ja tämän päivän tarpeisiin, vaan systeemitason transitiioon, siirtymään toimintaympäristöstä ja *regiimistä* toiseen (esim. Kuhmonen 2023). Pääomien ja elinkeinojen uusiutumisessa kestävyys siirtymässä huomioidaan myös stressitekijät, epävarmuudet ja rajoitteet ja pyritään

vähentämään riskejä samalla, kun turvataan toimeentulo (Pasteur & McQuistan 2016, 6). Kestävyyssiirtymässä riskejä ja mahdollisuuksia on tarkasteltava sosiaalisesti ja ekologisesti kaikissa skaaloissa.

2.3.1.1 Työkaluja resurssitehokkuuden ja resilienssin arviointiin ja lisäämiseen

Resurssitehokkuus kokonaisvaltaisena tulkintakehikkona – WHOLE

Tietoisuus siitä, että luonnonvarat ovat todellakin rajalliset, edellyttää resursseja välittävien infrastruktuurien (sosioteknisten verkostojen) irtikyttemistä nykyisestä kulutuksesta. Euroopan unioni on asettanut tavoitteeksi vähentää CO₂-päästöjä jopa 80–95 prosenttia vuoteen 2050 mennessä. Kestävyyssiirtymän keskeinen tavoite on vähentää luonnonvarojen ja energian kulutusta siirtymällä resurssiviisaampiin ja resurssitehokkaampiin käytäntöihin.

Resurssitehokkuus yhdistetään yleensä resurssien säästämiseen pyrkimyksenä saada enemmän tuotoksia vähemmillä panoksilla. Yhdyskuntarakenteen resurssitehokkuuden arviointiin mekanistinen panos–tuotos-lähestymistapa kuitenkin ei sovellu kovin hyvin. Erityisesti kaupunkiympäristöt ovat resurssi-intensiivisiä ympäristöjä, jotka kuluttavat mutta myös tuottavat uusia resursseja, kuten teknisiä ja sosiaalisia taitoja, hyvinvointia, taloudellisia innovaatioita ja monimuotoisia viherympäristöjä. Kulutuksen vähentämiseksi ja kasautumisetujen lisäämiseksi politiikkaohjauksessa on keskitytty kaupunkirakenteen tiivistämiseen. Periaate ei kuitenkaan huomioi kaupunkiympäristöjen kompleksisuutta ja erilaisuutta, seutuistumiskehitystä, seutujen moninaistumista ja resurssien epätasaista alueellista jakautumista.

Näistä syistä Tampereen yliopistossa vuosina 2015–2016 tehdyssä tutkimushankkeessa Kaupunkirakenteen kokonaisvaltainen resurssitehokkuus- eli WHOLE-hankkeessa (Lehtovuori ym. 2017) pyrittiin löytämään resurssitehokkuuden käsitteelle moniulotteisempi tulkinta sekä kehittämään monikriteeriarviointiin perustuvia menetelmiä, joilla alueidenkäytön ja infra-hankkeiden resurssitehokkuutta voitaisiin arvioida kokonaisvaltaisemmin erilaisissa ympäristöissä.

Kokonaisvaltaisemmassa mallissa resurssitehokkuuteen lasketaan määrällisten aineellisten resurssien ja luonnonvarojen lisäksi myös aineettomia,

laadullisia ja inhimillisiä voimavaroja sekä tilaresursseja, jotka luovat edellytykset jokapäiväiselle elämälle, tuotannolle ja kulutukselle. Kokonaisvaltaisuus tarkoittaa sitä, että kaupungin toimintoja tarkastellaan integroituneina ja yhdessä kehittyvinä kokonaisuuksina, jolloin tarkastellaan erilaisten resurssien verkostoja, niiden kattavuutta, saavutettavuutta ja keskinäisriippuvuutta. Lisäksi ymmärretään, että uusia ominaisuuksia syntyy vuorovaikutuksista järjestelmän osien välillä epäsuorasti ja jopa odottamattomasti useiden takaisinkytkentä- ja syöttömekanismien ja polkuriippuvuuksien kautta.

Kaupunkiympäristössä tulee kiinnittää huomiota toimijoiden käyttäytymisen lisäksi resursseja välittävään tilaan, yhteyksiin ja verkostoihin sekä niiden rakenteellisiin, resurssien leviämistä ja uudistumista edistäviin ominaisuuksiin. Suunnittelun apuvälineeksi laaditulla WHOLE-resurssitehokkuusmallilla nostetaan tarkasteluun kaupunkirakenteen ja kaupunkitilan kyky synnyttää sosiaalisia, taloudellisia ja ekologisia resursseja eli edistää hyvinvointia, innovaatioita ja luonnon monimuotoisuutta. Potentiaalisten hyötyjen arvioimiseen käytetään moniulotteisia määrällisiä ja laadullisia indikaattoreita. Resurssitehokkuutta voidaan tavoitella vähentämällä ylimääräistä kulutusta ja muuttamalla toimintatapoja (esimerkiksi liikenteessä vähentämällä auton käyttöä ja lisäämällä pyöräilyä) tai tilallisin ja teknologisin keinoin, tilankäytön optimoinnilla ja priorisoinnilla ja siirtymällä vähähiilisempiin vaihtoehtoihin (esimerkiksi jaetut tilat, sähköautot, liikenne palveluna eli MaaS). Kaupunkisysteemin uusiutumisen kannalta kiinnostavampia ovat kuitenkin toiminnallisten ja tilallisten tekijöiden yhdistelmät, uusia resursseja synnyttävät ”resurssitehokkaat hybridit” ja urbaanit innovaatiot (esimerkiksi liityntäliikenteen vaihtoasemien kehittäminen monitoiminnallisina solmukohtina, digitaalisuuden ja uusien kulkumuotojen ympärille syntyvät tuotteet, palvelut ja tilat).

Resurssitehokkuutta voidaan lisätä valjastamalla toimijaverkostojen välisiä synergioita. Resurssitehokkuusajattelun ytimessä on pyrkimys saavuttaa eri toimintasektoreille yhtäaikaista ja molemminpuolisia etuja eli moni-hyötyjä. Toimintojen ja tilojen integroiminen mahdollistaa kiertotalouden ja jakamistalouden toimintamalleja, yhteiskäyttöjä, resurssien kiertoa ja siten tapoja järjestää palveluja joustavasti, korvata puuttuvia resursseja ja parantaa kaupunkiympäristön laatua. Olemassa olevien rakenteiden ylläpito

ja luova uudelleenkäyttö kuuluvat olennaisesti resurssitehokkaisiin toimintatapoihin. Yhteisölähtöisillä hankkeilla, jotka hyödyntävät digitaalisia sovelluksia, voidaan mahdollistaa esimerkiksi tyhjien tilojen väliaikaisia käytöjä.

Investointeja arvioitaessa on hyvä huomioida kehityksen polkuriippuvuus eli se, millaiselle yhdyskuntarakenteen kehitykselle ja toimijadynamiikalle tulevaisuudessa investointi luo pohjan ja rajat. Yksittäisiin tekijöihin keskittymisen sijaan kehitystä on tarpeen hahmottaa yhteisvaikutuksellisenä, toimijaverkostojen vuorovaikutuksesta, mukautumisesta ja yhdessä oppimisesta kumuloituvana, jatkuvasti vahvistuvana kehityssyklinä. Sosiaalis-ekologisten systeemien kestävämpi uudelleenkytkentä voi tarkoittaa resurssitehokkuuden saavuttamista uusilla talouden ja työn, asumisen ja liikkumisen muodoilla, digitalisaation avulla, kansalaisyhteiskunnan yhteistoiminnalla sekä ekosysteemien toimijuudella mutta ennen kaikkea näiden toimintatapojen integroinnilla.

Vaikka esitetty resurssitehokkuuden näkökulma soveltuu erityisesti suurten ja kasvavien kaupunkien kontekstiin, mallilla on annettavaa myös pienemmille paikkakunnille ja supistuville alueille. Emme tällöin katso pelkkää toimintojen absoluuttista, vaan relationaalista, suhteellista läheisyyttä.

Resilienssin vieminen käytäntöön – Wayfinder

Resilienssiä voi pitää yhtenä resurssitehokkuuden ohjausmekanismina, sillä se tuo tarkasteluun resurssien uusiutumisen näkökulman. Resurssitehokkuuden tulkinnessa korostuu kaupunkijärjestelmien jatkuva uudistuminen, muutos ja kehitys, jossa kaupunkitoimijoiden itseorganisoituminen on välttämätön edellytys ja jossa kestävyys näkökulma on sisäänrakennettuna. Miten teoreettinen ymmärrys resilienssistä viedään alueiden ja kaupunkien kehittämisen käytäntöihin?

Hankkeessa hyödynnettiin Tukholman yliopiston resilienssin tutkimuskeskuksessa, Stockholm Resilience Centressä, kehitettyä Wayfinder-menetelmää, joka on kestävä muutoksen strategiseen ohjaukseen tarkoitettu työkalu systeemisen resilienssin lisäämiseksi (ks. wayfinder.earth, Enfors-Kautsky ym. 2018). Menetelmä vie käytäntöön teoreettisen ymmärryksen sosiaalis-ekologisista systeemeistä sekä resilienssi- ja kompleksisuusteorioista. Tämä tarkoittaa ennen kaikkea sitä, että kehittävässä toiminnassa lähtökohtana on

tulevaisuuden ennustamattomuus ja toiminnan epävarmuus, joka nousee toimijakentän dynaamisuudesta ja monimuotoisuudesta.

Kompleksisuuteen kuuluu emergenssi, laatujen kehkeytyminen itseorganisoi-
tuvasti ja yllättävästi. Mukautuminen ja muuntautuminen muutoksiin
tapahtuu aina jossain kontekstissa, joka sitä rajaa, estää tai mahdollistaa. Na-
vigoitaessa muuttuvassa toimintaympäristössä tunnistetaan toimintojen kes-
kinäinen kytkeytyneisyys ja vuorovaikutus monessa mittakaavassa, ilmiöi-
den kehittyminen yhdessä ja jatkuva oppiminen. Wayfinder korostaa vuoro-
vaikutuksellista oppivaa yhteistyötä ja konkreettista toimintaa pelkän resi-
lienssin arvioinnin sijaan.

Kestävyyssyökaluna Wayfinder nojaa planetaarisen hyvinvoinnin käsit-
teeseen, Kate Raworthin (2017) donitsimalliin sisältyvään käsitykseen maa-
pallon ekologisista rajoista, joita ei tulisi ylittää, sekä riittävistä sosiaalisista
resursseista, joita ei saisi alittaa. Navigoitaessa kestävästi toimintaympäris-
tön haasteissa liikutaan alueella näiden rajojen välissä eräänlaisessa turval-
lisessa ja oikeudenmukaisessa tilassa tavoitteena, ettei toiminnalla vähen-
netä sosiaalista hyvinvointia eikä ylikuluteta ympäristön resursseja. Plane-
taarista eetosta kuvastaa myös se, että kiinnitetään huomiota yhtä lailla toi-
mien paikallisiin kuin globaaleihin vaikutuksiin.

Prosessi etenee sosiaalis-ekologisen systeemin nykytilan ja systeemin dy-
namiikan tunnistamisesta muutosstrategioiden laatimiseen ja toteuttami-
seen yhteistyössä ja tekemällä oppimalla. Käsitteellä mahdollisuustila (*op-
tion space*) kuvataan muutosjoustavuutta ja liikkumavaraa kestävyiden ra-
joissa. Mahdollisia kehityspolkuja, joilla systeemi purkautuu entisestä kes-
tämättömäksi käyneestä tilastaan ulos uudelleenjärjestymällä, voi olla kes-
tävyiden rajoissa useampia. Nykytilanne, toimintaympäristön kehityskulut
ja megatrendit kehystävät systeemin muuntautumismahdollisuuksia.

Mahdollisuustilojen ulottuvuuksiksi kutsutaan systeemin ominaisuuksia,
jotka sallivat sen jatkuvan uudistumisen. Ne estävät systeemin lukkiutumia,
jotka rajoittavat sen tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoja. Tällaisia ovat resi-
lienssiteorioihin sisältyvät systeemin dynamiikkaan ja oikeudenmukaisuu-
teen liittyvät ominaisuudet vastavuoroisuus/molemmipuolisuus, moni-
muotoisuus/redundanssi, kytkeytyneisyys/modulaarisuus, takaisinkytkennät/
feedbackit, inklusiivisuus/osallisuus, kompleksisuus/itseorganisoi-
tuminen sekä refleksiivisyys/oppiminen.

Prosessissa haetaan näille ulottuvuuksille paikallisesti relevantteja indikaattoreita. Muutosstrategiassa muodostetaan käsitys mahdollisuuksista, toimijuuksista ja vipupisteistä eli systeemin muutoksen keinoista ohjauksen eri tasoilla. Menetelmässä korostetaan valittujen toimien taloudellista, sosiaalista ja ympäristöllistä toteutuskelpoisuutta, toimien liittymistä toisiinsa ja vaikuttavuutta silti tulevaisuuden epävarmuutta unohtamatta.

Resilienssin ja resurssitehokkuuden luenta aineistosta

Wayfinderin pohjalta kysimme, millaisia strategisia ja systeemisiä mahdollisuustiloja ja tulevaisuuspolkuja kaupungeilla voisi olla muutoksiin vastaimiseksi turvallisissa planetaarisissa rajoissa. Menetelmää hyödynnettiin soveltuvien osien kaupunkien strategioiden resilienssiluennassa ja kehityspolkuprosessin jäsentelyssä. Hankkeen alussa hahmotettiin kaupunkien nykytilaa ja identiteettiä suunnitteludokumentteihin, kaupunkien verkkosivuihin, lehtiartikkeleihin, tilastoaineistoihin ja karttamateriaaleihin perehtymällä. Kaupunkisysteemin ominaispiirteiden ja nykytilan arvioinnissa tehtiin tilastollisia ja paikkatietoon perustuvia analyysejä, havainnoitiin tilallisia-toiminnallisia laatuja, tehtiin huomioita kaupunkirakenteen monimuotoisuudesta ja kytkeytyneisyydestä, toiminnallisista ja tilallisista suhteista, mittakaavoista, saavutettavuudesta ja yhteyksistä. Kaupungeilta saatiin tietoa kaupunkisysteemin dynamiikasta ja kehityskuluista, toimijoista, toimijaprosesseista ja niiden muutoksista, muun muassa seudullisen liikku-
misen ja palveluverkon muutoksista, rajoitteista ja haasteista sekä muutosten hallinnasta.

Wayfinderissa systeemin dynamiikan tarkastelussa havainnoidaan eri tekijöiden vuorovaikutuksesta syntyviä hyötyjä ja haittoja, lukkiutumia (*lock-in*), kehitystä ajan kuluessa sekä eritasoisten ilmiöiden (systeemien) keskinäisiä vaikutuksia. Samassa hengessä hankkeessa havainnoitiin supistumisen vaaratekijöitä monimuuttu-
jaisen mallin avulla (ks. luku 2.3.2). Tarkastelussa tunnistettiin kriittiset tekijät, jotka ovat omiaan vahvistamaan alueen tai kaupungin kehityksen lukkiutumista eli jäämistä epätoivottavaan supistumiskierteseen.

Tapahtunutta supistumiskehitystä kuvattiin YKR-datan avulla, ja yhteisissä keskusteluissa avattiin supistumiseen johtaneita toimintaympäristön muutoksia. Paikallisia lyhyen aikavälin kehitysedellytyksiä rajaavat pitkät

kehityssyklit, hitaat muuttajat ja muutokset ylemmällä mittakaavatasolla. Tällaisia ovat muun muassa globaalit kehityskulut, markkinoiden, sääntelyn ja kulutuskäyttäytymisen muutokset. Ne vaikuttavat joko positiivisesti tai negatiivisesti kaupungin kehitykseen, ja niihin voidaan vaikuttaa paikallistasolla vain vähän. Keskusteluissa pohdittiin kaupungin tulevaisuutta megatrendien, kuten ikääntymisen, kaupungistumisen, digitalisaation ja ympäristöpolitiikan, sekä ajankohtaisten odottamattomien geopolitiittisten kehityskulkujen valossa.

Orientaatiomme nojaa Wayfinderin resilienssin ulottuvuuksille perustuville toimintasuosituksille, jotka menetelmän kehittäjät ovat tiivistäneet seuraavasti:

- Edistä biosfääriin hoitoa sekä molemminpuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden kulttuuria.
- Vahvista kompleksisuusajattelua.
- Kannusta oppimista ja refleksiivisiä käytäntöjä.
- Ylläpidä sosiaalista ja ekologista monimuotoisuutta ja redundanssia.
- Hallitse moniskaalaisia vuorovaikutuksia ja yhteyksiä.
- Hallitse järjestelmän takaisinkytkentöjä.
- Edistä osallistavia ja mukautuvia hallintaprosesseja, jotka integroivat eri alojen ja mittakaavojen kysymyksiä.

Uudistumisen voimavaroja paikallisessa kontekstissa haettiin tulkitsemalla resilienssin eri ulottuvuuksia kaupunkistrategioista:

- Monimuotoisuutta haettiin kysymällä, miten erityispiirteitä ja uniikkeja voimavaroja paikkakunnalla on tunnistettu.
- Kytkeytyneisyyttä arvioitiin yhteyksillä ja yhteistyöverkostoilla.
- Inklusiivisuutta arvioitiin osallistumisella, tasa-arvolla ja syrjäytymisen ehkäisemisellä.
- Refleksiivisyyttä kuvasti se, miten strategisia tavoitteita määritellään ja miten toteutumista seurataan ja suuntaa tarkistetaan.
- Kompleksisuutta ja takaisinkytkentöjä haettiin strategioiden osa-alueiden systeemisellä linkittämisellä ja dynaamisilla vaikutuksilla eli kysyttiin, käsitelläänkö kehittämisen osa-alueita kokonaisuuksina, tavoitellaanko toimilla yhteisvaikutuksia sekä varaudutaanko yllättäviin kehityskuluihin ja odottamattomiin tapahtumiin.

- Itseorganisoitumisen huomiointia indikoi, kuinka hyvin kaupunki käyttää asukkaita, yrityksiä ja yhdistyksiä resurssina eli hyödyntää toimija- ja asukaslähtöisiä aloitteita tuomaan toimintaan resurssitehokkuutta ja innovatiivisuutta.

Wayfinderissä kysytään, mitkä mahdollisuustilan ulottuvuudet ovat tärkeimpiä tarkasteltavalle systeemille ja millaisia muutoksia näissä on tapahtunut. Monimuotoisuuden, redundanssin ja kytkeytyneisyyden näkökohdat ovat keskeisiä myös resurssitehokkuuden näkökulmasta. Pikkukaupunkien kohdalla kiinnostavat muutosilmiöt liittyvät elinkeinorakenteen, yhteyksien ja ympäristön muutokseen. Takaisinkytkentöjen kannalta eli nykyisiä käytäntöjä vahvistettaessa tai uudistettaessa on olennaista, että muutoksiin muautuminen lyhyellä aikavälillä ei vaaranna muuntautumisen (transformaation) mahdollisuuksia pitkällä aikavälillä.

Monimuotoisuutta, redundanssia ja kytkeytyneisyyttä haettiin myös rakennetun ympäristön tilallis-toiminnallisesta tarjonnasta eri toimintasektoreilta ja tunnistamalla mahdollisuuksia eri mittakaavatasoilta sekä toimintojen yhtymäkohdista ja kaupunkilaisten osallistamisesta. Redundanssi resilienssiä lisäävänä voimavarana mahdollistaa sen, että toiminnallisia puutteita kompensoidaan toisilla toiminnoilla. Esimerkiksi monimuotoinen elinkeinorakenne mahdollistaa uuden työpaikan löytymisen tai monipuolinen tilarakenne korvaavien tilojen löytymisen. Tilallinen ja toiminnallinen monimuotoisuus ja kytkeytyneisyys mahdollistavat vuorovaikutuksen ja muuntautumiskyvyn eri mittakaavoissa. Saavutettavuus pidemmällä etäisyyksillä mahdollistaa monipuolisempia seudullisia tarjoumia. Käyttäjän kokemuksellisen kaupunkitilan kontekstissa sellaiset ominaisuudet kuin näkymät ja läpikuljettavuus liittyvät saavutettavuuteen, kokonaisuuden hahmottamiseen, elämyksellisyyteen, viihtyisyyteen ja paikan identiteetti- ja vetovoimatekijöihin. Ominaisuudet vaikuttavat siihen, minkä kulkumuodon kaupunkitilan käyttäjä ja liikkuja valitsee (esim. miellyttävä, kiinnostava ja turvallinen jalankulku- ja pyöräily-ympäristö).

Resurssitehokkuuden periaatteiden mukaisesti tiloille ja toiminnoille etsittiin mahdollisuuksia tuottaa yhtäaikaista hyötyä monimuotoisuuden lisäämiseksi. Wayfinderin toimintasuosituksiin tukeutuen pidimme tavoiteltavana arvona sekä sosiaalista että ekologista hyvinvointia ja nostimme

ekosysteemien monimuotoisuuden erityiseksi voimavaraksi. Suunnittelussa ovat korostuneet ekosysteemipalvelujen taloudellista arvoa tuottavat tuotanto- ja kulttuuripalvelut sekä hyöty- ja virkistysnäkökohdat. Kestävämässä lähestymistavassa kytketään sosiaalisia, taloudellisia ja ekologisia tavoitteita yhteen. Viherympäristöt lisäävät biodiversiteettiä, tarjoavat resursseja hyvinvointipalveluihin ja taloudelliseen toimintaan, ja niiden avulla voidaan vahvistaa paikallisidentiteettiä sekä lisätä veto- ja pitovoimaa.

Kehityspolkuun liittyvässä tulevaisuustaulukoinnissa kartoitettiin nykyisiä, strategiassa tunnistettuja ja vielä tunnistamattomia kestävyys siirtymän mahdollisuuksia, esteitä, toimijuuksia, vipupisteitä ja evaluointimenetelmiä strategis-hallinnollisella ja tilallis-toiminnallisella tasolla. Kaupunkisysteemin toivottavaa kompleksista dynamiikkaa ja ”hyviä kierteiä” kuvattiin kehityspolkuvaiheessa eri toimintojen keskinäis- ja polkuriippuvuuksina sekä potentiaalisesti yhdessä ja vastavuoroisesti kehittyvinä ja skaalautuvina ilmiöinä.

Alueen muutosjoustavuuden ja uudistumisen kannalta seuraaviin tekijöihin on kiinnitettävä huomiota ja kysyttävä, onko ne tunnistettu kaupunkistrategioissa ja miten tunnistus on tehty:

- **systeemi:** systeemin käyttäytyminen, systeemin rajat, osien ja kokonaisuuden suhde
 - keskustaajamien, aluekeskusten ja kylien kehittäminen kokonaisuutena eri keskusten ominaispiirteet huomioiden
 - kaupungin asema ja tehtävä osana aluerakennetta ja liikenneverkostoja
- **monimuotoisuus:** uniikkisuus, uusiutumisen mahdollisuus
 - alueen omat erityiset voimavarat
 - mahdollisuudet monimuotoistaa väestö- ja toimialapohjaa
 - maahanmuutto
 - monipaikkaisuus
 - kansainväliset investoinnit
- **kytkeytyneisyys:** yhteydet, kytkökset, monessa skaalassa, verkostot, synergisyys (tilalliset suhteet, staattinen tila)
- **dynamiikka:** vuorovaikutukset, nopeat ja hitaat takaisinkytkennät, polkuriippuvuus, kierteiä, ulkoisvaikutukset/spill-over-efekti
- **emergenssi:** ajallinen ja laadullinen kehitys, evoluutio, skaalahyppäykset, yllätykset, oppiminen
- **oikeudenmukaisuus:** arvopohjana inklusiivisuus, tasa-arvoisuus, osallisuus, integroivuus (skaalat, sektorit)

Kuva 4. Muutosjoustavuuden ja uudistumisen kannalta tärkeät systeemiset tekijät alueiden resilienssin arvioinnissa.

Strategialähtöisiin kehittämisteemoihin nivottiin moniulotteinen synergistinen näkökulma, joka lisäksi tukee Wayfinderin korostamaa toteutuskelpoisuutta ja vaikuttavuutta. Tätä tukemaan tulee kehittää evaluointia, seurantamenetelmiä ja mittareita, jotka sopivat jatkuvaan arviointiin ja huomioivat paremmin kompleksisia vuoro-, yhteis- ja kerrannaisvaikutuksia ja takaisinkytkentöjä. Kaupungin edustajien ja tutkijoiden yhteisessä keskustelussa hahmotettiin kehityspolkua refleksiivisenä oppimisprosessina haastamalla ennakkokäsityksiä ja kuvittelemalla mahdollisia tulevaisuuksia.

2.3.2 Supistumisilmiön tarkastelu erilaisilla mittareilla

Alueiden supistuminen on tilallisajallinen ilmiö. Jotta sitä voidaan ymmärtää, tulee sitä tarkastella erilaisilla mittareilla. Ilmiön ollessa monitahoinen ja -selitteinen tulee supistumista tarkasteltaessa paitsi valita useampi mittari myös tehdä tarkastelua lyhyemmillä aikaväleillä, sillä yksittäisten pitkän aikavälin mittareiden käyttö voi johtaa virheellisiin tulkintoihin. Eri mittakaavojen supistuminen voi myös olla ristiriidassa keskenään (esim. Caselli ym. 2019, Reis ym. 2016). Koko kunta voi tilastojen valossa olla kasvava tai supistuva, mutta todellisuudessa tilallisesti tarkasteltuna voi kunnan sisällä kuitenkin olla kasvavia, stabiileja sekä supistuvia alueita (Makkonen ym. 2022, Stjernberg & Penje 2019). Täten siis myös valitulla tarkasteluyksiköllä on vaikutusta lopputulokseen (Makkonen ym. 2022). Mitä suuremmalla mittakaavalla tarkastellaan, sitä helpommin pienen mittakaavan tilalliset ilmiöt jäävät havaitsematta. Myös eri mittarit voivat antaa supistumisesta ristiriitaisia tuloksia: osa mittareista voi osoittaa kunnan olevan kasvava, kun samalla toiset mittarit viittaavat supistumiseen: esimerkiksi väestö voi olla vähenevä, mutta silti rakentamisen määrä kasvava (Caselli ym. 2019).

Supistumisen tarkastelussa tulee siis ottaa huomioon myös sen luonne ajallisena ilmiönä. Tarkasteltaessa ja vertailtaessa väestömäärää esimerkiksi perättäisinä viiden vuoden ajanjaksoina voidaan havaita supistumisessa erilaisia kehityskulkuja. Kyseessä voi olla joko jatkuva supistuminen, jolloin kaikkina ajanjaksoina väestö on ollut vähenevää, jaksoittainen supistuminen, jolloin mukana voi olla väestömäärän vähenemisen ja kasvamisen jaksoja, tai väliaikainen supistuminen, jolloin koko tarkasteluajanjaksona väestö ei ole supistunut tai on kasvanut, mutta välistä löytyy supistumisen ajanjakso

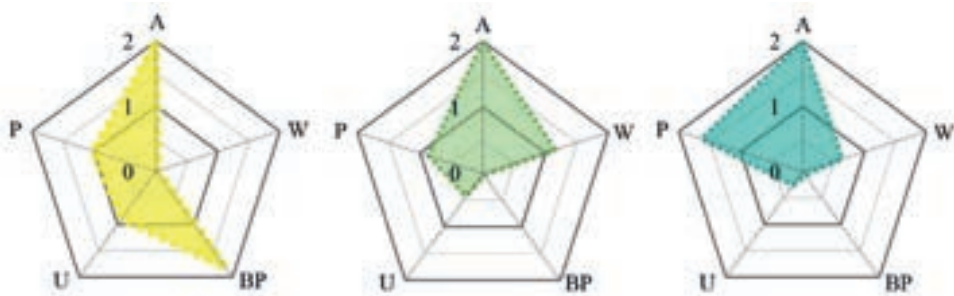
(Guan ym. 2021, Wolff & Wiechmann 2018). Tätä luokittelua voidaan jakaa edelleen myös hienojakoisemmaksi (ks. esim. Guan ym. 2021, Hu 2021, Tong ym. 2022, Turok & Mykhnenko 2007, Wolff & Wiechmann 2017).

Supistumisen ja supistuvien paikkakuntien tarkasteluun eri näkökulmista on käytetty lukuisia eri mittareita. Tutkimuksessa käytettyjä indikaattoreita väestön lisäksi ovat esimerkiksi ikääntynyt väestö yksinään sekä suhteessa nuoriin, elämän laatu, työpaikat ja työvoima, yritykset, bruttokansantuote, rakennusten ja toimitilojen vajaakäyttö sekä kaupaksi menemätön/käyttämätön tonttimaa (ks. esim. Bănică ym. 2017, Caselli ym. 2019, Hu 2021, Liu ym. 2022, Peters ym. 2018, Reis ym. 2016, Tong ym. 2022, Wolff & Wiechmann 2017).

Analyyseja voidaan käyttää muutoksen mallintamisen lisäksi myös nykytilanteen analysointiin sekä apuna suunnittelun ja muiden toimien kohdistamiseksi. Caselli ym. (2019) ovat luoneet suorituskykyyn perustuvan tulkintamallin², jonka avulla voidaan arvioida supistuvien kuntien suoriutumista supistumiseen liittyvillä tärkeillä osa-alueilla sekä luokitella nämä kunnat klustereihin, jolloin tiettyjen toimenpiteiden kohdistaminen tietynlaisille alueille on helpompaa. Koska paikkakuntien suoriutuminen tulkintakehikon eri osa-alueilla on tärkeää lisäsupistumisen ehkäisemiseksi, voidaan huonon suoriutumisen kohdalla puhua supistumisen uhkatekijöistä. Mallin avulla voidaankin arvioida kuntien nykytilannetta ja osa-alueita, joihin erityisesti tulee kiinnittää huomiota.

Casellin ym. (2019) malli koostuu viidestä osa-alueesta, ja tulokset esitetään tutkakuviona (ks. kuva 5). Kukin osa-alue pisteytetään 0–2, ja koska kyseessä ovat uhkatekijät, nolla tarkoittaa parasta tulosta ja vastaavasti kaksi huonointa. Kaikki osa-alueet ovat yhdistelmä kahdesta tai useammasta alaindikaattorista, joissa osassa mukana on myös seudullinen tai valtakunnallinen tarkastelu. Casellin ym. (2019) mallin osa-alueet ovat 1) ikääntyminen, *Ageing* (A), 2) varakkuus/köyhyys, *Wealth/Poverty* (W), 3) yritysten suorituskyky, *Business Performance* (BP), 4) työttömyys, *Unemployment* (U) sekä 5) periferisaatio, *Peripherization* (P).

² Alkuperäinen tekijöiden käyttämä englanninkielinen termi on *performance-based interpretative model / scheme*.

Kuva 5. Esimerkki Casellin ym. (2019) suorituskyykyyn perustuvan tulkintakehikon käytöstä italialaisissa kaupungeissa.

PILKKU-kaupunkien supistumisen analysointi

Tässä tutkimuksessa kaikkien kohdekaupunkien muutosta analysoitiin tilastojen avulla (tulokset ks. luku 3.1). Tässä tarkasteltavina olivat väestö, eri ikäryhmät, työpaikat, yritykset sekä työttömyystilanne. Lisäksi analysoitiin kuntien nykytilannetta Casellin ym. (2019) suorituskyykyyn perustuvan tulkintamallin avulla. Mallin indikaattoreita sovellettiin kahden osa-alueen osalta, sillä malli kehitettiin alun perin Italian kaupunkien tutkimiseksi eivätkä kaikki indikaattorit olleet Suomeen soveltuvia. Korvaavat indikaattorit pyrittiin valitsemaan siten, että ne kuvaavat parhaalla mahdollisella tavalla osa-aluetta Suomessa. Tässä tutkimuksessa sovelletun mallin osa-alueet ja indikaattorit ovat (suoraan käytetyt indikaattorit ovat suora käänös Casellin ym. (2019) mallista, sovellettujen indikaattoreiden kohdalla on kerrottu alkuperäiset indikaattorit):

Iäkkäät (I)

- Yli 65-vuotiaiden määrä suhteessa kunnan koko väestöön
 - Yli 65-vuotiaita sataa 0–14-vuotiasta kohden
- Vertailu koko maan keskiarvoihin
- 0 = Mikäli molemmat alle koko maan keskiarvojen
 - 1 = Mikäli toinen alle ja toinen yli koko maan keskiarvojen
 - 2 = Mikäli molemmat yli koko maan keskiarvojen

Varallisuus (V)

- Kuntalaisten bruttotulot

→ Vertailu koko maan ja maakunnan keskiarvoihin

→ 0 = Mikäli yli molempien keskiarvojen

→ 1 = Mikäli yli toisen ja ali toisen keskiarvon

→ 2 = Mikäli alle molempien keskiarvojen

Yritykset ja työpaikat (Y)

Alkuperäiset indikaattorit: työn tuottavuus, kaupankäynnin avoimuus sekä tuonti (Caselli ym. 2019), mutta dataa ei saatavilla Suomesta/kohdekunnista. Täten indikaattoreiksi valittiin:

- Yritys–väestösuhde: yrityksiä suhteessa 18–64-vuotiaiden määrään
- Työpaikkaomavaraisuus

→ Verrattuna maakunnan keskiarvoihin

→ 0 = Molemmat yli maakunnan keskiarvon

→ 1 = Mikäli toinen alle ja toinen yli maakunnan keskiarvojen

→ 2 = Mikäli molemmat alle maakunnan keskiarvojen

Työttömyys (T)

- Työllisyysaste
- Työttömyysaste

→ Työttömyys verrattuna työmarkkina-alueen (ELY-alueen) keskiarvoihin

→ Työllisyys verrattuna yleiseen käsitykseen matalasta ja korkeasta työllisyydestä

→ 0 = Työttömyysaste pienempi kuin työmarkkina-alueella; työllisyys kohtalainen/korkea

→ 1 = Työttömyysaste korkeampi kuin työmarkkina-alueella; työllisyys kohtalainen/korkea

→ 2 = Työttömyysaste korkeampi kuin työmarkkina-alueella; työllisyys kohtalainen/matala

Perifeerisyys (P)

Alkuperäiset indikaattorit: maaston vaikeakulkaisuus (vuoret jne.) sekä palvelujen saavutettavuus (Caselli ym. 2019), joista ensimmäinen ei ole validi mittari Suomessa. Palvelujen kohdalla Caselli ym. (2019) käyttivät Italian valtion luokittelua julkisten palveluiden saavutettavuudesta, jollaista ei ole saatavilla Suomesta. Täten indikaattoriksi valittiin saavutettavuuteen liittyviä mittareita, jotka mielestämme kuvaavat perifeerisyyttä Suomessa:

- Ajallinen etäisyys henkilöautolla yli 50 000 asukkaan kaupungista
Kynnysarvot autolla:
 - 0 = alle 60 min
 - 1 = 60–120 min
 - 2 = yli 120 min
- Ajallinen etäisyys joukkoliikenteellä yli 50 000 asukkaan kaupungista
SEKÄ joukkoliikennedyhteyksien määrä arkipäivänä (pe 14.4.2023)
(molemmat suunnat yhteensä)
Kynnysarvot joukkoliikenteellä:
 - a) → 0 = alle 60 min
 - 1 = 160–120 min
 - 2 = yli 120 min
 - b) → 0 = yli 40 yhteyttä/vrk
 - 1 = 10–40 yhteyttä/vrk
 - 2 = alle 10 yhteyttä/vrk
 - Auton kynnysarvo ja joukkoliikenteen kynnysarvojen keskiarvo
 - näiden keskiarvo (pyöristys 1. desimaalin mukaan à 0, 1, 2).

Lisäksi kehityspolkukaupunkien osalta tehtiin väestöön, työpaikkoihin sekä kaupan toimipaikkoihin liittyvät paikkatietoanalyysit, joissa syvennettiin spatiaalisiin sekä ajallisiin muutoksiin tarkastelemalla koko kuntaa kilometrin ruudukoissa kolmena eri kymmenen vuoden ajanjaksona (1990–2000, 2000–2010 ja 2010–2020; kaupan toimipaikat aineiston saatavuuden vuoksi vain 2010–2020).

Analyyyseissä käytetyt tilastot ovat Tilastokeskukselta. Käytetyt paikkatietoaineistot:

- YKR-aineisto 1990, 2000, 2010, 2020 (Tilastokeskus & SYKE 2023):
väestö, työpaikat, kaupan toimipaikat, 1 km:n ruudukko.
- Hallinnolliset rajat 2023 (Maanmittauslaitos 2023a).
- Maastotietokanta 2023 (Maanmittauslaitos 2023b): vesistöt.

3 Kuusi kaupunkitilannekuvaa ja kaksi kehityskuvaa

Tässä osiossa esitellään kohdekaupunkien tilannekuvat kokoamalla yhteen havaintoja kaupunkien väestö- ja työpaikkakehityksestä, strategioista ja tilallis-toiminnallisista kvaliteeteista. Määrällisiä analyyseja on tehty tilasto- ja paikkatietoaineistojen avulla. Kaupunkien nykyistä fyysistä tilaa, tahtotilaa ja toimijaprosesseja on havainnoitu monimenetelmällisesti, laadullisesti karttatarkastelulla (Google Maps, street view), strategiadokumenttien ja maankäyttöstrategioiden avulla, kyselyllä, paikallisuutisten avulla sekä toiseen vaiheeseen valittujen kaupunkien kohdalla myös paikan päällä havainnoimalla ja valokuvaamalla. Aineistoista muodostettiin tapaustutkimukselle lähtötiedot ja kehitysideoille ennakkokuva kehityspolkuprosessin pohjaksi. Ryhmäkeskusteluissa kahden eri kaupungin avainhenkilöiden kanssa (kaksi keskustelua Kauhavalla, kolme Virroilla) käytiin läpi kaupungin nyky- ja mahdollisuustilaa.

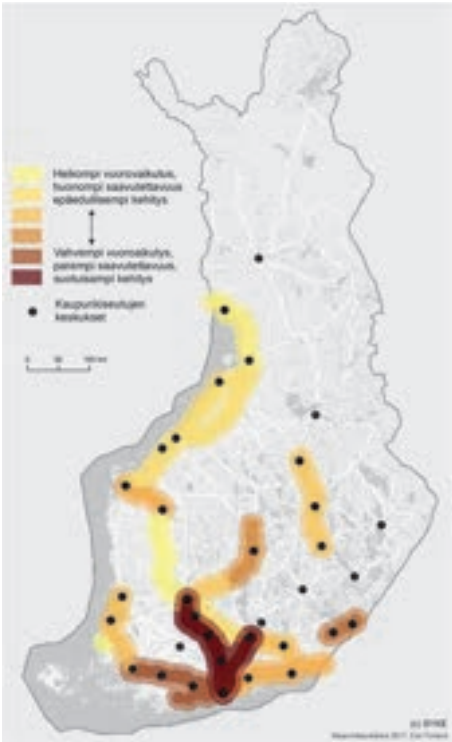
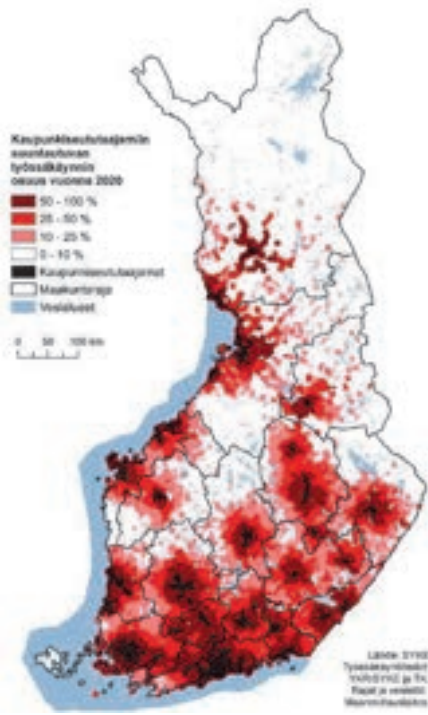

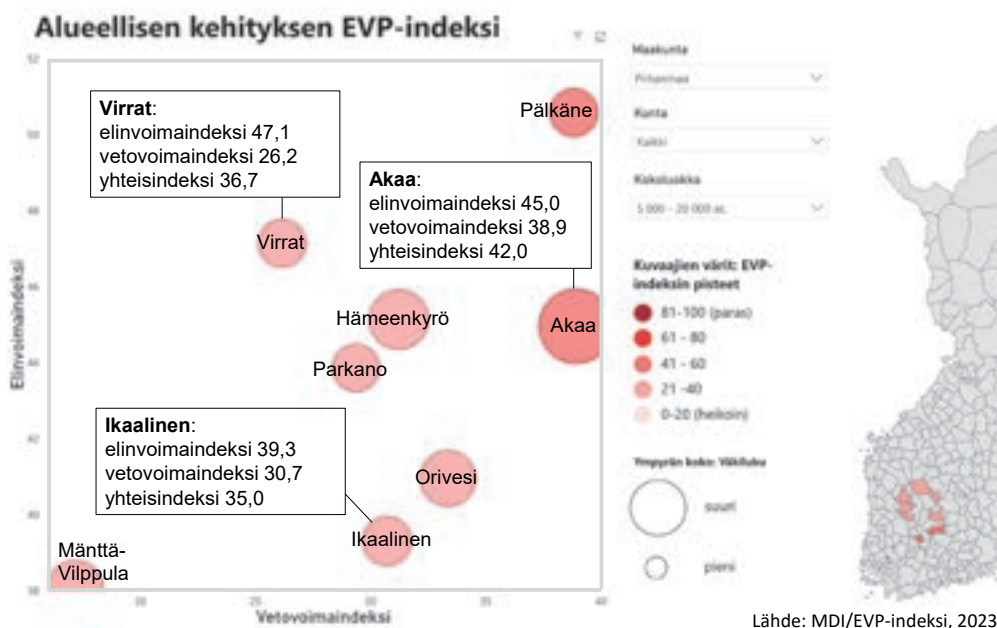
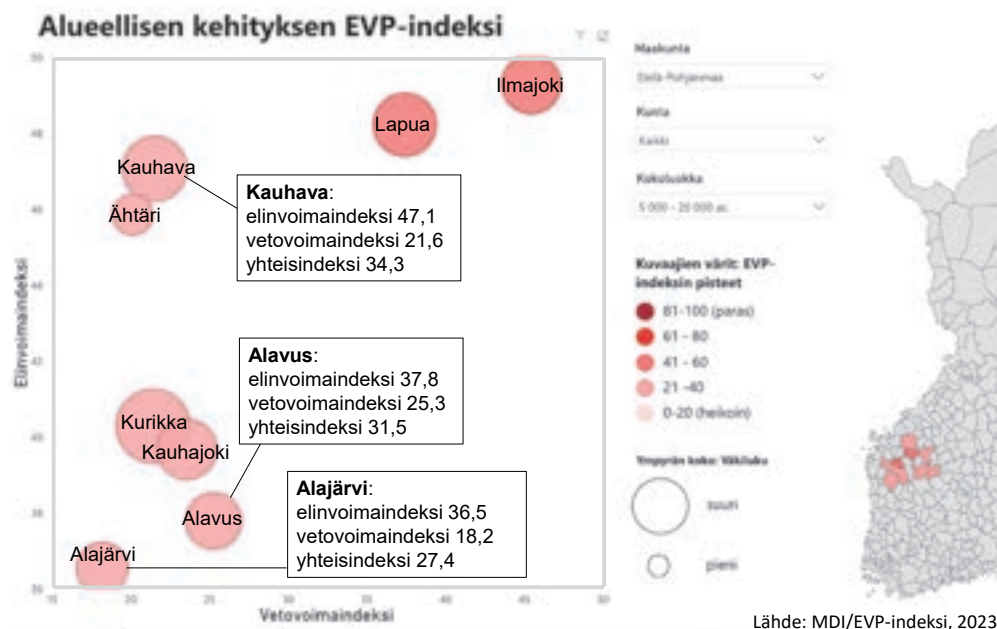
Kuva 6. PILKKU-kaupunkien sijainti sekä väestön (2022, 2023) ja työpaikkojen (2021) tunnusluvut (Maanmittauslaitos 2023a, 2023b; Tilastokeskus 2023d).

Kauhava	Väestö:	(15 116) 15 165
	Työpaikat:	6 098
Alajärvi	Väestö:	(9 183) 9 113
	Työpaikat:	3 430
Alavus	Väestö:	(11 102) 10 933
	Työpaikat:	4 154
Virrat	Väestö:	(6 395) 6 275
	Työpaikat:	2 289
Ikaalinen	Väestö:	(6 804) 6 850
	Työpaikat:	2 150
Akaa	Väestö:	(16 473) 16 405
	Työpaikat:	4 786

Kuva 7.
Oikealla: Kohdekaupunkien sijainti suhteessa maakuntakeskuksiin (pohjakarttaote: SYKE 2024, 10): maakuntakeskusten saavutettavuus tietä pitkin. Selite: oranssi 0–30 min.; vaaleanpunainen 30 min–1 h, maakuntakeskukset mustalla pisteellä; kohdekaupungit harmaalla.

Alhaalla: Kaupunki-seututaajamiin suuntautuva työssäkäynnin osuus v. 2020 sekä kasvuvyöhykevertailu (SYKE 2024, 11).

Kuva 8. Kohdekaupunkien EVP-indeksit ja sijoittuminen suhteessa muihin maakunnan kokoluokan 5 000–20 000 asukkaan kaupunkikeskuksiin: yllä Pirkanmaan kaupungit Akaa, Ikaalinen ja Virrat; alla Etelä-Pohjanmaan kaupungit Alajärvi, Alavus ja Kauhava (EVP-indeksilaskuri ks. MDI ja Aro ym. 2023, <https://www.mdi.fi/evp-indeksi/>).

3.1 PILKKU-kaupunkien supistumiskehitys tilastojen ja paikkatiedon valossa

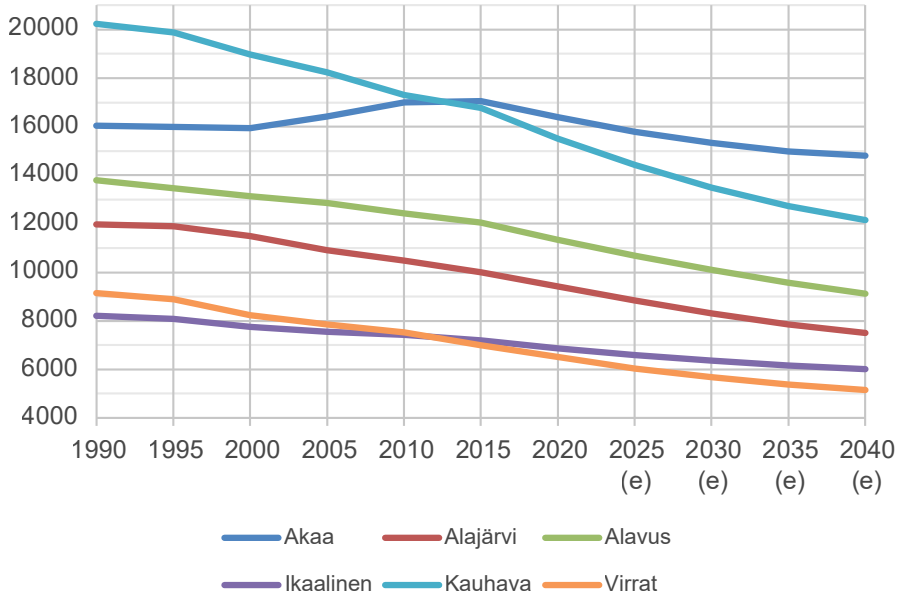
3.1.1 PILKKU-kaupunkien supistumiskehitys tilastojen valossa

Tarkasteltaessa PILKKU-kaupunkien väestökehitystä (ks. kuva 9) voidaan havaita, että kaikkien kuntien kokonaisväestömäärä on vähenevä. Akaassa väestömäärä kehittyi positiivisesti vuoteen 2015, mutta sen jälkeen sielläkin väkimäärä taittui laskuun. Muissa PILKKU-kaupungeissa väkimäärä on ollut tarkasteluajanjakson aikana jatkuvasti laskusuuntainen. Ikäryhmittäin tarkasteltuna kehitys on lasten ja työikäisten kohdalla vähenevää, joskin Akaan kohdalla 2000-luvun alun nousu näkyy myös näissä. Noudattaen koko Suomen kehitystä myös kohdekaupunkiemme väestö ikääntyy. Kaikissa kaupungeissa väestön väheneminen kuitenkin lähtee tasaantumaan ennusteissa vuoden 2035 jälkeen. Samoin yli 65-vuotiaiden määrä lähtee laskuun Akaata lukuun ottamatta koko Suomessa ikääntyvien määrän ollessa kasvava ainakin 2070-luvulle asti (Tilastokeskus 2023g).

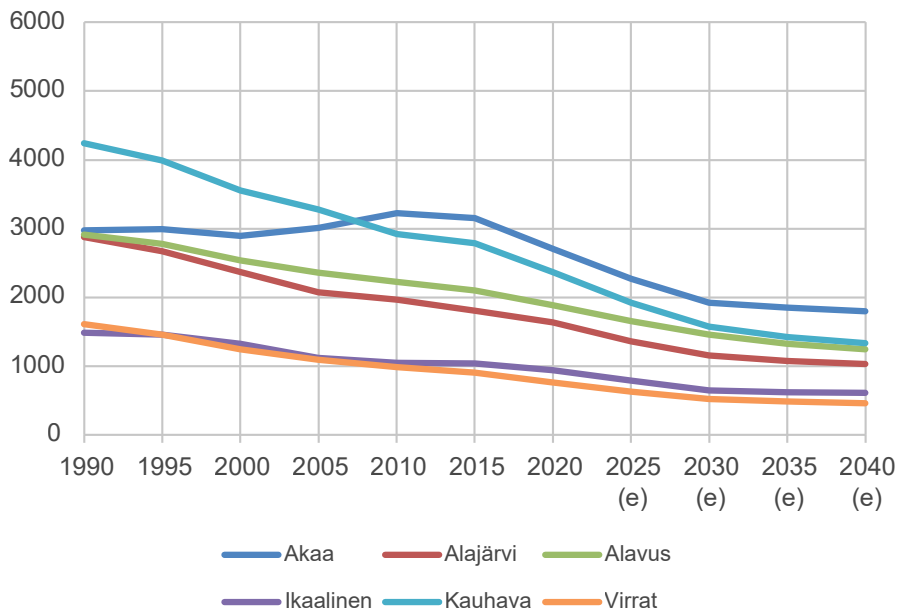
Myös työpaikkojen määrä on kaikissa PILKKU-kaupungeissa vähenevä (ks. kuva 10). 1990-luvun lama näkyy kaikissa kaupungeissa koko Suomen tavoin (Tilastokeskus 2023b), mutta laman jälkeen työpaikkojen määrä elpyi hetkellisesti kaikissa kohdekaupungeissa Virtaita lukuun ottamatta. Kuitenkin koko Suomen kehityksestä poiketen (Tilastokeskus 2023b) muidenkin kohdekaupunkien työpaikkojen määrä painui laskuun vuodesta 2000 lähtien. Ainoastaan Alavudella kasvu taittui vasta vuodesta 2005 lähtien. Työpaikkojen määrän vähetessä jopa 1990-luvun laman tilannetta alemmas on kaikissa kohdekaupungeissa työpaikkojen määrä kääntynyt kasvuun vuonna 2000. Yritysten määrä taas on pysynyt kaikissa PILKKU-kaupungeissa vakaalla pohjalla vuodesta 2013, ja se on ollut osassa kaupungeista jopa hieman noususuuntainen. Väestön vähetessä yritysten ja väestön suhde on siis ollut selvästi kasvava kaikissa kohdekaupungeissa.

Työpaikkojen määrää ja työttömyyttä on hyvä tarkastella erikseen, sillä vaikka ne ovat toisistaan riippuvaisia, eivät kaikki kuntalaiset käy töissä omassa kunnassaan. PILKKU-kaupunkien työttömyys johdattelee koko Suomen kehitystä laman mukaisesti, eli se oli huipussaan vuonna 1995 (ks. kuva 10). Tämän jälkeen työttömyys kääntyi kaikissa kohdekaupungeissa laskuun,

Väestö yhteensä

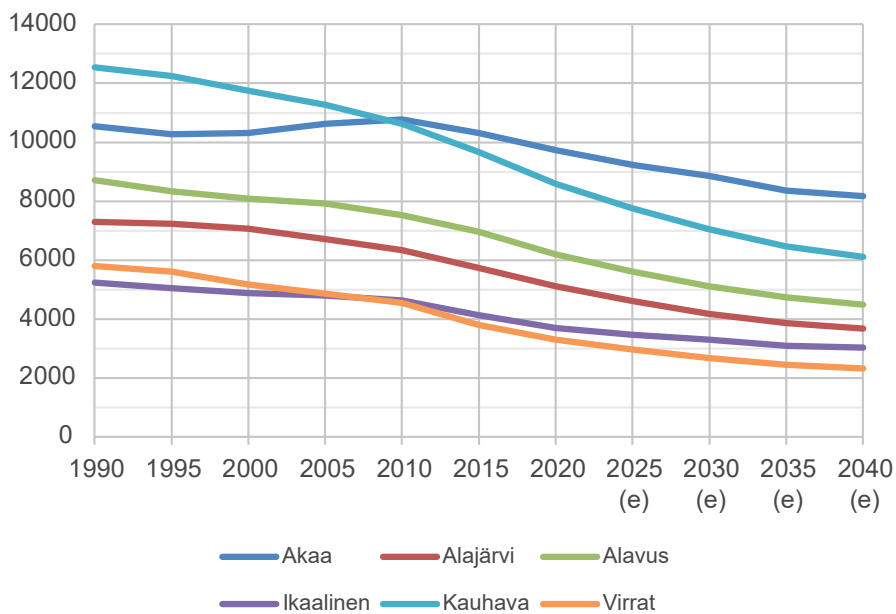

0–14-vuotiaat

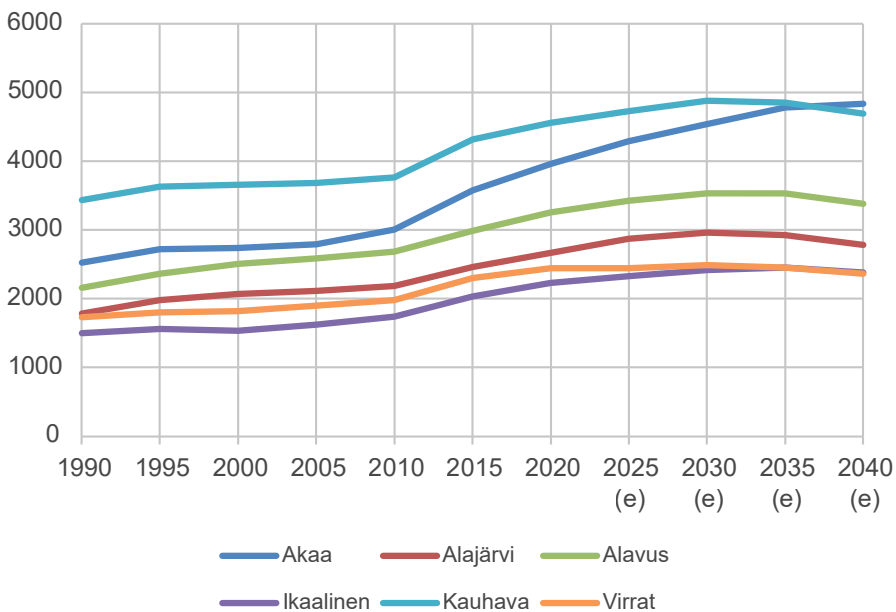

Kuva 9. PILKKU-kaupunkien kokonaisväestön ja ikäryhmien kehitys viiden vuoden ajanjaksoissa 1990–2020 sekä ennuste vuosille 2025–2040 (aineistolähteet: Tilastokeskus 2023h, 2023i).

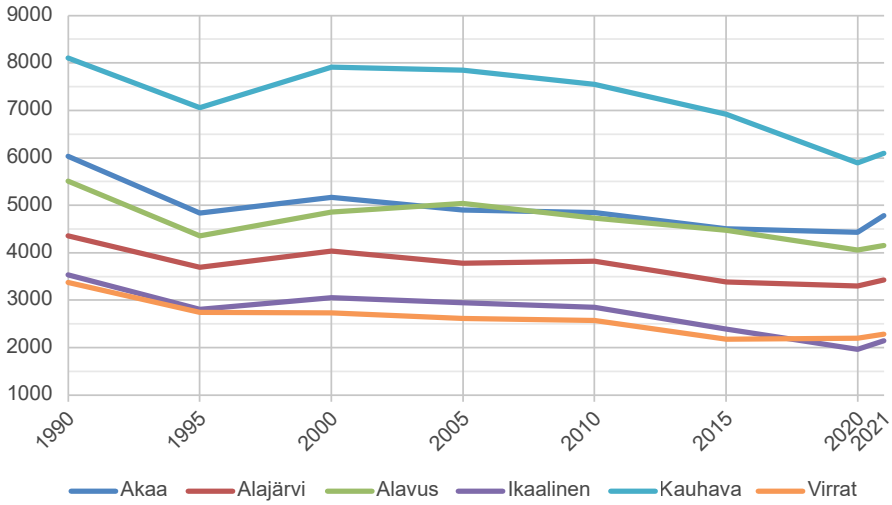
15–64-vuotiaat

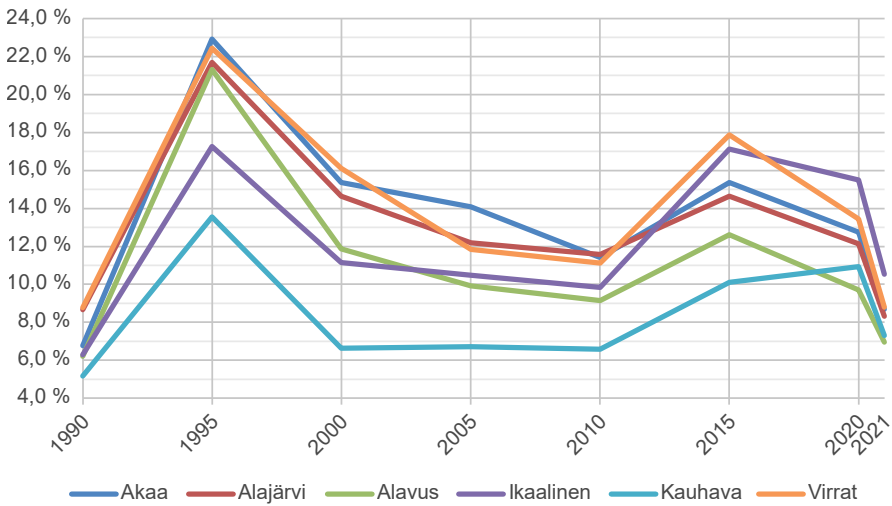
Yli 65-vuotiaat

Alueella työssäkäyvät (työpaikat)

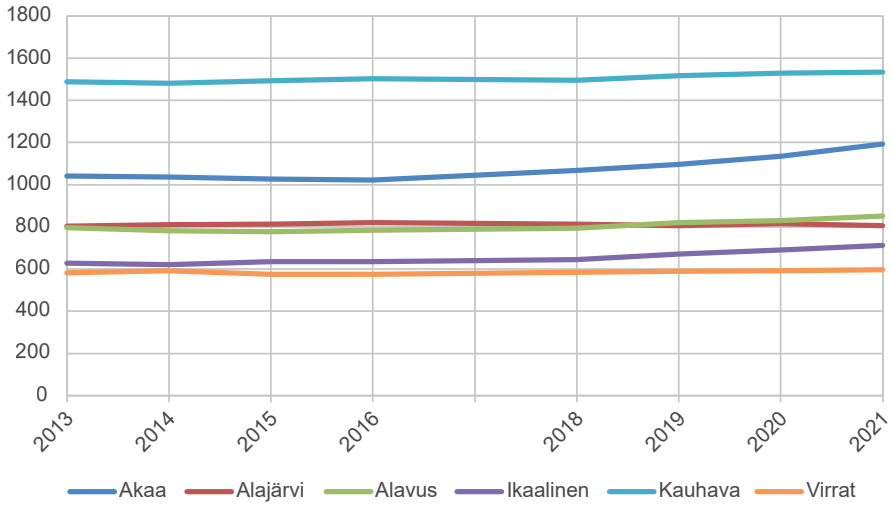

Työttömyysaste

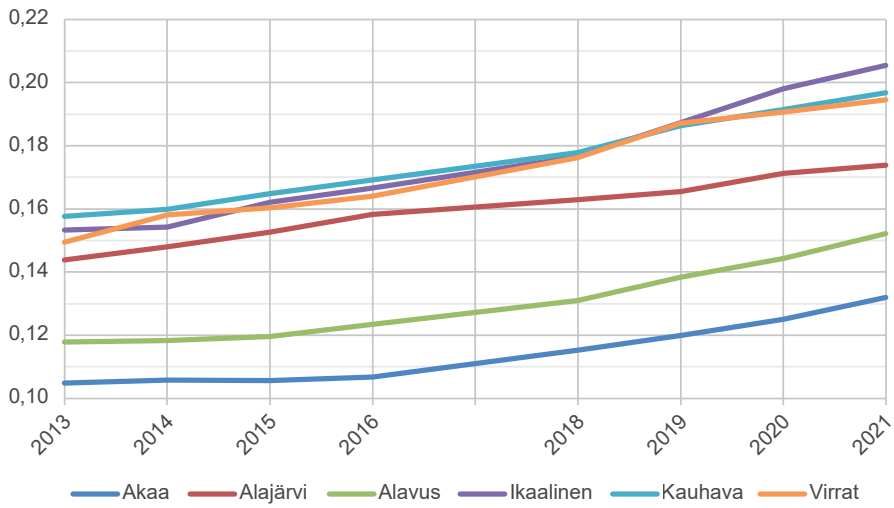

Kuva 10. PILKKU-kaupunkien työpaikkojen ja työttömyysasteen kehitys viisivuotisajanjaksoina 1990–2020 sekä yrityskanta ja yritysten määrä per työikäiset vuosittain 2013–2021 (yritysten määrä puuttuu vuodelta 2017) (aineistolähteet: Tilastokeskus 2023a, 2023b, 2023f).

Yrityskanta

Yrityksiä / 18–64-v. väestö

kunnes se jälleen lähti nousuun ajanjakson 2005–2010 jälkeen. Työttömyys taittui kuitenkin Kauhavaa lukuun ottamatta laskuun kaikissa muissa kohdekaupungeissa ajanjakson 2010–2015 jälkeen. Kauhavalla kuten muissakin työttömyys lähti jyrkkään laskuun vuonna 2020.

Tarkasteltaessa sekä väestöön että työpaikkoihin ja työllisyyteen liittyviä tilastoja voidaan todeta, että kaikki kohdekaupungit ovat näillä mittareilla supistuvan kehityksen alaisia. Ainoastaan yritysten ja väestön määrän suhdetuvun mukaan ne ovat kasvavia.

3.1.2 PILKKU-kaupunkien supistumiskehityksen uhkatekijät

Supistumisen uhkatekijät käsitellään Casellin ym. (2019) suorituskykyyn perustuvan mallin avulla (ks. luku 2.3.2). Kaikkien PILKKU-kaupunkien kohdalta on siis analysoitu ikääntymistä, varallisuutta, yrityksiä ja työpaikkoja, työttömyyttä sekä perifeerisyyttä suhteessa muuhun maahan, maakuntaan tai talousalueeseen vuonna 2021 ja näiden perusteella pisteytetty eri supistumisen uhkatekijät asteikolla 0–2. Supistumisen uhkatekijäanalyysin tulokset esitellään tutkakuvioina kuvassa 11. Tämän lisäksi lukuarvot on esitetty osa-alueittain taulukkomuodossa liitteessä 1.

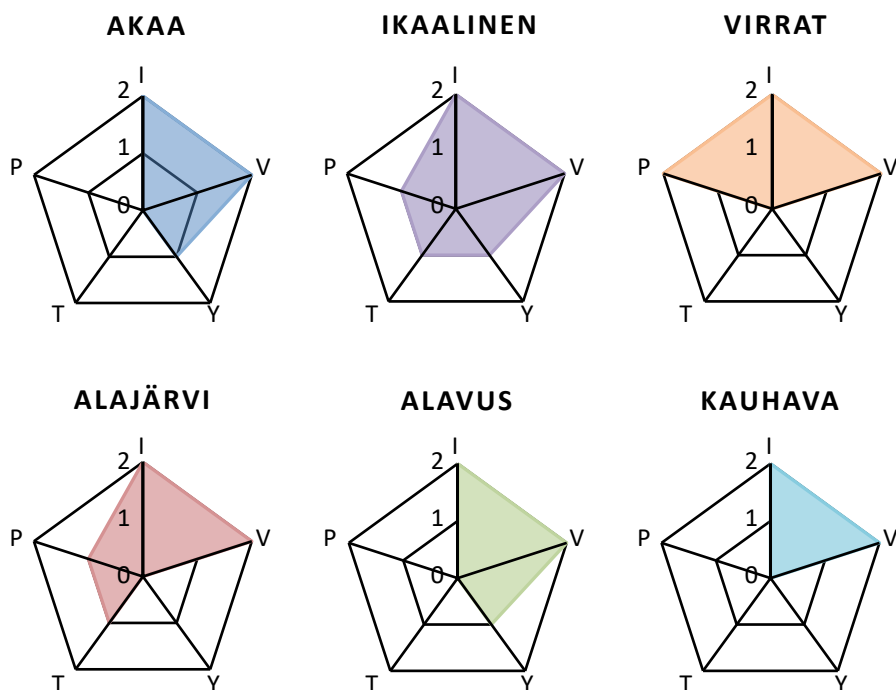
Ikääntymisen osa-alueella kaikki kohdekaupungit suoriutuvat huonommin kuin koko Suomi. Ikääntymisen indeksi (*ageing index*) eli sekä yli 65-vuotiaiden osuus koko kunnan väestöstä että ikääntyneiden indeksi (*old age index*) eli yli 65-vuotiaiden määrä per sata 0–14-vuotiaista ovat kaikissa suurempia kuin koko Suomen indeksit. Lähimpänä Suomen indeksejä on Akaa, jossa ikääntyneiden osuus on 25,4 prosenttia (koko Suomi 23,3 %) ja ikääntyneiden indeksi on 162,1 (Suomi 154,0). Akaan supistumiskehityksen todettiin luvussa 3.2.1 olevan lievintä. Kauimpana Suomen indekseistä on Virrat, joissa ikääntyneiden osuus koko kaupungin väestöstä on 38,4 prosenttia ja ikääntyneiden indeksi 329,7.

Ikääntymisen tavoin myös varallisuuden vähyys voidaan nähdä uhkatekijänä kohdekaupungeissamme. Vertailtaessa kotitalouksien keskimääriä bruttotuloja koko Suomen keskiarvoon sekä oman maakunnan keskiarvoon voidaan kaikkien kohdekaupunkien todeta jäävän alle näiden lukuarvojen. Lähimpänä oman maakuntansa keskiarvoa ovat Pirkanmaalla Akaa ja Etelä-Pohjanmaalla Alajärvi.

Muiden osa-alueiden kohdalla tapahtuu eriytymistä kohdekaupunkien välillä. Vuonna 2021 yrityksiä ja työpaikkojen osalta Alajärvi, Kauhava ja Virrat suoriutuivat paremmin kuin niiden oma maakunta keskimäärin. Sen sijaan Akaa ja Ikaalinen jäivät työpaikkaomavaraisuudessa Pirkanmaan keskiarvon alle, mitä selittää melko pitkälti kuntien sijainti, ja Alavuden yritysindeksi 0,152 (yritysten määrä per 18–64-vuotias väestö) jäi juuri ja juuri Etelä-Pohjanmaan keskiarvon 0,157 alle. Työttömyyden kohdalla taas Akaa, Alavus, Kauhava ja Virrat suoriutuivat ELY-alueitaan ja koko maata paremmin. Ikaalisten työttömyysaste taas oli sekä Pirkanmaan ELY-alueen että koko Suomen työttömyysastetta korkeampi sekä Alajärvellä Etelä-Pohjanmaan työttömyysastetta korkeampi. Kuitenkin Ikaalisten ja Alajärvenkin työllisyysaste on yleisesti hyvä.

Perifeerisyyden mittareina käytettiin matka-aikaa autolla ja joukkoliikennevälineellä sekä joukkoliikennedyhteyksien määrää lähimpään suureen kaupunkiin (Pirkanmaalla Tampere, Etelä-Pohjanmaalla Seinäjoki). Hyvien ja lyhyiden yhteyksien päässä olivat Akaa, Alavus ja Kauhava. Alajärveltä ja Ikaalisista ajaa Seinäjoelle tai Tampereelle alle tunnissa, mutta Alajärvellä joukkoliikenteen määrä on vähäinen ja matka kestää yli tunnin. Ikaalisista taas tulee hyvin linja-autovuoroja Tampereelle, mutta matka kestää sieltäkin yli tunnin. Vaikka Virrat sijaitsee sopivasti Tampere–Seinäjoki–Jyväskylä-kolmion keskellä, kestää kuitenkin Virroilta matka autolla näihin kaikkiin yli tunnin ja joukkoliikenteellä yli kaksi tuntia. Lisäksi vuoroja on tarjolla vähän. Saavutettavuudella on merkitystä erikoispalveluiden saatavuudessa, työvoiman liikkuvuudessa sekä alueen houkuttelevuudessa.

Vertailtaessa PILKKU-kaupunkien tutkakuvioita (ks. kuva 11) voidaan havaita, että ne ovat suurimmilta osin samanlaisia. Kaiken kaikkiaan paras tilanne supistumisen uhkatekijöiden kannalta on Kauhavalla, eli sen tutkakuvio on pienin. Virtain tilanne on muuten sama, mutta se on sijaintinsa ja yhteyksiensä puolesta ajallisesti huonommassa tilanteessa, vaikka sijaitsee-kin isompien kaupunkien keskiössä. Akaan ja Alavuden kuviot ovat taas keskenään samanlaisia, eli kaupunkien tulisi ikääntymisen ja varallisuuden lisäksi kiinnittää huomiota yrityksiin ja työpaikkoihin. Ikaalinen on uhkatekijöiden valossa ainoa kohdekaupunkimme, joka sai uhkapisteitä kaikilta osa-alueilta.

Kuva 11. Supistumisen uhkatekijät PILKKU-kaupungeissa Casellin ym. (2019) mallin mukaan (aineistolähteet: GoogleMaps 2023; Matkahuolto 2023; VR 2023; Tilastokeskus 2023a, 2023c, 2023e, 2023f, 2023i). Analysoidut osa-alueet ovat I = iäkkäät, V = varallisuus, Y = yritykset ja työpaikat, T = työttömyys ja P = perifeerisyys. Osa-alueiden mittarit on eritelty luvussa 2.3.2.

3.1.3 Kauhavan ja Virtain supistumiskehityksen tilallis-ajalliset muutokset

Kaikkia PILKKU-kuntia koskevien tarkastelujen lisäksi kehityspolku-kaupunkiemme Kauhavan ja Virtain tilannetta analysoitiin vielä tarkemmin tilallisesti sekä ajallisesti tekemällä paikkatietoanalyysyjä kilometrin ruuduilla kymmenen vuoden ajanjaksoissa aikavälillä 1990–2020. Näissä analyysseissä tarkasteltiin väestön sekä työpaikkojen kehitystä. Näiden lisäksi tarkasteltiin kaupan toimipaikkojen muutosta 2010–2020. Kauhavan analyysien kartta-aineisto on liitteessä 2 ja Virtain kartta-aineisto liitteessä 3.

Analyysoitaessa väestön kokonaismuutosta vuodesta 1990 vuoteen 2020 voidaan molempien kuntien havaita olevan melko voimakkaasti supistuvia. Tilallisesti Kauhavalla väestömäärältään väheneviä ruutuja oli 76,7 prosenttia,

Virroilla taas hieman vähemmän eli 67,6 prosenttia ruuduista. Väestömäärältään kasvavia ruutuja taas oli Kauhavalla 17,2 prosenttia ja Virroilla 21,8 prosenttia. Täten ruutuja, joissa kokonaismuutosta ei ollut, oli Kauhavalla 6,1 prosenttia ja Virroilla 10,6 prosenttia. Koko kaupungin väestömäärän ollessa molemmissa kaupungeissa supistuva (Tilastokeskus 2023i) on supistuvien ruutujen syynä myös poismuutto koko kunnasta. Valitettavasti aineistoista ei ole mahdollista arvioida, kuinka suuri osa kasvavien ruutujen väestömäärän lisäyksestä johtuu kunnan sisäisestä muutosta ja kuinka paljon kaupunkeihin on muuttanut uusia asukkaita. Havaittavaa kuitenkin on, että molempien kaupunkien keskustaajamien ytimet ovat olleet väestöltään vähenviä kuten myös muut suuret taajamat, mutta niiden lähietäisyydeltä löytyy kasvavia ruutuja. Tässä on otettava huomioon, että kyseessä ei ole suurimittainen yhdyskuntarakenteen laajeneminen, sillä väestönmäärän lisäykset eivät ole kummassakaan kaupungissa ruutukohtaisesti suuria. Kauhavalla suurin lisäys kolmenkymmenen vuoden aikana ruutua kohden on 273 ja Virroilla 80.

Kymmenen vuoden ajanjaksoina tarkasteltaessa asiaa ei taajamia ja kyliä lukuun ottamatta ole selkeää kaavaa väheneville ja kasvaville ruuduille. Suurin osa näistä ruuduista on myös vähäisen muutoksen alueita, eli kasvavien ruutujen lisäys ja supistuvien ruutujen vähennys on enintään kymmenen asukasta. Kauhavalla vähenemistä tapahtuu kaikkina vuosikymmeninä keskustaajamassa, mutta sieltä löytyy myös 2000- ja 2010-luvuilla suurin ruutukohtainen kasvu. Virroilla on sama tilanne keskustaajaman ulkopuolella: selvää kaavaa vähenevien ja kasvavien ruutujen osalta ei ole havaittavissa. Suurimmat kasvavat ja supistuvat ruudut sijoittuvat keskustaajamaan 1990-luvun Killinkosken kylän yhtä vähenevää ruutua lukuun ottamatta. Huomattavaa kuitenkin on Virroilla Toisvettä ympäröivät supistuvat ruudut. Nämä voivat ainakin osittain selittyä vakituisten asuntojen muuttumisenä loma-asunnoiksi.

Työpaikkojen määrän kokonaismuutos on kehityspolkukaupungeissamme ollut kutistumisen osalta samanlaista: Kauhavalla kutistuvia ruutuja oli 65,5 prosenttia ja Virroilla 63,4 prosenttia. Sen sijaan kasvavien ja määrältään muuttumattomien ruutujen tilanne on päinvastainen: Kauhavalla kasvavia ruutuja on 19,1 prosenttia ja muuttumattomia 15,5 prosenttia, kun taas Virroilla kasvavia on 17 prosenttia ja muuttumattomia 19,5 prosenttia.

Tilallisesti työpaikkojen määrää tarkastelemalla voidaan kokonaismuutoksen havaita keskittyneen Kauhavalla vanhojen kuntien kuntataajamiin ja niiden läheisyyteen. Suurin kasvu on nähtävissä Alahärmässä ja keskustaa-jamassa ja suurimman vähenemisen ruudut Korttesjärvellä ja keskustaa-jamassa. Virroilla suurempia ruutujen muutoksia on nähtävissä vain keskus-taajamassa sekä Killinkoskella, jossa työpaikkojen katoaminen selittäänee myös sen väestömäärän vähenemisen.

Työpaikkojen tilallisen muutoksen havainnointi kymmenen vuoden ajan-jaksoissa havainnollistaa hyvin sen, kuinka pidemmän ajanjakson havain-nointi voi ”hävittää” muutoksen nyansseja. Kun pidemmällä aikavälillä on tapahtunut sekä työpaikkojen määrän paikallista kasvua ja vähenemistä, ne ikään kuin voivat kumota toisensa pidemmällä aikavälillä. Vuosikymmenen ajanjaksoissa muutokset tulevat selvemmin esiin, ja voidaan havaita jopa yksittäisten yritysten perustamisia ja lopettamisia. 1990-lukua havainnoi-nessa mielenkiintoinen ilmiö Kauhavalla on, että lamasta huolimatta uusien työpaikkojen määrä on mittava. Ilmiö näkyy myös tilastollisessa tarkaste-lussa: Kauhavan toipuminen lamasta oli muita kohdekaupunkejamme no-peampaa. Kuten jo todettiin, on Kauhavakin supistuva työpaikkojen mää-riä tarkasteltaessa. Muuten kymmenen vuoden tarkastelujaksot osoittavat samaa kehityskulkua kuin koko ajanjakson tarkastelu: työpaikkojen lisään-tyminen on tapahtunut taajamissa ja niiden tuntumassa. Työpaikkojenkaan kuten ei väestönkään kohdalla voida sanoa, onko supistuvien ruutujen syy-nä työpaikkojen keskittyminen taajamiin vai yksittäisten yritysten lopetta-minen. Taajamien ulkopuolella kyse on pääosin alle kymmenen hengen muutoksista per ruutu, eli suuremmat kasvut ja supistumiset ovat tapahtu-neet nimenomaan taajama-alueilla.

Kaupan toimipaikkojen osalta aineistoa oli saatavilla siten, että vain yh-den vuosikymmenen, 2010–2020 muutoksen havainnointi oli mahdollista. Tarkastelussa olivat mukana kaikki kaupan toimipaikat eli vuoden 2008 toimialaluokituksen mukainen luokka G³. Kaiken kaikkiaan kaupan toimi-paikkojen kokonaismäärää tarkasteltaessa voidaan havaita, että kauppa on supistunut kyseisen vuosikymmenen aikana molemmissa kunnissa: Kauha-

3 TOL2008, luokka G: Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien kor-jaus (SYKE & Tilastokeskus 2023, 10).

valla kauppa väheni 13,5 prosenttia vuodesta 2010 vuoteen 2020 ja Virroilla 24,7 prosenttia⁴. Kaupan toimipaikkoja ja niiden muutosta tilallisesti tarkasteltaessa voidaan havaita, että muutos pikkukaupungeissa on luonnollisesti pääosin hienojakoista. Kauhavalla voidaan havaita 2000-luvulle tyypillinen kehityskulku, jossa kauppaa syntyy tai siirtyy enemmän varsinaisen ydinkeskustaajaman ulkopuolelle sen läheisyyteen, vaikka ydinkeskustan asema on säilynyt kaupan pääpaikkana määriä tarkasteltaessa. Molemmissa on myös havaittavissa, että kokonaan tyhjentyneet ruudut sijaitsevat pääosin maaseutualueilla. Lisäksi varsinkin tässä tilallisessa tarkastelussa on nähtävissä kehityspolkukaupunkiemme erilaisuus: Kauhavan ollessa monikeskustainen on Virrat pääosin yksikeskustainen, joskin kylistä Killinkoski erottuu kartalta selvästi.

3.2 Tulevaisuuslähtöiset tilannekuvat, kaupunkitilan potentiaalit

Kohdekaupunkien nykyistä maankäyttöä, suunnitelmia, strategioita ja selvityksiä käytiin läpi kevyesti hakien niistä pikkukaupungeille yhteisiä sekä kullekin kaupungille ominaisia piirteitä, kaupunkiympäristön arvoja ja strategisia tavoitteita. Kaavoitustilanteeseen tutustuttiin kaavoituskatsausten avulla. Kaava-, kuva- ja kartta-aineistojen sekä Googlen katunäkymätoiminnon avulla tehtiin huomioita kaupunkikuvasta ja maisemasta sekä tilallisista ja toiminnallisista suhteista. Näitä peilattiin yleisessä kaupunkikehityksessä tapahtuneisiin muutoksiin sekä käsityksiin kaupunkirakenteen sosiaalisesta ja ympäristöllisestä kestävydestä. Lähestymistapana oli sosiaalis-ekologista resilienssiä ja resurssitehokkuutta, olemassa olevia resursseja ja monihyötyjä painottava, tulevaisuusorientoitunut tulkitseva analyysi ja kehittävä ote. Alla on aineistosta tehtyjä nostoja kohdekaupunkien nykytilasta sekä laadullistamishdotuksia.

Kohdekaupunkien yleiskaavoitus on proaktiivista sekä kehitykseen reagoivaa. Kaupungeissa on voimassa tai valmisteilla keskusta-alueiden ja alakeskusten osayleiskaavoja, useita rantaosayleiskaavoja sekä tuulivoimayleiskaavoja. Keskustoihin on laadittu strategisia kehittämissuunnitelmia, joissa

⁴ Kauppa Kauhavalla 2010: 193 ja 2020: 167; Virroilla 93 ja 70 (Tilastokeskus & SYKE 2023).

Kuva 12. Pirkanmaan kohdekaupunkien Akaan, Ikaalisen ja Virtain keskustaajamat (Paikkatietoikkuna 2023, haettu: <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi>).

tutkitaan ydinalueiden täydennysrakentamismahdollisuuksia, keskeisten alueiden, kuten torialueiden ja asemanseutujen, elävöittämistä sekä linjataan kaupunkikuvallisia tavoitteita.

Asemakaavahankkeet ovat tyypillisesti kaavamutoksia, olemassa olevien tilojen laajennuksia (teollisuus- ja työpaikka-alueet, koulutontit), käyttötarkoituksen muutoksia ja liikennejärjestelyjä sekä uusia aluevarauksia teollisuus-, liike- ja toimitila- ja matkailutoiminnoille. Asuntorakentamiseen tarkoitettua kaavavarantoa kerrotaan olevan kaupungeissa riittävästi. Asuntojen kaavoitus on keskittynyt omakotitalotontteihin, ja kysyntää on erityisesti rantatonteille.

Pitkän aikavälin alueellisissa strategisissa tavoitteissa saatetaan visioida yhdyskuntarakenteen laajentamista ja uusia asuinalueita samalla, kun tavoitellaan keskusta-alueiden ekotehokasta tiivistämistä. Kasvuajattelu on sisäänrakennettu alueiden kehittämiseen, vaikka tavoiteltu väestönkasvu ei ole varmaa. Toisaalta asumisväljyys on kasvanut ja asumistoiveet ovat muutoksessa. Asuntokanta kaipaa uudistamista, ja kiinnostavan tarjonnan toivotaan luovan kysyntää, mikä luo myös kehittämispotentiaalia kestäväille uudistamiselle muun muassa energiaremontteina ja käyttötarkoituksen muutoksina. Uusien asuinalueiden kaavoituksessa tulee entistä tarkemmin huomioida kytkeytyminen olemassa olevaan infrastruktuuriin sekä rakentamisen sovittaminen kaavoitettavan alueen luontoarvoihin. Sen sijaan, että kasvillisuus poistetaan rakentamisen tieltä, se on hyödynnettävissä resurssina asuinrakennuksen luonnollisena teknisenä järjestelmänä (varjostus, viilenys, tuulensuoja).

Ydinkeskustojen uudistamisen mahdollisuudet

Ydinkeskustoissa näkyy paljon vanhentuneita ja tyhjentyneitä liiketiloja. Kohdekaupungeissakin on nähtävissä kaupan rakennemuutos, kaupunkirakenteen muuttuminen moninapaiseksi ja kaupan siirtyminen keskusraitilta vilkkaimpien väylien risteyksiin isompiin yksiköihin (vrt. Kanninen ym. 2010). Market-kokoluokan päivittäistavaramyymälät jäävät keskustaan, jossa toimii paikallisia pikkuliikkeitä ja mahdollisesti yleistavarataloketju, mutta laajemman ja laadukkaamman tarjonnan erikoiskauppa on siirtynyt pois ydinkeskustasta tai sitä ei kannattamattomana saada kaupunkiin lainkaan. Kaupalle osoitetaan kaavoissa uusia paikkoja siksi, että nykyinen tarjonta

on puutteellista ja palvelutason kohotuksella pyritään lisäämään kaupungin veto- ja pitovoimaa. Tontteja kaavoitetaan keskustojen laidoilte, joista löytyy tonttimaata ja parempi logistinen saavutettavuus. Väestön edelleen vähentyessä pikkukaupungit ovat tyytyväisiä, että kauppa on kiinnostunut tulemaan kaupunkiin edellyttäen, että sille löytyy tarpeeksi ostovoimaa, sopiva sijainti ja tonttitarjontaa.

Keskustojen luonnetta tarkasteltaessa havaitaan, että vanhat kaupalliset keskustat ja keskusraitit ovat vielä tunnistettavissa, vaikka niiden käyttö, muoto ja merkitys ovat muuttuneet. Kaupunki- ja korttelirakenne on silti tilallisesti hajautunut. Siitä on löydettävissä useita ajallisia kerrostumia, vanhaa pienirakeista sekä uudempaa suurirakeista kaupunkikudosta. Kadun ja rakennusten suhde on muuttunut siitä, mikä se on joskus ollut. Uudempi rakennuskanta on vanhaa suurikokoisempaa eikä rajaa katutilaa, ja vanhempi rakennuskanta on jätetty usein rapistumaan. Keskustojen rooli kaupallisena keskittymänä on heikentynyt palvelujen ja työpaikkojen keskittyttyä logistisesti ja seudullisesti saavutettavampiin väylä- ja risteysijainteihin. Keskustoista löytyvät julkiset palvelut, kirjasto, virastot, terveystalvelut, koulut ja kirkot. Nykyinen kaupunkirakenne tarjoaa korjaus- ja täydennysrakentamiselle runsaasti paikkoja eli on muuntojoustava.

Kaupunkikeskustan uudistamisessa on tarpeellista tunnistaa eri toiminnallisten alueiden luonne ja suhde toisiinsa. Ydinkeskustaa kannattaa kehittää ensi sijassa pienempimittakaavaisena kävelypainotteisena alueena, josta on kuitenkin helpot kulkuyhteydet autopainotteisiin kaupan ja toimitilojen keskittymiin. Ydinkeskustassa vanha tilarakenne ja rakennustypologia muodostavat kehittämislle suunnan, ja palveluliiketoiminnassa, teknologiassa sekä elämäntavoissa tapahtuneet muutokset mahdollistavat tilallisen muuntautumisen tähän päivään kuitenkin historiallista identiteettiä vaalien.

Tässä suhteessa kiinnostava rakennustyyppi on vielä katukuvassa paikoin säilynyt pikkukaupungeille tyypillinen noppamainen pienkerrostalo, jonka alakerroksessa on liiketilaa ja yläkerroksissa asuntoja. Tähän päivään muokattuna rakennustyyppi mahdollistaa uudenlaisia digitaalisuutta ja monipaikkaisia asiakasvirtoja hyödyntäviä kivijalkatoimintoja, pienimuotoista paikallista kauppaa ja palveluja, fyysisen kaupan ja verkkokaupan yhdistelmiä sekä yhdistettyjä työ- ja asuintiloja. Käytöltään ja merkitykseltään (enemmän kuin muodoltaan) muuttuneiden keskustojen uudelleen ohjelmointi

tapahtuu ottamalla tyhjentyneet tilat käyttöön ja aktivoimalla julkista tilaa tapahtumien ja oleskelun tilana. Väliaikainen vuokraus, etätö- ja yhteistyöskentelytilat ja joustava asuminen lähellä palveluja voisivat houkutella monipaikkaisia työntekijöitä, matkailijoita ja opiskelijoita. Pop-up-tilat ja tapahtumien tilaksi aktivoitu julkinen tila ovat todennäköisesti väliaikaisia ratkaisuja kiinteistönomistajalle, mutta saattavat edistää kaupungin näkyyttä ja skaalautua muiksi hyödyiksi.

Työpaikkojen ja kaupan alueiden ekotehokas optimointi

Työpaikat muodostavat kohdekaupungeissa laajempia työpaikka-alueita ja klustereita hyvissä logistisissa sijainneissa. Kohdekaupunkien elinkeinorakenteessa näkyy maaseutuelinkeinojen lisäksi keskittyminen erityisesti metalli-, muovi- ja rakennusteollisuuteen. PK-yritysten lisäksi kaupungeissa on isoja vientiyrityksiä (esim. Ylihärman teollisuusklusteri, Alajärven CLT-tuotanto). Matkailupalvelut, kylpylät ja elämyspuistot ovat alueilla vahvoja elinkeinotoimijoita ja muodostavat vetovoimaisia käyntikohteita. Kaupungeissa on myös vihreän talouden, kierto- ja biotalouden sekä energia-alan yritystoimintaa, tuuli- ja aurinkovoiman tuotantoa sekä uutta elintarviketuotantoa. Yhteistyötä energiahankkeissa tehdään muiden kuntien kanssa sekä yliseudullisesti muiden kaupunkien kanssa. Laajentamispotentiaali kuten myös uusien tonttien saatavuus ovat pikkukaupunkialueilla yleensä suuria kaupunkeja paremmat. Rakennusten väljä sijoittelu tonteilla mahdollistaa laajentamisen, toiminnan muuntelun ja tiivistämisen olemassa olevissa kiinteistörajoissa.

Alueita täydennettäessä on arvioitava toiminnallisia ”ekosysteemejä”, toisin sanoen toimintojen keskinäisiä suhteita, vuorovaikutusta ja yhteisvaikutuksia. On kysyttävä, mitkä toiminnot tai alueet hyödyttävät toisiaan, pyrkivät sijoittumaan toistensa läheisyyteen (agglomeraatioetu) ja luovat yhdessä vetovoimaisia keskittymiä. Toistensa läheisyydessä toiminnot vaikuttavat toisiinsa edistämällä uudistumista tai vahvistaen tuottavuutta (positiivinen tai negatiivinen takaisinkytkentä). (Ks. Rantanen & Joutsiniemi 2016.) Arvioitavaksi tulee, kytkeytyvätkö uudet hankkeet olemassa olevaan rakenteeseen, tukevatko ne palvelutarjontaa ja ovatko ne helposti saavutettavia eri kulkumuodoilla. Hajauttamisen sijaan palvelut on hyvä sijoittaa lähelle toisiaan palvelujatkumoiksi ja kokonaisuuksina hahmotettaviksi klustereiksi.

Tämä voidaan toteuttaa tiivistämällä tilankäyttöä sekä parantamalla koetua saavutettavuutta yksikköjen välillä.

Kaupunkien täydennysrakentamiskaavoissa ja kehittämishankkeissa muun muassa keskustaajamissa näkyy nykyisin puustoisia alueita ja vanhoja kaupunkimetsiköitä osoitettuna rakentamiseen. Tällaisia alueita on hyvä säätää metsäisinä ekosysteemipalvelujen tuottajina, hiilinieluinä (päästövähennykset), luonnon monimuotoisuutta ylläpitävinä, tulvia pidättävinä ja sään ääriolosuhteita säätelevinä (ilmastonmuutokseen mukautuminen) sekä maisemallisena elementteinä ja virkistyskäytössä (kulttuuriset arvot). Sen sijaan, että poistetaan kasvustoa, sitä tulisi uudistaa ja kasvattaa lisää, jopa villiinnyttää (ns. luontopositiivisuus, ks. Rakennusteollisuus 2023). Viheralueiden sijaan täydennysrakentamista tulee suunnata olemassa oleville vajaakäyttöisille tonteille ja pysäköinti- ja liikennealueille uudelleen järjestämällä tontteja, optimoimalla eri tilatarpeita ja muuttamalla toimintalogiikkaa. Ydinkeskustan laidalla sijaitsevat matalan tehokkuuden ja vanhentuneen rakennuskannan kaupan toimintojen ja varastoalueet ovat potentiaalisia uudistamiskohteita. Rakentamattomat luonnonvaraiset tontit on syytä jättää ekosysteemipalvelujen alueeksi.

Asutuksen ja viherrakenteen hybridit

Asutus kohdekaupungeissa on pientalo- ja rivitalovaltaista, kerrostalorakentaminen on vähäisempää. Rakennuskanta on suhteellisen iäkästä ja tontit tilavia. Väljyys sallii asuinalueiden muunneltavuuden ja harkitun täydennysrakentamisen vajaakäyttöisille tonteille. Hyvistä vuokra-asunnoista ja väliaikaisista asunnoista on pulaa. Tulisikin tutkia asuntokannan muuntojoustavuutta ja monimuotoisen asumisen mahdollistamista, jolla tuettaisiin monipaikkaista asumista ja asumisen erilaisia elinkaaria.

Tontit ovat vehreitä ja viherrakenne kookkaaksi kasvanutta ja laadukasta. Puutarhoja, puistoja ja viheralueita on runsaasti ja siten myös haihdutavaa kasvillisuutta ja läpäisevää maata. Omakotitaloalueet tuottavat ekosysteemipalveluja, ylläpitävät biodiversiteettiä ja auttavat sään ääri-ilmiöiden hallinnassa ja yhdessä viheralueiden kanssa muodostavat vehreitä hyvinvointia tuottavia kulkureittejä ja viherkäytäviä, jotka liittyvät osaksi laajempia ekologisia käytäviä. Näitä ominaisuuksia on hyvä ylläpitää, tukea ja lisätä. Hoitoresurssien niukentuessa kaupunkilaisten osallistuminen yhteisten

viheralueiden hoitoon talkoilla ja omaehtoisesti on resurssitehokas taktiikka ja ilmentää älykästä sopeutumista ja auttaa lisäämään kaupunkilaisten aktiivisuutta, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia.

Asukkaidenkin on hyvä tiedostaa, että he ovat ”ekosysteempipalvelujen tuottajia”. Keskustojen ulkopuolella estetään rakenteen leviäminen hallitsemattomasti ja ohjataan täydennysrakentaminen olemassa olevien tonttien jatkoksi ja teiden varsille. Rajataan metsät pois rakennusmaasta, sillä ne tuottavat monipuolisesti ekosysteempipalveluja. Istutetulla talousmetsälläkin on kasvaessaan potentiaali lisätä luontoarvoja. Ohjataan rakentamista mieluummin pellolle, joka on luontoarvoiltaan yksipuolinen, mutta lisäksi tuodaan tonteille uutta kasvustoa lisäämään biodiversiteettiä ja suojaamaan asutusta sään ääriolosuhteilta.

Rannat ovat pääsääntöisesti virkistyskäytössä, mutta yksityiset tontit rajoittavat yhtenäisten virkistysreittien rakentamista. Kehittämistarpeita ovat yhteyksien luominen ja näkymien avaaminen järvi- ja jokimaisemaan ja -luontoon, rantojen virkistyskäytön ja biodiversiteetin yhdistäminen sekä tulva-alueiden lisääminen.

Pikkukaupungin kaupunkitilan jäsentäminen kokemuksellisenä tilana

Kävelijän näkökulmasta ei ole samantekevää, miten rakennukset on sijoitettu kadun varteen eli miten ne rytmittävät kävelijän kokemusta. Uudisrakennusten massoittelessa tonteille tulee huomioida suhde naapurirakennuksiin ja arvioida, millaisen tilallisen kokonaisuuden ne muodostavat yhdessä, miten ne jäsentävät näkymiä ja luovatko ne kiinnostavaa, selkeärajaista ja suojaisaa kaupunkitilaa. Viheristutuksilla, vihreillä rajauksilla, kuten pensasaidoilla, istutusryhmillä, katupuurivistöillä ja yksittäisillä puilla, jäsennetään maisemaa ja katutilaa. Istutuksilla voidaan luoda kävely-ympäristöön mittakaavavaihtelua ja kontrastia, myös jatkuvuutta ja harmoniaa. Pienelläkin määrällä vihreyttä voi olla merkittävä positiivinen vaikutus mikroilmastoon. Nykyisestä katukuvasta on monin paikoin poistettu tällaisia vihreitä elementtejä. Uusia katupuita on istutettu kaadettujen tilalle, mutta puuntaimet ovat vielä pieniä eivätkä ne luo tilaa. Puita tulisi istuttaa tarpeeksi tiheästi sekä lisätä niille aluskasvillisuutta.

Kaupunkikuvan viihtyisyyttä voidaan pitää yhtenä laajan elinvoimaisuuden osatekijänä, minkä vuoksi on tärkeää, että ymmärretään, millaisista

tekijöistä se koostuu. Kaupunkisuunnittelijan työkalupakista löytyy analyysivälineitä, joilla pystytään arvottamaan ja suunnittelemaan kaupunkitilan laatua maisematilan ja kaupunkitilan attribuuteilla. Ne liittyvät tilan koetuihin ja hahmotettuihin suhteisiin (kuten rakennetun ja rakentamattoman suhde, avoimet ja suljetut tilat, yhteydet, näkymät, maamerkit, kohokohdat, päätteet, rajat, mittakaava, hierarkia, rytmi, tilasarjat, jatkuvuus, harmonia, kontrastit).

3.3 Kaupunkien strategioiden analyysi ja kysely resilienssikehikossa

Kuntastrategia tai kaupunkistrategia on kuntalain edellyttämä viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden työkalu, joka määrittää kunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteita sekä tukee johtamista ja päätöksentekoa tavoitteisiin pääsemiseksi. Kuntalaki 1 § linjaa, että kunnan tehtävä on edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkaalleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla. Kuntalain 37 §:n mukaan kunnassa on oltava kuntastrategia, jossa valtuusto päättää kunnan toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Kuntastrategiassa tulee ottaa huomioon kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen; palvelujen järjestäminen ja tuottaminen; kunnan tehtäviä koskeissa laeissa säädetty palvelutavoitteet; omistajapolitiikka ja henkilöstöpolitiikka; asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet sekä elinympäristön ja alueen elinvoiman kehittäminen. Kuntastrategian tulee perustua arvioon kunnan nykytilanteesta sekä tulevista toimintaympäristön muutoksista ja niiden vaikutuksista kunnan tehtävien toteuttamiseen. Kuntastrategiassa tulee määritellä myös sen toteutumisen arviointi ja seuranta. Kuntastrategia otetaan huomioon kunnan talousarvion ja -suunnitelman laatimisessa ja tarkistetaan vähintään kerran valtuuston toimikaudessa. (Kuntalaki 410/2015.)

Tutkimuksen aineistona olivat tapauskaupunkien tutkimushetkellä vuonna 2022 voimassa olevat kuntastrategiat. Poikkeuksen teki Kauhavan strategia, joka vaihdettiin työn kuluessa 2023 päivitettyyn versioon. Yhtä mallia kuntastrategiaksi ei ole: ne poikkeavat muotoilultaan, terminologialtaan ja kohdistustarkkuudeltaan toisistaan. Niissä on mainittu kaupungin kehit-

tämisen arvot, visio, missio, strategiset painopistealueet, strategiset päämäärät tai tavoitteet, keinot tai toimenpiteet, strategiset hankkeet ja usein myös seurantaan käytettävät mittarit. Kuntastrategiat ovat reaktiivisia strategioita, jotka tehdään valtuustokausittain ja päivitetään mahdollisesti valtuustokauden puolivälissä. Toteutumista seurataan kunnan tilinpäätöksissä ja talousarvioissa vuosittain.

Alueidenkäytön osalta kaupungit nojaavat tai peilaavat kehittämistoimiaan myös laajempiin alueellisiin strategisiin tavoitteisiin, pitkän aikavälin alueellisiin kehittämisvisioihin ja alueidenkäyttöstrategioihin. Ne eivät ole kaikilta osiltaan kestäneet kovin hyvin aikaa ja varsin äkillisesti muuttunutta toimintaympäristöä. Niiden ongelmana on kasvuajattelun sisäistäminen, vaikka tavoiteltu väestönkasvu ei ole varmaa. Pitkän aikavälin strategiat vaativatkin tarkentamista erityisesti kasvu- ja tiivistämistavoitteiden mutta myös ilmastonmuutoksen ja biodiversiteetin osalta.

Strategioista haettiin kohdekaupunkien kasvun ja kehityksen sanoitusta arvioimalla, millaisilla arvoilla ja tavoitteilla kaupunkia kehitetään ja millaisilla toimenpiteillä tavoitteet pyritään saavuttamaan. Analyysia taustoitti tutkijoiden huomio, että suomalaisten supistumiskehityksessä olevien kuntien strateginen päätöksenteko nojaa vieläkin perinteisesti kasvuoletukseen huolimatta väestön ja työpaikkojen vähenemisestä (Manu ym. 2020, Kahila ym. 2022, Kurvinen ym. 2022). Tavoitteena oli tarkastella sitä, miten kuntastrategiassa kestävyystavoitteet on ilmaistu, miten muutoksessa oleva toimintaympäristö on tunnistettu, millaisilla keinoilla kaupungit ovat ryhtyneet tavoittelemaan muutosta ja millaisia spatiaalisia, maankäytön ja suunnittelun tavoitteita strategioihin oli linjattu.

Resilienssiluennassa painotetaan toimien dynaamisia yhteisvaikutuksia ja tavoitteiden toteutumiskelpoisuutta. Strategioista arvioitiin, kuinka yleispiirteisesti tai konkreettisesti ja yksiselitteisesti strategian toimeenpano ja toteutuskeinot oli ilmaistu (ohjelmat, hankkeet) ja millaisia mittareita on käytössä. Kysyttiin, onko strategian toteutuminen todennäköistä sekä ovatko keinot ja toimenpiteet joustavia ja resurssitehokkaita, useita strategisia tavoitteita yhtä aikaa mahdollistavia. Mittareista arvioitiin, ovatko ne määrittäviä, laadullisia, dynaamisia vai yhteisvaikutuksellisia. Yleispiirteisen tilannekuvan tarkastelun jälkeen kaupungin strategisen mukautumiskyvyn arvioimiseksi valittiin indikaattoreita, jotka ilmentävät resilienssiä ja älykästä

sopeutumista. Niiden avulla tehtiin kunnan strategisten linjausten ”resilienssi-potentiaalin” luenta eli määriteltiin laadullisia kriteerejä, jotka mahdollistavat sopeutumisen ja uudistumisen, sekä kartoitettiin, millä tavoin kaupunki niitä strategiassaan tavoittelee.

Kuudelle kaupungille lähetettiin kysely (ks. taulukko 2), jonka tavoitteena on kartoittaa viranhaltijoiden ja päättäjien näkemyksiä nykyisistä kuntastrategioista ja maankäytön strategioista. Tarkoituksena oli muodostaa tarkempi kuva strategioiden sisällöistä, tavoitteista ja keinoista ja arvioida niiden riittävyttä ja kohdentumistarkkuutta kaupunkien navigoidessa jatkuvissa toimintaympäristön muutoksissa. Auttavatko strategiat kaupunkia sopeutumaan epävarmaan tulevaisuuteen ja yllättäviin, odottamattomiin tilanteisiin sekä vielä hyötymään niistä? Millaisia strategisia konsepteja, välineitä ja keinoja kaupungeilla on käytössään? Miten kaupungin tilallinen kehittäminen voisi tukea ja hyödyttää mukautumis- ja uudistumiskykyä? Kysymysten avulla pyrittiin muodostamaan kuvaa siitä, millaisia edellytyksiä pikkukaupungeilla on kääntää kaupungistumiskehitys omaksi edukseen sekä millaisia käsitteitä ja työkaluja tarvitaan, jotta ne voivat reagoida herkkäliikkeisemmin toimintaympäristön yllättäviin muutoksiin erilaisissa kehitysskenaarioissa ja ottaa aktiivisemman roolin kestävässä kaupungistumiskehityksessä. Kyselyn tavoitteena oli saada esiin vastaajien henkilökohtaisia näkemyksiä. Kaupunginjohtaja, muut johtajat, päälliköt ja päättäjät antavat näkemyksensä hieman eri näkökulmista.

Kysely jakaantui neljään resilienssiorientaatiota ilmentävään teemaan, ja se oli luonteeltaan keskusteleva väitteinen. Ketterä kaupunki -teemakysymykset koskivat kaupunkien strategioita ja toimintatapoja muutoksiin ja yllätyksiin varautumisessa sekä keinoja ja niiden vaikuttavuutta. Aktiiviset toimijat ja kumppanuudet koski yhteistyötä, osallisuutta, verkostoja, kansalaisia ja yrityksiä resurssina ja Vastuullinen uudistuminen vihreää siirtymää, kestävää kehitystä, luovaa/viisasta supistumista ja älykästä erikoistumista. Neljäs teema Muuntautuva ja viihtyisä kaupunkiympäristö käsitteli maankäyttöä, tilallisia mahdollisuuksia ja rakentamista. Lopuksi pyydettiin vastaajan oma visio tai oma tarina, jolla tavoiteltiin näkemystä siitä, mikä on vastaajalle merkityksellistä. Tarinoilla saadaan moniulotteisempia näkemyksiä kuin pelkästään määrällisillä kysymyksillä, jotka ovat usein epäluotettavia. Tarkoituksena oli jatkaa ryhmäkeskusteluissa kyselyn pohjalta tarkentaen.

Kysely lähetettiin hankkeeseen osallistuvien kaupunkien keskeisille viranhaltijoille ja päättäjille, kaupunginjohtajille, valikoiduille toimialajohtajille sekä kaupunginvaltuustojen ja -hallitusten puheenjohtajille. Kysymykset koostuivat monivalintakysymyksistä ja avoimista kysymyksistä. Tutkimuksellista merkittävyyttä vähensi se, että vastauksia saatiin kuuden kaupungin joukosta vain yhdeksän kappaletta kaikkiaan 62:sta. Vastauksia saatiin kaupunkien yhdyskuntarakenteen kehittämisen ensisijaisesti vastaavilta kaupunkikehitys-, maankäyttö-, teknisen toimen johtajilta ja kaavoituspäälliköiltä, joiden vastuulla on myös hankkeiden konkreettinen toimeenpano. Näiden lisäksi näkemyksiä saatiin myös valtuustojen puheenjohtajilta. Näin ollen vastausten laadullinen painoarvo kompensoi niiden vähäistä määrää. Kyselyn avovastauksista saatiin arvokkaita näkemyksiä tarkentamaan strategioiden linjauksia. Kyselypohja on nähdäksemme myös käyttökelpoinen työkalu kaupungeille niiden strategiatyössä.

Taulukko 2.

PILKKU-kaupungeille tehdyn kyselyn teemat kysymyksineen.

Ketterä kaupunki	Muutosjoustavuuskapasiteetti: Kuinka hyvänä näette kaupunginne muutosjoustavuuden erilaisissa kriisitilanteissa tai odottamattomissa tapahtumissa?
	Muutosjoustavuuden välineet: Mitkä toimintatavat ja resurssit lisäävät kaupunginne muutosjoustavuutta? Mitä toimintatapoja mielestänne voisi käyttää enemmän? Käytetäänkö kaupungissanne riskien kartoitukseen skenaariotyökaluja, SWOT-analyysseja tms.?
	Yhteis- ja dynaamiset vaikutukset: Kartoitatteko aktiivisesti toimenpiteiden vaikutuksia toisiinsa ja muiden tavoitteiden toteutumiseen? Pohditteko mahdollisia hyviä tai huonoja kehityskierteitä? Mihin tekijöihin puuttamalla näkemysenne mukaan todennäköisimmin pystytään käynnistämään haluttua kehitystä / hyvää kehityskierrettä ja edistämään strategiassa tavoiteltua kehitystä?
	Strategioiden luonne: Onko kaupungin strategia proaktiivisesti kehittävä vai muutoksiin reagoiva? Millainen pitkän aikavälin strategia kaupungilla on? Miten usein pitkän aikavälin strategiaa tarkistetaan? Mitä seikkoja tulisi tunnistaa / nostaa esiin / korostaa päivitettäessä kaupungin kehityskuvaa?
	Tavoitteiden toteutuminen: Tavoitteiden toteutumista seurataan erilaisin mittarein. Miten toimitaan, jos tavoitteet eivät toteudu? Mitkä asiat nousevat suurimmiksi esteiksi strategian toteuttamisessa?
	Muutoksiin mukautuminen: Millaisina näette väistämättömien muutosten vaikutukset kaupungille? Näettekö riskien ja uhkien ohella muutoksissa myös mahdollisuuksia? (esim. sote-uudistus) Kehitättekö uusia tapoja järjestää toimintoja ja tuottaa palveluja?
	Tiedolla johtaminen ja uuden tiedon tarve: Minkä tyyppistä tietoa kaupungissanne tarvittaisiin lisää? Mistä aihepiiristä kaipaisitte enemmän tietoa / uutta tietoa ja mihin käyttöön?

Aktiiviset toimijat ja kumppanit	Yhteisöllinen kehittäminen ja asukaslähtöinen toiminta: Kaupunkilaisten ja yritysten osallistumista kaupungin kehittämiseen pidetään strategioissa entistä tärkeämpänä tavoitteena. Asukkaat voivat edistää kaupungin elinvoimaa ja hyvinvointia konkreettisella omaehtoisella toiminnalla, mikä lisää yhteishenkeä ja tuottaa merkityksellisyyskokemuksia. Kaupungille asukkaiden resurssit ovat arvokas voimavara. Missä määrin seuraavia ruohonjuuritason toimintatapoja kaupunki seuraa, hyödyntää ja tukee?
	Paikallishistoria voimavarana: Millä tavoin ja kuinka onnistuneesti paikallishistoria, kaupunkilaisten tarinat ja kokemukset on mielestänne valjastettu kaupungin kehittämisen ja markkinoinnin välineeksi?
	Paikallisten toimijoiden voimaannuttaminen: Isot kiinteistökehittäjät ja rakennusliikkeet hakeutuvat yleensä suuriin kaupunkeihin. Pienet paikkakunnat voisivat edistää pienemmän mittakaavan uudistushankkeita voimaannuttamalla paikallisia toimijoita muutoksen tekijöinä. Millaisia kokemuksia teillä on paikallisten kehittäjien ja asukaslähtöisistä kehittämisshankkeista (rakentaminen, palvelujen kehittäminen), ja millä tavoin kaupunki on ollut hankkeissa mukana? Millaisia rahoitusvälineitä ja toimintamalleja on hankkeissa ollut käytössä tai valmistelussa? Millaisia mahdollisia uusia avauksia on parhaillaan kehitteillä?
	Yhteistyöverkostot: Miten näette kaupunkinne aseman osana laajempia toiminnallisia verkostoja, seutuyhteistyötä, kaupunkien ja kuntien verkostoja, maakunnallista ja kansallista yhteistyötä? Onko yhteistyöstä muiden kuntien ja kaupunkien kanssa ollut etua ja minkälaista? Millaista yhteistyö on ollut (esim. tiedon jako, markkinointi, resursointi)?
	Yhteisöllinen kehittäminen ja asukaslähtöinen toiminta: Kaupunkilaisten ja yritysten osallistumista kaupungin kehittämiseen pidetään strategioissa entistä tärkeämpänä tavoitteena. Asukkaat voivat edistää kaupungin elinvoimaa ja hyvinvointia konkreettisella omaehtoisella toiminnalla, mikä lisää yhteishenkeä ja tuottaa merkityksellisyyskokemuksia. Kaupungille asukkaiden resurssit ovat arvokas voimavara. Missä määrin seuraavia ruohonjuuritason toimintatapoja kaupunki seuraa, hyödyntää ja tukee?
Vastuullinen uudistuminen	Älykäs sopeutuminen: Miten tarpeellisenä näette seuraavat sopeutumiskeinot väestönmuutoksiin vastaamisessa?
	Elinkeinojen muutoskestävyys ja joustavuus: Mitkä ovat elinkeinolliset vahvuutenne ja erikoistumisalanne ja miten näette niiden mahdollisen kehityksen tulevaisuudessa? Kuinka muuntojoustava toimialarakenne on ja kuinka joustavia yritykset ovat sopeuttamaan toimintansa muutoksiin? Onko yrityksillä riittävästi yhteistyötä ja luovatko ne synergiaetuja toisilleen (yritysten ekosysteemit)? Onko kaupungissa "vihreän talouden" toimijoita, jotka voivat hyödyntää disruptioita? Huomioidaanko kiertotaloutta riittävästi, hyödynnetäänkö prosessien sivuvirtoja tavoitteellisesti? Haetaanko aktiivisesti uusia kasvualoja?
	Ennallistamispolitiikka, luontokadon torjunta: Luonto tuottaa monenlaisia ekosysteemipalveluja ja hyvinvointivaikutuksia ihmisille. Kestävän kehityksen tavoitteisiin, mm. EU:n ennallistamissäädöksiin, sisältyy olennaisena osana myös luontokadon torjuminen ja luonnon monimuotoisuuden lisääminen. Millä tavoin kaupungissanne tuetaan strategisesti näitä tavoitteita?
	Kaupungin identiteettitekijät ja niiden uudistuminen: Mitä uniikkeja ominaisuuksia kaupungilla on, joita ei ole muilla ja joita voisi vahvistaa kaupungin brändityössä muutoinkin kuin sanallisesti, konkreettisin toimin? Alueen identiteetti myös kehittyä ja muuttuu ajan saatossa. Tukeutuuko kehittäminen joihinkin perinteisiin käsityksiin kaupungin luonteesta ja voiko käsityksiä uudistaa? Tunnistetaanko ja osataanko hyödyntää myös ajan saatossa itsekseen ja omaehtoisesti kehkeytyneet arvot ja vahvuudet (esim. luonnon monipuolistuminen hoitamattomuuden kautta)? Miten identiteettiä voisi uudistaa ilman, että olemassa olevat historialliset arvot ja itsekseen kehittyneet vahvuudet menetetään?
	Vihreän siirtymän tulkinnat ja soveltaminen: Miten kaupunkinne tulkitsee vihreän siirtymän? Entä miten itse tulkitsette vihreän siirtymän? Miten kaupunkinne aikoo soveltaa ja toimeenpanna vihreää siirtymää? Millaisia kipupisteitä kaupungillanne on vihreään siirtymään vastaamisessa? Voisiko kaupunki olla seudullisesti ja kansallisesti edelläkävijä ja suunnan näyttäjä vihreässä siirtymässä?

Muuntautuva ja viihtyisä kaupunki-ympäristö	Rakennetun ympäristön kestävyyssiirtymän keinot: Miten aktiivisesti kaupungissanne kytketään ympäristöllisiä kestävyystavoitteita ja -keinoja maankäyttöön ja rakentamiseen, ympäristöön ja rakennuskantaan, infrastruktuuriin ja teknisiin järjestelmiin? Mitä muita keinoja käytössänne on tai mielestänne tulisi olla?
	Rakennetun ympäristön kestävyyssiirtymän keinojen tärkeys: Mitä keinoja kaupunkinne tulisi mielestänne priorisoida lähiaikoina: merkitkää 3 tärkeintä keinoa.
	Rakennetun ympäristön kestävyyssiirtymän keinojen toimeenpano: Miten yllä olevien keinojen toimeenpanoa ja vaikutuksia kaupungissa seurataan ja mitataan? (Voitte käyttää vastauksessa yllä olevien keinojen numeroita)
	Palvelujen saavutettavuus kevyen liikenteen kulkumuodoilla ja liikkumisympäristön laatu: Pikkukaupungeissa pääasiallinen kulkumuoto on auto. Keskeiset palvelut sijoittuvat nykyään liikenteellisiin solmukohtiin helposti autolla saavutettaviksi. Kaupunkirakennetta ilmentääkin jakautuminen vanhaan ytimeen ja uudempiin keskittyisiin, joiden välillä kulkeminen muulla kuin autolla voi olla hankalaa. Autoille varatun tilan korostuminen vaikuttaa myös kaupunkiympäristön viihtyisyyteen ja turvallisuuteen eli siihen, houkutteleeko ympäristö kulkemaan jalan tai pyörällä ja voivatko lapset, nuoret ja vanhukset liikkua kaupungissa itsenäisesti. Miten hyvin mielestänne eri palvelut, esimerkiksi kaupalliset palvelut, ovat saavutettavissa eri kevyen liikenteen kulkumuodoilla? Tarkastellaanko uusia alueita suunniteltaessa kevyen liikenteen reittien laatua ja etäisyyksiä eri palveluihin? Onko kaupungissanne käytössä kävelykatuja, hidaskatuja tai jaetun liikenteen (shared space) katuosuuksia?
	Ydinkeskustan toiminnallinen ja kaupunkikuvallinen kehittäminen: Kaavaselvityksissä tunnistetaan ydinkeskustojen, historiallisten kylänraittien ja kauppakatu-aiemman eheän ja tiiviinkin kaupunkirakenteen hajautuminen uusien rakennustyyppien ja liikennealueiden lisääntymisen myötä. Toisaalta välttämättä vanhentunut rakennuskanta sallii myös tiivistämisen, toiminnallisen parantamisen, palvelujen lisäämisen ja katukuvan eheyttämisen tulevaisuudessa. Millaisena näette ydinkeskustan roolin ja merkityksen tulevaisuudessa toimintojen ja kaupungin identiteetin kannalta? Mitkä tekijät houkuttelevat kaupunkilaisia ja matkailijoita ydinkeskustaan asioimaan ja oleskelemaan?
	Keskustauudistushankkeiden toteuttaminen: Mitkä tahot on sitoutettu ja tulisi mielestänne sitouttaa edistämään ja toteuttamaan keskustan uudistamishankkeita, millaisilla kumppanuuksilla toteuttaminen onnistuu? Onko hankkeilla ajateltu toteuttamispolku, joka mahdollistaa tavoitteisiin pääsyn vaihteittain? Mitkä toteutushankkeet ovat ensisijaisia, jotka mahdollistavat jatkohankkeet? Millaisia riskejä keskustauudistuksessa näette?
Yhteenveto	Oma kaupunkikeskustanne: Millaiseksi itse haluaisitte nähdä keskustaajaman kehittyvän? Mitä toimintoja kaipaisitte keskustoihin? Miten kaupunkikuvaa tulisi eheyttää: historiallisia piirteitä palauttaen, vanhoja rakennuksia korjaten, kokonaan modernin arkkitehtuurin tai purkavan saneerauksen keinoin? Millaista kaupunkiluihtoa haluaisitte lisää? Voisiko mielestänne viheralueilla lisätä "hallittua hoitamattomuutta" (niittyjä, metsiköitä, lahoppaita)?
	Oma visionne: Millaisena itse näette kaupungin muutaman vuosikymmenen päästä?
	Kaupunkinne elinvoiman perusta: Mitkä asiat ovat kaupungissa hyvin ja missä onnistutaan? Missä näette selkeitä puutteita tai parannettavaa?

Strategioiden arvopohja

Kaupunkistrategioiden strategiset päämäärät nousevat arvoista. Millaisia painopisteitä ja arvoja strategioissa esitetään? Toimintaa ohjaavista arvoista eniten mainintoja saavat yhteisöllisyys ja avoimuus. Seuraavaksi eniten mainitaan yrittäjämysteisyys, turvallisuus, vastuullisuus ja rohkeus. Yksittäisiä mainintoja saavat oikeudenmukaisuus, hyvinvointi, positiivisuus, elinvoimaisuus, onnistumiset, palvelualttius, näkyvyys, yhteistyökykyisyys, asiakaslähtöisyys ja asukaskeisyys. Yhteisöllisyys nousee asukaskeisyyden tai asiakaslähtöisyyden edelle. Avoimuus arvona on linjassa älykkään supistumisen (Syssner 2020) eli paikallisen mukautumisen strategioiden kanssa: kaupunkia siis kehitetään monitoimijaisena yhteisönä ja dialogissa asukkaiden ja toimijoiden kanssa. Lisäksi pikkukaupungeissa yrittäjämysteisyys on läpileikkaava arvo, jota tulee kaikessa kehittämisessä kunnioittaa.

Strategiset painopistealueet noudattavat pitkälti jakoa kunnan neljään tehtävään (yhteisötehtävä, demokratiatehtävä, hyvinvointitehtävä ja taloustehtävä, ks. Jäntti 2017, 143), mutta sanoituksella voidaan ilmentää yleisempää toiminnan arvopohjaa. Kohdekaupunkien strategisissa painopisteissä esiintyy seuraavia päämääriä ja tavoitteita (muokattuna):

- kasvu, elinvoimaisuus, läheisyys, helppo saavutettavuus, huolenpito asukkaista, rohkea ja kestävä kehittäminen, houkutteleva työnantaja (Akaa)
- hyvinvointi, tasapainoinen kuntatalous, aktiivinen elinkeinopolitiikka, kehittyvä asunto- ja tonttitarjonta (Ikaalinen)
- onnistuminen, kumppanuus, vastuullisuus, uudistuminen (Virrat)
- elinvoimaisuus, hyvinvoiva asukas, osaava asukas, hyvin toimiva kaupunkiorganisaatio (Alavus)
- pito- ja vetovoimaisuus, perheystävällisyys, palvelumysteisyys, osaaminen ja tehokkuus (Kauhava)
- yritystoiminnan, työllisyyden ja työvoiman saatavuuden edistäminen, kumppanuus ja osallistaminen, ympäristövastuullisuus, hyvinvoiva ja osaava kuntalainen (Alajärvi)

Kestävyyttä tai kestävää kehitystä ei ole nimetty erikseen arvona, vaan se on joko sisäänrakennettuna, mainittu missiossa tai sanoitetaan vastuullisuutena

(esim. Alajärvi: *Alajärven kaupunki järjestää palvelut yhteistyössä eri toimijoiden kanssa edistään hyvinvointia, kaupungin elinvoimaa ja kestäväää kehitystä; Vastuullisuus: toiminnan ja toimintatapojen kehittäminen ympäristö ja yhteiskunta huomioiden*).

Resilienssi-indikaattorit strategian sisältöanalyysissa ja kyselystä nousevia tarkentavia huomioita

Osallistaminen, yhteiskehittäminen, oppiminen (kansalaiset resurssina)	Miten asukkaita osallistetaan kaupungin ja elinympäristöjen kehittämisessä ja suunnittelussa? Nähdäänkö kansalaisten aktiivisuus resurssina (mm. asukkaiden omaehtoiset suunnitelmat ja palvelutuotanto)?
Toimijaverkostot, sektorienvälisyys, kumppanuudet (verkostoyhteistyö)	Millaisia toimijaverkostoja ja kumppanuuksia kaupunki luo ja tukee? Toimitaanko sektorienvälisesti ja verkostomaisesti?
Yliseudullisuus, yhteydet, "assemblaasit", monipaikkaisuus	Miten yhteydet muualle on ilmaistu/tunnistettu? Investointien houkuttelu muualta? Millaisia yhteistyöverkostoja muualle on? Yritysyhteistyötä, ulkopuolisia toimijoita, työnantajia? Miten monipaikkaiseen työhön ja asumiseen suhtaudutaan?
Strateginen synergisyys, systeemisyys, vaikutukset muihin sektoreihin, integrointi	Ovatko tavoitteet nivottu toisiinsa systeemisesti? Onko tunnistettu tavoitteiden ja toimien keskinäisiä kytkentöjä, riippuvuuksia ja laajempia ylisektoraalisia vaikutuksia?
Kestävyyden sanoitus, resurssi-tehokkuus, kiertotalous, energiamurros	Miten kestävyys huomioidaan ja sanoitetaan? Onko käytössä ohjelmia ja hankkeita kestävyiden toimeenpanoon käytännössä? Millaisia seuranta-menetelmiä seurantaan/arviointiin?
Diversiteetti, uniikkisuus, paikkalähtöisyys, innovatiivisuus (identiteetti)	Miten kaupunki profiloi itsensä, millainen on sen "muotokuva"? Millaisia uniikkeja paikallisia ominaisuuksia kaupungilla on? Mitkä asiat kaupungissa nähdään erityisinä veto- ja pitovoima-tekijöinä? Miten monipuolinen elinkeino-, väestö- ja tilallinen rakenne on? Mitä innovaatioita ja potentiaaleja tunnistetaan ja edistetään (älykäs erikoistuminen)?
Tasa-arvo, oikeudenmukaisuus, inklusiivisuus, yhteisöllisyys, segregaaion ehkäisy	Millä lailla kuntalaisten tasa-arvoa edistetään? Miten kehitetään yhteisöllisyyttä ja paikkaan kuuluminen tunnetta? Miten ehkäistään syrjäytymistä ja segregatiota?
Yhteiskunnallisten ja globaalien muutostrendien ja kehityskulkujen tunnistaminen	Tunnistetaanko strategiassa yleismaailmallisia muutosajureita, kehityskulkuja, haasteita ja uhkia ja pyritäänkö niihin vastaamaan vai mukautumaan vai käyttämään niitä hyödyksi? (Huom. uudistettu kuntalaki)
Yllätykset, odottamattomat tapahtumat	Miten odottamattomiin kehityskuluihin ja yllättäviin tapahtumiin toiminta-ympäristössä varaudutaan?

Kuva 14. Resilienssikehikko, joka koostuu yhdeksästä resilienssin ulottuvuudesta ja strategioiden analyysissä käytetyistä kysymyksistä.

Seuraavassa on nostoja kaupunkistrategioista jäsenneltyä resilienssikehik-
koon (kuva 14) ja yhdisteltynä kyselystä saatuihin vastauksiin.

Osallisuus, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus

”Kolmatta sektoria ja osallisuutta ei hyödynnetä vielä riittävässä määrin. Yhteisöllisyys korostuu lähinnä hankkeiden vastustamisessa ja yhdistysten edunvalvonnassa.” [V1]

Osallisuus ja kumppanuudet nousevat kaikissa kaupungeissa vahvasti stratisissa painopisteissä. Osana hyvinvoinnin painopistettä mainitaan asukaiden ja järjestöjen mukaan ottaminen palvelujen kehittämiseen (esim. Alavus: *Kaupunki tukee yhteisöllisyyttä ja asukkaiden osallisuutta* ja *Asukkaat tekemään näköistään kaupunkia*; Akaa: *Aktiiviset asukkaat, yritykset ja yhdistykset eloisuuden rakentajia, innostetaan yhdessä tekemiseen*) sekä yhteisöllisyyden tukeminen myös tilallisesti (Alavus: *Tuetaan yhteisöllisyyttä tiloilla ja toimintaedellytyksiä luomalla*). Keinoina mainitaan kumppanuus-
pöydät ja yhteiset tulevaisuustyöpajat (Alajärvi). Kuntastrategioiden luontiprosessi on monessa kaupungissa osallistava, ja tämä velvoite tulee jo uudistetusta kuntalaista. Alajärven strategiaan sisältyy myös poimintoja kuntakyselystä. Strategioissa mainitaan tavoitteiksi syrjäytymisen ehkäiseminen, kaikkien kuntalaisten huomioon ottaminen ja maahanmuuttajien kotouttaminen (esim. Alavus: *kaikki mukaan -toimintatapa*; Virrat: *Huolehdimme Virroilla vastuullisesti kaikista kuntalaisista*; Kauhava: *Maahanmuuttajien kotoutus- ja työhönopastus, työpaikan osoittaminen, kotikunta-status sekä kouluttaminen Kauhavan elinkeinoelämän tarpeisiin*). Erityisesti nuorten osallisuuden parantamista on pidetty tärkeänä (esim. nuorisovaltuusto).

Aktiiviset asukkaat nähdään arvokkaana resurssina kaupungille osana älykkään supistumisen strategioita (Syssner 2020). Monivalintakysymyksellä kartoitettiin, missä määrin erilaisia ruohonjuuritason toimintatapoja kaupunki seuraa, hyödyntää ja tukee. Vastaajien mukaan yhteisöllistä kehittämistä ja asukaslähtöistä toimintaa on kaupungissa hyvin vaihtelevasti. Hajontaa on runsaasti: jossain voi olla käytössä paljon, kun toisessa kaupungissa ei ole juurikaan tai käytetyistä muodoista ei ole tietoa. Vaihtoehtoisesti annettiin:

- Kyläseurojen ja kaupunginosayhdistysten toiminta
- Säännöllinen asukasfoorumitoiminta, kyläfoorumi
- Asukkaiden, yhdistysten ja yritysten yhteistoiminta
- Kestävän kehityksen edistämiseen ankkuroituvat asukas- tai yrityslähtöiset aloitteet ja hankkeet
- Palveluinnovaatiot
- Naapurustoapu, esim. hoivapiirit, maahanmuuttajien tuki, kylätalkkari, tavarankierrätys, kimppakyydit
- Asukkaiden laatimat kyläkaavat ja lähiympäristön parannussuunnitelmat
- Ruokapiirit lähiruoan tunnetuksi tekemisessä ja jakelussa
- Asukaslähtöinen luonnonalueiden hoito, esim. vieraslajien torjunta, perinnebiotooppien ylläpito
- Asukaslähtöinen virkistysalueiden hoito, ”puistokummit”, kaupunkiviljely
- Yhteisölliset ja osallistavat tapahtumat, kuten ravintolapäivä ja siivouspäivä
- Kaupunkioppaat ja kaupunkilähettiläät

Kaikkia muotoja on vastaajien mukaan käytössä ainakin jonkin verran, joskin kaikkiin vaihtoehtoihin vastattiin myös ”ei juurikaan”. Tutuimpia ja paljon käytettyjä yhteisöllisiä kehittämisen keinoja olivat kyläseurojen ja kaupunginosayhdistysten toiminta sekä asukkaiden, yhdistysten ja yritysten yhteistoiminta (erittäin paljon, paljon, jonkin verran). Paljon tai jonkin verran käytössä ovat säännöllinen asukasfoorumitoiminta, kyläfoorumi; kestävän kehityksen edistämiseen ankkuroituvat asukas- tai yrityslähtöiset aloitteet ja hankkeet; naapurustoapu, esimerkiksi hoivapiirit, maahanmuuttajien tuki, kylätalkkari, tavarankierrätys, kimppakyydit; asukaslähtöinen luonnonalueiden hoito, esimerkiksi vieraslajien torjunta, perinnebiotooppien ylläpito ja asukaslähtöinen virkistysalueiden hoito, ”puistokummit”, kaupunkiviljely (paljon, jonkin verran). Naapurustoavusta ja ruokapiireistä ei vastaajilla ollut tietoa. Jonkin verran tai ei juurikaan käytössä ovat palveluinnovaatiot; asukkaiden laatimat kyläkaavat ja lähiympäristön parannussuunnitelmat; ruokapiirit lähiruoan tunnetuksi tekemisessä ja jakelussa; yhteisölliset ja osallistavat tapahtumat, kuten ravintolapäivä ja siivouspäivä, sekä kaupunkioppaat ja kaupunkilähettiläät.

Yhteistyöverkostot, yliseudullisuus ja monipaikkaisuus

”Hyvinvointialueiden aloitettua kaupungin toiminta keskittyy elinvoimaisuuden ja hyvinvoinnin kasvattamiseen. Onnistuminen tässä edellyttää hyvää yhdessä tekemistä eri toimialueiden yli ja laajan yhdistysverkoston kanssa.” [V3]

Yhteistyöverkostojen tärkeys näkyy strategioissa muun muassa tavoitteena lisätä koulutus-, sote- sekä yritysyritystyötä (esim. Alavus: *Verkostojen ja yhteistyöryhmien rakentaminen ja hyödyntäminen; aktiivisuus yhteistyöverkostoissa*; Ikaalinen: *Paikallisen (ja alueellisen) elinkeino-ohjelman laatiminen laajassa kumppaniyhteistyössä*). Kaupungit tekevät tiivistä yhteistyötä alueellisissa yhteistyöverkostoissa (seutukaupunkiverkosto, kuusiokunnat jne.). Yhteistyö naapurikuntien kanssa, seudullisesti ja maakunnallisesti nähdään arvokkaana ja kustannustehokkaana keinona muun muassa palvelujen tuottamisessa, infrahankkeissa, koulutuksen tarjoamisessa sekä osaaamisen kehittämisessä. Yhteistyötä tehdään kunnissa kuitenkin hyvin vaihtelevasti ja siinä nähdään myös parannettavaa. Ongelmana nähdään kuntien oman edun tavoittelu.

Yhteistä kaikille kaupungeille on alueellisen ja maakunnallisen yhteistyön tarpeen lisääntyminen. Kansainväliset yhteydet nähdään tärkeinä elinvoimatekijöinä. Toimenpiteistä esimerkkinä mainitaan nuorten kansainvälisyys-hankkeet (Alavus), yritysten kansainvälistymisen edistäminen (Kauhava) sekä toimenpiteet yritysviennin lisäämiseksi, kansainvälisen työvoiman lisäämiseksi ja kansainvälisten kontaktiverkkojen kokoamiseksi (Alajärvi). Yhteistyöstä paikallisten toimijoiden ja yrittäjien kanssa on hyviä kokemuksia. Kaupunki suhtautuu myönteisesti hankkeisiin ja hyvin usein myös osallistuu niihin. Paikalliset rakentajat ovat kaupungeille tärkeä kehittämis-kumppani. Kehittämishankkeissa osallistetaan myös maanomistajia ja asukkaita. ”Yhteistyössä on voimaa ja siihen pitäisi panostaa entistä enemmän.” [V6]

Monipaikkaisuus – sekä vapaa-ajan asukkaat että paluumuuttajat – nähdään kaupungeissa voimavarana (esim. Kauhava: *Monipaikkaisuuden mahdollisuuksien hyödyntäminen*; Virrat: *Näemme vapaa-ajan asukkaat ja etätöön mahdollisuuksina*). Etätöytä ja -palveluja halutaan tukea hyvillä kuituverkoilla ja etätötilojen tarjonnalla (esim. Kauhava: *Laajakaistarakentamisen edistäminen koko kunnan alueella*; Alajärvi: *1. Digipalveluiden lisääminen*,

2. *Etätyömahdollisuuksien lisääminen (tiedonsiirto, lupamenettely, työpisteet, yhteisöllinen työtila, infra ym.)*), monipuolisella asuntokannalla, vuokra-asuntotuotannolla ja väliaikaisen asumisen mahdollistamisella sekä vapaa-ajan asumisen kehittämällä (esim. Ikaalinen: *Asunto- ja tonttitarjonnan kehittäminen palvelemaan etätyötä ja monipaikkaisuutta*).

Hyvät yhteydet muualta maasta sekä kunnan sisällä tunnistetaan elinvoiman ja kasvun mahdollistajana (esim. Alavus: tavoite *Toimiva ja mahdollistava infrastruktuuri*, toimenpide *Kasvun ja vetovoiman huomioiminen infran suunnittelussa*; Kauhava: *raideliikenteen junavuorojen pysähdysten lisääminen*). Ohjelmilla edistetään turvallista liikkumisympäristöä ja kehitetään pyöräily- ja jalankulkureitistöjä.

Systeemisyyys ja synergisyys

Älykästä sopeutumista ilmentävät toimenpiteet, joilla saavutetaan resurssitehokkuutta. Näitä ovat synergioihin ja monihyötyihin tähtäävät toimet. Kuntien strategiset tavoitteet ja toimenpiteet on kuvattu siten, että ne näyttyvät toisistaan erillisinä, eikä niistä ole tulkittavissa, onko niillä tavoiteltu systeemisyyttä. Tavoitteet voivat silti olla implisiittisesti monihyötyjä tuottavia, vaikka niitä ei ole sellaisena ilmaistu. Poikkeuksen tekee Kauhavan strategia 2030, jonka kuvaajassa tällaista lähestymistapaa ilmennetään toisiaan leikkaavilla tavoitteilla ja toimenpiteet esitetään eri tavoitteille yhteisinä.

Havainto strategioista voi olla oikeansuuntainen, sillä kyselyn vastaajien mukaan systeemistä lähestymistapaa ei suoranaisesti hallinnossa käytetä. Talousarvioraporteissa vuosittain arvioidaan vaikutuksia ja kartoitetaan riskejä sekä ennakoidaan toimintaympäristön muutoksia. Vastaajat kokevat tämän käytännön kuitenkin riittämättömäksi ja katsovat, että seurantamenetelmiä sekä poikkihallinnollista arviointia tulisi lisätä. Yhteistyön, tiedottamisen ja viestinnän parantaminen on keskeistä strategioiden toimeenpanossa.

Kysyttäessä, onko kaupunkistrategia luonteeltaan proaktiivinen vai reaktiivinen väline, se nähtiin yhtäältä proaktiivisesti kehittävänä, mutta toisaalta toimintaympäristön muutoksiin tulee myös pystyä reagoimaan nopeasti. Kaupunkien pidemmän aikavälin strategisia tavoitteita ovat elinvoiman ja hyvinvoinnin lisääminen ja kunnan kasvu, mutta elinvoimasuunnittelu on joka tapauksessa nopeampoisempaa. Tunnistettuja ongelmia vastaajien mukaan ovat strategioiden liika optimistisuus ja irrallisuus: niitä ei käydä

yhdessä läpi ja peilata päätöksenteossa riittävästi. Strategiseen työhön kaivataan kokonaisvaltaisempaa kehittämisotetta.

Kestävyyden sanoitus

Kestävä kehitys ja ilmastonmuutos on huomioitu kaupungeissa siten, että niillä on kestävän kehityksen ohjelma (Alavus), tekeillä on ympäristöohjelma (Ikaalisissa ympäristöohjelman laadinta on strateginen projekti tulevalle strategiakaudelle) tai kaupunki kuuluu HINKU-kuntien verkostoon (Akaa). Kaupunkistrategiassa ympäristöllinen kestävyys on sanoitettu vastuullisuuden ja uudistumisen painopisteissä (Virrat). Ympäristö vastuullisuuteen luetaan päästöjen ja kulutuksen vähentäminen, kierrätys, hiilijalanjäljen pienentäminen sekä kevyen liikenteen väylien rakentaminen (Alajärvi, Ikaalinen). Ympäristöhankkeiden tukeminen sijoittuu myös viihtyisien elinympäristöjen tavoitteen alle, ja ilmastonmuutoksen yhteydessä mainitaan tulva-alueille rakentaminen (Alavus). Akaassa kestävyys on huomioitu erikseen strategisessa painopistealueessa, jossa päämäärinä ovat ekologisten kestävien ratkaisujen käyttöönotto, hiilineutraalisuustavoite vuoteen 2030 mennessä ja keinoina resurssiviisauden edistäminen, luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen sekä luonto- ja virkistysalueiden laadukkuus. Kestävyys mainitaan useimmiten tavoitteissa siirtyä uusiutuvaan energiaan (mm. Kauhava), mutta se voi ohjata myös elinvoimastrategiaa, kuten Virroilla, jossa BioVirrat-elinvoimaohjelma nivoo useita biotalouden ja luonnonvaratalouden edistämishankkeita ja luonnonhoidollisia toimenpiteitä yhteen.

Strategioissa mainittuja kestävyiden tavoitteita ja keinoja:

- hiilineutraalisuus 2030 mennessä, luonnon monimuotoisuus, resurssiviisaus; elinvoima- ja kaupunkiympäristöohjelmassa ekologisesti kestävien ratkaisujen käyttöönoton strategisen päämäärän alla hankintastrategia sekä virkistysalueiden ja reitistöjen kehittäminen, mutta myös turvallisen ja sujuvan liikkumisen päämäärää toteuttavan pyöräliikenteen edistämishankkeen kautta vähennetään liikenteen päästöjä (Akaa)
- ”monipuolista kestävä kehityksen ja kierrätyksen toimintaa”; kestävä kehityksen ja ilmastonmuutoksen huomioivan ympäristöohjelman laatiminen (Ikaalinen)

- uusiutuvat paikalliset luonnonvarat, paikkalähtöisiä ratkaisuja vastuulliseen energian käyttöön ja tuotantoon energiamurroksessa; BioVirrat-ohjelma, joka kattaa monialaisesti hankkeita vesistöjen kunnostamisesta ja hirsirakentamisen edistämisestä lähiruokatarjonnan kehittämiseen (Virrat)
- strateginen päämäärä: ”ympäristövastuullisuus”; ravinnepäästöjen vähentäminen, kulutuksen vähentäminen, kiertotalous, hiilijalanjäljen pienentäminen; tavoitekohtina liikenteen päästöjen vähentäminen, jätteiden synty ja lajittelu, kulutuksen vähentäminen, tilojen käyttöasteen nostaminen, yleisesti toiminnan kehittäminen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti (Alajärvi)
- monipuolinen kestävän kehityksen ohjelma (Alavus)
- uusiutuvan energian tuotannon edistäminen ja tuotantoalueet (selvityshanke) (Kauhava)

Vihreää siirtymää ei siten kaupungeissa pidetä enää pelkkänä ideologisena taikasanana, vaan se tarkoittaa hyvin konkreettisia toimenpiteitä kulutuksen vähentämisestä uusiin energiamuotoihin investoimiseen sekä liikkumisen päästöttömyyteen. Kyselyyn vastanneiden mukaan kaupungeissa on jo käynnissä hankkeita, jotka liittyvät biotalouteen, puurakentamiseen, paikallisiin uusiutuviin polttoaineisiin sekä tuulivoima- ja aurinkovoima-alueiden kaavoittamiseen. Liikkumisen päästöjä pyritään vähentämään edistämällä sähköautoilua, tukemalla taajamajunaliikennettä ja parantamalla kevyen liikenteen olosuhteita. Rakennushankkeissa kestävyys pyritään huomioimaan lämmitysratkaisuissa ja materiaalivalinnoissa. Kipupisteitäkin on, kuten joukkoliikenteen järjestämisen vaikeus, uusien energiamuotojen ja tuulivoimahankkeiden vastustus sekä hankintaosaamisen puute. Vihreän siirtymän suunnannäyttäjinä kaupungit voisivat toimia erityisesti tuomalla esiin ja edistämällä puurakentamisosaamista, biotalousinnovaatioita, kiertotaloutta sekä ruoantuotannon järjestelmämuutosta (ks. Kuhmonen 2023, Schmidt-Thome 2023).

Monimuotoisuus (diversiteetti), uniikkisuus, paikkalähtöisyys

Kaupunkiympäristön merkitys kytkeytyy osaksi elinvoima- ja hyvinvointistrategioita. Helppo saavutettavuus, turvallisuus ja viihtyisyys nähdään veto-

ja pitovoimatekijöinä. Akaalla on painopistealue *lähellä ja helposti saavutettavissa* ja elinvoima- ja kaupunkiympäristöohjelmasta 2023–2024 löytyvät linjaukset monipuolisesta asuntotarjonnasta, turvallisesta liikkumisympäristöstä ja pyöräilyn edistämisestä. Viihtyisä kaupunkikeskusta, kehittyvät aluekeskukset ja elävät kylät ovat strategisia tavoitteita Alavudella ja Kauhavalla, toimenpiteinä muun muassa keskustan kehittäminen, senioriasumisen kehittäminen, houkuttelevat lähipalvelut ja asuinympäristön viihtyisyyden parantaminen. Varsinaisia laadullisia tavoitteita ei kaupunkikuvan tai kaupunkitilan kehittämisen osalta sen sijaan strategioista löydy.

Kaikilla kaupungeilla on tavoitteena saada muuttajiksi lapsiperheitä ja työssäkäyviä. Lapsiperheitä houkutellaan panostamalla varhaiskasvatukseen, koulutukseen ja harrastusmahdollisuuksiin: Kauhavalla strategisena tavoitteena on perheystävällisyys, Alavudella toimenpiteinä perheiden yhdessäoloa ja asukkaiden kohtaamisia tukevat harrastusmahdollisuudet ja Virroilla laadukkaat ja joustavat lapsiperheiden palvelut ja turvallinen kasvuympäristö. Keskeisiä veto- ja pitovoimatekijöitä ovat monipuolinen asunto- ja tonttitarjonta sekä hyvinvointipalvelut (esim. Ikaalinen: *Kehittyvä asunto- ja tonttitarjonta on mahdollisuus kaupungin asukasmäärän kasvattamiseen sekä veto- ja pitovoiman ylläpitämiseen*; Virrat: *Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on tulevaisuutemme pitovoimatekijä*). Kaupungeissa on tehty mittavia investointeja liikuntapalveluihin sekä virkistys- ja luontopalveluihin. Parantamalla liikuntapaikkojen tarjontaa ja saavutettavuutta tavoitellaan terveempiä kaupunkilaisia (Akaa, Alajärvi).

Vastuullisen uudistumisen teeman alla kyselyllä haettiin näkemyksiä elinkeinojen muutoskestävyydestä ja joustavuudesta, luontokadon torjunnasta sekä kaupungin identiteettitekijöistä ja niiden uudistumisesta. Kohdekaupunkien elinkeinorakennetta kuvataan monipuoliseksi. Erikoistumisaloilla rakennustuoteteollisuudessa sekä metalli- ja muoviteollisuudessa nähdään kehityspotentiaalia. Kasvua haetaan myös vihreän talouden aloista, ja kiertotalouskokeiluja on käynnissä. Elinkeinojen muutosjoustavuutta lisää monipuolisuus, yritysten yhteistyö, hajautettu toimialarakenne, hyvä logistinen sijainti ja muunneltava tontti- ja tilarakenne.

Vaikka luontoarvot huomioidaan kaupunkien strategioissa ja maankäytön suunnittelussa, laajemmat kestävyys siirtymään sisältyvät luonnon monimuotoistamisen, luontokadon torjunnan ja ennallistamisen kysymykset

näyttäytyvät maaseutukaupungeissa ymmärrettävästi poliittisesti hankalana alueena. Kyselyn vastauksissa mainittiin, että luonnonsuojeluun suhtaudutaan osin vieläkin varauksellisesti lukuun ottamatta ilmeisimpien kohteiden eli kansallispuistojen, pohjavesialueiden ja lähiluonnon suojelua.

Uniikkeina vetovoimatekijöinä ja kaupungin identiteetin luojina kohdekaupungeista löytyy kulttuurin ja urheilun saralla kansallisesti merkittäviä toimijoita sekä virkistys- ja elämyspalveluja, joihin tullaan laajalta alueelta. Puhdas luonto ja hyvät virkistysmahdollisuudet nähdään keskeisenä osana kaupungin identiteettiä ja houkuttavuutta. Hyvä saavutettavuus, ”tunnin ajomatka” muun muassa isommista naapurikaupungeista lasketaan vetovoimatekijäksi ja väyläsijainneissa nähdään yritystoiminnalle logistisia mahdollisuuksia. Kulttuuriympäristöt ja rakennusperintö ovat jo vakiintuneita identiteettitekijöitä, kun taas vesistöjen läheisyys, satama-alueet ja rantapuistot sekä vanhat tehdasalueet tarjoavat kehittämispotentiaaleja kuntakuvan ja identiteetin uudistamiselle. Taajamien ja alueiden identiteettiä tulee jalostaa ja korostaa osana kuntaimagoa ja elinvoimatyötä.

Paikallishistoriaa ja kaupunkilaisten kokemuksia hyödynnetään kaupungin identiteetin luonnissa ja markkinoinnissa vaihtelevasti, mutta ei vielä riittävästi. Paikallisten piirteiden hyödyntäminen nähdään potentiaalisena vetovoimatekijänä ja elinvoiman edistämisen keinona. Kuntaliitosten jälkeen entistä tärkeämpää on kehittää kaupunkia kokonaisuutena, mikä korostaa kaupungin kaikkien osien (keskustaajamien, aluekeskusten ja kylien) tasapuolista kehittämistä eri keskusten ominaispiirteet huomioiden. Ratkaistavaksi tulee, miten liikkuminen keskusten välillä mahdollistetaan kestävästi (esim. Palveluliikenteen kehittäminen: *Miten Kauhavalla voi liikkua ilman omaa autoa?* -selvityshanke).

Muutostrendit ja odottamattomat tapahtumat

”Positiivisen kehityskierteen avain on toiveikas realismi ja muuntojoustavuus seinän noustessa pystyyn.” [V1]

Odottamattomiin ja yllättäviin kehityskulkuihin varautumisen sanoitusta ei löydy kuntastrategioista. Toimintaympäristön muutoksia, uhkia ja haasteita, käsitellään lähinnä tilinpäätösten ja toimintasuunnitelmien yhteydessä. Muuttuvassa toimintaympäristössä nousee keskeiseksi arvoksi turvallisuus:

Turvallisuus on sujuvaa arkea viihtyisässä ja turvallisessa asuin- ja elinympäristössä, varautuen yhteiskunnan ja toimintaympäristön muutokseen (Alajärvi). Riskien hyväksyminen sisältyy Virroilla strategiseen uudistumisen tavoitteeseen. Kaupungit ovat kuitenkin joutuneet sopeutumaan viime vuosina moninaisiin rakennemuutoksiin ja kriiseihin, joita ovat keskeisten toimintojen lakkauttaminen, suurten työnantajien menetys, maahanmuuttokriisi, pandemiatilanne sekä viimeksi sotaa pakenevien ukrainalaisten asuttaminen.

Kuntastrategioista Ikaalisten strategiassa luetellaan kaikkia kuntia yhdistäviä haasteellisia kehityskulkuja. Näitä ovat sosiaali-, terveys- ja pelastuspalvelujen siirtyminen hyvinvointialueille vuonna 2023; uuden sotien jälkeisen kunnan rahoitus ja organisoituminen; alueellisen ja maakunnallisen yhteistyön tarpeen lisääntyminen; maakunnallisen ja kansallisen edunvalvontatyön korostuminen; syntyvyyden lasku, väestön ikääntyminen, väestörakenne; TE-palvelujen siirtyminen kunnille vuonna 2024, haasteet työvoiman saatavuudessa ja työperäinen maahanmuutto; sivistyspalveluiden sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen korostuminen; ilmastonmuutos, uusiutuvat energialähteet ja tuulivoimateollisuus. Myös Kauhavalla on tunnistettu megatrendejä strategiatyön pohjaksi.

Kysymyksellä *Kuinka hyvänä näette kaupunkinne muutosjoustavuuden erilaisissa kriisitilanteissa tai odottamattomissa tapahtumissa?* kartoitettiin kaupunkien näkemyksiä muutosjoustavuudesta tai sopeutumiskyvykkyydestä erityisesti kriiseissä ja yllättävissä muutoksissa. Melko hyvänä tilannetta piti kuusi, erittäin hyvänä kaksi vastaajaa ja ei hyvänä eikä huonona yksi vastaaja. Vastaukset painottuivat puutteellisiin taloudellisiin ja henkilöstöresursseihin sekä toimintamalleihin ja päätöksentekoon. Onkin kysyttävä, mistä resursseja saadaan lisää tai vapautetaan. Keinot ovat rakenteellisia ja liittyvät toimintatapoihin.

Muutosjoustavuuden lisäämisen keinoja:

- organisaatorakenteen keveys
- kommunikaation lisääminen
- sektorirajat ylittävän yhteistyön lisääminen
- kansalaiset resurssina
- taajamien kompaktius eli ei-hajanainen rakenne

- resurssien lisääminen silloin, kun se on mahdollista: hyvinvointiin panostaminen ja yritysten toimintaedellytysten luominen
- vakaat, arvostetut taloudelliset toimijat.

Organisaation pienuuden, keveyden ja ketteryyden sekä nopean reagoinnin toimintaympäristön muutoksiin, ennakkoinnin, suunnitelmallisuuden ja selkeän vastuiden jaon nähdään lisäävän muutosjoustavuutta. Yhteistyö kuntaorganisaatiossa ja kaupunkilaisten kanssa on opettanut yhdessä toimimista sekä lisännyt reaktiovalmiutta ja mukautumiskykyä muutoksiin. Kuntastrategioiden luontiprosessi on monessa kaupungissa osallistava. Keinoja ovat päätöksenteon kulttuurin ja johtamisen parantaminen sekä päätöksenteon nopeuttaminen käyttämällä kokouskäytäntöjä, jotka mahdollistavat vapaamuotoisemman keskustelun ja helpottavat asioista sopimista. Keinona mainitaan myös taajamien kompaktius. Edellisten vuosien suuret investoinnit hyvinvointiin ja elinvoimaan lisäävät sopeutumiskykyä hankalina aikoina.

Riskit tunnistetaan kunnissa vuosittain toimintakertomuksessa ja -suunnitelmassa ja kunnissa tehdään riskikartoituksia. Toisaalta muutosten hallintaan ja riskien kartoitukseen on käytössä hyvin vaihtelevasti ja puutteellisestikin tietoa ja välineitä, aikaa ja henkilöresursseja. Vaikutuksia ei välttämättä tunnisteta. Vastauksista ei ilmennyt, onko kuntaorganisaation käytössä erityisiä työkaluja tai työskentelymenetelmiä strategioiden laadinnassa lukuun ottamatta SWOT-analyysia ja kuntakyselyjä. Kaupungeissa katsotaan kuitenkin, että tietoa on hyvin saatavissa. Tiedonhankintaan käytetään tilastoja ja konsulttipalveluja. Päätöksiä saatetaan silti perustella puutteellisilla tiedoilla ja poliittisia odotuksia painottaen. Kaupungeissa kaivataan tietoa erityisesti väestörakenteen kehityksestä mutta myös monenlaisia muuta ennakkointitietoa, tietoa hyvistä käytännöistä, parempaa talousosaamista ja johtamiskäytäntöjen kehittämistä. Tulevaisuuteen varautumisessa ennakkointitietoa soveltava työkalu nähdään hyödyllisenä.

Tavoitteiden toteutumista seurataan vuosittain talousarviossa ja toimintasuunnitelmissa. Samalla arvioidaan toimintaympäristön muutosta ja tarvetta reagoida erilaisiin haasteisiin. Suurimmat esteet tavoitteiden toteutumiselle muodostavat yleinen talouden kehitys, käytettävissä olevat resurssit ja osaavan henkilöstön saatavuus. Tulisi myös pohtia tarkemmin taustalla olevia

syitä ja kysyä, tavoitellaanko oikeasti yhteistä etua, ollaanko sitoutuneita strategiaan ja ymmärretäänkö, mitä strategian toteuttaminen edellyttää.

Muutos nähdään kaupungeissa pääsääntöisesti mahdollisuutena enemmän kuin uhkana. Toimintaympäristön ja lainsäädännön muutos ja taloudelliset raamit luovat tarvetta uusille ajattelu- ja toimintatavoille, mutta rohkeutta myös vielä puuttuu. Resurssitehokkuutta on lisätty erityisesti digitalisoimalla palveluja, siirtymällä sähköiseen asiointiin ja kokouskäytäntöihin sekä tekemällä tiiviimpää yhteistyötä järjestöjen kanssa.

Älykäs supistuminen vai sopeutuminen?

Miten strategiat ilmentävät älykästä supistumista, toisin sanoen, millä keinoilla kuntataloutta tasapainotetaan? Toimenpiteissä mainitaan luopuminen tarpeettomista kiinteistöistä ja maa-alueista, kiinteistöjen hyödyntäminen monipuolisesti (Alajärvi, Kauhava, Ikaalinen), energian säästäminen ja verotus (Kauhava: *Palvelutason ja palveluiden sovittaminen talouden kantokykyyn. Tulorahoituksesta huolehtiminen: tulopohjan laajentaminen (kiinteistövero, yhteisövero, tulovero/asukas)*). Keskusteluissa kiinteistöjen uusiokäyttö tuli esiin osana yritystoiminnan jatkuvaa muutosta.

Kestävän eli vastuullisen uudistumisen viitekehyksessä kysyttiin, millä keinoilla kaupungit sopeuttavat toimintojaan supistumisen olosuhteissa. Kyselyssä käytettiin Kahilan ym. (2022, 103, kuvio 17) laajan kuntakyselyn monivalintakysymystä väestönmuutoksiin sopeutumisen keinoista. Vaihtoehtoja arvioitiin asteikolla täysin tarpeeton, melko tarpeeton, ei tarpeeton eikä tarpeellinen, melko tarpeellinen ja erittäin tarpeellinen. Annetut vaihtoehdot olivat:

- uusien asukkaiden houkuttelevaaminen
- uusien yritysten houkuttelevaaminen
- etätyön edellytysten kehittäminen
- vapaa-ajan asuntojen muuttaminen vakituisiksi asunnoiksi
- uusien asuinalueiden kaavoittaminen
- palvelujen digitalisointi
- toimintojen ja palvelujen supistaminen palvelutarpeen vähentyessä
- työllisyyden edistämisen palvelujen siirtäminen kunnan tehtäväksi
- toimintojen keskittäminen kuntakeskukseen ja/tai taajamiin
- luopuminen ei-lakisääteisistä tehtävistä

- palvelujen ulkoistaminen
- vähällä käytöllä olevien kunnan kiinteistöjen myyminen
- kunnan rakennusten käyttötarkoituksen muuttaminen
- tyhjillään olevien kunnan kiinteistöjen purkaminen
- yhteistyön lisääminen yritysten kanssa
- kuntayhteistyön lisääminen
- yhteistyön lisääminen kolmannen sektorin kanssa.

Erittäin tarpeellisena nähtiin yritysten houkuttelevaaminen ja erittäin tai melko tarpeellisena uusien asukkaiden houkuttelevaaminen. Palvelujen digitalisointi nähtiin pääasiassa melko tarpeellisena. Seuraavaksi eniten tarpeellisena nähtiin etätyön edellytysten kehittäminen sekä yhteistyön lisääminen yritysten ja kolmannen sektorin kanssa sekä vähällä käytöllä olevien kunnan kiinteistöjen myyminen, johon tuli myös ”ei tarpeeton eikä tarpeellinen” valintoja.

Kuntayhteistyön lisääminen koettiin melko tarpeellisena. Kunnan rakennusten käyttötarkoituksen muuttaminen ja tyhjillään olevien kunnan kiinteistöjen purkaminen koettiin valtaosin vain melko tarpeellisena. Vapaa-ajan asuntojen muuttaminen vakituisiksi asunnoiksi nähtiin melko tarpeellisena, mutta myös ei tarpeellisena eikä tarpeettomana.

Lopuissa keinoissa tuli enemmän hajontaa ja paljon ”ei tarpeeton eikä tarpeellinen” -valintoja. Uusien asuinalueiden kaavoittamista, toimintojen ja palvelujen supistamista sekä toimintojen keskittämistä kuntakeskukseen/taajamiin pidettiin valtaosin melko tai erittäin tarpeellisena mutta myös melko tarpeettomana. Työllisyyden edistämisen palvelujen siirtämistä kunnalle ja luopumista ei-lakisääteisistä tehtävistä pidettiin jonkin verran tarpeellisena mutta myös täysin tarpeettomina. Palvelujen ulkoistaminen nähtiin valtaosin melko tai täysin tarpeettomana.

Kaupunkien vastaukset noudattelivat Kahilan ym. kyselyn vastauksia erityisesti keskeisimpien keinojen osalta, mutta poikkeavuuttakin ilmeni (ks. kuva 15). Verrattuna laajan kuntakyselyn tuloksiin suppeassa otannassamme yhteistyön merkitys eri toimijasektoreiden kanssa nousee tärkeäksi sopeuttamiskeinoksi, samoin kiinteistöistä luopuminen, mutta uusien asuinalueiden kaavoittaminen tai toimintojen supistaminen saa vähemmän kannatusta.

Annettujen vaihtoehtojen lisäksi vastauksissa mainittiin riittävien taloudellisten ja henkilöresurssien kohdentaminen kustannuspaikoille, joilla tehdään elinvoiman kannalta merkittäviä mahdollistavia ratkaisuja, sekä työ- ja opiskeluperäisen maahanmuuton lisääminen sekä asuntotuotanto. Nämä sopeuttamiskeinot nousivat esiin myös Kahilan ym. kyselyssä (2022, 103–104).

Kahila ym. 2022	PILKKU 2022–2023
• Uusien asukkaiden houkuttelevuus • Uusien yritysten houkuttelevuus • Etätyön edellytysten kehittäminen • Vapaa-ajan asuntojen muuttaminen vakituisiksi asunnoiksi • Uusien asuinalueiden kaavoittaminen • Palvelujen digitalisointi • Toimintojen ja palvelujen supistaminen palvelutarpeen vähentyessä • Työllisyyden edistämisen palvelujen siirtäminen kunnan tehtäväksi • Toimintojen keskittäminen kuntakeskukseen ja/tai taajamiin • Luopuminen ei-lakisääteisistä tehtävistä • Palvelujen ulkoistaminen • Vähällä käytöllä olevien kunnan kiinteistöjen myyminen • Kunnan rakennusten käyttötarkoituksen muuttaminen • Tyhjillään olevien kunnan kiinteistöjen purkaminen • Yhteistyön lisääminen yritysten kanssa • Kuntayhteistyön lisääminen • Yhteistyön lisääminen kolmannen sektorin kanssa	• Uusien yritysten houkuttelevuus • Uusien asukkaiden houkuttelevuus • Palvelujen digitalisointi • Etätyön edellytysten kehittäminen • Yhteistyön lisääminen yritysten kanssa • Yhteistyön lisääminen kolmannen sektorin kanssa • Vähällä käytöllä olevien kunnan kiinteistöjen myyminen • Kuntayhteistyön lisääminen • Kunnan rakennusten käyttötarkoituksen muuttaminen • Tyhjillään olevien kunnan kiinteistöjen purkaminen • Vapaa-ajan asuntojen muuttaminen vakituisiksi asunnoiksi • Uusien asuinalueiden kaavoittaminen • Toimintojen ja palvelujen supistaminen palvelutarpeen vähentyessä • Toimintojen keskittäminen kuntakeskukseen ja/tai taajamiin • Työllisyyden edistämisen palvelujen siirtäminen kunnan tehtäväksi • Luopuminen ei-lakisääteisistä tehtävistä • Palvelujen ulkoistaminen

Kuva 15. Väestömuutoksiin vastaamiseen käytetyt keinot tärkeysjärjestyksessä, vasemmalla Kahilan ym. (2022) ja oikealla PILKKU-hankkeen kyselyn tulokset.

Miten strategiat ilmentävät älykästä sopeutumista eli millä tavoin pyritään vahvistamaan ja hankkimaan uusia resursseja muutoksiin varautumiseksi? Strategiset elinvoimatavoitteet tähtäävät lisäämään tonttivarantoa ja houkuttelemaan uusia yrityksiä (esim. Kauhavan tavoitteet *elinkeinoelämän tarpeiden mukainen infra (liikenne- ja tietoliikenneyhteydet, riittävä tonttitarjonta), kasvutarpeiden huomiointi infran suunnittelussa ja korkean työpaikkaomavaraisuuden ylläpito*). Investointeja kohdennetaan hyvinvointipalveluihin ja koulutukseen (kouluverkkouudistus, koulutusyhteistyö). Palvelujen ja toimintojen digitalisaatio voidaan lukea sekä älykkään supistumisen

että sopeutumisen kategorioihin. Infrauudistukset, investoinnit uusiin energiamuotoihin ja kevyen liikenteen väyliin kuuluvat sopeutumisen kategoriaan. Kuntayhteistyö nousee myös strategioissa, joskin Kahilan ym. (2022, 136) tutkimuksessa todettiin, ettei kuntayhteistyö vielä riitä lisäämään sopeutumiskykyä, vaan lähinnä täydentämään muita prosesseja.

Tavoitteiden toteutumista seurataan kohdekaupungeissa vaihtelevilla määrällisillä ja laadullisilla mittareilla. Seurannassa voi olla esimerkiksi työpaikkojen määrä tai tonttien määrä ja koko. Useat mittarit liittyvät toiminnan ja prosessien etenemiseen, jolloin seurataan strategisten projektien käynnistymistä ja etenemistä (Ikaalinen), kaavojen etenemistä ja suunnitelmien tekemistä, hankkeiden toteutumista, toiminnan operaattoreiden löytämistä tai kunnossapidon periaatteiden määrittämistä (Akaa). Älykkään supistumisen mittareina näyttäytyvät esimerkiksi asukasmäärän hallittu supistuminen (ikäntyminen, muuttoliike), veroprosentin nosto ja lainan määrä/asukas. Sen sijaan erityisesti älykkään sopeutumisen mittareina voi pitää sellaisia elinvoiman uudistumista indikoivia muuttujia kuin taseen ylijäämä, uusien huoneistojen lukumäärä, työpaikkojen määrän kasvu suhteessa ikäntymiskehitykseen, työllisyysaste, aktiivimaatilojen määrä (indikoi rakenneuudistusta) tai laajakaistan saatavuus (Kauhava). Laadulliseen elinvoimaan ja pitovoimaan liittyvät kaupungin imago (mitataan kyselyllä), kaupunkilaisten kokonaistyytyväisyys (asiakaskokemus, lapsivaikutukset) tai terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen (TEAviisari) (em.).

Valtiovaraministeriön Kuntien tilannekuvassa 2020 huomautetaan, että elinvoimaisuuden määrittelyssä korostuu resurssien ja kunnan taloudellisen kantokyvyn mittaaminen. Niin sanottujen kovien mittareiden lisäksi tarvitaan lisäksi sosiaalista pääomaa ja uudistumiskykyä ilmentäviä pehmeitä mittareita, kuten päätöksentekokykyä, yhteistoimintaa ja kunnan sisäistä vuorovaikutusta, arvioimaan, kuinka hyvin resursseja kyetään hyödyntämään, joskin niiden mittaaminen on vaikeampaa. (VM 2020, 296.) Strategisten tavoitteiden ja sitä tarkentavan kyselyn perusteella kaupungeissa organisaatiomuutoksilla ja käytäntöjä avoimemmaksi muuttamalla on lisätty vuorovaikutusta, oppimista ja sitä kautta uudistumiskyvykkyyttä. Seuraavaksi on kuitenkin kysyttävä, miten resurssit määritellään (ks. Lehtovuori ym. 2017). Yhteisvaikutukselliset ja dynaamiset resurssit ovat astetta haasteellisempia mitattavia, mutta ne nousevat kaupunkien sosiaalis-ekologisten

resurssien ja kantokyvyn kokonaisvaltaisessa ja systeemisessä arvioinnissa entistä tärkeämmiksi.

Älykkäästä sopeutumisesta voidaan puhua, jos talouden suotuisa kehitys kohdistuu hyvinvoinnin edistämiseen, elinkeinojen uudistumiseen, pito-voiman parantamiseen ja kestävyysmurrokseen varautumiseen. Indikaattoreina tällöin ovat uudistuva yrityskehitys ja asuntokanta, kouluympäristöjen kehittäminen, hyvinvointihankkeet, liikenneyhteyksien parantaminen, keskustojen täydennysrakentaminen sekä viheralueiden kehittäminen ja lisääminen. Määrän sijaan kuitenkin älykkäässä sopeutumisessa korostuvat toiminnan laatu ja resurssitehokkuus eli se, miten hyvin uusia laatuja ja mahdollisuuksia löydetään olemassa olevista resursseista joustavasti ja innovatiivisesti. Älykästä sopeutumista ilmentävätkin muun muassa kiinteistöjen uudet käyttötavat ja asumismuotojen kokeilut, monialainen palveluyhteistyö ja digitalisaation hyödyntäminen (Kurvinen ym. 2022, 19).

Kokonaan uusien asuinalueiden ja uusien infrastruktuurien kaavoittaminen etäälle muusta rakenteesta tai viheralueiden kaavoittaminen rakennusmaaksi ei sen sijaan ilmennä älykästä sopeutumista. Uusien asuinalueiden kaavoittaminen ja toimintojen supistaminen eivät myöskään kyselyssämme nousseet kaupunkien prioriteeteiksi. Uusien yritysten houkuttelu on ymmärrettävästi kaupunkien strateginen prioriteetti, mutta strategioista ja kyselystä välittyy vielä viitteellisesti, *millaisia* yrityksiä kaupunkeihin houkuttaa tai miten elinkeinojen kestävyys siirtymää edistetään.

Muuntautuva, viihtyisä ja elinvoimainen kaupunkiympäristö

”Kaupunki joutuu tasapainoilemaan valtatievarren liikerakentamisen ja keskustan elävän säilyttämisen kanssa. Toistaiseksi tilanne on vielä välttävä ja peliä ei ole kokonaan menetetty.” [V1]

Resilienssin ja resurssitehokkuuden näkökulmasta strategioista voi tulkita, että kaupungit hyödyntävät moninaisia toimenpiteiden ”kimppuja” tavoitteiden saavuttamisessa. Kaupunkiympäristön, erityisesti rakennetun ympäristön kehittämisen potentiaaleista edistää ja tukea strategisia tavoitteita ja kestävä kehitys on kuitenkin vain viitteellisiä mainintoja. Kyselyllä halusimme näkemyksiä resurssitehokkuutta ja muuntelua mahdollistavista toiminnallisista ja tilallisista keinoista, kuten kestävyys siirtymän keinoista,

palvelujen saavutettavuudesta kevyen liikenteen kulkumuodoilla ja liikkumisympäristöstä sekä kaupunkikeskustojen roolista ja merkityksestä, toiminnallisesta ja kaupunkikuvallisesta kehittämisestä. Halusimme myös vastaajien omia tulkintoja kaupunkiympäristön laadusta ja kaupungin tulevaisuudesta.

Kysyimme aluksi monivalintakysymyksellä, missä laajuudessa *rakennettun ympäristön kestävyys siirtymää* toteutetaan kaupungeissa. Vaihtoehdot liittyivät keinoihin, joilla rakentamissektorilla voidaan tavoitella resurssitehokkuutta ja päästöttömyyttä (esim. Lehtovuori ym. 2017, Eräranta 2023). Keinoina olivat tilojen, toimintojen ja teknisten järjestelmien energiatehokkuus; liikkumisen päästöttömyys; digitaaliset, ”älykkäät” seuranta- ja ohjausjärjestelmät; luonnon monimuotoisuuden huomiointi kaupunkialueella; rakennusten käyttötarkoitusten muutokset; purkumateriaalin kierrätys; purkamisen välttäminen; tilojen väliaikaiset käytöt, väliaikainen vuokraus, pop-up-toiminta ym.; uusien alueiden ja kiinteistöjen kytkeminen olemassa olevaan infraan ja muu keino. Annetuista vaihtoehdoista purkamisen välttäminen viittaa purkamisen tuottamaan hiilipiikkiin. Esimerkiksi tilojen väliaikaiset käytöt, väliaikainen vuokraus ja pop-up-toiminta viittaavat tilojen elinkaaren pidentämiseen (vrt. purkamisen välttäminen), resurssien monikäyttöisyyteen ja jakamiseen, sosiaaliseen kestävyYTEEN ja paikallistalouden kirittämiseen. Vastausvaihtoehdot olivat riittävästi, jonkin verran, ei vielä toistaiseksi, on suunnitelmassa ja en tiedä.

Vastauksissa korostuivat vaihtoehdot ”jonkin verran” ja ”ei vielä toistaiseksi”, mutta myös ”on suunnitelmassa”, mistä on oletettavissa, että rakennettun ympäristön kestävyys siirtymään kaupungeissa ollaan vasta varautumassa. Keinoista eniten käytössä ovat uusien alueiden ja kiinteistöjen kytkeminen olemassa olevaan infraan (riittävästi, jonkin verran) sekä tilojen, toimintojen ja teknisten järjestelmien energiatehokkuus (jonkin verran). Seuraavaksi eniten ääniä saivat rakennusten käyttötarkoitusten muutokset, purkumateriaalin kierrätys ja digitaaliset järjestelmät (jonkin verran, ei vielä toistaiseksi, on suunnitelmassa) sekä tilojen väliaikaiset käytöt (jonkin verran, ei toistaiseksi). Liikkumisen päästöttömyys, luonnon monimuotoisuuden huomiointi ja purkamisen välttäminen olivat vähiten käytössä olevia keinoja (ei vielä toistaiseksi korostunut, myös en osaa sanoa). Muiksi keinoiksi mainittiin hajarakentamisen ja loma-asuntojen käyttötarkoitusten

muuttamisen rajoittaminen; normiohjaus, neuvonta ja ohjaus; sekä taajama-alueella heikkokuntoisten rakennusten purkamisen mahdollistavat säännökset.

Käytössä olevien rakennetun ympäristön kestävyys siirtymän keinojen painottuminen:

- **uusien alueiden ja kiinteistöjen kytkeminen olemassa olevaan infraan**
- **tilojen, toimintojen ja teknisten järjestelmien energiatehokkuus**
- **rakennusten käyttötarkoitusten muutokset**
- purkumateriaalin kierrätys
- digitaaliset, ”älykkäät” seuranta- ja ohjausjärjestelmät
- tilojen väliaikaiset käytöt, väliaikainen vuokraus, pop-up-toiminta ym.
- liikkumisen päästöttömyys
- luonnon monimuotoisuuden huomiointi kaupunkialueella
- purkamisen välttäminen
- muu keino: hajarakentamisen ja loma-asuntojen käyttötarkoitusten muuttamisen rajoittaminen; normiohjaus, neuvonta ja ohjaus; taajama-alueella heikkokuntoisten rakennusten purkamisen mahdollistavat säädökset

Kaupungeissa seurataan keinojen toimeenpanoa ja vaikutuksia hyvin vaihtelevasti, ja edellä mainituista keinoista joitain ei seurata lainkaan. Useimmissa seurataan energiankulutusta ja parannetaan energiatehokkuutta. Myös asemakaavoituksen hiilijalanjäljen laskenta on käytössä (Akaa).

Kysyttäessä, mitä rakennetun ympäristön kestävyys siirtymän keinoja kaupungin pitäisi priorisoida lähitulevaisuudessa, annetuista vaihtoehdoista tärkeimmiksi nousivat ”tilojen, toimintojen ja teknisten järjestelmien energiatehokkuus”, ”digitaaliset, älykkäät seuranta- ja ohjausjärjestelmät” ja ”rakennusten käyttötarkoitusten muutokset”. Seuraavaksi tärkeimpinä nähtiin ”uusien alueiden ja kiinteistöjen kytkeminen olemassa olevaan infraan”, ”liikkumisen päästöttömyys”, ”luonnon monimuotoisuuden huomiointi kaupunkialueella” sekä ”purkumateriaalin kierrätys”. Kiinnostavasti sen sijaan vaihtoehtoja ”purkamisen välttäminen” ja ”tilojen väliaikaiset käytöt, väliaikainen vuokraus, pop-up-toiminta ym.” ei nähty tärkeinä, eivätkä ne saaneet yhtään valintaa. Muuna keinona mainittiin vastuullinen päätöksenteko rakentamisen lupaharkinnassa. Vastaukset korreloivat kaupunkien strate-

gisiin linjauksiin, joissa keskeisiä tavoitteita ovat muun muassa energiatehokkuus ja energiamurros. Vaikka saimme vain vähän vastauksia, ne indikoivat todennäköisesti tärkeimpiä valintoja muissakin kunnissa tällä hetkellä.

- **tilojen, toimintojen ja teknisten järjestelmien energiatehokkuus**
- **digitaaliset, älykkäät seuranta- ja ohjausjärjestelmät**
- **rakennusten käyttötarkoitusten muutokset**
- uusien alueiden ja kiinteistöjen kytkeminen olemassa olevaan infraan
- liikkumisen päästöttömyys
- luonnon monimuotoisuuden huomiointi kaupunkialueella
- purkumateriaalin kierrätys
- muu keino

Liikkumisen päästöttömyyttä korostettiin Akaassa, jossa on paitsi vahva tahtotila kaupunkirakenteen tiivistämiseen ja integroimiseen myös hyvät mahdollisuudet siihen. Sen sijaan muissa kaupungeissa yleisesti ottaen pitkät välimatkat ja hajanainen yhdyskuntarakenne johtavat siihen, että autoilu on luontevin liikkumismuoto eikä se ole korvattavissa muilla kulkuvälineillä. Päästövähennyksiä haetaan muista kohteista.

Palvelujen saavutettavuus ja liikkumisympäristön laatu

Seuraavaksi kysimme, miten hyvin eri palvelut ovat saavutettavissa kevyen liikenteen kulkumuodoilla. Kaupalliset palvelut ovat useimmiten siirtyneet uusiin väyläsijainteihin taajamien laidalle autolla saavutettaviksi. Tutkimuskaupungeissamme päivittäistavaran ja jonkin verran erikoiskaupan tarjontaa löytyy vielä keskustoihin, ja ne ovat hyvin saavutettavissa jalan tai pyörällä. Keskustoihin on rakennettu tai rakenteilla kävelyalueita. Kevyen liikenteen väyliä on jo kattavasti taajamissa, ja niitä lisätään taajamien välille. Pitkät etäisyydet ja liikkumisympäristön laatu eivät kuitenkaan välttämättä houkuttele arkimatkoilla pyöräilyyn, ja liikkumisen turvallisuudessa on vielä parannettavaa. Uusien alueiden rakentamisessa kevyen liikenteen väylät huomioidaan.

Yleisenä huolena todetaan taajamien ydinkeskustojen merkityksen väheneminen elävänä liikekeskustana. Kaupunki joutuu tasapainoilemaan valteiden varsien liikerakentamisen ja keskustan elävänä säilyttämisen välillä.

Toistaiseksi tutkimuskaupunkien keskustoissa on vielä toimintoja ja niitä pyritään keskustoihin myös lisäämään. Keskustoja tulisi kehittää kaupunkilaisten ”olohuoneena”, johon voi tulla viettämään aikaa ja tapaamaan tuttuja. Se tarkoittaa kahviloita, ruokapaikkoja, toritoimintaa ja tapahtumia sekä sopivassa määrin vihreyttä. Katukuvan ja julkisen tilan eheyttämiselle on selvä tarve, sillä rapistunut yleisilme ei houkuttele kävijöitä. Kierre on valmis: ”Ellei kauppa tule vanhaan taajamaan, ei rakennuksia kunnosteta eikä tontteja täydennysrakenneta.” [V2] Yritykset ovat keskeisessä roolissa keskustan uudistamisessa, ja keskustojen elävöittäminen riippuu erityisesti kauppan toimijoiden sijaintipäätöksistä. Asiakasvirtoja lisätään sijoittamalla julkiset palvelut (sote-keskus, virastotilat, kirjasto, näyttelytilat) ydinkeskustaan sekä aktivoimalla ranta-alueita ja linkittämällä virkistysmahdollisuuksia keskustatoimintoihin. Asukkaiden lisääminen keskustoihin voisi myös auttaa ylläpitämään erikoisliikkeiden palveluja.

Keskustojen kehittäminen

Kysyttäessä, ketkä ovat avainasemassa keskustojen elävöittämisessä, todettiin, että keskustan yrittäjien, toimijoiden ja kiinteistönomistajien tulisi olla vahvasti mukana kehittämistyössä. Kuntien taloudelliset mahdollisuudet ja henkilöstöresurssit ovat rajatut. Keskustojen kehittämisessä tarvitaan pitkäjänteistä kehittämisotetta, hyviä kumppanuuksia ja poikkihallinnollista työtä. Verkkokauppa voi olla riski keskustan kaupalliselle uudistamiselle, mutta vastaajat näkivät myös sen hyödyt: verkkokaupan avulla paikalliset erikoistuotteet saavat myös laajemman markkinanäkyvyyden ja levikin. Kysymyksellä yritettiin selvittää, onko keskustauudistustyössä käytössä vaiheittaisen etenemisen periaatetta (polkuriippuvuuden luonti), mutta tähän ei saatu näkemyksiä.

Kysymykseen, millaisena vastaajat itse näkisivät kaupunkikeskustan, päälimmäiseksi nousi keskustojen hallittu täydennysrakentaminen ja kaupunkikuvan kohentaminen. Tyhjien tilojen ja rakennusten huono kunto luo epäsiistiä yleiskuvaa. Uudistaminen tulee tehdä osin purkamalla, rakentamalla uutta vanhan rakenteen lomaan ja vanhoja arvokkaita rakennuksia säästämällä periaatteella ”rosoisuutta ja eri aikakausien kirjoa saa olla, kunhan kokonaisuus on miellyttävä silmään [V3]”. Julkisiin tiloihin kaivataan lisää toiminnallisuutta ja tarjontaa eri-ikäisille kuntalaisille ja keskustoihin toivotaan

lisää asumista. Tutkimuskaupungeissa onkin laadittu keskustan kehittämisstrategioita, ja niissä on meneillään tiivistäviä keskustauudistushankkeita, joissa lisätään keskustoihin asumista, hyvinvointi- ja virkistyspalveluja ja samalla parannetaan keskeisiä julkisia tiloja, torialueita, liikenneyhteyksiä ja asemanseutuja.

Kaupungin tulevaisuus

Lopuksi kysyttiin, millaisena vastaajat itse näkevät kaupunkinsa muutaman vuosikymmenen kuluttua. Vastaajien tulevaisuusvisioissa kaupungit kuvataan elinvoimaisina ja viihtyisinä seutukeskuksina. Vastauksissa esiintyvät laatumääreet vireyden, hyvinvointi-, veto- ja pitovoimaisuus, monipuolisuus, digitaalisuus, monipaikkaisuus, kansainvälinen matkailukaupunki, vahva elinkeinoelämä, vilkas kulttuurielämä, laadukkaat palvelut, tiiviit ja elävät keskustat, viihtyisät asuinympäristöt ja luontopalvelut. Monikeskustaisten kaupunkien kohdalla korostuvat kaupungin kehittäminen yhtenäisenä kokonaisuutena ja keskustan kytkeminen toisiinsa rakenteellisesti ja kestävästi liikkumisen keinoin. Asukasmäärän ja yritystoiminnan kasvu nähdään mahdollisena erityisesti kaupungeissa, jotka ovat hyvissä logistisissa sijainneissa kasvukeskusten vaikutuspiirissä. Oman identiteetin tunnistaminen ja omaehtoisuus, ”omilla vahvuuksilla pärjääminen”, nousevat kehittämisen ytimeen, mutta uhkana on kehittämisedellytyksiä heikentävä alueellinen keskittyminen ja tehostaminen: ”Elinkeinoelämän vaatima keskittyminen jatkuu, ellei valtiolta sitä ala ohjata.” [V2] Keskustojen uudistamishankkeiden uhkana on palvelujen keskittäminen väyläsijainteihin.

Kysymyksellä kaupungin elinvoiman perustasta kartoitettiin, mikä kaupungissa on hyvin ja missä on parannettavaa. Seuraavassa on vastauksista poimittuja mainintoja koottuna luetteloiksi. Vastauksissa esiintyy yhteneväisyyttä (korostetut kohdat), mutta kaupunkien elinvoimatekijöissä on myös eroja, joten maininnat eivät koske yhtäläisesti koko kaupunkijoukkoa.

Mitkä asiat ovat kaupungissa hyvin ja missä onnistutaan?

- **johtamisen ja päätöksenteon mutkattomuus ja välittömyys**
- **koulujen, päivähoiton, hyvinvointipalvelujen ja liikunnan tilat kunnossa**
- **monipuolinen elinkeinorakenne**

- vahva elinkeinoelämä ja yrittäjyys
- asumisen hinta ja laatu
- hyvä työllisyystilanne
- matkailu ja tapahtumat
- runsas yhdistystoiminta
- riittävä kaavavaranto
- taloudenpito
- saavutettavuus

Missä näette selkeitä puutteita tai parannettavaa?

- **väestön väheneminen ja ikärakenteen muutos**
- **työvoimapula, osaajapula, alhainen palkkataso**
- **kaupungin markkinointi ja näkyvyys**
- toisen asteen koulutus
- pito- ja vetovoima (erityisesti nuoret)
- kilpailukyky
- investointien eteenpäin vieminen
- jäykät asenteet ja ”kyläpolitiikka”

3.3.1 Tahtotilan suhde tilannekuvaan

Strategista tahtotilaa peilattiin tilasto- ja paikkatietojen avulla koostettuihin kohdekaupunkien tilannekuviin ja supistumisen uhkatekijöihin. Kohdekaupunkiemme elinkeinorakenteen viime vuosikymmenten kehitystä ilmentää yritysten vaihtuvuus, johon ovat olleet syynä rakennemuutokset, suhdannevaihtelut ja suurempien kaupunkien vetovoima. Paikkatietoaineistosta (Kauhava ja Virrat) hahmottuu työpaikkojen ja kaupallisten palvelujen väheneminen koko seudun tasolla, mutta aineistosta ei voida päätellä, johtuuko kehitys keskittymisestä, toimintojen siirtymisestä taajamiin, siirtymisestä toiseen kaupunkiin vai yritystoiminnan lopettamisesta. Pääsääntöisesti merkittävät työllistäjät ja kasvuyritykset keskittyvät paikallisiksi klustereiksi hyvissä logistisissa sijainneissa (mm. vahva teollisuusyrityskeskittymä Ylihärmässä), mutta kasvuyrityksiä on seudulla myös hajallaan PK- ja maatalousyritystoiminnan lisäksi. Kaupalliset palvelut ovat vähentyneet ja keskittyneet keskustaajamaan ja sen välittömään läheisyyteen.

Asukasmäärän väheneminen näkyy paikkatiedoista. Pääsääntöisesti kehitys näkyy haja-asutusalueilla vähenemisenä, joskin taajamissa myös hienoisena lisääntymisenä. Vaikka tässäkin ei voida aineiston perusteella tehdä tulkintaa, mihin muutto suuntautuu, voidaan olettaa, että muuttoa tapahtuu ainakin jossain määrin haja-asutusalueilta keskustajamiin (esim. ikääntyneet).

Keskustojen kehittäminen asuntokantaa uudistamalla ja lähipalveluja lisäämällä tukee myös ikääntyneiden itsenäistä selviämistä. Elinkeinotoiminnan menestykselle, skaalautumiselle ja uusiutumiselle keskeistä on hyvä yleiseudullinen saavutettavuus ja verkostoyhteydet, väylien ja yhteyksien laatu sekä salliva maankäyttö. Strategioiden keskeisenä tavoitteena on yritystoiminnan edistäminen ja uusien työpaikkojen luominen kaupunkiin muun muassa tonttitarjontaa kasvattamalla. Maankäytössä vastataan tähän kaava-muutoksin ja kaavoittamalla uusia tontteja teollisuudelle ja liike- ja toimipaikkarakentamiselle logistisesti hyviin sijainteihin.

3.4 Kahden kaupungin kehitysnarratiivit ja kehityspolut

Hankkeen toisessa vaiheessa kysyttiin, mitä laadulliset kasvu-urat voisivat tarkoittaa tutkimuksen kohdekaupungeissa. Kysymystä lähdettiin selvittämään kahdessa kaupungissa, Virroilla ja Kauhavalla, hahmottelemalla kaupunkien kehitysnarratiivia ja kehityspolkua johtavien viranhaltijoiden kanssa. Tätä varten järjestettiin sarja ryhmäkeskusteluja keväällä ja syksyllä 2023 (Virroilla 18.4., 12.6., 30.8.; Kauhavalla 8.8. ja 10.10.). Ensimmäinen ryhmäkeskustelu pidettiin kaupungin edustajien kanssa paikan päällä kohdekaupungeissa ja muut etäyhteydellä Teamsissa. Keskustelut kestivät kolme tuntia.

Hankkeen toimeksiantona ei ollut laatia kaupungeille varsinaista kehityskuvaa, vaan hahmotellut kehityspolut ja siihen liittyvät aineistot toimivat yhteiskehittelyn välineenä ja keskustelujen syötteinä. Keskusteluista vedettiin yhteen johtopäätöksiä tutkimuskysymyksiin peilaten. Koska keskustelut olivat osa tutkimushankkeen kysymyksenasetteluja eivätkä osa kaupungin virallisia päätöksenteko- ja suunnitteluprosesseja, yksittäisiä kommentteja ei henkilöidä. Samasta syystä kehittämisehdotukset esitetään yleispiirteisesti siten kuin prosessista on johdettu synteesejä hankkeen tuloksiksi, yhtäältä

näkemyksiksi pikkukaupunkien tulevaisuudesta sekä toisaalta ohjausvälineiden kehittämiseksi.

3.4.1 Kehityskuva dynaamisena prosessina: tilannekuvasta yhteiskehittelyyn

Strateginen suunnittelu auttaa navigoimaan epävarmassa tulevaisuudessa. Sen avulla hahmotetaan pidemmän tähtäimen mahdollisia kehityssuuntia ja toivottavia tulevaisuuksia eri toimijoiden vuoropuhelussa. Tulevaisuustyön lähtökohtana on alati yllättävästi muuttuva toimintaympäristö, jossa operoimiseen käytetään formaalista suunnittelusta tuttujen aluevaraus-suunnitelmien sijaan paremmin sopivia työkaluja, kuten mielikuvia, metaforia, tilallisia konsepteja ja skenaarioita (Ahern 2013).

Kehityspolun idea kuvattiin siten, että kehityspolku on strategisen työskentelyn kautta syntyvä käsitys mahdollisista tulevaisuuksista ja niiden kehkeytymisestä dynaamisena, systeemisenä ja polkuriippuvana prosessina. Tulevaisuusvisio on kirkas, mutta kehityspolku voi olla sumuinen, silti laatuja tunnistava. Kehityspolussa määritellään yhdessä kehittämisen tavoitetilat sekä pyritään tunnistamaan eri ilmiöiden todennäköisiä keskinäisvaikutuksia, hyviä/huonoja kierteitä ja skaalautumista.

Yhteistyön tavoitteena oli lisätä ymmärrystä kehityksen luonteesta. Kehittämisessä tärkeää on epävarmuuden myöntäminen, sen kohtaaminen ja hyödyntäminen. Kehityspolku ei ole siten toimenpidesuunnitelma vaan strateginen prosessi, joka on iteroiva, osallistava ja oppiva. Se on pikemminkin tiennäyttävä, väline erilaisten mahdollisten tulevaisuuksien esille nostamiseksi arkisen muutoksiin reagoivan toiminnan ja ohjelmatyön rinnalle. Prosessissa korostettiin jatkuvaa oppimista ja keskustelun kautta uusien ideoiden ja tiedon kehkeytymistä. Tulevaisuuden mahdollisuuksia haluttiin hahmotella luovassa ja ennakkoluulottomassa hengessä.

Tietyn kehityspolun määrittämisen sijaan tavoitteeksi otettiin tuottaa työkalu strategisen suunnittelun tueksi, kehityspolun luontiin ja strategiatyön arviointiin. Prosessissa tuotettiin keskusteltavaksi kehityspolkuaiheita ja mahdollisia kehityspolkuja, ja samalla tutkijat hahmottelivat eräänlaista muistilistaa ja navigaatiotyökalua, jota soveltaen kaupungit voisivat omatoimisesti rakentaa kehityspolkuja, arvioida kehitystä ja strategioiden toteutumista.

Prosessi eteni kuvan 16 mukaisesti molemminpuolisen oppivan periaatteen mukaisesti alustavien ehdotusten, jäsenysten, keskustelujen ja palautteiden kautta kohti varsinaisia ehdotuksia. Työkalun kehittämistä jatkettiin keskustelujen jälkeen. Työkalu sisältää keskeiset kysymykset ja analyysi- ja toimenpidesuosituksukset kussakin strategiatyöprosessin vaiheessa.

Ryhmäkeskustelujen eteneminen

Keskustelu eteni vapaamuotoisesti tutkijoiden kysymysten ja esitetyn datan pohjalta. Tavoitteena oli molemminpuolinen oppimisprosessi, jossa pohdiskelun kautta voisi syntyä uusia oivalluksia tai uusia jatkokysymyksiä. Tutkijat kaipasivat kaupungin näkemyksiä ja peilausta strategiatyöhön, kaavoitukseen ja strategioiden toteutumiseen. Keskustelut kirjattiin ja loppuraportin tekstit lähetettiin kaupungeille tarkistettavaksi.

Ensimmäisen keskustelun aluksi esiteltiin hankkeen tavoitteet ja menetelmät sekä kehityskuvan tavoitteet. Tavoitteena oli tunnistaa kaupungin kehittämisen kannalta keskeiset muutosvoimat ja -tarpeet, mahdollisuudet ja haasteet, toimijat ja toimijuudet sekä hahmottaa, mikä on kaupungin tarina ja identiteetti. Lisäksi esiteltiin hankkeessa käytettävät kestävän kehityksen lähestymistavat systeemisyyden ja dynaamisuuden liitettynä strategiseen prosessiin ja avattiin keskeisiä käsitteitä ja malleja resilienssi, resurssitehokkuus ja donitsiekonomia.

Tapahtunutta väestön, työpaikkojen ja palvelujen supistumiskehitystä kuvattiin paikkatiedon avulla. Data toimi keskustelun pohjana, ja kaupungin edustajat taustoittivat ja tarkensivat tietoja. Keskustelua jatkettiin tulevaisuusvisioista tutkijoiden laatimilla kehittämisaihioilla. Ensimmäisen keskustelun tiedot jäseneltiin seuraavaan keskusteluun eri teemoihin tulevaisuus- taulukoksi. Nämä teemat sisällytettiin myös navigointityökalun eri analyysi- ja työvaiheisiin. Toisessa ja kolmannessa tapaamisessa keskustelujen painopiste siirrettiin toiminnallisista strategioista tilallisiin strategioihin.

Keskustelua mahdollisista tulevaisuuspoluista alustettiin nostamalla nykyisistä strategisista linjauksista kiinnostavia teemoja, jotka voisivat tutkijoiden mielestä toimia potentiaalisina kestävän kehityspolun lähtökohtina ja narratiivisena kehityksenä. Samalla tunnistettiin erityisesti pikkukaupunkien tulevaisuuteen vaikuttavia megatrendejä, reunaehtoja ja mahdollisuuksia sekä asetettiin tavoitteeksi löytää näille paikalliset tulkinnat. Prosessin ku- luessa vahvuudet ja tarinat kirkastuvat ja saavat uusia sävyjä.

Tulevaisuustaulukointia voi käyttää joustavasti ja vain joidenkin muuttujien osalta. Menetelmän etuna on, että esimerkiksi muutosta ja mahdollisuuksia voidaan arvioida jatkuvasti. Prosessikuvauksesta hahmoteltiin myös yksinkertainen modulaarinen malli havainnollistamaan vaiheittaista etenemistä ja erityyppisten toimenpiteiden yhteispeliä.

3.4.2 Kehityspolut

VIRRAT

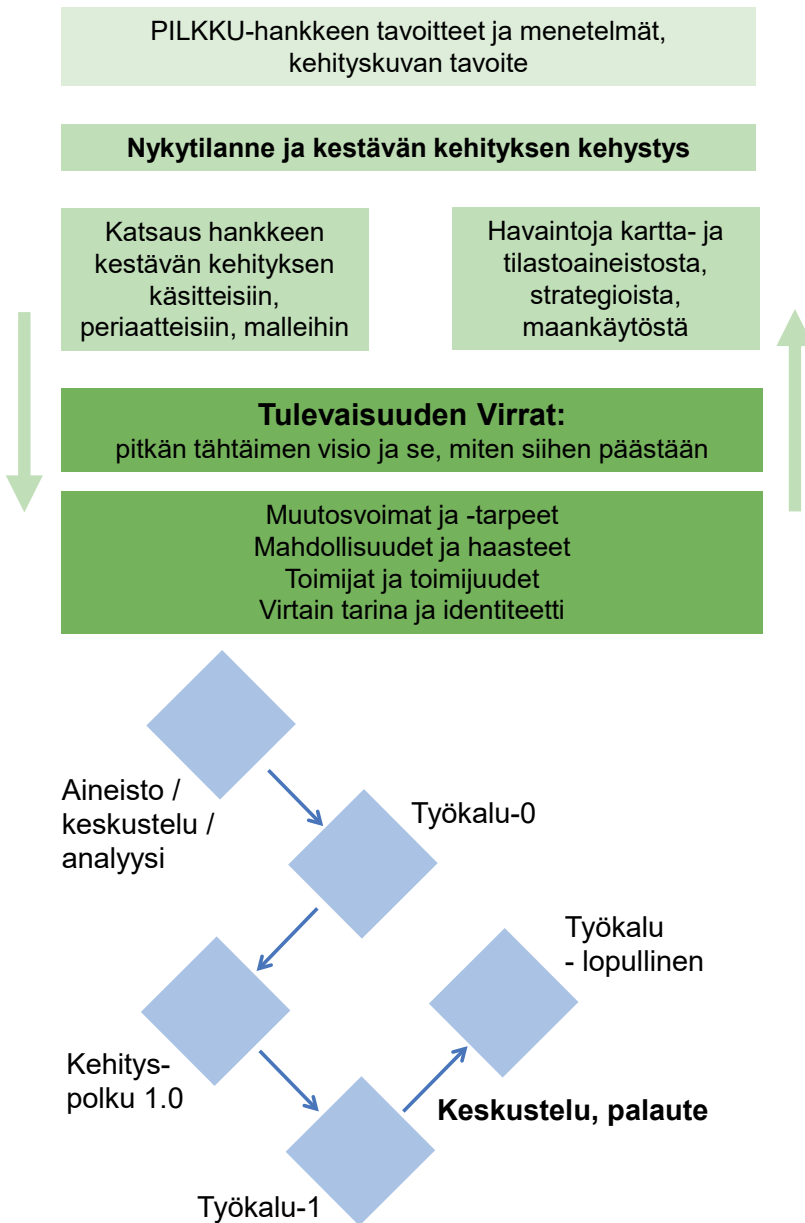
Ensimmäisiin ryhmäkeskusteluihin osallistuivat kaupungilta kaupunginjohtajan keräämä tiimi: tekninen johtaja, kaavoitus- ja kehittämisspäällikkö, elinvoimapäällikkö ja kaupunginhallituksen puheenjohtaja sekä kaupunginjohtaja. Kesäkuun ryhmäkeskustelun jälkeen pyydettiin aineistosta palautetta, jonka pohjalta ideoita kehitettiin edelleen. Ryhmän kolmannessa tapaamisessa elokuussa esiteltiin prosessissa kehitteillä olevaa kehityspolku työkaluluonnosta ja käytiin yhteenvetokeskustelu, arvioitiin prosessia ja jatkokehitysehdotuksia.

Virroilla strategioista nousevia teemoja olivat muun muassa lapsiperheiden ja yritysten houkuttelu, mutta myös ikääntyvän väestön palvelujen parantaminen. Synergisiä mahdollisuuksia tunnistettiin vihreän siirtymän ja ikääntymisen, luontokadon torjumisen ja hyvinvointitavoitteiden välille.

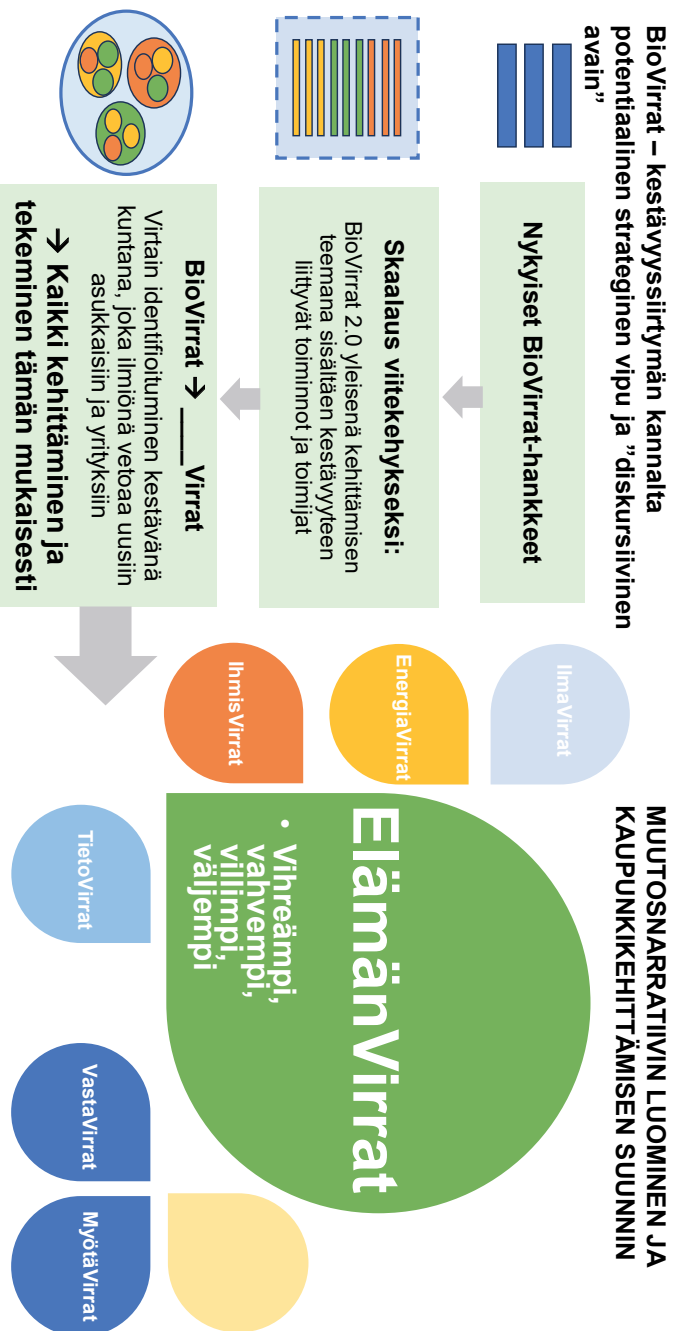
Kestävyys siirtymän potentiaali tunnistettiin BioVirratt-ohjelmasta, jonka toimenpiteet ja hankkeet tunnistettiin, jaettiin eri kategorioihin ja lähdettiin visioimaan eri toimialojen mahdollista skaalautumista ja muuntelun mahdollisuuksia polkuriippuvana ja keskinäisriippuvana prosessina. Yksinkertainen skaalautumista kuvaava polkuaihio toimi keskustelun herättäjänä.

Ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa käytiin läpi tilannekuvaa, eri sektoreiden nykytilannetta ja tapahtuneita rakennemuutoksia kartoittaen mahdollisuustilaa tulevaisuuslähtöisesti. Virtain erityiseksi vahvuudeksi keskusteluissa hahmottui ympäröivä luonto. Toiseen tapaamiseen tuotettiin keskustelun pohjaksi verkostanalyysijä ja muuta kartta-aineistoa (mm. urbaanit kesannot, noodit, rakennuskanta, kevyen liikenteen väylät, toiminnalliset alueet). Lisäksi jaettiin keskustelusta nousseet huomiot tulevaisuustaulukkoon temaattisiin kategorioihin *tavoitteet*, *muutos*, *mahdollisuudet*,

Mitä voisivat olla laadulliset kasvu-urat Virroilla?

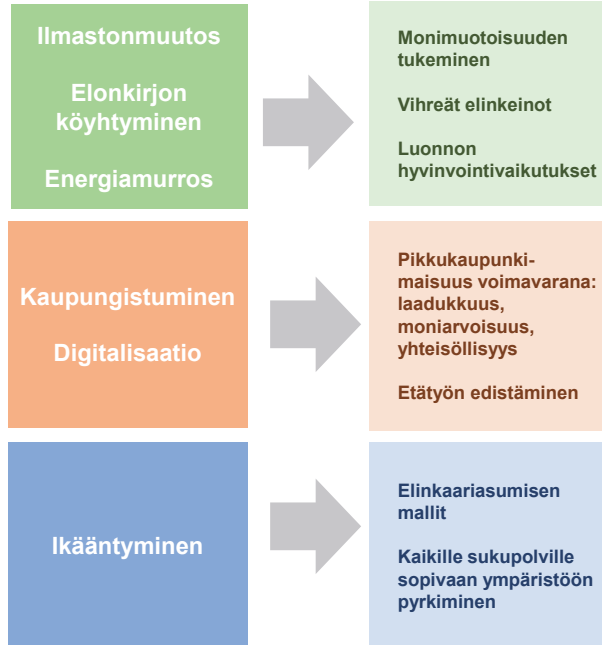

Kuva 16. Ylhäällä: Ensimmäisen ryhmäkeskustelun rakenne Virroilla. Vastaavasti alustettiin keskustelu myös Kauhavalla. Alhaalla: Kuva kolmannesta ryhmäkeskustelusta Virroilla: kehityspolun ja navigointityökalun kehittämisprosessi.

Kuva 17. Muutosnarratiivin luominen BioVirrat-ohjelman pohjalta.

MEGATRENDEIHIN VASTAAMINEN

Kuva 18. Megatrendien paikallistumisen potentiaalit Virroilla.

tekijät ja evaluointi. Nykyiset voimavarat ja tarvittavat panostukset jaoteltiin edelleen strategisiin ja hallinnollisiin sekä tilallisiin ja toiminnallisiin tekijöihin (kuva 19). Keskustelussa hahmotettiin tulevaisuustaulukointiin liittyen megatrendejä ja mahdollisia tulevaisuusskenaarioita.

Toisessa tapaamisessa esiteltiin keskustan kehittämisen strateginen vaiheittainen lähestymistapa, jonka yhteydessä keskusteltiin keskustan kehittämisestä. Keskustelussa keskityttiin keskustaajaman ja ydinkeskustan kehittämisen kysymyksiin ja maankäytöllisiin ratkaisuihin. Keskustan kehittäminen on keskeinen kaupungin identiteetin vahvistamisen väline. Maankäytön kehittämiseen liittyen keskusteltiin toimijoiden sijoittumisesta, seudullisesta liikkumisesta, asiointimatkojen suuntautumisesta ja kaupallisten palvelujen sijoittumisesta sekä näiden mahdollisuuksista ja esteistä. Kaupungille esiteltiin kaupunkirakenteen analyyseja (mm. noodit ja kevyen liikenteen verkosto, jota voi käyttää tiivistämispotentiaalin ja kestävästä liikkumisen/saavutettavuuden arviointiin; toiminnalliset alueet) sekä mahdollisia keskustan elävöittämiskohteita ja adaptiivisia kehittämisperiaatteita ydinkeskustan ”hotspoteissa”, kauppakadulla sekä kirkon, kirjaston ja koulun muodostaman keskittymän ympäristössä. Koulun ja kirkon ympäristön

	Voimavarat ja valmiudet	
TAVOITTEET Elinvoiman, hyvinvoinnin, osallisuuden, kestävyyden sanoitus	olemassa olevat valmiudet	Strategiset & hallinnolliset
	tarvittavat valmiudet	
	nykyiset voimavarat	Tilalliset & toiminnalliset
	tarvittavat voimavarat	
MUUTOS Megatrendit, muutosajurit, kehityskulut, kestävyyden reunaehdot		
MAHDOLLISUUDET Mahdollisuudet, rajoitteet, esteet, riskit		
TEKIJÄT Vipuvoimat, toimijat, hankkeet, aikataulu/vaiheistus/resurssit		
EVALUOINTI Seuranta, arviointi, vuorovaikutus, mittarit		

Kuva 19. Virtain tulevaisuusteemojen alustava taulukointi. Ryhmäkeskustelussa jokaisesta osiosta tunnistettiin strategisia ja hallinnollisia sekä tilallisia ja toiminnallisia valmiuksia ja voimavaroja, jotka jaettiin olemassa oleviin ja muutoksessa tarvittaviin.

uudistaminen on ollut iso projekti, joka on nyt valmistunut. Laivarannan ja rantapuiston suunnittelu on käynnissä, ja integroituna liikuntakeskukseen siitä tulee merkittävä hotspot ja vetovoimatekijä.

Kolmannessa keskustelussa esiteltiin keskustelujen ja aineistojen pohjalta kehityspolkuaihio, johon oli koottu eri kehittämisalueille soveltuvia erityyppisiä mahdollisia toimenpiteitä. Kun tavoitteena on synnyttää itseään vahvistava kehityskierre, kehittämistoimet kuvataan yhtäaikaaisina, synergisinä, keskinäis- ja polkuriippuvina taktisina askelina sekä hahmotellaan systeemin yhdessä kehittymistä eli regiimisiirtymää ajan kuluessa. Kehityspolkuun rakennettiin sisään vaiheittainen mukautuminen muutokseen ja itseään vahvistava kehitys. Toisin sanoen muutokseen ei kannata pyrkiä kerralla, vaan vähitellen tottumalla, oppimalla ja tavoitteita nostamalla.

BioVirrat-ohjelmasta skaalattiin muutosnarratiivi ja kaupunkikehittämisen suunnin, jolle annettiin työnimeksi ElämänVirrat. Aluksi tunnistettiin kehittämistä kehystävät pitkät syklit, megatrendit, hallinnolliset tekijät ja mahdollistavat kehityskulut. Ikääntymisen megatrendiin sekä ilmastomuutoksen ja luontokadon haasteisiin vastataan synergisesti elonkirjoa, biodiversiteettiä ja hiilinieluja kasvattamalla ja samalla tuotetaan luontohyvintipalveluja ikääntyvälle väestölle. Digitalisaation ja kaupungistumisen megatrendeistä nousee mahdollisuuksia kehittää monipaikkaisia palveluja, etätöy ja kaupunkiaktiivisuuden muotoja. Vihreän siirtymän politiikat, lainsäädännön uudet linjaukset, lapsiperheiden kannustimet, keskustan kehittämisohjelma, elinkeino-ohjelma ja mahdollinen kestävä kehityksen strategia toimivat eri kehittämisen kehyksinä hallinnon eri tasoilla. Kuituverkko, verkkokauppa, energiaomavaraisuus, infrastruktuurin laatu, kestävyys siirtymän koulutus ja yritysekosysteemit toimivat materiaalisina kestävyys siirtymän mahdollistajina kehityspolun eri vaiheissa.

Nykytilan analyysistä nostettiin kestävyys siirtymän keskeisiksi kehittämisalueiksi elinkeinot ja luonto, keskustauudistus ja asuminen. BioVirrat-ohjelman pohjalta kehittämispotentiaalia nähtiin luontopohjaisten elinkeinojen kehittämisessä, ympäristö vastuullisessa yritystoiminnassa ja luonnonläheisessä toimintaympäristössä. Teollisessa tuotannossa visioitiin kehityspolku nykyisen puurakentamisklusterin skaalaamisesta teollisuuden kestävyys siirtymään ja uusiin vihreän talouden yritysekosysteemeihin. Luontopalvelujen skaalautumisen mahdollisuuksia nähtiin nykyisten ulkoilureittien kohentamisesta ja maatila- ja hyvinvointimatkailusta lähiruoan kehittämiseen, green careen ja edelleen kiertotalouden malleihin ja ekoturismiin.

Ympäristön biodiversiteettiä vahvistava kehitys alkaa viherrakentamisen tunnistamisesta vetovoimatekijänä ja kehittyy ekosysteemipalvelujen hyödyntämisen kautta villiinnyttämiseen ja edelleen luontopohjaiseen yhdyskuntasuunnitteluun. Tavoiteltu tulevaisuus sanoitettiin visioksi ”Ilmastoviisas ja luonnonläheinen yrittämisen ympäristö”.

Keskustan osalta nostettiin kehittämisteemaksi Virtaintien ympäristön vaihteellinen elävöittäminen ja visioksi muotoiltiin ”Pikkukaupungin sujuva ja viihtyisä julkinen tila”. Kaupunkitila nähtiin hyödynnettävänä resurs-sina. Resurssien uusiokäyttö, tyhjen kiinteistöjen väliaikaiskäytöt, tilojen yhteiskäyttö, käyttötarkoituksen muutokset ja etätyötilat pohjustavat seuraavaa vaihetta, johon kuuluvat katutilan ja torin viihtyisyyden parantaminen, lapsille ja nuorille oleskelu- ja harrastuspaikat, täydennyskaavat, kulkuyhteyksien parantaminen sekä saavutettavat ja monipuoliset työpaikka-alueet. Läpileikkaavana arvona oli yhteisöllisyyden lisääminen.

Asumisen osalta visioksi valittiin ”Väljä ja vihreä elinkaariasuminen”. Mahdollisuuksia nähtiin vanhan rakennuskannan saneeraamisessa ja tyhjillään olevien asuntojen ja autiotalojen saamisessa markkinoille. Kehittämisen painopiste pidemmällä aikavälillä asetettiin uusiin ekologisiiin asuin-alueisiin. Asuntotarjonnan monipuolistaminen kytkeytyy keskustan elävöittämiseen ja alkaa vuokra-asuntojen tarjoamisesta lyhytaikaiseen vuokraukseen, asuntokannan energiaremonteista ja keskusta-asumisen kehittämisestä. Lisäksi keskusteltiin mahdollisuuksista rakentaa muun muassa ikääntyvää väestöä palvelevia yhteisöllisiä, eri sukupolvia yhdistäviä asuinkortteleita. Yksilöllisyys nousi tässä visiossa arvoksi.

Kolmannessa tapaamisessa elokuussa palautettiin mieliin yhteenvetokeskustelussa käytyjä keskusteluja ja käytiin läpi kehityspolkua sekä alustavaa työkalun rakennetta. Työkalun kehittämistä varten tilaisuudessa keskusteltiin myös strategisen suunnittelun prosesseista kaupungeissa ja heidän käyttämistään välineistä tavoitteena luoda ymmärrystä työkalun sovellettavuudesta, helppokäyttöisyydestä ja kommunikoitavuudesta.

Huomioitavaa on, että visiot ja tavoitteet eivät olleet ennalta määriteltyjä vaan nousivat keskusteluista prosessin kuluessa. BioVirrat-ohjelmasta todettiin: ”Tällä hetkellä tosiaan enemmän nippu hankkeita. On keskusteltu, että mitä kaikkea sen alle voisi mennä. Ajatus laajennuksesta kuulostaa hyvältä, tietyllä tapaa tämä ollutkin jo ajatuksen tasolla mukana.” [V5]

KAUHAVA

Kauhavalla sovellettiin Virtain kehityspolkuprosessin työskentelytapoja hyvin toisenlaiseen kaupunkikontekstiin. Kaupungissa järjestettiin kaksi ryhmäkeskustelua. Keskusteluihin osallistuivat kaupunginjohtaja, kehitysjohtaja, sivistysjohtaja, hallintojohtaja, henkilöstöjohtaja, rakentamispäällikkö, tekninen johtaja ja maaseutupäällikkö. Ensimmäiseen keskusteluun kehityspolkuaiheita haettiin jälleen kaupunkistrategiasta. Strategiasta etsittiin erityisesti megatrendeihin, vihreään siirtymään ja kulutustapojen muuttumiseen kiinnittyviä potentiaalisia kehittämissuuntia.

Kauhavan vahva asema maataloustuottajana tunnistettiin. Kiinnostavana mahdollisuutena nähtiin uudistuva elintarviketuotanto, jota tukee hyvä logistinen sijainti. Strategiasta löydettiin kestävyys siirtymän kannalta potentiaalisia synergiaetuja kolmen tavoitteen eli biotalouden ja maatalouden kehittämisen, ikääntyneiden palvelujen ja elinkaariasumisen kehittämisen sekä matkailun edistämisen välillä. Kehittämisteema haluttiin kytkeä laajaan hyvinvointikäsitkeseen, joka kattaa niin globaalin ruokajärjestelmän muutoksen kuin luonnon hyvinvointivaikutukset, toisin sanoen huomioi ihmisten, eläinten ja luonnon hyvinvoinnin monessa suhteessa. Ohjelma voisi ulottua aina uusien elintarvikkeiden ja tuotantoketjujen kehittämisestä monipaikkaisen ja -sukupolvisen maaseutuasumisen malleihin, hyvinvointimatkailun ja -palvelujen kehittämiseen (mm. green care) sekä viherympäristöjen laadullistamiseen.

Kauhavan kaupungin alueella on puolustusvoimauudistuksen aikana lakkautettu Suomen ainoa sotilaskäyttöön rakennettu lentokenttä, jonka kehittäminen on otettu keskiöön vuonna 2023 hyväksytyssä kaupunkistrategiasa. Alue on merkittävä Suomen ja koko Pohjolan turvallisuuden kannalta. Kauhavalla on ominaisesti vahva elinvoimainen ja yritysmyönteinen teollinen profiili, joka vahvistuu entisestään, ja alueen matkailusektori on vahva. Nykyinen Kauhavan kaupunki muodostuu useammasta entisestä kunnasta, mikä muodostaa pidempiaikaisen kehityshaasteen.

Palautteen pohjalta toiseen keskusteluun hahmoteltiin tilallisia mahdollisuuksia laajentamalla skaalaa keskustan toiminnallisen kehittämisen keinoista kaupungin eri keskusten rooleihin ja integroinnin mahdollisuuksiin. Keskustelu käsitteli lentosotakoulun alueen roolia kaupungissa, Ylihärman ja Alahärman vetovoimatekijöitä ja kehittämistarpeita sekä maaseutualueiden mahdollisia kehityssuuntia. Kartalta tunnistettiin teollisuuteen, maa-

talouteen ja matkailuun painottuneita kehii, yleisemmän tason (mentaali-sina) yhteyksiä, jotka voivat olla apuna siirryttäessä tarkemmalle tarkastelutasolle. Keskustelussa tunnistettiin kehittämispotentiaali teemamatkailussa ja hahmoteltiin eri aluekeskukset yhdistävää maatala- ja luontomatkailun rengasreittiä.

Keskustan mahdollisia tulevaisuuksia hahmoteltiin polkuriippuvana siirtymänä, jossa lentokenttäalue joko toimii tai ei toimi kasvun katalysaattorina. Parhaana pidettiin sellaista etenemistapaa, joka ei ole riippuvainen kummastakaan (epävarmasta) kehityskulusta vaan joka tukee molempia eikä sulje pois muuta kehittämistä ja johon on mahdollista puuttua jo nyt. Keskustelussa korostettiin, että asemanseudun kehittäminen ja työvoiman houkuttelu ovat joka tapauksessa tärkeitä lähiajan tehtäviä.

Keskustan laadullistamiseksi, viihtyisyyden ja vetovoiman lisäämiseksi esitettiin mallia, jossa kytketään kaupunkitilan eheyttämistoimia alussa visioituun hyvinvointistrategiaan. Keskustan kehittämisen tilallisia kehittämispotentiaaleja löydettiin jokivarren ympäristöstä, viheryhteyksistä ja rakennetun kaupunkikudoksen suhteesta ympäröivään maisemaan, ikoni-seen pohjalaiseen lakeuteen. Tunnuksomainen maisemarakenne ja vehreät pientaloalueet nähtiin identiteettitekijänä, jota kannattaa vahvistaa lisäämällä yhteyksiä, avaamalla näkymiä, jatkamalla uusilla pientaloalueilla

Kuva 20. Kaupungin sisääntulotien vartta kehitetään kaupan, toimitalojen ja teollisuuden alueena (Kauhavan kaavoituskatsaus 2023, 22, https://www.kauhava.fi/files/22242/Kaavoituskatsaus_2023.pdf).

tyypillistä tonttijakoa ja pitämällä kiinni selkeistä maisemallisista rajoista. Ehdotettiin vaiheittaisen etenemisen taktiikkaa, jossa kaupunkikuvaa täydennetään ensin viherrakenteen avulla lisäämällä istutuksia ja avaamalla yhteyksiä jokivarteen sekä korjausrakentamisella ja täydennysrakentamisella käytettävissä olevien resurssien mukaan. Tavoitteena on, että kaupunkitilalliset interventiot edistävät yhtä aikaa biodiversiteetti-, hyvinvointi-, ilmasto- ja elinvoimatavoitteita.

Yhteenveto

Edellä kuvattu prosessi on luonteeltaan heuristinen, kokeellinen, luova ja imaginäärinen, ajatuksilla leikittelevä. Sitä voi peilata strategisen spatiaalisen suunnittelun niin kutsuttuun houkuttelevan tarinankerronnan menetelmään, joka operoi mielikuvilla ja vertauskuvilla. Eri osapuolia yhdistävä, erilaisia tulkintoja mahdollistava tilallinen ilmiö tai ”artefakti” toimii niin sanottuna rajaesineenä ja strategisen koordinoinnin välineenä. (Mäntysalo ym. 2020.) Kohdekaupunkiemme strategioista voi tunnistaa yhteisen, jaetun tarinan luontiin soveltuvia mielikuvia ja ”artefakteja”. Tyypillisesti ”puhdas luonto” tai ”hyvä sijainti” esitetään strategioissa vetovoimatekijänä, mutta kaiken kaikkiaan suhde tilaan on artikuloitu yleisellä tasolla eikä kovin selkeästi operationalisoituna, toimijatahojen koordinoinnin välineenä.

Poikkeuksen tekee Virrat elinvoimaohjelmallaan BioVirrat, joka kokoaa ja vie käytäntöön kestävyystavoitteita monialaisesti. Ohjelmassa nähtiin mahdollisuuksia laajentaa sitä strategisen koordinoinnin välineeksi, joten se valikoitui kehityspolun lähtökohdaksi. Kehittämislinsiksiksi haettiin teema, joka sallii operoida monialaisesti ja kytkeä erilaisia teemoja ja operaatioita toisiinsa ja jolla on potentiaalia skaalautua ja tuottaa monihyötyjä. Myös Kauhavalla haettiin strategiasta teemoja, jotka toimisivat tarinallistamisessa ja sallisivat erilaisia mielikuvia ja tulkintoja. Strategisia tavoitteita läpäisevän, hyvinvointipalveluja, ruokakulttuurua ja ”uutta maaseutua” yhdistävän mahdollisen ohjelman katsottiin toimivan siten, että siihen on helppo kytkeä erilaisia hankkeita ja erimittakaavaisia tilallisia tavoitteita. Tausta-ajatuksena oli, että paikallisesta ruokajärjestelmää uudistavasta toiminnasta voi skaalautua niin taloudellisia ja sosiaalisia kuin ekologisia hyötyjä (nk. monitoiminnallisuutta, ks. Jokinen ym. 2017).

- Kaupungin vahvuudet lähtökohtana
- Identiteetti: perusarvot säilyvät, keinot muuttuvat, kertomus saa uusia sävyjä.
- Siirtymään mukautuminen vähitellen: oppiminen, rutinoituminen, yksilöistä yhteisöihin (siirtymä: tuotannon ja työn, asumisen, kuluttamisen ja kommunikaation tapojen muutos)

INKREMENTAALINEN ITEROIVA KEHITTÄMISSTRATEGIA:

- tunnistetaan toimintaympäristön muutoksia ja kehityskulkuja
- tunnistetaan nykyistä kehitystä uusintavia ja uudistavia takaisinkytkentöjä, hyviä ja huonoja kiertäviä
- tunnistetaan toiminnan alueet ja sektorit, jotka ovat keskeisiä muutoksen tekemisessä
- kartoitetaan laajasti mahdollisia tilallisia ja toiminnallisia taktiikoita ja operaatioita, pieniä ja suuria askelia: mitä voidaan tehdä rajallisilla resursseilla jo nyt? mihin ei tarvitse puuttua, mikä toimii, minkä voi jättää tekemättä? miten hyödynnetään toimijoiden omaehtoisuutta?
- kaupungin keskusrakenteen tunnistamisesta seuraavat erilaiset kehittämisohjelmat: keskustaajaman kehittäminen – muut keskittymät – keskusten integrointi
- mitkä ovat kehittämisen ”polttopisteet”, hotspotit, joilla on laajempia elinvoima- ja hyvinvointivaikutuksia ja jotka vaativat isompia investointeja ja pidemmän aikavälin suunnitelman?
- seurataan ja arvotetaan kehkeytyviä ja odottamattomia laatuja ja mahdollisuuksia: vähittäinen eteneminen, kokeileminen, laaja osallistaminen, oppiminen
- kehitetään menettely suorien ja epäsuorien, todellisten ja todennäköisten vaikutusten tunnistamiseen ja jatkuvaan arviointiin (eri mittakaavatasoilla ja niiden välillä)

LAADULLINEN TILALLINEN KEHITTÄMISSTRATEGIA:

- **yhteydet:** parannetaan toimijoiden ja toimintojen vuorovaikutusta, tunnistetaan (eko)systeemejä, toiminnallisia kokonaisuuksia ja toimintaketjuja
- **monimuotoisuus:** kehitetään ja ylläpidetään sosiaalista, taloudellista ja ekologista, toiminnallista ja tilallista monimuotoisuutta, joka mahdollistaa toipumisen häiriöistä, mukautumisen muutokseen ja uusiutumisen
- **osat-kokonaisuus:** tunnistetaan eri alueiden, paikkojen ja sijaintien asema ja tehtävä laajemmassa kokonaisuudessa
- **kehät, vyöhykkeet, palvelujatkumot:** tunnistetaan syntyneitä toiminnallisia keskittymiä, jatkumia ja kehityskäytäviä, vahvistetaan toiminnallisuutta linkittämällä toimintoja toisiinsa ja täydentämällä niitä
- **muutospotentiaalit:** tunnistetaan tyhjentyneet tilat ”urbaaneina kesantoina”, jotka voivat toimia muutoksen alustana (esim. käytöstä poistuneet vanhat teollisuuskiinteistöt, varastoalueet, liikenteen tilat; kesantoihin luetaan myös tarpeettomiksi jääneitä julkisia rakennuksia): uusiokäyttö ensisijaista, purkaminen viimeinen vaihtoehto, toimijat ideoimaan ja hallinnoimaan tiloja
- **identiteetti:** nostetaan maisemasta, paikallishistoriasta, kulttuuriympäristöstä ja rakennuskulttuurista aiheita, otetaan kaupunkilaisten tarinat ja kokemukset mukaan paikan luomiseen, monipaikkaiset asukkaat mukaan

Kuva 21. Resilienttejä ja resurssitehokkaita periaatteita navigointiin epävarmassa toimintaympäristössä: kehitysdynamiikan arviointiin, vähittäin etenemiseen, kokeilemiseen ja seurataan perustuva kehittämisstrategia sekä tilallinen kehittämisstrategia, joka hyödyntää ja vahvistaa ympäristön verkostopotentiaaleja, yhteyksiä ja erityispiirteitä.

3.4.3 Kehityspolkuprosessin tuloksia ja reflektio

Molemmat kaupungit näkivät tulevaisuutensa positiivisena ja suhtautuivat muutoksiin selvitettävänä haasteina. Tilallis-ajallinen tarkastelu osoitti, että vaikka molemmat kaupungit ovat koko kunnan tasolla tilastollisesti supistuvia, löytyy niiden sisältä myös eri mittareilla kasvavia alueita. Kauhavan uusimmassa kaupunkistrategiassa mittareiden yhteydessä tunnistetaan asukasmäärän väheneminen (vuoden 2030 tilanne). Siten kaupunkia voidaan pitää esimerkkinä supistumisen strategiaansa sisällyttäneestä pikkukaupungista ja laadullisesta kehittämisotteesta.

Omat vahvuudet nähtiin vetovoimatekijöinä ja kaupungeissa oltiin myös valmiita muuttumaan mutta kaupunkien itse määrittämässä rajoissa. Maailman ja kaupunkien kehityksessä nähtiin ilmiöitä ja kehityskulkuja, jotka toimivat tällä hetkellä pikkukaupunkien puolesta. Näitä ovat muun muassa suurten keskusten asumisen kallistuminen, yleinen huoli turvallisuudesta ja luontoarvojen korostuminen. Haasteita tuottavat energian kalleus, palvelujen kapeus ja ilmapiiri. Kaupungeilla on kuitenkin luottamus siihen, että suurille kaupungeille vaihtoehtoinen kaupunkiomainen elämäntapa, hyvinvointipalveluihin panostaminen, väljä asuminen ja kaupunkitilan avaruus kuitenkin houkuttelevat uusia tulijoita ja paluumuuttajia. ”Kaupungistumista on, mutta toisaalta ihmiset haluavat asua ”väljemmillä vesillä” ja tämä myös näkyy. Viestiä siitä, että täälläkin on hyvä elää, on lähdetty viestimään ulospäin.” (Virrat). Tässä keskeisenä keinona nähtiin asuntokannan uudistaminen vastaamaan nykyisiä asumistoiveita.

Suuremmat kaupungit ovat vieneet viime vuosikymmeninä molemmista kaupungeista työpaikkoja ja asukkaita. Virroilla ollut ammattikorkeakoulutoiminta on siirtynyt Tampereelle. Kauhavalla Seinäjoen läheisyydestä on etua, mutta helppo saavutettavuus on myös haitta. Koulutettua työvoimaa, jota tarvittaisiin teollisuudessa, on vaikeaa saada. Tämä hidastaa teollisuuden kehittämistä ja kestävyys siirtymää.

Arjen asiointi on kuntarajat ja Virtain osalta myös maakuntarajat ylittävää (Alavus, Keuruu, Ähtäri). Kaupungit tekevät aktiivisesti yllirajaista yhteistyötä erilaisissa yhteistyöverkostoissa (seutukaupunkiverkosto, kuusiokunnat, järvisseutu, maakunnat) ja jatkossa järjestävät myös työllisyyspalvelut yhdessä. Kauhavalla todetaan, että uuden Kymppikunnat-kuntayhtymän perustami-

sella tulee olemaan merkittäviä seudullisia vaikutuksia. Mikä suurempien keskusten monipuoliselle tarjonnalle menetetään, voitaisiin ainakin jossain määrin kompensoida tiiviimmällä ylijärjestyksellä ja kehittämällä sellaisia palveluja, joihin suurista keskuksista ei ole kilpailijaksi. Virrat sijaitsee noin tunnin ajomatkan päässä suuremmista kaupungeista, Jyväskylästä, Tampereesta ja Seinäjoesta, joten sillä on mahdollisuus mutta myös iso haaste kehittää omintakeista pikkukaupunkimaisuutta, joka ei kilpaile suurempien kaupunkien tarjonnan kanssa.

Energiamurrokseen on kaupungeissa tartuttu. Tuulivoimahankkeet hyödyttävät kuntaa, joka saa kiinteistöveroja, ja maanomistaja saa saman verran vuokratuloja, josta kunta saa myös osan (alkuvaiheessa noin 30 000 euroa/mylly). Vaikka tuulimyllyt ovatkin hyvä tulonlähde, ne eivät kuitenkaan sovi kaikkiin maisemiin ja paikkoihin. Energiamurrokseen suhtaudutaan optimistisesti: ”Viiden vuoden sisään sekä tuulisähkön varastoiminen että vetyvoimala-asiat lienevät ratkaistu.” (Virrat)

Kaupungeissa on palvelujen tarjontaa, sitä on tulossa lisää ja sitä kehitetään myös osallistamalla asukkaita. Virroilla palvelujen säilyttämisessä huomattava rooli on kausiväestöllä, joka enemmän kuin tuplaa Virtain asukasmäärän kesäisin. Monipaikkaisuuteen ja matkailun vetovoimaan uskotaan molemmissa kaupungeissa. Kauhava tukeutuu vetovoimaisiin suur tapahtumiin ja matkailukeskuksiin, ja Virroilla poikkeuksellisen hieno luonto tarjoaa potentiaalin matkailun kehittämiseksi tulevaisuudessa.

Keskusteluista ilmeni, että keskeisiä esteitä kaupungin kehittämiseksi ovat resurssien riittämättömyys viedä hankkeita eteenpäin, hankkeiden ja kiinnostuksen hiipuminen, pitkittyvät neuvottelut toimijoiden kanssa ja kilpailu toimijoista (lähikuntien kanssa), kuten myös tietyn asteinen hitaus ja hankkeiden hautautuminen. Hankkeet kohtaavat myös sitkaita esteitä ja käytännön realiteetteja, kuten poliittista vastustusta ja lainsäädännöllisiä reunaehdotuksia, joiden kanssa ei helposti edetä. Tällä hetkellä vihreän siirtymän kärkihankkeet, erityisesti energiahankkeet, vievät kaavoitus- ja kehittämispuolelta paljon huomiota, mikä on pois muusta kehittämisestä. Kehittämiselle tulisi voida asettaa prioriteetit, sillä toimialat ovat laajoja ja tehtäviä on paljon, mikä toisaalta estää myös siiloutumista.

Taulukko 3.

Koonti laadullisen kasvun mahdollisuuksista ja rajoitteista Virroilla ja Kauhavalla keskustelujen pohjalta.

VIRRAT	KAUHAVA
Mahdollinen virtolainen tulevaisuusvisio: "Liikunnan, luonnon, vesistöjen ja niitä täydentävien palveluiden ympärille kiinnostava matkailukohde ja hyvä paikka asua ja yrittää."	Mahdollinen kauhavalainen tulevaisuusvisio: "Kauhavan vahva elinkeinoelämä ja yritykset, maaseutumainen elinympäristö sekä laadukkaat matkailukohteet ja palvelut houkuttelevat tekijöitä, asukkaita ja matkailijoita."

ASUMINEN

Kaupunkiin houkutellaan lisää lapsiperheitä ja työssäkäyviä.
Monipaikkaisuus nähdään mahdollisuutena.

Asuntojen kysyntää on. Tyhjiä asuin- kiinteistöjen saaminen käyttöön keskeistä. Järvenrantatontit haluttuja, maisemat markkinointivaltti. Aktiivinen markkinointi, paluumuuttajien houkuttelu ja kesäasukkaista virtolaisia.	Asuntotarjonnan laadun nostaminen vastaamaan nykyvaatimuksia.
---	--

KAUPALLISET PALVELUT

Erikoiskauppa on keskittynyt suurempiin keskittymiin. Verkkokauppa nähdään enemmän
mahdollisuutena kuin uhkana paikallisten kaupallisten palvelujen säilymiselle.

Verkkokauppa mahdollistaa monipaikkaisten asukkaiden houkuttelemisen kaupunkiin, ja monipaikkaisuus tukee kaupallisten peruspalvelujen pysymistä seudulla.	Verkkokauppa on mahdollistanut paikallisten erikoistuotteiden, kuten käsityötuotteiden, laajemman levikin myös ulkomaille, käsityöt ovat kaupungissa matkailuvaltti.
---	---

MUUT PALVELUT

Kaupungeissa on panostettu hyvinvointipalveluihin. SOTE-uudistus luo myös mahdollisuuksia.
Kouluverkko uudistukset on tehty.

Hyvät liikuntatilat keskustassa. Uusi yhtenäiskoulu.	Uusi hyvinvointikeskus (terveyskeskus) aloittanut.
---	---

LIKKUMINEN, YHTEYDET, LOGISTIIKKA

Liikenneyhteydet ovat keskeinen elinvoimatekijä. Infran on oltava kunnossa.
Auto on pääasiallinen kulkumuoto. Kevyen liikenteen väylät ovat kattavat,
mutta pyöräily ei pitkien etäisyyksien vuoksi ole houkuttelevaa.

Ohikulkutien parempi hyödyntäminen. Pääväylien risteysalueiden kehittäminen: keskustarakenteen ja väyläsjaintien erilaisten roolien tunnistaminen ja integrointi.	Hyvä yhteys Seinäjoelta. Raideliikenne etuna. Liikkumista keskustan välillä kehitettävä. Pääväylien risteysalueiden kehittäminen: keskustarakenteen ja väyläsjaintien erilaisten roolien tunnistaminen ja integrointi.
--	--

VIRRAT

KAUHAVA

TYÖ JA YRITTÄMINEN

Teollisuus, matkailu ja maaseutuelinkeinot työllistävät. Ongelmana on osaavan työvoiman saatavuus. Koulutuspaikoille on tarvetta. Työnteko digitalisoituu ja automatisoituu. Etätyö on tulevaisuuden mahdollisuus.

Terve elinkeinorakenne.
Puurakentamisessa ja muovi- ja metalliteollisuudessa on alueella vahvaa osaamista.
Biotalous ja energia-ala nousussa.
Etätyölle on luotu edellytykset.
Matkailupalveluissa on vielä hyödyntämättömiä mahdollisuuksia.
Yrityksiin tarvitaan osaavaa työvoimaa.
Kaupunkiin tarvitaan koulutuspaikkoja.

Monipuolinen elinkeinorakenne.
Vahva ja kehittynyt teollisuus, useita kasvuyrityksiä. Uusien elintarvikkeiden tuotantoa liittyen globaaliin ruokajärjestelmämuutokseen.
Toisen asteen koulutus keskeinen tekijä, lisää kiinnostusta pysyä seudulla.
Maatiloilla paljon nuoria yrittäjiä.
Nuoria tulisi kuulla enemmän.
Viestintä ja markkinointi kuntoon.

MATKAILU

Matkailu on merkittävä tulonlähde kaupungeille.

Monipuoliset liikunta- ja ulkoilu-mahdollisuudet, ainutlaatuiset vesistöt.
Laivaranta ja rantapuisto ajankohtaiset kehittämiskohteet. Ulkoilureitistöjen ja luontokohteiden parempi markkinointi.
Tarvetta majoitustilan lisäämiselle.

Suuret tapahtumat ja matkailukohteet, Härmän kylpylä ja Powerpark tuovat paljon matkailijoita kaupunkiin.
Teema-, liikunta- ja maatilamatkailussa nähdään potentiaalia.

KESKUSTOJEN KEHITTÄMINEN

Keskustoissa tarvitaan yleisilmeen kohotusta ja viihtyisyyttä lisääviä elementtejä.
Toimijoita, yrittäjiä ja asiakkaita pitäisi pystyä houkuttelemaan keskusta.
Keskustoja voi kehittää voimavarojen mukaan vähitellen alkaen kaupunkilaisten osallistamisesta ja kokeiluhankkeista jatkaen väliaikaisiin käyttöihin ja käyttötarkoitusten muutoksiin ja päättyen täydennysrakentamishankkeisiin.

Keskustaa kehitetään jatkuvasti, koulun ja kirkon ympäristö on valmis, laivarannan ja rantapuiston virkistys- ja liikuntapalveluja lisätään ja integroidaan yhteen.
Kaupunkilaiset on otettu mukaan kehittämiseen.

Keskustaajamassa torikortteli ja aseman ympäristö lähitulevaisuuden keskeiset kehittämiskohteet. Sisääntulotien ympäristö kehittyy työpaikkojen ja kaupan alueena.
Kaikkien keskusten kehittäminen kokonaisuutena.

LUONTO, MAISEMA, KULTTUURIYMPÄRISTÖT

Luonto ja maisema ovat keskeinen osa kaupungin identiteettiä.
Kaupunkivihreän merkitys viihtyisyyden ja hyvinvoinnin lisäämisessä ja ilmastonmuutokseen sopeutumisessa on tunnistettava.
Biodiversiteetin ja hiilinielujen kasvattaminen ovat myös pikkukaupunkien tehtäviä tulevaisuudessa.

Monimuotoinen ja Suomen mittakaavassa ainutlaatuinen luonto, joka tarjoaa runsaasti erilaisia ekosysteemipalveluja.
Vesistöjä on kunnostettu.

Lakeus ja joenvarret tunnusomaisia piirteitä.
Alajoki on merkittävä lintualue.
Biodiversiteetin ja hiilinielujen lisääminen mahdollistuu maatalouden kestävyyssiirtymässä.
Laadukas kaupunkivihreä.

3.5 Pikkukaupunkien laadulliset kasvu-urat tapaustutkimuksen valossa

Millaisia ovat pikkukaupunkien kehittämisen mahdollisuustilat kestävyys-
den raameissa? Nostamme esiin joitain keskusteluista nousseita kiinnosta-
via huomioita. Havainnot eivät ole yleistettävissä kaikkiin pikku- tai seutu-
kaupunkeihin. Paikallisissa olosuhteissa on eroja, joita kannattaa kartoittaa
laajemmalla otannalla. Keskusteluissa nousi ilmeiseksi, mitkä ovat kaupun-
kien mahdollisia strategis-hallinnollisia ja tilallis-toiminnallisia vipupistei-
tä, muutoksen mahdollistajia, ja mitkä kipupisteitä, rajoittavia tekijöitä.

Pikkukaupungit joutuvat toimimaan pienillä ja vähenevillä resursseilla,
jolloin uudistusten suunnittelu ja toteutuminen on hidasta ja pieniskaalai-
sempaa (esim. liikenneinfran parannus). Tarvittaisiinko kuntiin kaavoitta-
jia vai riittääkö ulkoistaminen konsulteille? Kahilan ym. (2022, 138) tutki-
muksessa todettiin seuraavasti: ”Sopeutumiskyky [– –] paranee lisäämällä
kuntien henkilöstöä tai muita resursseja sopeutumisen edellyttämiin suun-
nittelu- ja kehittämistehtäviin.” Kohdekaupungeissakin tämä myönnettiin
kyselyssä ja keskusteluissa: ”Niukka henkilöresurssi vaikeuttaa varautumis-
ta.” [V4] Teknisellä toimella voi olla liian paljon töitä yhtä aikaa pöydällään,
jolloin hankkeita pitää priorisoida. Haasteena maankäytön suunnittelussa
ovat vanhentuneet asemakaavat, joiden uudistamiseen on hyvin rajallisesti
resursseja. Tämä johtaa siihen, että joudutaan käsittelemään paljon poik-
keamislupia. Investointeja on tehty infrastruktuuriin, jota ei lähdetä muut-
tamaan.

Kunnissa korostetaan toimien pitkäjänteisyyttä ja systemaattisuutta, mut-
ta sektorikohtainen siiloutuminen vaikeuttaa usein yhteistyötä (Kahila ym.
2022, 136). Etenkin pienissä kunnissa ja kaupungeissa kuitenkin organisaa-
tiorakenne on kevyt, mikä luo periaatteessa hyvät mahdollisuudet sektori-
rajat ylittävälle yhteistyölle ja tiedonkululle ja parantaa toiminnan ketteryyt-
tä. Kohdekaupungeissamme todettiin koordinaation ja yhteistyön parantu-
neen toimintatapoja uudistamalla. Resilienssinäkökulma korostaakin no-
peaa reagointia toimintaympäristön muutoksiin (Allen ym. 2016).

Strategisen kehittämisen liikkumavaran määrittävät hallinnon taholta kan-
salliset säännökset ja EU-direktiivit sekä yksityisistä elinkeinotoimijoista ja
maanomistajista koostuva moninainen toimijakenttä. Näissä reunaehdois-
sa kaupunki päättää tunnistaa strategiset edunvalvonnan kohteet, joissa se

ei pysty määrittämään ratkaisuja mutta joissa se pyrkii valvomaan etuaan ja vaikuttamaan päätöksiin yhteistyökumppanina. Kaupungin kannalta on mielekkäämpää keskittyä kehittämään kohteita ja elinvoimahankkeita, joihin se pystyy vaikuttamaan tällä hetkellä, sekä liittämään niihin laajempia yhdyskuntarakenteen kehittämistavoitteita.

Elinkeinojen monipuolisuuden ja uusiutumisen näkökulmasta aluerakenteellisesti valtaosa hankkeen kohdekaupungeista sijaitsee alueilla, joita on vuoden 2015 aluerakenteen kehityskuvassa (YM 2015, 29) luonnehdittu ”monien elinkeinojen maaseuduksi” tai ”biotalouteen pohjautuvaksi alueeksi”. Aluerakenteen kehittämiseen vaikuttanee tulevaisuudessa merkittävästi se, mihin uusiutuvan energiatuotannon, tuuli- ja aurinkovoiman ja edelleen vetytalouden sekä kaivannaisteollisuuden tuotanto sijoittuu.

Kotimaanmatkailun ja erityisesti kestävän matkailun kehittäminen voidaan nähdä lupaavana kaupunkikehitystä uudistavana voimana. Matkailu muodostaa merkittävän toimialan, mutta se toimii myös seudun näyteikkunana ja keinona houkutella kaupunkiin uusia asukkaita ja yrityksiä. Kaupungin kannattaa tuoda esille niiden runsaita ulkoilu- ja retkeilymahdollisuuksia ja liittyä kuntien yhteisiin matkailureittien kehittämisverkostoihin. Tavoitteeksi tulisi asettaa, että kehittämishankkeet tuottavat monihyötyjä. Luontomatkailutrendiin kannattaa tarttua erottumalla, kytkemällä siihen muita palveluja ja tapahtumia, parantamalla näkyvyyttä, saavutettavuutta ja oheispalveluja ja kehittämällä luontomatkailutyyppejä, jotka yhdistävät luonnonsuojelullisia tavoitteita ja luontopositiivisia toimenpiteitä.

Nykyinen kaupunkilainen korostaa vapaa-ajan merkitystä ja asumisen helppoutta. Laadukasta yksilöllistä asuntotarjontaa voisi olla tarjolla kohderyhmille, joilla on erityisiä tarpeita ja erilaisia elämäntapoja. Asukkailla voi olla esimerkiksi liikuntaan, harrastuksiin tai etätööhön liittyviä toiveita, tai he arvostavat yhteisöllistä asumista. Mahdollisuus yhdistää työ ja vapaa-aika saumattomasti voi olla kilpailuvaltti suhteessa isomman kaupungin asuntotarjontaan. Asumisympäristön rauhallisuus ja ”tiivis väljyys” ovat myös vetovoimatekijöitä.

Kaupunkiympäristön kehittämiseen kannattaa panostaa. Keskustojen kehittämiselle on tilausta, sillä ne toimivat tulevaisuudessa etenkin julkisten palvelujen, ikääntyvien palvelujen ja matkailupalvelujen keskittyminä. Maa-seutukeskuksemme ja pikkukaupunkimme näyttävät vanhoissa valokuviissa

hyvinkin kompakteilta ja kaupunkimaisilta, mutta tilallinen tiiviys on ajan saatossa kadonnut. Keskustojen rakennettu ympäristö on kuitenkin vielä pitkälti käyttökelpoinen ja muunneltavissa oleva resurssi. Se tarjoaa muutoskohteita, täydennysrakentamiskohteita ja mahdollisuuksia kehittää innovatiivisesti monikäyttöisiä tiloja, vihreitä tiloja ja uudenlaista pikkukaupunki-arkkitehtuuria. Laadullistamista kannattaa lähestyä myös maisemaurbanismin keinoin tunnistamalla tilallisia arvoja ja kehittämispotentiaaleja maisemarakenteesta, viher- ja sinirakenteesta ja reheväksi kasvaneesta kaupunkivihreästä. Kaupunkivihreän avulla tuotetaan monenlaisia ekosysteemi-palveluja ja esimerkiksi ikääntyvälle, keskustassa asuvalle väestölle luonnon hyvinvointihyötyjä.

Pikkukaupungeilla on ominaispiirteitä, jotka poikkeavat suuremmista kaupunkikeskittymistä, minkä lisäksi kaupungit poikkeavat toisistaan olosuhteiltaan ja kehittämisedellytyksiltään. Kestävän kehityksen indikaattorit kehityksen seurantaan ja tarkasteluun tulee sovitaa paitsi kuhunkin kunta- ja kaupunkikontekstiin myös paikkakuntaکوhtaisiin olosuhteisiin (vrt. Lyytimäki ym. 2023). Vipunpisteitä tarkasteltaessa pikkukaupungeissa systeeminen muutos eli kestävyyspöirtymän mahdollistuminen on lähdettävä syvatasolta eli asenteista ja ajattelutavoista. Ilman kokonaisvaltaista käsitystä ja yhteistä ymmärrystä muutoksen suunnasta siirtymän toimeenpöano maan-käytön ohjauksen uusilla säädöksillä tai kannustimilla voi aiheuttaa epäoikeudenmukaisuuden tunnetta ja kääntyä kestävyypden tavoitetta vastaan.

Kestävät ja ilmastoviisaat toimenpiteet voivat kuitenkin tuoda nykyisiin käytäntöihin resurssi- ja energiatehokkuutta ja säästöjä sekä luoda aivan uusia käyttötapoja ja arvoja. Niitä voidaan toteuttaa siellä missä pystytään, mutta ei suurin investoinnein vaan pienin taktisin elein toimintoja uudelleenjärjestämällä (esim. asukasvetoinen tilojen ylläpöto, tilojen yhteiskäytöt ja väliaikaiset käytöt). Erilaisten hankkeiden yhteen nivominen nähdään hyvänä periaatteena.

Miten kaupungin kehitys saadaan sitten kääntymään suotuisammaksi? Tarkasteltaessa kehittämistoimien vaikuttavuutta suhteessa supistumisen uhkatekijöihin korostuvat tekijöinä sijainti, väestön ikääntyminen ja varallisuus, eli joko kaupungin asukkaiden keski-ikä tulisi saada nuorennettua tai heidän varallisuuttaan kasvatettua. Nämä ovat tekijöitä, jotka läpöleikkaavat koko aluerakenteen lukuun ottamatta suuria kaupungeja. Miten säilyttää

olemassa olevat vahvuudet ja pyrkiä pitämään niistä kiinni? Lapsiperheiden houkuttelulla tilannetta voidaan parantaa. Mihin kaupungit voivat vaikuttaa? Suuren kaupungin vaikutusalueella kaupunki saa automaattisesti sijainti-hyödyn, mutta etäämmällä kasvukeskuksista kaupungin tulee tehdä enemmän töitä muuttajien houkuttelemiseksi. Yritystoiminnan ja työpaikkojen lisääminen on paras keino kaupungeille elinvoimaisuuden lisäämiseksi, supistumiskehityksen ehkäisemiksi ja laadullisten kasvu-urien tavoittelemiseksi.

Yritysten saaminen alueille on vipupiste, johon voidaan itse vaikuttaa. Olennaista on, että yritystoimintaa tuetaan elinkeino-, alue- ja kaupunkipoliittisella tasolla (ts. ylemmällä mittakaava- tai systeemitasolla). Eri mittakaavatason toimijadynamiikan (systeemien) mahdollisista vaikutuksista kriittisiä ovat erityisesti paikalliseen elinkeinorakenteeseen eli yritysten toimintaedellytyksiin vaikuttavat politiikat, sääntely, kansainväliset toimijat ja markkinat. Millaiset takaisinkytkennät vahvistavat nykyisiä toimintatapoja ja elinkeinorakennetta, mitkä uudistavat niitä? Paikallisten elinkeinojen on joka tapauksessa sopeuduttava ylemmän tason kestävyys siirtymään.

Tarkasteltujen kaupunkien väestöennusteen mukaan supistuminen saat-
taa pysähtyä ja kaupunkien laatujen parantamisen myötä tämä kehityskulku
voi jopa aikaistua. Tämä kuitenkin vaatii määrätietoista kehittämistyötä.

MITEN LAADULLISTETAAN KESKUSTOJA?

- **Jos autoilu säilyykin pääkulkumuotona keskustassa**, mahdollistetaan ja kehitetään viihtyisiä, turvallisia ja hyvinvointia luovia kävelyreittejä rakenteen lomassa (viherreitit); lisätään nopeusrajoituksia, hidasteita, hidaskatuja ja jaetun liikenteen "kyläiteitä" taajama-alueilla
- **Jos kaupan suuryksiköt säilyvätkin**, kehitetään niiden ympäristöjä ja osoitetaan pysäköintikentille muutakin väliaikaista toimintaa sekä kartoitetaan tilan tiivistämis-mahdollisuuksia toimintoja uudelleenjärjestämällä (esim. lasketaan todellinen pysäköinti-tarve eri aikoina), lisätään kaupunkivihreää ja läpäisevää pintaa (esim. nurmikiveys)
- **Jos täydennysrakennetaan**, tiivistetään ja laadullistetaan keskusraittien vartta uudenaikaisilla pienkerrostaloilla (asuminen + liike-/monikäyttötila), vanhoja rakennuksia laajentamalla ja kunnostamalla, optimoimalla pysäköintialueita ja lisäämällä kaupunkivihreää
- **Jos ei löydykään investointihalukkuutta**, luvitetaan/vapautetaan väliaikaisia käyttöjä, pop-up-toimintaa, kesämyyntiä, terasseja, tapahtumia; osallistetaan asukkaat, yhdistykset ja koulut aktivoimaan kaupunkikuvaa

Kuva 22. Keskustojen laadullistamisen keinoja älykkään sopeutumisen ja resurssitehokkuuden hengessä: tunnustetaan olemassa olevat lähtökohdat ja pyritään lisäämään nykyisen rakenteen monimuotoisuutta ja -käyttöisyyttä.

4 Vastuullinen systeeminen laadullistaminen

Strategisille tavoitteille on luotu toimenpideohjelmia ja kärkihankkeita. Jos tavoitteet eivät ole toteutuneet, löydetään siihen yleensä useita syitä, kuten resurssipula, epäselvät vastuut tai ulkoiset tekijät (koronapandemia, sota). Toimenpiteille ja hankkeille voidaan tehdä vaikuttavuusarvio; ovatko ne olleet oikeanlaisia tai riittäviä tavoitteen saavuttamiseksi (esim. onko asuntotuotanto ollut riittävää ja oikeanlaista lapsiperheiden houkuttelemiseksi). Jokaisella tavoitteella on toimenpiteensä ja mittarinsa, toteutumista seurataan vuosittain tilinpäätöksessä, ja jos tavoite ei ole toteutunut, yritetään uudestaan. Näiden perusoperaatioiden lisäksi voi olla paikallaan tarkastella tavoitteita ja toimenpiteitä kokonaisuutena. PILKKU-hanke ehdottaa kokonaisvaltaisuuteen perustuvaa lähestymistapaa, joka hyödyntää systeemistä ja resurssitehokkuusajattelua.

Yhteispeli ja -hyödyt. Ajattelutapa lähtee siitä, että tavoitteiden toteutumisen todennäköisyyttä lisätään linkittämällä toimenpiteitä yhteen. Näin ne tukevat toisiaan (synergiat) ja tähtäävät saman tavoitteen saavuttamiseen. Jos jokin toimenpide ei onnistu, toinen voi onnistua, ja muiden toimenpiteiden menestys toimii kompensoivana (korvaavuusperiaate). Strategisten tavoitteiden saavuttamista edistetään resurssitehokkaammin, kun eri toimenpiteistä saadaan potentiaalisesti useita samanaikaisia hyötyjä.

Esimerkki: uusi puurakenteinen kevyen liikenteen silta: Silta toteuttaa monipuolisesti kestävyystavoitteita, niin saavutettavuustavoitetta (palvelujen läheisyys), ilmastotavoitteita (siirtyminen ei-fossiiliseen liikkumiseen) kuin hyvinvointitavoitteita (terveyshyödyt, virkistys). Silta toimii samalla eläinten ylityspaikkana eli ekologisen käytävän osana. Puurakenteisen sillan rakentaminen tuottaa työtä (paikallinen rakennusala, puurakentaminen), ja puusilta toimii hiilivarastona (ilmastotavoitteet) ja mahdollistaa biodiversiteetin lisäämisen (eläinten suojana, lintujen pesäpaikkana). Sosiaalisesti se toimii alueiden yhdistäjänä, kohtauspaikkana ja kulttuuriperinteen ylläpitäjänä (vrt. siltatanssit) ja paikkana omaehtoiselle tilan haltuunotolle ja alakulttuureille (graffitit, rakkauslukot). Lisäksi se edistää identiteetin luomista (kaupunkikuva, markkinointi, some).

Yhdessä tekeminen ja kehkeytyminen: Toimenpiteiden vaiheistaminen ja aikatauluttaminen kuuluvat aina tavoitteiden toteuttamiseen. Toimenpiteen täytäntöönpano ei ole varmaa esimerkiksi rahoituksen puuttumisen takia, joten tavoitteita pitäisi lähestyä pienemmillä resursseilla (esim. puiston toteuttaminen minimissään) tai vaihtoehtoisin tavoin hyödyntämällä kaupunkilaisia ja seuroja resurssina (talkoot, ks. Taegen 2020), kokeilemalla ja palautetta keräämällä sekä hyödyntämällä spontaania itseohjautuvaa kehitystä (itseorganisoituminen). Prosessiin kuuluu siten myös jatkuva reflektointi, oppiminen ja kehittyminen.

Esimerkki: viheralue: Itseorganisoitumisen hyödyntäminen viittaa sekä siihen, että esimerkiksi viheralueiden suunnittelussa tehdään mahdollisimman vähän muokkauksia, hyödynnetään olemassa olevaa kasvillisuutta, annetaan kasvurauha, sallitaan kasvuston luontainen leviäminen, kasvu ja biodiversiteetin lisääntyminen (villinnyttäminen). Tämä tarkoittaa myös sitä, että viheralue suunnitellaan lähtökohtaisesti vähällä ylläpidolla toimivaksi eli tavoitteellisesti ”villiksi” niin ihmisille kuin eläimille ja erilaisille biotoopeille ja sitä voidaan hoitaa talkoilla. Puisto, viheralue tai puustoinen tontti tuottaa monihyötyjä: biodiversiteetin lisäksi se toimii sään ääriolosuhteiden tasaajana ja varjostajana ja auttaa hulevesien hallinnassa, minkä lisäksi se kantaa moninaisia sosiaalisia, esteettisiä ja symbolisia merkityksiä ja tuottaa hyvinvointia.

Vähittäin eteneminen on periaate, jonka mukaan asiassa edetään askel askeleelta kiinnostuksen herättämisestä ja pienistä interventioista suuriin investointeihin. Vähittäin etenemällä totutetaan ajatukseen muutoksesta ja vähennetään vastustusta, jonka suuri kertamuutos voi aiheuttaa, sekä kokeillaan ja kerätään palautetta (esim. kesäkatukokeilut).

4.1 PILKKU-kehityspolkutyökalu

Hankkeen kuluessa luotiin pikkukaupungeille laadullisten kasvu-urien ohjaamiseen kehityspolkutyökalu, jonka avulla pikkukaupungit voisivat entistä tavoitteellisemmin tunnistaa oman tilanteensa ja voimavaransa sekä hyödyntää toimijuuksia ja mahdollisuuksia. Työkalun tulisi olla yhdessä oppimisen väline, joka suuntaa strategiatyötä ja tavoitteiden toteuttamista ja auttaa arvioimaan toimien vaikuttavuutta. Se ei ole itsessään strategia tai vaihtoehtoinen strategiaprosessin kuvaus, vaan pikemminkin linssi, joka tuo (dynaamisen) resilienssin näkökulman tavoitteiden ja toteutusten arviointiin (ei mitä tehdään, vaan miten). Välineenä sen tulee olla joustava ja muokattavissa edelleen käyttäjien omiin tarpeisiin.

Työkalu perustuu kahteen keskeiseen sisällölliseen ja prosessuaaliseen tavoitteeseen. Ensimmäisenä tavoitteena on luoda väline, joka nivoo planeetaarisen hyvinvoinnin tulkinnan mukaisesti kestävä kehityksen moninaiset näkökulmat, reunaehdot ja taktikat kuntien strategiatyöhön. Toiseksi tässä tavoitteessa tunnustetaan tulevaisuuden epävarmuus, toimintaympäristön dynaamisuudesta ja keskinäisriippuvuuksista nouseva kompleksisuus ja ennustamattomuus sekä ohjauksesta huolimatta kehityksen itseohjautuminen ja yllättävät niin positiiviset kuin negatiiviset vaikutukset.

Tulevaisuutta lähestytään systeemisesti ja kokonaisvaltaisesti tunnistamalla ja hyödyntämällä kehityskulkujen polku- ja keskinäisriippuvuuksia ja paikallisista (mikrotason) vuorovaikutuksista nousevia laajempia (makrotason) ilmiöitä (takaisinkytkennät, emergenssi). Tarkoituksena on, että arvoista, visioista, strategisista päämääristä ja toimenpiteistä muodostuva tavoiteltava tulevaisuus hahmotetaan itseään vahvistavana dynaamisena kehityspolkuna. Identiteetin vahvistamisessa ja rakentamisessa tuetaan hyviä kierteitä, sivu- ja kerrannaisvaikutuksia ja skaalautumista. Epävarmuudessa kehitystä ei voida kontrolloida, vaan on edettävä lyhyin askelin kokeillen, monitoroiden vaikutuksia ja korjaten suuntaa.

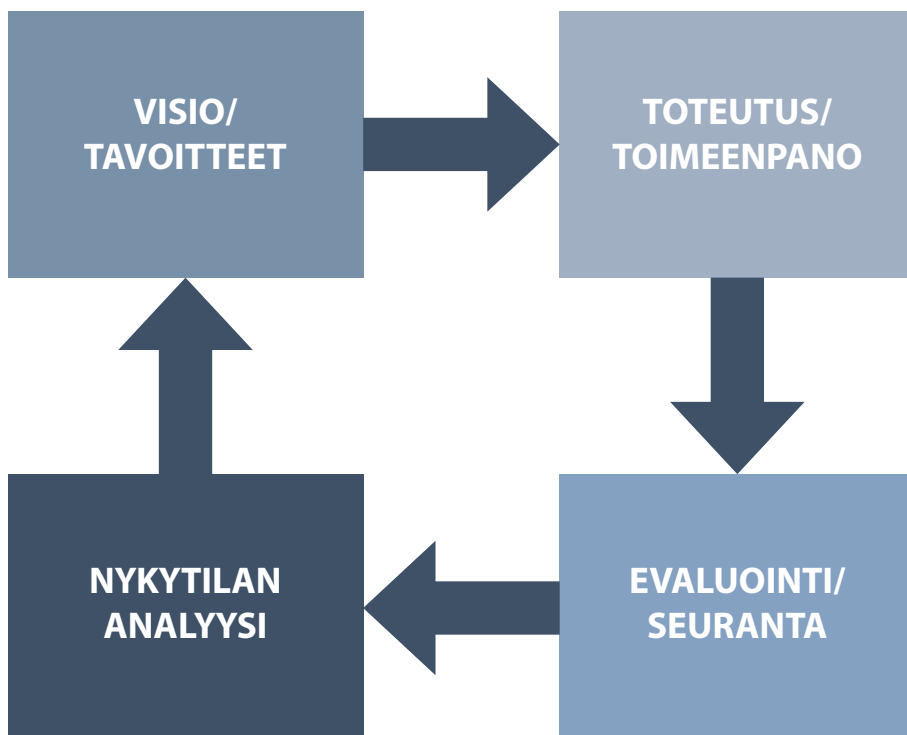
Työkalun taustoitus ja perustelut

Mitä kehittämisperiaatteita ja -keinoja PILKKU-työkalun luomiseen käytettiin? Menetelmän luomisessa käytettiin strategiatyöhön kehitettyjä, jo vakiintuneita tulevaisuustyökaluja (esim. SITRA) sekä Tukholman resilienssin tutkimuskeskuksen kestävyys siirtymän navigointityökalua Wayfinder. Näistä omaksuttiin päälinjat sovellettavaksi työn kuluessa. Lähestymistapaa hahmottaessamme tutustuimme myös muihin uusiin kestävyys siirtymän työkaluihin, kuten niin sanottuihin donitsityökaluihin ja kaupunkimuotokuvaan (Raworth 2017, JYU Wisdom 2022), jotka eivät kuitenkaan ilmeisestä kiinnostavuudestaan huolimatta soveltuneet tarkoituksiimme. WHOLEmallin (Lehtovuori ym. 2017) pohjalta hahmottelemamme kontekstiin sovitettu resurssitehokkuus löytyy myös kestävä kaupunkikehityksen KEKANUA-indikaattoreista (SYKE 2023).

Työkalulle asetettiin kaksi tavoitetta. Ensinnäkin sen tulee soveltua pikkukaupunkien kehittämisen kontekstiin. Toisin sanoen sen tulee soveltua käytettäväksi tilanteisiin, joissa tunnustetaan kaupungin supistumiskehitys ja

käytettävissä olevien resurssien vähyys. Sen tulee auttaa pikkukaupunkeja tunnistamaan ja arvostamaan omia lähtökohtiaan, erityispiirteitään ja resurssejaan, sanoittamaan kestävyys omalla tavallaan ja kehittämään kaupunkia paikkalähtöisesti ja omaehtoisesti. Toiseksi, jotta siitä on hyötyä käytännön työssä, sen tulee olla tarpeeksi robusti, sen tulee olla muokattavissa joustavasti kunkin kaupungin toimintatapoihin. Sen pitää olla kommunikativissa oleva, toimiva oppimisen väline.

Suuriin kaupunkeihin ja organisaatioihin sovelletut tulevaisuuden ennakkoinnin ja tekemisen menetelmät ovat pikkukaupungeille liian raskaita. Kaupunkistrategioita tehdään usein, ja ne ovat luonteeltaan muutoksiin reagoivia, käytännön johtamistyöhön ja kuntatalouden hallintaan tarkoitettuja pikemminkin kuin tulevaisuutta pitkälle visioivia. Keskustelut pikkukaupunkien asiantuntijoiden kanssa vahvistivat näkemystä, että strategiatyökalut tulee sovittaa pikkukaupunkikontekstiin.

Kuva 23. Työkalun vaiheet. Vaiheet toimenpiteineen avataan tekstissä.

4.1.2 Työvaiheet

Strategisen prosessin työvaiheet on kuvattu eräänlaisina työpöytinä, joille on asetettu kortteja tai korttipinoja. Kortit kuvaavat eri teemoja, ulottuvuuksia, joita työvaiheessa käsitellään. Työkalussa esitetyt kortit kuvaavat vähimmäismäärää eri teemoja, eli niitä voi olla enemmänkin. Kortit muodostavat yhdessä ”kennoston” tai kentän, jolla ilmennetään systeemistä kokonaisuutta. Eri teemat toimivat siten yhdessä kokonaisuuden osina. Visio- ja toteutusvaiheissa tarkasteltaviin teemoihin on sisäänrakennettuna resilienssi ja resurssitehokas lähestymistapa. Jokaiseen työvaiheeseen on kirjoitettu esimerkinomaisesti kyseisessä vaiheessa esitettäviä kysymyksiä ja menettelyohjeita. Tarkasteluissa huomioidaan sekä strategiset ja hallinnolliset että toiminnalliset ja tilalliset näkökulmat.

NYKYTILAN ANALYYSI -vaiheen orientaatio on tulevaisuuslähtöinen, ja sillä mitataan muutoksiin sopeutumista. Analyysien avulla tunnistetaan nykyinen systeemi sekä kartoitetaan tapahtunutta muutosta, muutostarpeita ja kehityspotentiaaleja. Tunnuslukujen ja nykyisten tavoitteiden lisäksi tietoa kerätään osallistamalla mahdollisimman laajasti kaupunkilaisia ja

Kuva 24. Nykytilan analyysi.

muita toimijoita esimerkiksi kyselyillä ja työpajoilla. Tähän vaiheeseen kuuluvat sekä kaupungin ulkopuolelta tulevien haasteiden, rajoitteiden ja mahdollisuuksien (mm. regulaatio, globaalit kehityskulut) että paikallisten reuna- ehtojen tunnistaminen (mm. sosiaaliset ja taloudelliset resurssit, sijainti- tekijät).

- **Megatrendit, muutosajurit, globaalit kehityskulut** -korttipinossa tunnistetaan paikalliseen kehittämiseen vaikuttavat laajemmat kehityskulut ja muutostarpeet. Ulkoiset muutostekijät voivat olla rajoittavia, mutta niitä kannattaa käsitellä erityisesti mahdollisuuksina. Visiovaiheessa haetaan muutosajureille paikalliset tulkinnat ja pyritään löytämään keinoja, joilla vastataan useampiin haasteisiin yhtä aikaa (esim. kaupungin viherympäristöillä tuotetaan hyvinvointi- vaikutuksia ikääntyvälle väestölle ja torjutaan luontokatoa).
- **Seudulliset ja kansalliset reunaehdot ja polkuriippuvuudet** -korttipinoon kootaan näkemyksiä seudullisista ja kansallisista kehityskuluista, muuttoliikkeestä, aluetalouden kehityksestä, markkinoiden ja kuluttajien käyttäytymisestä, politiikasta ja lainsäädännöstä siten kuin ne ehdollistavat paikallista muutosta.
- **Kestävyvyyden reunaehdot** -korttipinoon kootaan kansallisia ja globaaleja kestävyystavoitteita, kestävyvyyden mittareita, määräyksiä ja malleja sovellettavaksi paikalliseen kontekstiin.
- **Paikalliset vahvuudet, rajoitteet, esteet, riskit** -korttipinossa tunnistetaan sisäisiä muutosta rajoittavia tai edistäviä tekijöitä sekä mahdollisia vipupisteitä. Ne voivat liittyä esimerkiksi kaupungin taloudellisiin resursseihin, sijaintitekijöihin, inhimilliseen ja sosiaaliseen pääomaan ja asenteisiin. Arvioidaan toiminnan vaikutusketjuja, toimintatapoja ja -rakenteita ja ajattelutapoja muutoksen paikkoina.
- **Elinvoiman, työvoiman, osallisuuden, kestävyvyyden sanoitus** -korttipinossa ovat nykyiset tavoitteet, joiden riittävyttä ja ajanmukaisuutta arvioidaan.
- **Tilastotiedot, paikkatieto, seurantatieto, kyselyt** -korttipino käsittää määrälliset ja laadulliset analyysit ja tietoaaineistot. Niiden avulla kuvataan nykyistä toimintaympäristöä ja tapahtuneita muutoksia.

Yhdistämällä näitä analyyssejä muihin laadullisiin analyysihin pyritään hahmottamaan polkuriippuvuuksia ja selvittämään, millainen kehityspolku on johtanut nykytilaan ja miten nykytila ehdollistaa tulevaisuuden kehittämismahdollisuuksia.

VISIOVAIHEESSA määritellään uudelleen elinvoiman ja hyvinvoinnin tavoitteet ja strategiset päämäärät laajan kestävyyskehityksen kehyksessä. Uudelleen sanoitus nousee kuitenkin nykytilan ja nykyisten strategisten tavoitteiden analyysin pohjalta paikallisista reunaehdoista, arvoista ja tavoitteista niitä rikastaen ja uudelleen tulkiten.

- **Uudistumiskykyiset ekosysteemipalvelut** -korttipinossa tunnistetaan kaupungin viher- ja sinirakenne monipuolisten ekosysteemipalvelujen tuottajana. Asetetaan tavoitteeksi säilyttää, lisätä ja monimuotoistaa viher- ja sinirakennetta. Tehdään lyhyen ja pitkän aikavälin suunnitelma ekosysteemipalvelujen ennallistamiseksi. Huomioidaan kaupunkivihreän merkitys hyvinvointi- ja vetovoimatekijänä. Etsitään innovatiivisia ja omaleimaisia tapoja edistää monilajisuutta.

Kuva 25. Visio/tavoitteet.

- **Saavutettavat fyysiset ja digitaaliset palvelut** -korttipinossa arvioidaan palvelurakennetta. Kartoitetaan mahdollisuuksia ja asetetaan tavoitteita palvelujen saavutettavuuden parantamiseksi eri kulkumuodoilla. Arvioidaan liikenneyhteyksiä, matkaketjuja ja yhteiskäyttöjä. Etsitään aktiivisesti paikkoja ja tehdään suosituksia uusien palvelujen sijoittumiselle olemassa olevaan rakenteeseen.
- **Monimuotoinen elinkeinorakenne, vihreä talous** -korttipinossa tunnistetaan nykyisen elinkeinorakenteen vahvuudet ja puutteet ja asetetaan tavoitteita yrityskentän laajentamiseksi, yritysesysteemien rakentamiseksi ja työvoiman houkuttelemiseksi. Haetaan rohkeasti vihreän siirtymän muuntomahdollisuuksia nykyisestä toimijakentästä pidemmällä aikavälillä.
- **Aktiiviset kaupunkilaiset ja yhteistyöverkostot** -korttipinon kootaan toimijat, yhteistyökumppanit ja yhdistykset yhteen. Kartoitetaan kaupunkilaisten omaehtoisia hankkeita ja aloitteita. Kehitetään toimintamalleja, joilla voidaan kytkeä kaupunkilaiset tiiviimmin oman kaupunkinsa kehittämiseen. Tehdään muiden kaupunkien kanssa yhteistyötä uusia tapoja oppien. Kannustetaan kokeiluja. Rakennetaan toimiva monikanavainen yhteistyö- ja palautteenantoalusta.
- **Kytkeytynyt yhdyskuntarakenne, redundantit tilat** -korttipinossa asetetaan tavoitteita monipuolisemmin linkittyneelle yhdyskuntarakenteelle ja vaihtelevalle tilarakenteelle. Arvioidaan tieyhteyksien laatua eri liikkumistarpeille. Kartoitetaan olemassa oleva kiinteistöjen tarjonta ja mahdollistetaan sen muuttuvat käytöt.
- **Ketterä resurssifiksi hallinto** -korttipinon kootaan hyviä kokemuksia ja käytäntöjä sujuvoittavasta yhteistyöstä. Pidetään mielessä poikkihallinnollinen yhteistyö ja luotetaan yhteiskeittämiseen.

TOTEUTUS JA TOIMEENPANO -osiossa kysytään, millä tavoin visiota toteutetaan eri aikajänteillä. Pyritään siihen, että valitut taktiikat ja hankkeet tuottavat monihyötyjä, ovat muutosjoustavia, liittyvät kokonaisuuteen ja asettuvat osaksi toivottua polkuriippuvaa kehitystä. Tuetaan vision toteuttamista eri toiminnan tasoilla (määräykset, rakenteet, asenteet).

Kuva 26. Toteutus/toimeenpano.

- **Monikäyttöiset muunneltavat tilat, alueet ja infra** -korttipinossa etsitään ensisijaisesti kiinteistöille ja maa-alueille monipuolista käyttöä. Monikäyttöisyys, monihyödyt ja monilajisuus ohjaavat maankäyttöä, ja rakennukset tehdään muunneltaviksi. Infrastruktuuri, kuten tieverkko, pidetään kunnossa ja parannetaan sallimaan turvallista liikkumista eri kulkumuodoilla (jaetun tilan periaate).
- **Korjausrakentaminen ja väliaikaiset käytöt** -korttipinossa tunnistetaan potentiaalisia korjauskohteita ja väliaikaiseen vuokraukseen sopivia tiloja sekä kehitetään toimintamalleja. Periaatteena on ensisijaisesti välttää purkamista ja edistää uusiokäyttöä uuden rakentamisen sijaan.
- **Jakamistalous ja kiertotalous** -korttipinossa tunnistetaan ja kehitetään hyödykkeiden, palvelujen ja tilojen jakamisen ja uudelleenkäytön mahdollistavia palveluja ja sovelluksia (esim. autopoolit, ruokapiirit, naapurustoapu, materiaalien mm. purkumateriaalin kierrätys).
- **Viher- ja siniverkoston säilyttäminen ja villiinnyttäminen** -korttipinon kootaan taktiikoita ja operaatioita, joilla lisätään

ekosysteemipalveluja, hiilinieluja ja biodiversiteettiä. Periaate on säilyttää, ennallistaa ja lisätä monilajista kaupunkivihreää ja ympäröivää luontoa villiinnuttamalla, ”hallitulla hoitamattomuudella” sekä osallistamalla kaupunkilaisia. Jokaisen rakennushankkeen tulee parantaa samalla viherympäristöä.

- **Monihyötyjä tuottava täydennysrakentaminen** -korttipinossa tunnistetaan täydennysrakentamisen sosiaalisia, ekonomisia ja ympäristöllisiä hyötyjä. Esimerkiksi nivotaan paikallisten tuottajien ja rakennusliikkeiden osaaminen rakennusprojekteihin ja tuetaan paikallisten taloudellisten ja sosiaalisten innovaatioiden syntymistä.
- **Verkkopalvelut ja digitaaliset sovellukset** -korttipinossa ovat etätöitä sekä asiointia helpottavat verkkopalvelut ja sovellukset. Verkkoyhteyksillä ja yhteistyöskentely-/co-working-tiloilla tuetaan etätöiden tekemistä. Tilojen yhteiskäyttö ja jakaminen mahdollistetaan digitaalisilla sovelluksilla. Paikalliset palveluiden tuottajat kootaan sähköiselle palvelualustalle ja tyhjille tiloille luodaan digitaalinen rekisteri ja tilapörssi (vapaat toimitilat ja asunnot).

- Korttipinon kootaan konkreettisia toimenpiteitä ja operaatioita. Luo **toimintakimppuja**, jotka yhdistävät eri taktiikoita ja operaatioita.
- Interventiot voivat olla kevyitä, lyhyt- ja väliaikaisia tai isompia pidemmän tähtäimen investointeja.
- Resurssien ollessa vähissä etene aluksi kevyesti vaihteittain ja kokeillen (“alustan luominen”).
- Osoita kaupunkilaisille, että tiloista pidetään huolta (esim. ympäristön siistinä pitäminen).

Esimerkki: Lisää asukkaiden viihtymistä ja aktiivisuutta

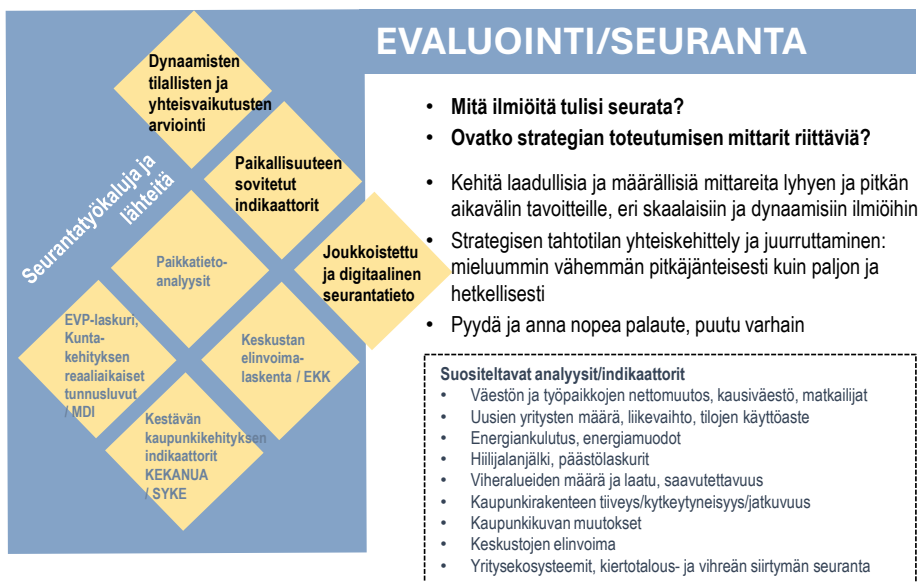
- Muuta keskusta yhteiseksi oleskelutilaksi lisäämällä katukalusteita, penkkejä ja istutuksia
- Osoita tyhjentyneitä tiloja asukkaiden ja yhdistysten käyttöön
- Perusta digitaalinen välityspalvelu tilojen väliaikaisiin käyttöihin

Arvioi toimenpiteen onnistumista mm. seuraavilla kriteereillä:

- keskustan kävijämäärien/asiakasmäärien muutos
- tilojen käyttöasteen muutos
- vuokratuottojen muutos
- kaupunkilaisten koettu tyytyväisyys

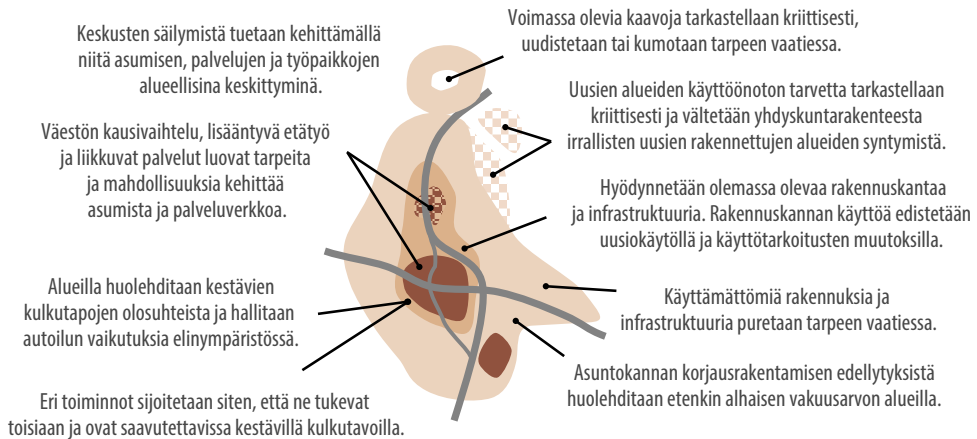
EVALUOINTIVAIHEESSA (seuranta) käytetään laadullisia ja määrällisiä mittareita strategian toteutumisen seuraamiseksi, muutosten arvioimiseksi ja kehityksen suuntaamiseksi. Seurannassa korostuvat tiedon avoimuus ja monipuolisuus, kontekstuaalisuus ja reaaliaikaisuus sekä muutoksen ja yhteisvaikutusten kuvaaminen ja arvioiminen. Tavoitteena on tunnistaa todellisia ja mahdollisia huonoja kehityskierteitä ja puuttua varhain havaittuihin epäkohtiin ennen kuin ongelmat eskaloituvat. Epäsuotuisaa kehitystä on vaikeaa, ellei mahdotonta, pysäyttää.

- **Dynaamisten tilallisten ja yhteisvaikutusten arviointi** -korttipakassa analysoidaan ilmiöiden keskinäissuhteisia muutoksia monessa mittakaavassa (esim. palvelujen sijaintipäätösten vaikutukset, luontovaikutukset). Yhteisvaikutusten arviointia edustaa esimerkiksi supistumisen uhkatekijöitä kuvaava monimuuttujamalli.
- **Paikallisuuteen sovitettut indikaattorit** -korttipakassa kerätään reaaliaikaisia paikallisia tunnuslukuja ja sovelletaan kestävän kehityksen mittareita paikalliseen kontekstiin. Otetaan huomioon myös laadulliset mittarit.

Kuva 27. Evaluointi/seuranta.

- **Joukkoistettu ja digitaalinen seurantatieto** -korttipakassa valjastetaan kansalaiset, yritykset, oppilaitokset ja yhteistyökumppanit tuottamaan tietoa (työpajat, kyselyt, käyttäjien/kaupunkilaisten tuottama data, digitaaliset sensorit).

Kuva 28. Ympäristöministeriön alueidenkäytön kehityskuvasta (YM 2024, 60) lainattu kaavio, joka kuvaa yhdyskuntarakenteen kehittämistarpeita supistuvilla alueilla. Kuva havainnollistaa hyvin pikkukaupunkien älykkään sopeutumisen tilallista strategiaa, joka nojaa resurssitehokkuuteen ja synergiaetuihin. Monipaikkaisuus tunnistetaan voimavarana. Kaaviosta puuttuu pikkukaupunkien elinvoiman kannalta tärkeä tekijä, hyvät yhteydet muihin kaupunkeihin.

5 Johtopäätökset ja suosituksia

Tässä tutkimushankkeessa on tarkasteltu pikkukaupunkeja ja niiden kehittämisedellytyksiä ja mahdollisuuksia tuottaa kaupunkilaisille elinvoimaa ja hyvinvointia tulevaisuudessakin, vaikka ennakkotilastojen valossa kehitysnäkymät näyttävät lohduttomilta (ks. SYKE 2024). Ehdotamme pikkukaupungeille määrällisten kasvutavoitteiden sijaan ja rinnalle huomion kohdentamista oman kaupungin erityisiin ominaispiirteisiin ja -vahvuuksiin, jotka ovat muutettavissa uusiksi elinvoimaa ja hyvinvointia tuottaviksi resursseiksi kaupunkien pyrkiessä sopeutumaan toimintaympäristön muutoksiin, väestön ja työpaikkojen vähenemiseen ja kestävyys siirtymään.

Esitämme kaupunkikehittämiseen systeemistä lähestymistapaa, jolla tarkoitamme sitä, että kaupungin elinvoimaisuus ei ole kiinni vain yksittäisistä kasvualoista tai toimijoista, vaan elinvoima ymmärretään monesta tekijästä koostuvana, yhteen kietoutuvana ja yhdessä yllättävästikin kehittyvänä kokonaisuutena.

Kaupunkien on hyödyllistä peilata kasvutavoitteitaan ja strategioitaan todelliseen supistumiskehitykseen sekä tunnistaa ennakoivasti supistumisen vaaratekijöitä. Hankkeessa sovellettiin kuvaajaa, jolla supistumisen vaaratekijöitä voi hahmottaa. Resilienssi ja resurssitehokkuus kehittämisen toimintakehyksenä ja kehittämisotteena resurssien vähentyessä ja epävarmassa toimintaympäristössä tarkoittaa, että tulevaisuutta lähestytään kehityspolkuna. Ensin tunnistetaan toimintojen moninaiset keskinäisriippuvuudet, pyritään saavuttamaan kehittämistoimilla monia yhtäaikaista hyötyjä ja hyödynnetään polkuriippuvuutta löytämällä tekijöitä, jotka vahvistavat toisiaan. Edetään vähän kerrallaan ja kokeillen. Supistumisen olosuhteissa voidaan tarvita myös asennemuutos kohti kohtuullistamista ja hyvän elämän arvostusta jatkuvan talouskasvun tavoittelun sijaan. Elinvoiman mittaamiseen sovelletaan tällöin laajaa elinvoimakäsitystä. Kutsumme tällaista lähestymistapaa laadulliseksi kasvu-uraksi.

Tulisiko laadullisia ja määrällisiä resilienssi-indikaattoreita lisätä kaupunkien elinvoimaindikaattoreihin? Osa elinvoimatekijöistä on jo resilienssiä lisääviä. Resilienssi ei tietenkään itsessään ole laatu, jota arvioidaan. Se on pikemminkin tulkintakehys, joka kuvaa sopeutumista ja uudistumista elinvoimaisuuden indikaattorina. Se käsitteellistää muutoksen erityisesti muutoksiin sopeutumiskyvykkyytenä, ja silloin se myös lähtökohtaisesti kattaa useita erilaisia elinvoiman osa-alueita, joita jo mitataan. Esimerkiksi taloudelliset resurssit tai osaava työvoima ovat pääomia, jotka edesauttavat sopeutumista ja uudistumista eli mittaavat sopeutumiskyvykkyyttä (Kahila ym. 2022). Elinvoimatekijöinä mainitaan hyvä sijainti tai elinkeinorakenteen monimuotoisuus (esim. Jauhiainen & Huovari 2013, Donner-Amnell 2020), ja nämä on nähtävä erityisesti muutokseen sopeutumisen ja uudistumisen kontekstissa.

Käsillä on nyt kuitenkin laajamittaisempi toimintaympäristön muutos, kestävyysmurros, joka edellyttää sekä elinvoimakäsityksen laajentamista että uusia indikaattoreita. Uusilla indikaattoreilla mitataan kriisinkestävyttä ympäristökriiseissä, turvallisuusuhissa tai pandemioissa ja myös uusiutumista kestävyysrajoissa. Talouden uudistumista edistävät hyvät verkostoyhteydet, mutta samat ominaisuudet tekevät kokonaisuudesta haavoittuvan. Elinvoimaa voi silloin olla esimerkiksi hajautettu aluerakenne keskitetyn sijaan, mahdollisuus katkaista yhteydet väliaikaisesti ja paikallisyhteisöjen omavaraisuus.

Kyse on myös koko kaupungin resilienssin, ei kaupungin toiminnallisten osa-alueiden tai sektoreiden, mittaamisesta. Viimeaikaisten selvitysten mukaan elinvoima ja hyvinvointi tuleekin kunnissa nähdä laajempänä, kokonaisvaltaisena ja systeemisenä ilmiönä (HYVIS, Kosunen ym. 2023). Sen tulee silloin tulla uudelleen tulkituksi käsittämään myös planetaarisen hyvinvoinnin, laajan elinvoiman ja hyvinvoinnin, joka ulottuu ihmisten ja yhteisöjen elinvoimasta luonnon hyvinvointiin sekä vaikutusten arviointiin paikalliselta tasolta globaalille tasolle (Elo ym. 2023, Eräranta 2023, Raworth 2017).

Kestävyys siirtymä edellyttää systeemin siirtymistä, evoluutiota uuteen tilaan (regimiin). Mitä se voisi tarkoittaa kaupungeille käytännössä ja mitkä tekijät voisivat yhdessä olla uuden vaiheen mahdollisia toisiinsa kytkeytyviä osasia ja siten edistää kokonaisuuden muuntautumiskykyä ja uusiutumista?

Tätä hahmotelimme tutkimuskaupunkien kanssa kehityspolkuharjoitteissa hakemalla asumisen, elinkeinojen, kaupunki- ja luonnonympäristön kestävyyttä potentiaalisesti lisääviä resurssitehokkaita keinoja, joita kaupunkien strategisessa suunnittelussa voidaan hyödyntää.

Pikkukaupunkien laatuja pyrittiin hahmottamaan eri mittakaavoissa sekä keskinäissuhteisina ilmiöinä ja ominaisuuksina, jotka näyttäytyvät mittakaavojen välillä. Laatuja ja laadullistamisen mahdollisuuksia tunnistettiin yhtä lailla eri toimijasektoreiden prosesseista kuin maankäytöstä, alue- ja yhdyskuntarakenteen ja lähiympäristön mittakaavatasolta sekä alueiden välisistä suhteista ja kaupunkitilan ominaisuuksista.

Pikkukaupunkien laatu ja laadullistaminen

Pikkukaupunkien vahvuuksia ja vetovoimatekijöitä ovat ympäristön viehättävyys ja ihmisenmittaisuus, matkailumahdollisuudet ja luonnonläheisyys. Läheisyys nähdään laatutekijänä laajemminkin. Se on myös arjen ja päätöksenteon sujuvuutta, tavoitteellista lähipalvelujen, lähienergian ja lähiruoan käyttöä sekä mahdollisuuksia tukea sosiaalista, taloudellista ja ympäristöllistä kestävyyttä yhtä aikaa.

On kuitenkin huomattava, että läheisyys ei ole sama kuin tilallinen kompaktius. Pikkukaupunkeihin saattaa kuulua keskustaajaman lisäksi useita alakeskuksia, jotka olivat ennen kuntaliitosta itsenäisiä kuntia, sekä useita kyläkeskuksia. Pienten paikkakuntien kohdalla relationaalinen läheisyys voi olla fyysistä läheisyyttä merkittävämpi elinvoima- ja hyvinvointitekijä suhteessa muihin paikkoihin sekä seutujen sisäisten tilallisten suhteiden muotoutumisessa. Kaupungin sisäiset välimatkat muodostavat haasteen kaupungin kehittämiselle kokonaisuutena.

Nykyinen pikkukaupunkimaisuus ei myöskään kuin poikkeustapauksissa tarkoita pitoreskeja, kaupunkikuvaltaan ja mittakaavaltaan yhtenäisiä, tiiviitä kaupunkimiljöitä. Vanhimmat korttelit voivat olla vielä sellaisia, mutta ajan myötä pikkukaupungit ovat kasvaneet ulos vanhoista keskustoistaan. Samalla käsitykset hyvästä kaupungista sekä rakentamisen ja liikkumisen tavat ovat muuttuneet, ensin keskustojen laajentumina ja myöhemmin väljän rakenteen leviämisenä kohti ohikulkuväyliä. Kun kaupungistumiskehitys on ollut keskittävää, pikkukaupunkien vetovoima riippuu nykyisin kytkeytymisestä yliseudullisiin liikennevirtoihin. Nopeimmin uudistuvan elin-

keinotoiminnan painopiste on siirtynyt keskustan ulkopuolelle toimintojen hakeutuessa liikenteellisesti optimaalisiin sijainteihin. Tätä kehityssuuntaa on ollut vaikeaa kääntää takaisin. Siksi on haettava sellaisia kehittämisideoita, joissa kehitys tunnustetaan ja keskustoilta haetaan uusia merkityksiä ja toiminnallisuutta.

Keskustat ovat tätä nykyä tilallisesti hajautuneita, liikenneinfran hallitsemia ja typologialtaan kirjavia, monesta eri ajallisesta kerrostumasta muodostuneita ympäristöjä. Kaupunkikuvaa hallitsee auton mittakaava, ja viihättävyyttä pitää hakea muista laatutekijöistä kuin arkkitehtuurista tai kaupunkikuvan eheydestä. Laatu hahmottuu suhteesta maisemaan, rakentamisen mittakaavasta ja tietoisuudesta historiaan. Laatua ovat näkymät ympäröiville pelloille, vesistöön ja metsiin, säilynyt rakennusperintö, fragmentaariset historialliset miljööt, vanhat koulurakennukset ja kirkot, puutalot, matalakerroksinen ja pienirakeinen kaupunkirakenne, hyvin hoidetut puistot ja puukujanteet. Laaduksi voi laskea myös ympäristön rauhallisuuden, hiljaisuuden ja elämänmenon verkkaisuuden.

Kaupunkikuvan hajanaisuutta ei kuitenkaan yleensä nähdä esteenä arjen sujuvuudelle, paikan ominaisen luonteen tunnistamiselle, saati paikkaan kiinnittymiselle. Avaruus ja väljyys ovat arvoja, joilla pikkukaupungeissa myös halutaan erottua suuremmista keskuksista. Toimivuus, vapaa liikkuvuus ja vapaus ajaa pitkiäkin välimatkoja, helppo saavutettavuus autolla, pyöräilyn helppous ja palvelujen saatavuus ohittavat arvostuksessa kaupunkikuvalliset näkökohdat tai suuremmista kaupungeista tutut urbaanin tiiviiden ihanteet. Tämä ”avaran urbanismin” (Mäenpää 2008) ominaispiirre on hyvä pitää mielessä pikkukaupunkeja kehitettäessä. Tasapainottelua tarvitaan tiiviiden, väljyyden ja liikkuvuuden välillä.

Pikkukaupungit tarjoavat kuitenkin runsaasti potentiaaleja täydennysrakentamiselle. Keskustat jopa kaipaavat sitä eheyttämään kaupunkikuvaa. Lähtökohtana tulee olla kuitenkin pikkukaupunkien ominaisluonteen ja laatu- ja tunnistamisen monessa mittakaavassa – suhde maisemaan, ominainen tilallinen järjestys ja arkkitehtuuri, korttelirakenne, rakennustypologia, historialliset piirteet, katunäkymät, viherrakenne, detaljit – niitä säilyttämällä, vahvistamalla ja palauttamalla. Pikkukaupunkien kaupunkikuvassa detaljeilla ja siinä, kuinka niistä syntyy harmoninen kokonaisuus, on yllättävän suuri merkitys. Suurkaupungeista lainatut yksittäiset aiheet, arkki-

tehtoniset muoti-ilmiöt tai standardiratkaisut eivät ole tähänkään saakka parantaneet pikkukaupunkien kaupunkikuvaa.

Pikkukaupungeissakin, jotka suurimmaksi osaksi ovat haja-asutusta ja maaseutumaisia ympäristöjä ja joissa keskustaajamat ovat luontaisesti vehreitä, tulee nähdä kaupunkiluonnon arvo, vaikka se näyttäisi olevan ehtymätön resurssi, ja kääntää kaupunkiluonto sen kaikissa skaaloissa arvoksi ja vetovoimatekijäksi samalla tavoin kuin vaikkapa kulttuurimaisema-arvojen kohdalla ollaan jo opittu tekemään. Pikkukaupungeistamme löytyy laadukasta kaupunkivihreää, hyvin hoidettuja viheralueita, rantapuistoja ja omakoti-alueiden puutarhoja, jotka ovat keskeinen ja leimallinen osa pikkukaupungin viihtyisyyttä ja identiteettiä. Viherrakenteella voidaan jäsentää tilaa samalla parantaen biodiversiteettiä ja sopeutumista sään ääriolosuhteisiin.

Systeeminen lähestymistapa laadullistamisessa

Alue- ja yhdyskuntarakenteen tulevaisuuskuvassa (SYKE 2024, 4) todetaan seuraavasti: ”Työpaikkakehitys vaikuttaa [– –] koulutus- ja palveluverkon ratkaisuihin.” Samoin voidaan sanoa, että koulutus- ja palveluverkkoratkaisut vaikuttavat työpaikkojen ja yritysten toimintaedellytyksiin. Pienillä paikkakunnilla yritysten menestymisen ja elinkeinorakenteen uusiutumisen edellytys on osaava työvoima, ja nuoret haluttaisiin pitää paikkakunnalla. Saavatko pikkukaupungit riittävästi tukea kehittääkseen koulutus- ja palvelutarjontaa ja sitä tukevaa infrastruktuuria, vetovoimaista asuntotarjontaa ja yliseudullisen pendelöinnin mahdollistavia liikennematkajia?

Pikkukaupunkien elinvoiman ylläpidon ja kasvattamisen haasteet ovat luonteeltaan systeemisiä ”huonoja kierteitä” synnyttäviä (esim. koulutusmahdollisuuksien siirtyminen pois paikkakunnalta → nuorten poismuutto → väestön, työvoiman ja verotulojen väheneminen → palvelujen väheneminen → vetovoiman heikentyminen → investointien väheneminen → kaupunkiympäristön rappeutuminen → osallisuuden ja aloitekyvyn hiipuminen → syrjäytyminen). On kysyttävä, millä hallinnon mittakaavatasolla talouden optimointia tehdään ja saavutetaanko todellisia säästöjä, jos ne osuvat heikoimmassa asemassa oleviin alueisiin ja ryhmiin, jotka tarvitsevat muuta apua, ja heikentävät paikallistalouden elinvoiman edellytyksiä. Toimintojen ja palvelujen, kuten koulutustarjonnan, optimoinnin ja sijoituspäätösten vaikutuksia alueiden ja paikkakuntien elinvoimaisuuteen on tunnis-

tettava paremmin. Samoin erityisesti pienyrittäjiin kohdistuvien yritys-vaikutusten arviointi kaikissa alueita koskevissa päätöksissä on tärkeää, sillä yrittäjäyys on paikallista kehittämistä liikkeessä pitävä voima ja elinvoiman ja resilienssin lähde kaikissa tutkituissa kaupungeissa.

Tapauskaupunkien kehityspoluissa visioitiin mahdollisia itseään tukevia ja kumuloituvia ”hyviä kierteitä” hyödyntämällä monipaikkaisuuden trendiä. Esimerkiksi lisäämällä matkailutarjontaa ja virkistyspalveluja houkuttellaan paikkakunnalle matkailijoita ja uusia vapaa-ajan asukkaita. Tarjoamalla hyvät etätyömahdollisuudet kakkosasujat saadaan viettämään enemmän aikaa kaupungissa ja käyttämään paikallisia palveluja. Kaupunkiin syntyy uusia työpaikkoja ja virettä, ja samalla kaupungin imago paranee ja uusien vakituisten asukkaiden houkuttelu on helpompaa. Maaseutupaikkakunnilta löytyy tyhjiä asuntoja väliaikaiseen vuokraukseen ja haluttuja autiotiloja kaupunkilaisille ”city-maalaisille”. Tällaisessa potentiaalisesti itseään ruokkivassa ja kumuloituvassa kehityssyklissä voi riittää tarkoin kohdistettu tukitoimi tai interventio (”akupunktio”) katalysoimaan haluttua kehitystä sen lisäksi, että kehitystä seurataan eikä estetä sen jatkumista.

Kaikilla tutkimuksen kaupungeilla on tavoitteena saada houkutelua lisää lapsiperheitä. Tavoite on ymmärrettävä väestön ikääntyessä ja nuorten muuttaessa pois alueilta. Väestön ikääntyminen on vallitseva ja vahvistuva kehityssuunta kaikilla alueilla muutamaa väestörakenteeltaan monipuolisempaa kasvukeskusta lukuun ottamatta. Kaupunkien olisikin hyvä kehittää rohkeasti uudenlaisia asumisen konsepteja ja asuntotarjontaa, jotka sopivat kaikenikäisille ja joihin yhdistetään viihtyisän ja regeneratiivisen, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestävästä kaupunkiympäristön tavoitteita synergistisesti (vrt. Taegen ym. 2020).

Sijainti ja saavutettavuus

Sijainti vaikuttaa pikkukaupungin elinvoimaisuuteen. Kaupungin suhde lähiympäristöön ja asema kaupunkien verkostossa määrittävät sen kehittämismahdollisuuksia. Yhtä lailla kehittämistä kehystävät kaupunginosien väliset suhteet. Pikkukaupungissa monikeskuksinen kaupunkirakenne voi olla kehittämisen mahdollisuus mutta myös haaste ja rajoite (esim. Kauhava, Akaa, Alavus), kun taas yhden selkeän keskuksen kaupungissa voi olla helpompi keskittää kehitystoimia resurssien ollessa niukkoja (esim. Virrat, Ikaalinen).

Pikkukaupunkien elinvoimaisuuden edellytyksenä ovat hyvät yhteydet suurempiin kaupunkeihin ja muualle maahan (YM 2024). Tutkimuksen kohdekaupungit pitivät tärkeänä ilmoittaa hyvän saavutettavuuden suuremmista kaupungeista. Sijainti tunnin ajomatkan päässä isommista keskittymistä, työpaikoista ja palvelutarjonnasta on pikkukaupungeille selkeä kilpailu- ja vetovoimaetu. Liikenteellinen saavutettavuus vaikuttaa työvoiman, matkailijoiden ja tavaran liikkuvuuteen sekä investointihalukkuuteen ja palvelujen saatavuuteen väestöpohjan lisäksi. Julkisen liikenteen yhteydet suurten kaupunkiseutujen ulkopuolella ovat vähentyneet, ja pikkukaupungit ovat muuttuneet autoriippuvaisiksi. Pikkukaupunkien ja maaseudun elinvoimanojaa yhä pitkälti resurssien tuotantoon, tuotteiden jalostukseen ja alihankintaketjuihin (alkutuotanto, luonnonvaratalous, perusteollisuus), joten logistinen sujuvuus on keskeistä ja korostaa laadukkaiden liikenneväylien merkitystä niin seutujen kuin koko maan elinvoimaisuudelle. Uusia kuntayhtymiä on perusteilla työllisyyspalveluiden järjestämiseksi, mikä korostaa entisestään hyvien yhteyksien merkitystä.

Etäisyys on kuitenkin nykyään suhteellista, kun arki on liikkuvaa ja monipaikkaista, arvot liittyvät luonnonläheisyyteen ja ympäristön rauhallisuuteen, palvelut ovat saatavissa verkosta ja etätö yleistyy. Keskusteluista tunnistettiin tarve käsitellä pikkukaupunkeja osina laajempia, monipaikkaisia ja (kunta)rajattomia verkostoja eli ”elinpiireinä”, joissa yhdistyvät työssäkäynti, vapaa-aika, asiointi, koulutus ja palvelut. Työpaikka voi sijaita suuremmassa kaupungissa ja asunto pikkukaupungissa tai jopa päinvastoin. Alueidenkäytön kehityskuvassa (YM 2024) ennustetaan, että työssäkäynti lisääntyy kaupungista maaseuduille, joissa työvoiman saanti on heikentynyt.

Esimerkiksi elinkeinorakenteen osalta pikkukaupunkeja luonnehtii pikemminkin erikoistuneisuus kuin monipuolisuus. Palvelujen tarjonta on kaventunut. Pikkukaupungeissa on kuitenkin totuttu liikkumaan arjessa yli kuntarajojen ja maantieteellisesti laajalla alueella. Palveluja haetaan naapurikunnista ja -kaupungeista ja työssäkäyntialueet laajenevat. Seudulliset ja yli-seudulliset yhteydet ja yhteistyö lisäävät monimuotoisuutta ja redundanssia, kompensointietua, mahdollistamalla laajemman ”palvelupaletin” ja tarjoamalla enemmän mahdollisuuksia suhteessa lähitarjontaan. Myös digitaaliset palvelut, lisääntynyt etätö ja verkkokauppa kompensoivat pitkiä kulkuetäisyyksiä.

Liikkumista tulisi kehittää kestävästi kaupunkien sisällä, ympäryskuntiin ja suurempiin keskuksiin tilanteessa, jossa julkisen liikenteen tarjonnalle ei ole enää edellytyksiä. Kaupungeissa on tavoitteita kasvattaa kevyen liikenteen kulkutapaosuuksia, mutta maaseudulla ja haja-asutusalueella pääasiallinen kulkumuoto on jatkossakin auto. Päästövähennykset mahdollistuvat käyttövoimaa vaihtamalla, uusimalla autokantaa, yhteiskäyttöautoilla, kimpapakyydeillä ja kehittämällä aidosti toimivia käytäntöjä kutsuliikenteeseen ja matkojen ketjuttamiseen. Turvallisten pyöräilyverkostojen kehittäminen tukee lasten ja ikääntyneiden liikkumista, ja seudullisten pyöräreittien kehittäminen lisää sekä kaupunginosien välisiä yhteyksiä että kytkeytyy luontevaksi osaksi kestävää maaseutu- ja luontomatkailua.

Pikkukaupunkien keskustoissa kaikki keskeiset kohteet ovat periaatteessa kävelyetäisyydellä. Kevyen liikenteen väylät ovat kunnossa, mutta kovin houkuttelevia kävely-ympäristöjä ne eivät ole (lukuun ottamatta säilyneitä historiallisia kaupunkikeskustoja). Autoistumisen myötä kävely-ympäristön laatuun ja katutilan viihtyisyyteen ei ole ollut tarvetta eikä resurssejakaan kiinnittää huomiota. Mikäli keskustoja halutaan kehittää viihtyisiksi ja turvallisiksi jalankulkuympäristöiksi, pääraiteilla voi olla tarpeen autoilu-infran standardeista ”alaspäin skaalaaminen” kävelijän mittakaavaan. Keinoina ovat silloin nopeuksien laskeminen, kulkumuotojen sekoittaminen, ympäristörakentamisen harkitut materiaalit, kalusteet ja istutukset mutta myös katutilan kaventaminen. Kävelijä tarvitsee myös suojaa. Ajoväylästä erotetut asfaltoidut kevyen liikenteen väylät ovat olleet standardiratkaisu kaikenkokoisissa kaupungeissamme, mutta niiden rinnalle tulisi löytää myös paremmin erilaisiin miljöisiin sopivia, ekologisia ja luontoa säästäviä ratkaisuja.

5.1 Pikkukaupunkien roolin aktivointi

Paikkalähtöinen älykäs sopeuttaminen

Kestävä kaupunkisuunnittelu ei ole jotain ylhäältä annettua tai muualta tuotua, vaan kytkeytyy monisäikeisesti erilaisiin historiallisiin ja paikallisiin kehityskuluihin, institutionaalisiin kyvykkyyksiin, toimijuuksiin ja diskursseihin. Kehittämistoimet tulee sovittaa erilaisille alueille oikeudenmukaisesti alueiden sosioekonomiset sekä elinvoima- ja hyvinvointierot huomioiden

(Rodríguez-Pose & Bartalucci 2023). Mallit ja ”hyvät käytännöt” on sovitettava kulloiseenkin kontekstiin, sillä jokainen tilanne ja paikka on uniikki. Supistumiskehitykseen kuuluvat suuret ajalliset ja paikalliset vaihtelut, jotka ovat ennalta arvaamattomia.

Pikkukaupungeissa ja niiden seuduilla suhde kaupunkien kestävyysdiskursseihin ei ole suoraviivainen. Se ei noudata suurista kaupungeista tuttuja ennako-oletuksia, vaan hakee omista lähtökohdistaan nousevia tulintoja. Esimerkiksi sosiaalinen kestävyys nähdään tärkeänä ja se voi korostua ympäristöllisen kestävyuden kustannuksella. Kestävän kehityksen strategioista kohtuutalouden periaatteet soveltuvat hyvinvoiville alueille, joilla on kapasiteettia vähentää resurssien kulutusta, kun taas niille seuduille, joilla on puutetta resursseista, tulee sallia myös resurssien kasvutavoitteita. Siten kehittämistoimet on sovitettava kaupungin sopeutumisvalmiuksiin ja käytettävissä oleviin resursseihin. Resurssitehokas tapa on edetä vaiheittain ja kevyin interventioin, kevyesti ja pienimuotoisesti aloittaen, kokeillen ja oppien, mutta pitämällä pitkän tähtäimen visio selkeänä.

Ympäristöministeriön uusimmassa Alueidenkäytön kehityskuvassa (2024) alueiden kehittämismahdollisuudet liitetään erityisesti ekosysteemipalveluihin ja energiamurrokseen. Tutkimistamme pikkukaupungeista nousee samansuuntainen näkemys, joskin molempia mahdollisuuksia tulee lähestyä moniulotteisesti paikallisia sosiaalisia ja kulttuurisia näkökulmia ja arvoja unohtamatta. Pikkukaupungit voivat kuitenkin ottaa aktiivisen roolin kestävyys siirtymässä toimijoina maaseudun ja suurten kaupunkien välillä. Ne voivat olla mukana kehittämässä ja edistämässä uusia puhtaita teknologioita, energiantuotantoa, ruoantuotannon järjestelmämuutosta, hiiliviljelyä ja maatalouden kestävyys siirtymää. Näin ne lisäävät maamme omavaraisuutta, huoltovarmuutta ja resilienssiä. Yrityksille ne voivat tarjota vähähiilisiä toimintaympäristöjä, tuotantoprosesseja ja tuotteita, joilla kilpailaan tulevaisuuden markkinoilla ilmastotavoitteisiin pääsemiseksi (Saikku & Karhinen 2023).

Pikkukaupungeissa tavoitteena on nostaa sopeutumiskapasiteettia eli vahvistaa inhimillisiä, sosiaalisia ja taloudellisia resursseja ja pääomia. Kahilan ym. (2022) suomalaisen kuntakentän tutkimuksessa keskeisiksi keinoiksi lisätä sopeutumiskapasiteettia nousivat strategisuus, kasvu hyvinvoinnin tukena, monipaikkaisuus, digitaalisuus, avoimuus ja osallisuus, kokeilut ja

innovaatiot sekä yhteistyö. Keinot liittyvät toiminnalliseen orientaatioon, ja ne ovat rinnastettavissa toiminnalliseen resurssitehokkuuteen (ks. Lehto-vuori ym. 2017). Jos tarkastellaan myös kaupunkisysteemin tilallista resurssitehokkuutta, yleispiirteisellä systeemirakenteen tasolla tulkittuna resilienssiä lisääviä attribuutteja ovat kytkeytyneisyys, modulaarisuus, monimuotoisuus ja redundanssi. Nämä abstraktit termit tarkoittavat kaupunkirakenteessa sellaisia toimintojen ja alueiden ”kokoonpanoja”, suhteita ja yhteyksiä, jotka mahdollistavat monipuolisen vuorovaikutuksen toimijoiden ja paikkojen välillä, aineellisten ja aineettomien resurssien leviämisen, nopean reagoimisen häiriöihin ja toimintojen kompensoimisen, siten vastaamisen ja sopeutumisen muutoksiin sekä uusiutumisen. Oppiminen ja innovaatiot lisäävät varautumiskykyä. (Allen ym. 2016, Ahern 2013, Enfors-Kautsky ym. 2018.) Edellisten toiminnallisten ja tilallisten keinojen yhdistelmistä (resurssitehokkaat hybridit) syntyy potentiaalisesti myös uusia resursseja ja laatuja.

Pikkukaupungeissa on tilaa ja väljyyttä, tonttimaata, tyhjiä kiinteistöjä sekä infrastruktuuria järjestää toimintoja tarvittaessa uudelleen. Pikkukaupunkien monimuotoisuutta tulee etsiä niiden ominaispiirteistä ja ominaisesta mittakaavasta eikä verrata sitä laadultaan eikä etenkaan määrältään suuriin kaupunkeihin. Kulttuuriympäristöjen uniikkeja arvoja on viime vuosikymmeninä surutta hävitetty, ja syinä ovat silkka ymmärtämättömyys sekä suuremmista kaupungeista lainatut mallit ja standardit. Samaa virhetä ei tulisi nyt tehdä luonnonympäristön kohdalla. Pikkukaupungeilla on näytön paikka kehittää omaleimaista, kestäväää ja resilienttiä kaupunkimaisuutta. Koska kaupungit eivät ole saaria vaan muodostavat yhdessä saariston, on selvää, että uusi pikkukaupunkikulttuuri ottaa vaikutteita myös muista paikoista ja on tulevaisuudessa läpeensä monipaikkaista, paikkalähtöistä sekä paikkariippumatonta yhtä aikaa.

Kaupunkitilan aktivointi askel kerrallaan

Resurssitehokkuuden periaate sovellettuna yhdyskuntarakenteen laadullistamiseen tarkoittaa vähän kerrallaan etenevää, itseään vahvistavaa ja kokeilun etenevää prosessia. Kaupunkiuudistamisen keinot vaihtelevat pienimuotoisista laajamittaisempiin. Keskustoja uudistetaan pienieleisesti kohdistetuin interventioin, vähän kerrallaan katutilan viihtyisyyttä parantamalla, väyliä uudelleenlinjaamalla ja autoliikenteelle varattuja tiloja uudelleen

järjestämällä. Kiinteistöjen käyttötarkoitusten muutoksilla ja korjaamisella houkutellaan yrittäjiä keskustaan ja luodaan eteenpäin menon ilmapiiriä. Ympäristön kohennuksella, kokeiluhankkeilla ja väliaikaisilla toimilla tehdään paikkaa näkyväksi ja kerätään kaupungin käyttäjien kokemuksia. Kaupunkilaisten omatoimisilla hankkeilla aktivoidaan tiloja ja luodaan paikoille henkeä.

Laajamittaisempia uudistuksia ovat rakenteen tiivistäminen, purkaminen ja täydentäminen. Näillä palautetaan vanhaa tilarakennetta tai luodaan uutta kaupunkitilaa. Asumista ja majoitustarjontaa lisäämällä mahdollistetaan palveluille lisää käyttäjiä. Tilallisia ominaisuuksia, rakenteen toimivuutta, saavutettavuutta ja hahmotettavuutta arvioidaan jalankulkijan näkökulmasta ja mittakaavasta. Seudullinen saavutettavuus mahdollistetaan varaamalla pysäköintitilaa keskustan laidalle ja kadunvarteen sekä lisäämällä kävelylle varattujen reittien sivuun pysäköintitaskuja.

Keskustan ulkopuolisia väyläsijainteja kehitettäessä huomiota on kiinnitettävä palvelun tyyppiin, laajuuteen ja liittymiseen ympäristöön. Onko toiminto mahdollista sijoittaa keskustaan ja miten se tukee muita ympäristön toimintoja? Onko se saavutettavissa eri kulkumuodoilla? Niin kutsutun palvelujatkumon periaate tukee koettua saavutettavuutta ja on hyödyllinen keino integroitaessa keskustatoimintoja sekä kytkettäessä keskustaa ja väyläsijainteja toisiinsa.

5.2 Politiikkasuosituksia ja jatkotutkimusehdotuksia

Aluerakenteen tulevaisuuskuvassa keskittyminen jatkuu, ja kuluttajat ja työpaikat hakeutuvat suurempiin keskuksiin parempien palvelujen äärelle (SYKE 2024). Tämä on itseään vahvistava kehä. Keskittämisellä voidaan saavuttaa skaalaetuja, mutta on kysyttävä, millaisiin elinvoiman ja hyvinvoinnin ideaaleihin kehitys pohjautuu ja onko kehityssuunta sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestävä. Kaupungistumiseen liittyy kiistattomia skaalaetuja. Suuret ja pienet kaupungit eivät ole vain määrällisesti vaan laadullisesti erilaisia. Monet kaupungistumishyödyiksi luettavat ilmiöt skaalautuvat ylilineaarisesti kaupungin kasvaessa, mutta niin tekevät myös monet epäedulliset ilmiöt. Suurten ja pienten kaupunkien kehityksessä tunnistetaan erityyppisiä haasteita. Osa haasteista, kuten pula edullisista asunnoista suurissa kaupun-

geissa, juontaa osaltaan epäsymmetriseen aluekehittämiseen (Rodríguez-Pose 2018). Voitaisiinko näitä haasteita kohdata paremmin tarkastelemalla aluerakennetta verkostomaisesti, kokonaisuutena ja erikokoisten keskusten tiiviimmällä yhteistyöllä? Kestävyyssiirtymän onnistumiseksi tarvitaan välttämättä uusi ”sopimus” suurten ja pienten kaupunkien välille. On hyvä kysyä, mitä suuret kaupungit voisivat oppia pikkukaupungeilta.

Kahila ym. (2022, 164) ehdottavat siirtymistä määrällisestä elinkeinopolitiikasta laadulliseen elinvoimapolitiikkaan ja toteavat: ”Elinvoimapolitiikan toteuttamisessa väestönmuutokset tunnistetaan ja hyväksytään, ja painopiste uusien asukkaiden ja yritysten houkuttelusta siirtyy kunnan asukkaiden hyvinvoinnista ja riittävästä palvelutarjonnasta huolehtimiseen.”

Supistuminen voi olla kaupungille myös edullinen kehittämisstrategia, sillä se vähentää kasvu- ja rakentamispainetta ja palvelujen järjestämisen tarvetta – haasteista selvittään kaikesta huolimatta älykkäästi sopeutumalla (Aro ym. 2023). Supistumisen olosuhteissa yhteisöllisyyttä arvona pitävissä kaupungeissa kaupunkilaiset ja yritykset tulee nähdä resursseina ja tunnistaa kansalaistoimijoiden ja yritysten kehittäjärooleja. Aktiivinen yhdistystoiminta on jo käytössä oleva voimavara, samoin kaupunkilaisten osallistaminen suunnitteluun, mutta seuraava askel olisi kaupunkilaisten omaehtoisten hankkeiden tukeminen ja niihin kannustaminen. Muutos voi mahdollistua uusien monipaikkaisten asukkaiden myötä. Kuntapäätäjiltä se voi edellyttää asennemuutosta.

Kestävyyssiirtymän keskeinen haaste on varmistaa, että aluekehityksessä niin kutsutut jälkeen jätetyt paikat (*left-behind places*) saavat tarvitsemaansa tukea paikkaan sovitetuilla ja monipuolisilla politiikkapaketeilla. Tulee tunnistaa supistumiskierteessä olevat alueet, joiden kehitys on tukeutunut vahvasti fossiilitalouteen ja jotka ovat eniten alttiina ilmastomuutoksen vaikutuksille. (Rodríguez-Pose & Bartalucci 2023.) Älykkään sopeutumisen tukemiseksi ja erityisesti paikallisen väestön voimaannuttamiseksi tarvitaan yhdessä sekä ylätason hallinnon politiikkatoimia että paikkalähtöisiä omaehtoisia toimia (Tierney ym. 2023). On kartoitettava asukkaiden ja kuluttajien käyttäytymistä ja preferenssejä, arvojen ja elämäntapojen muutoksia ja kysyttävä, millä keinoin alueet houkuttelevat ihmisiä jäämään tai muuttamaan paikkakunnalle. Konkreettisten toimeentulomahdollisuuksien lisäksi asenneilmapiirillä on väliä (Vuorela ym. 2022). Pikkukaupunkien tulevaisuus

riippuu myös siitä, miten hyvin ne sietävät ja mahdollistavat elämäntapojen ja asenteiden moninaisuutta.

Pikkukaupungit ovat saranapaikkoja kaupungin ja maaseudun välissä, ja niiden asemaa voidaan kehystää sekä kaupunkipolitiikan että maaseutupolitiikan kontekstissa (Hynynen ym. 2020). Nykyiset ja etenkin tulevaisuuden maaseudut pakenevat yksioikoisia määritelmiä ja strategisia asemointeja. Päätöksenteossa on oleellista tunnistaa sen monenlaisia kehityskulkuja, toimijoita, elinkeinoja ja sosiaalisia suhteita, jotka muotoutuvat kaupunki-maaseutu-vuorovaikutuksessa ja jotka kantavat kestävyys siirtymän avaimia (Honkaniemi 2023, Kuhmonen ym. 2020).

Perusta terveelle taloudelle ja kestäväälle kehitykselle voidaan tiivistää muutamaksi kohtaan:

- Paikallistalouden toimintaedellytyksiä ei tule heikentää kansallisin päätösin. Paikallista yritystoimintaa tulee tukea siten, että kestävyys siirtymän vaikutuksia arvioidaan pikkukaupunkien elinkeinorakenteen kannalta ja luodaan todellisia kannustimia toiminnan uudistamiseen ja skaalaamiseen sekä mahdollistetaan uutta vihreää ja puhdasta yritystoimintaa.
 - yritysten yhteistyö – logistiikka – digitalisaatio – automatisaatio – infrat
- Toisen asteen koulutuksen säilyminen pikkukaupungeille on elintärkeää, ja sitä tulee kehittää yhteistyössä.
 - Koulutusta voi järjestää muunneltavissa tiloissa ja etänä.
 - Liikenteelliset ratkaisut tukemaan koulutuksen saavutettavuutta yliseudullisesti
 - Uusia opiskelija-asumisen malleja
- Monipuolinen ja muuntuva asuntoparanto, joka mahdollistaa lyhytaikaisen majoituksen, vuokra- ja palveluasumisen muuttuvissa tilanteissa (esim. pakolaisten majoitus).
 - Moduulimaisista yhdisteltävistä pien- ja rivitaloista ja pienkerrostaloista muodostettavia yhteisöllisiä kortteleita ja ”kaupunkikyliä”
 - Tyhjillään olevien asuntojen ja asuinkiinteistöjen rekisteri ja välityspörssi

- Keskustajaajien keskustojen täydennysrakentamispotentiaalin hyödyntäminen
- Kiertotalouden periaatteet: tilojen muunneltavuus, materiaalien korjattavuus ja uusi käyttö lähtökohtana
- Infrahankkeet: laadukas väyläverkosto ja kuituverkot ovat elinehto seutujen resilienssille
 - Seudullisten elinpiirien ja yhteistyöverkostojen hahmottamiseen tarvitaan ymmärrystä monipaikkaisesta dynamiikasta.
 - Liikkumisen digitalisaatio, liikkuminen palveluna (MaaS) ja sähköautojen latauspisteverkoston laajentaminen ovat mahdollisuuksia liikennemurrokseen.
 - Suunnittelijoille ja päättäjille tarvitaan helppokäyttöisiä verkostotyökaluja seudullisuuden mallintamiseen.
- Asukkaiden, vakituisten ja monipaikkaisten, osallistaminen ja omatoimisten hankkeiden tukeminen ja mahdollistaminen
- Luontoarvot laajasti käsitettynä ja kaupunkien oppiminen ”biodiversiteettiä saaksi”
- Rakennetun ympäristön viihtyisyyden ja terveellisuuden panostaminen

Seurantaan tarvitaan kunnissa enemmän ja/tai nykyistä parempia mittareita. Tarvitaan myös muita kuin taloudellisia mittareita, vaikka talousjohtaminen onkin kunnan keskeinen tehtävä. Kysymys on siitä, miten elinvoiman ja hyvinvoinnin peruspilarit järjestetään – eli resurssiviisaasti, joustavasti ja eri toimijatahojen yhteistyössä.

Tutkimuksellisesti pikkukaupungit muodostavat antoisan kohteen monitieteisille spatiaalisille ja strategisille syvä- ja meta-analyysille. Tulevaisuus-orientoituneen suunnittelututkimuksen ja strategiatyön tueksi tarvitaan monialaista ja -menetelmällistä tietoa, kaupunkien sosioteknisten verkostojen analyysia; toimijadynamiikan, vuorovaikutussysteemien ja polku-riippuvuuksien kartoitusta; politiikkajärjestelmien, strategioiden ja toteutumien vertailua pitkällä aikavälillä; suunnittelujärjestelmän uudelleenarviointia; ekosysteemien ja hyvinvointitekijöiden tunnistamista sekä paikallishistorian ja tarinoiden keräämistä. Kulttuurin merkitys elinvoimatekijänä on oma tärkeä tutkimusaiheensa.

Kaupungit joutuvat strategiatyössään katsomaan myös pitkälle tulevaisuuteen ja pohtimaan toimintaympäristön hitaita muuttujia (Allen ym. 2016), jotka vaikuttavat niiden elinvoimaisuuteen ja ohjaavat strategisia päätöksiä. Epävarmuus lisääntyy, mitä pidemmälle kohdevuosi asetetaan. Pitkän aikavälin tavoitteisiin voitaisiin johdonmukaisesti pyrkiä ja onnistuneesti päästä, ja se olisi perusteltua, jos kaupunkisysteemi ja toimintaympäristö pysyisivät jotakuinkin muuttumattomina. Kuitenkin moni hidas muuttuja käyttäytyy nyt eksponentiaalisesti ja arvaamattomasti.

Ilmastonmuutos on pitkän aikavälin muuttuja, mutta emme tiedä, miten se käyttäytyy: sopeutumisstrategioita ilmastonmuutoksen vaikutuksiin tarvitaan nopeammin. Ilmastopakolaisuus ja humanitaarisiin kriiseihin liittyvä maahanmuutto ovat tähän liittyviä pitkän aikavälin muuttujia, ja niihin pitää jo varautua. Energia-, teknologia- ja liikennemurros voivat tapahtua nopeastikin, mutta laajamittaisten infrahankkeiden elinvoimavaikutukset kuuluvat hitaisiin muuttujiin. Rakentamisessa tulee jo nyt keskittyä käyttötarkoitusten muutoksiin ja korjausrakentamiseen ja oppia pois ensisijaisesta uudisrakentamisesta sekä maankäytössä uusien alueiden valtaamisesta hiilipiikin välttämiseksi ja luontokadon pysäyttämiseksi. Hiilinielujen ja varastojen kasvattaminen, biodiversiteetin kehkeytyminen hoitomenetelmiä muuttamalla jatkuvaan kasvatukseen ja ”villinnnyttämällä” ja ekosysteemi-enennallistuminen ovat todellisia pitkän aikavälin reunaehtoja alueiden ja kaupunkien kehittämisessä. Digitalisaatio etenee myös nopeasti ja vielä tuntemattomilla tavoilla. Pitäisikö pitkän aikavälin strategioissa huomioida paremmin ”teknosfäärin” inhimillisten vaikutusten arviointi? Entä omistusoikeus- ja laillisuuskysymykset ja paikallisten omistusoikeuksien turvaaminen (esim. pohjavedet)? Kaikki nämä toimintaympäristöä kehystävät muutostekijät, ”tunnetut tuntemattomat ja tuntemattomat tuntemattomat”, edellyttävät alueilta resilienttiä kehittämisotetta ja tutkimusta.

Lähteet

Analysoidut kuntien dokumentit löytyvät omana luettelonaan varsinaisen lähdeluettelon jälkeen.

- Albrecht, M., Halonen, M. & Syssner, J. (2023). Depopulation and shrinkage in a Northern context: geographical perspectives, spatial processes and policies. *Fennia – International Journal of Geography*, 200(2), 91–97.
DOI: 10.11143/fennia.122933
- Albrecht, M. & Kortelainen, J. (2022). Contested planning efforts for the revitalization of small town centres in Finland. *Fennia*, 200(2), 191–209.
<https://doi.org/10.11143/fennia.119852>
- Allen, C. R., Birge, H. E., Bartelt-Hunt, S., Bevans, R. A., Burnett, J. L., Cosens, B. A., Cai, X., Garmestani, A. S., Linkov, I., Scott, E. A., Solomon, M. D. & Uden, D. R. (2016). Avoiding Decline: Fostering Resilience and Sustainability in Midsize Cities. *Sustainability*, 8(9), 844. <https://doi.org/10.3390/su8090844>.
- Aro, R., Laasonen, V., Laiho, A., Tolonen, S. & Varjonen, J. (2022). Kouluverkon muutosten elinvoimavaikutukset kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti maaseutu- ja saaristoalueilla. Tilastollinen tarkastelu osana kansallista arviointia, liite 2. MDI, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi.
https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/LIITE-2.-Tilastollisen-analyysin-raportti_0.pdf
- Aro, T., Aro, R., Hanhela, T. & Laesterä, E. (2023). Alueiden väliset elinvoima-, vetovoima- ja pitovoimaerot. Kunnallisalan kehittämissäätiön julkaisu 63.
- Bănică, A., Istrate, M. & Muntele, I. (2017). Challenges for the Resilience Capacity of Romanian Shrinking Cities. *Sustainability*, 9, 2289. <https://doi.org/10.3390/su9122289>
- Batty, M. (2013). *The new science of cities*. MIT Press.
- BIOS (2019). Ekologinen jälleenrakennus. Verkkosivu. <https://eko.bios.fi>
- Caselli B., Ventura P. & Zazzi M. (2019). Performance-based spatial monitoring. An interpretative model for long-term shrinking medium-small Italian towns. *Sustainable Cities and Society*, 53, 2020, 101924. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101924>
- Chase, S.E. (2018). Narrative inquiry: Toward theoretical and methodological maturity. N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research*. SAGE Publications, LA, 546–560.
- Davoudi, S. (2012). Resilience: a bridging concept or a dead end? *Planning Theory & Practice*, 13(2), 299–333. <http://dx.doi.org/10.1080/14649357.2012.677124>
- Donner-Amnell, J. (2020). Elinvoimaista ja kestävää kehitystä kasvuseutujen ulkopuolella? Tapaustutkimukset Jämtlannista ja Kainuusta. *Terra* 132(3), 115–131.

- Döringer, S., Uchiyama Y., Penker M. & Kohsaka, R. (2020). A meta-analysis of shrinking cities in Europe and Japan. Towards an integrative research agenda. *European Planning Studies* 28(9), 1693–1712.
- Elo, M., Hytönen, J., Karkulehto, S., Kortetmäki, T., Kotiaho, J. S., Puurtinen, M. & Salo, M. (2024). *Interdisciplinary Perspectives on Planetary Well-Being* (p. 291). Taylor & Francis.
- Enfors-Kautsky, E., Järnberg, L., Quinlan, A. & Ryan P. (2018). Wayfinder: a resilience guide for navigating towards sustainable futures. GRAID programme, Stockholm Resilience Center, Stockholm, Sweden. [online]
URL: <https://www.wayfinder.earth>
- Eräranta, S. (2023). Kaupunki muuttuvassa maailmassa. Rajallisen ja muuttuvan maailman reunaehdot hiilinegatiivisen kaupungin suunnitteluun. Helsingin kaupunki. <https://www.hel.fi/static/kanslia/julkaisut/2023/kaupunki-muuttuvassa-maailmassa-2023.pdf>
- Fischer, J. & Riechers, M. (2019). A leverage points perspective on sustainability. *People and Nature* (2019)1, 115–120. DOI: 10.1002/pan3.13
- Florentin, D. (2018). The challenges of degrowth in cities. *Field Actions Science Reports* [Online], Special Issue 18 | 2018, Online since 15 December 2018, connection on 19 April 2019. <https://journals.openedition.org/factsreports/4674>
- Folke, C., Carpenter, S. R., Walker, B., Scheffer, M., Chapin, T. & Rockström, J. (2010). Resilience thinking: integrating resilience, adaptability and transformability. *Ecology and Society* 15(4), 20. <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/art20/>
- GoogleMaps (2023). Auton matka-ajo Google Mapsista ke 12.4. klo 16.30. Lähtöpisteenä kaupungin pääkuntakeskuksen sijainti GoogleMapsin hakukentän mukaan, määränpäänä Seinäjoki Etelä-Pohjanmaalla ja Tampere Pirkanmaalla (sijainti GoogleMapsin hakukentän mukaan). Saatavilla: <https://www.google.com/maps>, noudettu 12.4.2023.
- Guan, D., He, X. & Hu, X. (2021). Quantitative identification and evolution trend simulation of shrinking cities at the county scale, China. *Sustainable Cities and Society*, 65, 102611. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102611>
- Haase, A., Hospers, G. J., Pekelsma, S. & Rink, D. (2012). *Shrinking Areas: Front-Runners in Innovative Citizen Participation*. Haag: European Urban Knowledge Network.
- Haase, A., Nelle, A. & Mallach, A. (2017). Representing urban shrinkage – The importance of discourse as a frame for understanding conditions and policy. *Cities* 69, 95–101.
- Hermans, M. (2016). De Antistad. Publishers. Nai010.
- Hernberg, H. (2014). Tyhjät tilat: Näkökulmia ja keinoja olemassa olevan rakennuskannan uusiokäyttöön. Helsinki: Ympäristöministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10138/135964>
- Hollander, J. B., Pallagst, K., Schwarz, T. & Popper, F. J. (2009). Planning shrinking cities. *Progress in planning* 72(4), 223–232.

- Hospers, G.-J. (2014). Policy Responses to Urban Shrinkage: From Growth Thinking to Civic Engagement. *European Planning Studies*, 22(7), 1507–1523, <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.793655>
- Hospers, G.-J. & Syssner, J. (eds.) (2018). *Dealing with urban and rural shrinkage: formal and informal strategies*. Lit Verlag GmbH & Co. KG. Wien.
- Hu, D. (2021). Identification of Shrinking Cities on the Main Island of Taiwan Based on Census Data and Population Registers: A Spatial Analysis. *ISPRS Int. J. Geo-Inf.*, 10, 694. <https://doi.org/10.3390/ijgi10100694>
- Hynynen, A., Kolehmainen, J. & Rantanen, A. (2020). Oikean kokoinen kaupunki? Paikkaperustaisuuden sosiotekninen verkostoluenta. *Terra* 132(3), 133–140. <https://doi.org/10.30677/terra.97364>
- Hynynen, A. & Rantanen, A. (2019). Pieni ja keskisuuri urbanismi kaupunkikehittämisen voimavarana. *Alue ja Ympäristö*, 48(1), 101–116.
- Hytönen, J. (2020). Hyvän suunnittelun muuttuvat periaatteet. *Yhdyskuntasuunnittelu* (58)2, 87–90. <https://doi.org/10.33357/ys.99310>
- HYVIS Hyvän elämän jäljillä (2021). Opaskirja kuntien hyvinvointityön tueksi. MDI Public Oy. <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/05/opaskirja-hyvis-mdi.pdf>
- Jauhiainen, S. & Huovari, J. (2013). Kuntarakenne ja alueiden elinvoima – laskelmia väestöstä, työpaikoista ja kuntataloudesta. KAKS – Kunnallissalan kehittämissäätiö. Tutkimusjulkaisu. 72.
- Jokinen, A., Asikainen, E. & Willman, K. (2017). How to grow multifunctionality in food system planning. *The Finnish Journal of Urban Studies*, 55(3), 48–63.
- JYU Wisdom (2022). Kaupunkimuotokuva-työkalu. Verkkosivu. 9.6.2022. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/fi/tutkimus/wisdom/donitsitalous/tyokalut>
- Jääntti, A. (2017). Kunta on elämisen edellytyksiä luova itsehallinnollinen paikallisyhteisö. *Lectio praecursoria. Hallinnon tutkimus* 2/2017, 141–144. <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/98425/56250>
- Kahila, P., Hirvonen, T., Jolkkonen, A., Kurvinen, A., Lemponen, V., Makkonen, T., Rautiainen, S., Copus, A., Teräs, J., Turunen, E., Lebbing, J., Vester, L. & Meijer, M. (2022). Mitä on älykäs sopeutuminen? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:42. Valtioneuvoston kanslia Helsinki.
- Kaika, M., Varvarousis, A., Demaria, F. & March, H. (2023). Urbanizing degrowth: Five steps towards a Radical Spatial Degrowth Agenda for planning in the face of climate emergency. *Urban Studies*, 60(7) 1191–1211. <https://doi.org/10.1177/00420980231162234>
- Kallis, G. (2011). In defence of degrowth. *Ecological Economics* 70 (2011), 873–880. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.12.007>
- Kanninen, V., Kontio, P., Mäntysalo, R. & Ristimäki, M. (2010). Autoriippuvainen yhdyskunta ja sen vaihtoehdot. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 101. Teknillinen korkeakoulu, Espoo. <https://aalto.doc.aalto.fi/server/api/core/bitstreams/7fd61829-7cb3-4f16-a3e1-3cf54dfdc467/content>

- Kolehmainen, J. (2022). Ukrainan sota ja aluekehitys. Blogi 7.9.2022. MDI.
<https://www.mdi.fi/blogi-ukrainan-sota-ja-aluekehitys/>
- Kosunen, H., Kantola-Hirvonen, S. & Hentilä, H. (2023). Kuntien maankäytön suunnittelu ja elinvoimahankkeet. KAKS – Kunnallisan alan kehittämissäätiö. Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 117. https://kaks.fi/wp-content/uploads/2023/02/tutkimusjulkaisu_117_kuntien_maankayton_suunnittelu_ja_elinvoimahankkeet.pdf
- Kuhmonen, T., Kumpulainen, K., Lehtonen, O., Luoto, I., Lyytimäki, J., Matthies, A.-L., Moisio, S., Sinevaara-Niskanen, H., Teräs, J. & Vihinen, H. (2020). Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi. Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman 2021–2027 strategialuonnos. <https://www.maaseutupoliitikka.fi/uutiset/maaseutupoliittisen-kokonaisohjelman-2021-2027-strategialuonnos-julkistettu>
<https://www.maaseutupoliitikka.fi/uploads/MANE-raportit/Maaseutupoliitikan-strategia-vuosille-2021-2027-FINAL.pdf>
- Kuhmonen, I. (2020). The resilience of Finnish farms: Exploring the interplay between agency and structure. *Journal of Rural Studies*, 80, 360–371.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.10.012>
- Kuntaliitto (2022). Seutukaupungit ja seutukaupunkiverkosto.
<https://www.kuntaliitto.fi/yhdyskunnat-ja-ymparisto/kaupunkipoliitikka/seutukaupungit-ja-seutukaupunkiverkosto>, noudettu 31.12.2023
- Kurvinen, A., Jolkkonen, A., Lemponen, V., Kahila, P. (2022). Pienten kuntien strategiat ja luovat ratkaisut. KAKS – Kunnallisan alan kehittämissäätiö. Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 114.
- Lazzeroni, M. (2020). Industrial decline and resilience in small towns: Evidence from three European case studies. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie (Journal of Economic and Social Geography)*. 111(2), 182–195.
- Lazzeroni, M. (2022). The resilience of small and medium-sized towns in times of crisis and recovery. In: Mayer, H. & M. Lazzeroni (eds.) *A research agenda for small and medium-sized towns*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK. 57–72.
- Lamker, C. (2021). Becoming a post-growth planner. *Rooilijn*.
rooilijn.nl/artikelen/becoming-a-post-growth-planner
- Lehtonen, O., Kotavaara, O., Muilu, T., Vihinen, H. & Huovari, J. (2020). Kausiväestö moninaistaa kuvaa aluerakenteen kehityksestä Suomessa. *Terra* 132(2), 69–84.
- Lehtonen, O., Heiskanen, V., Voutilainen, O. & Muilu, T. (2023a). Pysyvän asutuksen ja monipaikkaisuuden välinen dynamiikka on altis yhteiskunnan muutoksille. *Hybridisuomi*, Keskitien säätiö, <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/553269> - <https://hybridisuomi.fi/artikkelit/pysyvan-asutuksen-ja-monipaikkaisuuden-valinen-dynamiikka-on-altis-yhteiskunnan-muutoksille/>
- Lehtonen, O., Huovari, J., Kujala, P., Saukkonen, P., Vaahtoniemi, S. & Vartiainen, N. (2023b). Monipaikkaisuuden vaikutukset kuntatalouteen: Monimenetelmällinen tutkimus Manner-Suomen kunnista. Valtioneuvoston selvitys- ja

- tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:27. URN:ISBN:978-952-383-377-7.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164869>
- Lehtovuori, P., Vanhatalo, J., Rantanen, A., Viri, R., Sorri, J., Edelman, H. & Liimatainen, H. (2017). Kaupunkirakenteen kokonaisvaltainen resurssitehokkuus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 65/2017. Valtioneuvoston kanslia. [https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/65_WHOLE-loppuraportti-20092017+\(2\).pdf/210de171-d6bf-4405-a2d4-cfa262fbd522/65_WHOLE-loppuraportti-20092017+\(2\).pdf?version=1.0&t=1506496388000](https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/65_WHOLE-loppuraportti-20092017+(2).pdf/210de171-d6bf-4405-a2d4-cfa262fbd522/65_WHOLE-loppuraportti-20092017+(2).pdf?version=1.0&t=1506496388000)
- Liu, W., Tong, Y., Zhang, J., Ma, Z., Zhou, G. & Liu, Y. (2022). Hierarchical Correlates of the Shrinkage of Cities and Towns in Northeast China. *Land*, 11, 2208. <https://doi.org/10.3390/land11122208>
- Lähde, V. (2023). Mitä on monikriisi? BIOS-verkkosivu. 16.1.2023. <https://bios.fi/mita-on-monikriisi/>
- Maanmittauslaitos (2023a). Hallinnolliset rajat. Paikkatietoaineisto. Ladattavissa esim. Paituli-palvelusta: <https://paituli.csc.fi/download.html>
- Maanmittauslaitos (2023b). Maastotietokanta: vesistöt. Paikkatietoaineisto. Ladattavissa esim. Paituli-palvelusta: <https://paituli.csc.fi/download.html>
- Madanipour, A (2019). Contextuality of shrinkage and positionality of urban design. *Journal of Urban Design*, 24(1), 65–66. DOI: 10.1080/13574809.2019.1553821
- Makkonen, T., Inkinen, T. & Rautiainen, S. (2022). Mapping spatio-temporal variations of shrinkage in Finland. *Fennia*, 200(2), 137–156. <https://doi.org/10.11143/fennia.119495>
- Manu, S., Lähteenmäki-Smith, K., Siltanen, K. & Huttunen, J. (2020). Kuntastrategiat paikallisen elinvoiman tekijöinä ja sanoittajina: ”oikean kokoinen kaupunki” supistumisen olosuhteissa. *Terra* 132(3), 154–157.
- Matkahuolto (2023). Linja-autoyhteyksien määrä pe 14.4. kohdekaupungista Seinäjoelle ja/tai Tampereelle. Saatavilla: <https://www.matkahuolto.fi>, noudettu 12.4.2023.
- Mayer, H. & Lazzeroni, M. (2022). Introduction to a research agenda for small and medium-sized towns. In: Mayer, H. & M. Lazzeroni (eds.) *A research agenda for small and medium-sized towns*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK.
- MDI (2019). Väestöennusteet ovat poliittista dynamiittia. Blogikirjoitus 30.9.2019. <https://www.mdi.fi/blogi-vaestoennusteet-ovat-poliittista-dynamiittia/>
- MDI (2020). Pieni kaupungistuminen. Seutukaupunkien sisäisen kehityksen tarkastelu 2010-luvulla. Seutukaupunkiverkosto. <https://www.mdi.fi/myos-seutukaupungit-kaupungistuvat-pieni-kaupungistuminen-ilmion-taustalla-kaupunkien-sisainen-muuttoliike-ja-maahanmuutto/> Noudettu 7.9.2023.
- MDI (2022). Väestöennuste 2022. https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/09/MDIin-vaestoennuste-2022_300922.pdf
- MDI/FCG (2023). Uusi indeksi kertoo, miten Suomen alueilla menee. MDI:n verkkojulkaisu, 14.12.2023. Saatavilla: <https://www.mdi.fi/uusi-indeksi-kertoo-miten-suomen-alueilla-menee/>, noudettu 22.12.2023.

- Moisio, S. & Sirviö, H. (2021). Aluerakenne, alueellinen erivertaisuus ja Suomen aluekehitys. *Terra* 133(3), 113–127. <https://doi.org/10.30677/terra.100115>
- Mäenpää, P. (2008). Avara urbanismi. Yritys ymmärtää suomalainen kaupunki toisin. Teoksessa Norvasuo, M. (toim.) *Asuttaisiinko toisin? Kaupunkiasumisen uusia konsepteja kartoittamassa. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 95*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Nelson, A. & Schneider, F. (eds.) (2019). *Housing for degrowth: principles, models, challenges, and opportunities*. Routledge.
- Niemistö, E. (2023). Kuusiokunnat, Järviseu, Lapua ja Kauhava aikovat järjestää työeläinpalvelut yhdessä. Yle 5.6.2023. Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20034992>
- Pasteur, K. & McQuistan, C. (2016). From Risk to Resilience: A systems approach to building long-term, adaptive wellbeing for the most vulnerable. *Resilience in Practice Briefing*. Practical Action, UK, 2-11. DOI: 10.3362/9781780447070.001
- Peters, D.J., Hamideh, S., Elman Zarecor, K. & Ghandour, M. (2018). Using entrepreneurial social infrastructure to understand smart shrinkage in small towns. *Journal of Rural Studies*, 64, 39–49. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.10.001>
- Pike, A., Béal, V., Cauchi-Duval, N., Franklin, R., Kinossian, N., Lang, T., Leibert, T., MacKinnon, D., Rousseau, M., Royer, J., Servillo, L., Tomaney, J. & Velthuis, S. (2023): ‘Left behind places’: a geographical etymology, *Regional Studies*, DOI: 10.1080/00343404.2023.2167972
- Pitkänen, K. & Strandell, A. (2018). Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseutuja tulevaisuudessa. Maaseutupolitiikan 30-vuotisjuhlanumero. Maaseudun Uusi Aika* 26(2–3), 6–23.
- Pyy, I. & Lehtinen, A. (2017). Yhteenvedo: Symmetriseen kaupunkisuunnitteluun. Teoksessa A. Lehtinen & I. Pyy (toim.), *Mitä on laadullinen kaupunkisuunnittelu? Kunnallisan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 104*, 77–80. Kunnallisan kehittämissäätiö. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2017/06/mita-on-laadullinen-kaupunkisuunnittelu-104.pdf>
- Rakennusteollisuus RT (2023). *Rakennusalan biodiversiteettikartta 2030*. <https://rt.fi/wp-content/uploads/2023/11/rakennusalan-biodiversiteettikartta-2023.pdf>, noudettu 19.2.2024
- Rannanpää, S., Antikainen, J., Aro, R., Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, K., Strandell, A., Rehunen, A., Vihinen, H., Lehtonen, O., Muilu, T. & Weckroth, M. (2022). *Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9*. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163785/VNTEAS_2022_9.pdf
- Rantanen, A. & Joutsiniemi, A. (2016). Muutoksen epistemologia ja resilienssitilalliset strategiat: Maankäytön ja suunnittelun mukautumis- ja muuntautumiskykyä tarkastelemissa. *Terra* 128(4), 203–213.
- Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics. Seven ways to think like a 21st-century economist*. New York, NY: Random House.

- Reis, J.P., Silva, E.A. & Pinho, P. (2016). Spatial metrics to study urban patterns in growing and shrinking cities. *Urban Geography*, 37:2, 246–271.
DOI: 10.1080/02723638.2015.1096118
- Rodríguez-Pose, A. (2018). The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge journal of regions, economy and society*, 11(1), 189–209.
<https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- Rodríguez-Pose, A. & Bartalucci, F. (2023). The green transition and its potential territorial discontents. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2023, 120. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsad039>
- Schatz, L. (2017). Going for growth and managing decline: the complex mix of planning strategies in Broken Hill, NSW, Australia. *Town Planning Review*, 88 (1) 43–57. <https://doi.org/10.3828/tpr.2017.5>
- Schmidt-Thomé, K. & Johanna Lilius, J. (2023). Smart shrinkage and multi-locality – The appeal of hope, illustrated through Puolanka, a rural municipality in Finland, *Urban, Planning and Transport Research*, 11:1, 2165140, DOI: 10.1080/21650020.2023.2165140
- Sieverts, T. (2003). *Cities without cities: an interpretation of the Zwischenstadt*. Routledge.
- Stjernberg, M. & Penje, O. (2019). Population change dynamics in Nordic municipalities – grid data as a tool for studying residential change at local level. Nordregio report 2019(1), edition 2.
- SYKE (Suomen ympäristökeskus) & Tilastokeskus (2023). Yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä (YKR). Metatietodokumentti, päivitetty 8.9.2023. Saatavilla: https://geoportal.ymparisto.fi/meta/julkinen/dokumentit/YKR_tiedot.pdf, noudettu 20.9.2023.
- SYKE (Suomen ympäristökeskus) (2024). Alue- ja yhdyskuntarakenteen tilanne- ja tulevaisuuskuva. 15.1.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165363/Alue-%20ja%20yhdyskuntarakenteen%20tilanne-%20ja%20tulevaisuuskuva_15012024.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Syssner, J. (2020). *Pathways to demographic adaptation: Perspectives on policy and planning in depopulating areas in Northern Europe*. Cham, Switzerland: Springer.
- Taegen, J.-S., Verma, I. & Arpiainen, L. (2020). Taajamien kehittäminen väestöltään vähenevissä kunnissa. Elinvoimainen taajama -hanke. Ympäristöministeriön julkaisuja 2020:21. Helsinki. [/julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162402/YM_2020_21.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162402/YM_2020_21.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Tantarimäki, S. (2020). Älykkäistä kylistä älykkäisiin suurkaupunkeihin: Pienet ja keskikokoiset kaupungit älykkään alueen rakentajina. *Terra* 132(3), 141–150.
- Tervo-Kankare, K., Soini, K., Schmidt-Thomé, K., Tuulentie, S. & Hyryläinen, T. (2023). Resilienssiä ja ruokaa maaseuduilta. *TEEMA. Maaseutututkimus* vol 31.
- Tilastokeskus (2023a). Aloittaneet ja lopettaneet yritykset -tilasto. Muuttujina yritysanta, alue ja vuosi (tilanne Q4). Tilaston viitenumero: 001_11yq_2022q4. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 12.4.2023.

- Tilastokeskus (2023b). Alueella työssäkäyvät -tilasto. Muuttujina alueella työssäkäyvät (työpaikat), alue ja vuosi. Tilaston viitenumero: 001_115j_2021. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 12.4.2023 ja 7.12.2023.
- Tilastokeskus (2023c). Asuntokuntien tulot ja tulojen rakenne -tilasto. Muuttujina bruttotulot, alue ja vuosi. Tilaston viitenumero: 001_118w_2021. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 12.4.2023.
- Tilastokeskus (2023d). Kuntien avainluvut -tilasto. Tilaston viitenumero: 142h_ka_vi. Saatavilla: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/Kuntien_avainluvut/, noudettu 5.2.2023.
- Tilastokeskus (2023e). Työpaikkaomavaraisuus-tilasto. Muuttujina alue ja vuosi. Tilaston viitenumero: 027_125s_2021. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 12.4.2023.
- Tilastokeskus (2023f). Väestö-tilasto. Muuttujina alue, ikä, vuosi ja pääasiallinen toiminta. Tilaston viitenumero: 001_115b_2021. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 12.4.2023 ja 7.12.2023.
- Tilastokeskus (2023g). Väestöennuste 2021 -tilasto, koko Suomi vuoteen 2070. Muuttujina ikä ja vuosi. Tilaston viitenumero: 001_128t_2070. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 5.12.2023.
- Tilastokeskus (2023h). Väestöennuste 2021 -tilasto. Muuttujina alue, ikä ja vuosi. Tilaston viitenumero: 003_139f_2040. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 5.12.2023.
- Tilastokeskus (2023i). Väestörakenne-tilasto. Muuttujina alue, ikä ja vuosi. Tilaston viitenumero: 001_11re_2022. Saatavilla: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/>, noudettu 12.4.2023.
- Tilastokeskus & SYKE (2023). YKR-aineisto 1990, 2000, 2010, 2020: väestö, työpaikat, kaupan toimipaikat, 1 km ruudukko. Lisenssin alainen paikkatieto.
- Tong, Y., Liu, W., Li, C., Rong, Y., Zhang, J., Yang, Y., Yan, Q., Gao, S. & Liu, Y. (2022). County town shrinkage in China: Identification, spatiotemporal variations and the heterogeneity of influencing factors. *Journal of Rural Studies*, 2022(95), 350–361. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.09.029>
- Turok, I. & Mykhnenko, V. (2007). The trajectories of European cities, 1960–2005. *Cities*, 24(3), 165–182. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2007.01.007>
- VM/Valtiovarainministeriö (2020). Kunnat käännekohdassa? Kuntien tilannekuva 2020. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:13. Valtiovarainministeriö: Helsinki.
- VR (2023). Junaliikenneyhteyksien määrä pe 14.4. kohdekaupungista Seinäjoelle ja/ tai Tampereelle. Saatavilla: <https://www.vr.fi>, noudettu 12.4.2023.
- Vuorela, P., Olari-Sintonen, M., Kultanen, H. & Laamanen, E. (2022). Seutukaupunkien vetovoimatutkimus 2022. Innolink ja Seutukaupungit.
- Walker, B. & Salt, D. 2006. Resilience thinking: sustaining ecosystems and people in a changing world. Island Press, Washington, D.C., USA.
- Walker, B. H., Holling, C.S., Carpenter, S.R. & Kinzig, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society* 9(2)5. <http://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5>

- Wardekker, J.A., de Jong, A., Knoop, J.M. & Van der Sluijs, J.P. (2010). Operationalising a resilience approach to adapting an urban delta to uncertain climate changes. *Technological Forecasting & Social Change* 2010(77), 987–998. doi:10.1016/j.techfore.2009.11.005
- Wolff, M. & Wiechmann, T. (2017). Urban growth and decline: Europe's shrinking cities in a comparative perspective 1990–2010. *European Urban and Regional Studies*, 25(2), 2018, 122–139. <https://doi.org/10.1177/0969776417694680>
- Xue, J. (2022). Urban planning and degrowth: A missing dialogue. *Local Environment* 27(4), 404–422.
- YM/Ympäristöministeriö (2024). Alueidenkäytön kehityskuva. Suuntaa kestäväälle alue- ja yhdyskuntarakenteelle. Ympäristöministeriön julkaisuja 2024:1. Valtioneuvoston julkaisuarkisto, Valto, Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-361-055-2>

KAUPUNKIEN VERKKOSIVUT, KAUPUNKISTRATEGIAT, KEHITTÄMIS-STRATEGIAT, KAAVOITUSKATSAUKSET, MUUT SELVITYKSET

Seuraavassa on lueteltu keskeisimmät analyyseissä käytetyt aineistot. Dokumentit on haettu kaupunkien verkkosivuilta vuosina 2022–2023.

AKAA

<https://akaa.fi>

Viksu Akaa 2018–2025: <https://akaa.fi/meidan-akaa/perustietoa/strategia/>

Akaa kaavoituskatsaus 2021: https://akaa.fi/wp-content/uploads/2021/02/KAALOITUSKATSAUS__evo_20.1.pdf

Elinvoima- ja kaupunkiympäristöohjelma: https://akaa.fi/wp-content/uploads/2023/02/Elinvoima_ja_kaupunkiymparistoohjelma_2023_2024.pdf

Akaan strateginen yleiskaava 2040. Valmisteluvaiheen kaavaselostus 14.2.2022: https://akaa.fi/wp-content/uploads/2022/02/Akaan_YK_selostus_luonnos_14022022.pdf

Etelä-Pirkanmaan ilmasto-ohjelma ja resurssiviisauden tiekartta 2020–2030: <https://akaa.fi/wp-content/uploads/2021/11/Etela-Pirkanmaan-ilmasto-ohjelma-ja-resurssiviisauden-tiekartta.pdf>

ALAJÄRVI

<https://alajarvi.fi>

Alajärven visio 2030: Aitoa elämää Aaltojen keskellä: <https://alajarvi.fi/wp-content/uploads/Alajarven-kaupungin-strategia-hyv.-kvalt-27.11.2017.pdf>

Alajärven kaupungin strategiset päämäärät ja kriittiset menestystekijät: <https://alajarvi.fi/wp-content/uploads/Strategiset-paamaarat-ja-kriittiset-menestystekijat-hyv.-kvalt-27.11.2017-s-98.pdf>

Alajärven keskustan rakennemalli, 2012, Airix Ympäristö: https://alajarvi.fi/wp-content/uploads/Alajarven-keskustan-rakennemalli_loppuraportti_14052012.pdf

Järvi-Pohjanmaan alueidenkäytön suunnitelma, 2012, Airix Ympäristö:
<https://alajarvi.fi/wp-content/uploads/Jarvi-Pohjanmaan-alueidenkayton-suunnitelma-loppuraportti-27.1.2012.pdf>
Kaavoituskatsaus 2022: <https://alajarvi.fi/wp-content/uploads/KAAVOITUSKATSAUS2022.pdf>
Alajärven elinkeino-ohjelma 2016:
<https://alajarvi.fi/wp-content/uploads/Elinkeino-ohjelma-2016-26.1.2015.pdf>

ALAVUS

<https://alavus.fi>
Alavus 2025 -strategia: <https://www.alavus.fi/fi/kaupunki-ja-hallinto/alavus-pahkinankuoressa/alavus-2025-strategia-ja-julkaisut.html>
Kaavoituskatsaus 2021: <https://www.alavus.fi/media/kaavoitus/kaavoituskatsaus/kaavoituskatsaus-2021.pdf>
Kaavoituskatsaus 2022: <https://www.alavus.fi/media/kaavoitus/kaavoituskatsaus/kaavoituskatsaus-2022.pdf>
Keskustan kehittäminen: <https://www.alavus.fi/fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus/keskustan-kehittaminen.html>
Alavuden kaupunkikeskustan kehityssuunnitelma, luonnos 2022:
https://www.alavus.fi/media/2022/keskustan-kehittaminen/kommentoitavat-suunnitelmat/kehityssuunnitelma_raportti_luonnos_paivitetty-21-10-2022.pdf
Kulttuuriympäristöselvitys, Alavus–Tuuri OYK, 2016, Sweco Oy:
https://www.alavus.fi/media/kaavoitus/1-tuuri-yleiskaava/kulttuuri/kultymp_inventointiraportti_pieni_2016.pdf
Kestävän kehityksen ohjelma: <https://www.alavus.fi/media/ajankohtaista/kestavan-kehityksen-ohjelma.pdf> ja toimeenpanosuunnitelma:
https://www.alavus.fi/media/ajankohtaista/kestavan-kehityksen-toimenpidesuunnitelma_lopullinen.pdf

IKAALINEN

<https://ikaalinen.fi>
Ikaalisten kuntastrategia 2021–2025 ja Visio vuodelle 2030:
https://ikaalinen.fi/wp-content/uploads/2021/12/Ikaalinen_kuntastrategia_2021_2025_12012022-1.pdf
Elinvoima- ja markkinointiohjelma 2018–2022: <https://ikaalinen.fi/wp-content/uploads/2018/12/Elinvoima-ja-markkinointiohjelma-2018-2022.pdf>
Kaavoituskatsaus 2022 ja kaavoitussuunnitelma 2022–2023:
https://ikaalinen.fi/wp-content/uploads/2022/03/Kaavoituskatsaus_22_koko.pdf
Tuominen, H. (2012). Ikaalisten Vanhan Kauppalan ja Toivolansaaren julkisten viheralueiden kehityssuunnitelma ja hoitoluokitus. Opinnäytetyö.
Hämeen ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/handle/10024/38976>

KAUHAVA

<https://www.kauhava.fi>

Kauhava 2025 kaupunkistrategia:

https://www.kauhava.fi/files/15138/Strategia_Kva2025.pdf

Kauhava 2030 kaupunkistrategia: <https://www.kauhava.fi/files/22426/>

KAUHAVA_2030_kaupunkistrategia.pdf

Kehittämishankkeet: https://www.kauhava.fi/palvelut/tyo_ja_elinkeinot/

kehittämishankkeet

Kaavoituskatsaus 2021: https://www.kauhava.fi/files/19746/Kauhavan_kaupungin_kaavoituskatsaus_2021.pdf

Kaavoituskatsaus 2022

Keskustan kehittämissuunnitelma: https://www.kauhava.fi/files/18422/Kauhavan_kehittämissuunnitelma_A1_161111.pdf

Kauhavan strateginen alueidenkäyttösuunnitelma 2014:

[https://www.kauhava.fi/files/9151/Kauhavan_strateginen_](https://www.kauhava.fi/files/9151/Kauhavan_strateginen_alueidenkaytonsuunnitelma_loppuraportti_20012014.pdf)

alueidenkaytonsuunnitelma_loppuraportti_20012014.pdf

Kauhavan keskustan OYK 2032, selostus (sis. maisema-, taajamakuva-, RKY-selvitykset), 2020, Sweco Oy: https://www.kauhava.fi/files/18409/SELOSTUS_Kauhavan_keskustan_oyk_selostus_HYV.pdf

Eteläpohjanmaan uudemman rakennetun kulttuuriympäristön kohdeluettelo.

Saatsi Arkkitehdit (2021). Etelä-Pohjanmaan Liitto.

https://epliitto.fi/wp-content/uploads/2021/03/Etela-Pohjanmaa-RKYselvitys_uudet-kohteet-05032021_tekstiversio.pdf

VIRRAT

<https://www.virrat.fi>

Onnistu Virroilla – Tiekartta tulevaisuuteen 2022–2025:

<https://www.virrat.fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia/>

Onnistu Virroilla -elinvoimaohjelma 2023–2025: <https://www.virrat.fi/client/virrat/userfiles/fvirtain-kaupungin-elinvoimaohjelma-2023-2025.pdf>

Bio-Virrat – voimaa uusiutuvasta luonnosta. Elinkeinot ja työllisyys

-kehittämisalueen alle sijoittuva hankekokonaisuus:

<https://www.virrat.fi/elinkeinot-ja-tyollisyys/biovirrat/>

Kaavoituskatsaus 2019 ja kaavoitusohjelma 2020–2022:

<https://www.virrat.fi/client/virrat/userfiles/virtain-kaupungin-kaavoituskatsaus-2019-ja-kaavoitusohjelma-2020-2022.pdf>

Kaavoituskatsaus 2021: <https://www.virrat.fi/client/virrat/userfiles/>

kaavoituskatsaus-2021.pdf

Virrat Luontomatkailijan opas: <https://www.virrat.fi/client/virrat/userfiles/>

luontoesite-2022-paivitetty-2092022.pdf

LIITE 1:

Supistumisen uhkatekijöiden arvot kaupungeittain ja osa-alueittain

IÄKKÄÄT (I)

2022	Yhteensä	0–14	65–	Ikääntyneet/ koko väestö	Ikääntyneet/ 100 lasta	I
Akaa	16 473	2 583	4 188	25,42	162,14	2
Alajärvi	9 183	1 517	2 762	30,08	182,07	2
Alavus	11 102	1 792	3 331	30,00	185,88	2
Ikaalinen	6 804	911	2 287	33,61	251,04	2
Kauhava	15 116	2 160	4 643	30,72	214,95	2
Virrat	6 395	744	2 453	38,36	329,70	2
KOKO SUOMI	5 563 970	840 328	1 294 511	23,27	154,05	

VARALLISUUS (V)

2021		KOKO MAA	Etelä-Pohjanmaa	Pirkanmaa	
	Bruttotulot	58 392	54 609	55 602	V
Akaa	54 535	alle	–	alle	2
Ikaalinen	48 600	alle	–	alle	2
Virrat	48 931	alle	–	alle	2
Alajärvi	53 269	alle	alle	–	2
Alavus	50 582	alle	alle	–	2
Kauhava	52 824	alle	alle	–	2

YRITYKSET JA TYÖPAIKAT (Y)

2021	Yrityskanta	Väestö 18–64-v.	Yrityksiä/ väestö	Työpaikka- omavaraisuus	
Pirkanmaa	39 902	312 602	0,128	97,2	
Etelä-Pohjanmaa	16 221	103 118	0,157	98	Y
Akaa	1 192	9 032	0,132	69,0	1
Alajärvi	805	4 633	0,174	101,1	0
Alavus	851	5 591	0,152	98,6	1
Ikaalinen	712	3 467	0,205	87,6	1
Kauhava	1 533	7 789	0,197	101,5	0
Virrat	598	3 073	0,195	98,3	0

TYÖTTÖMYYS (T)

2021	18-64-v. yhteensä	Työvoima	Työlliset	Työttömät	Työllisyys- aste	Työttömyys- aste	
Pirkanmaan ELY-keskus	312 602	253 537	229 843	23 694	73,53	9,35	T
Akaa	9 032	7 598	6 937	661	76,80	8,70	0
Ikaalinen	3 467	2 743	2 454	289	70,78	10,54	1
Virrat	3 073	2 554	2 329	225	75,79	8,81	0
Etelä- Pohjanmaan ELY-keskus	103 118	85 288	78 855	6 433	76,47	7,54	
Alajärvi	4 633	3 701	3 393	308	73,24	8,32	1
Alavus	5 591	4 530	4 215	315	75,39	6,95	0
Kauhava	7 789	6 481	6 007	474	77,12	7,31	0

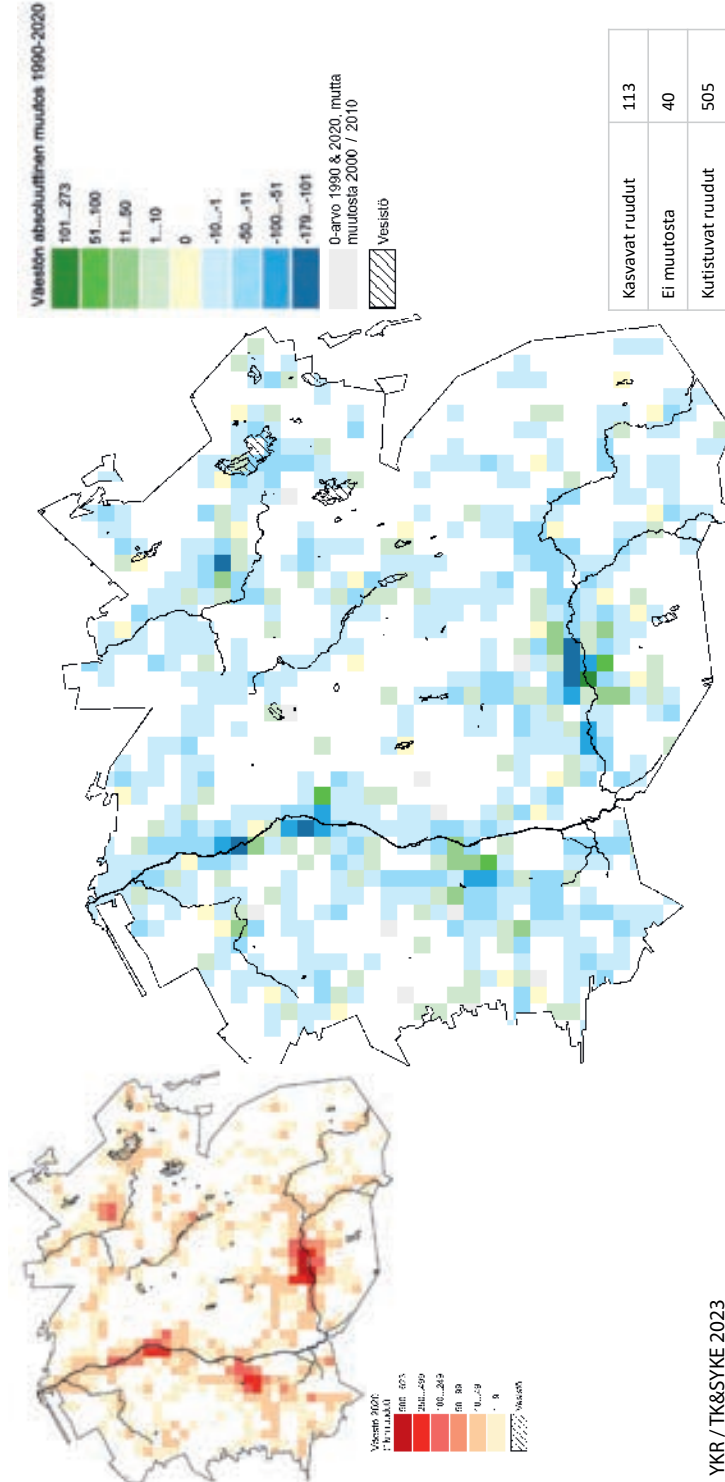
PERIFEERISYYS (P)

14.4.2023	Matka-aika lähimpään keskukseen (min)		Päivässä yhteyksiä Seinäjoki tai Tre			P (lask.)	P
	Autolla	Joukkoliikenne	Linja-auto	Juna	Yht.		
Akaa	30-60	15-30	4	90	94	0	0
Alajärvi	30-60	60-120	4	0	4	0,75	1
Alavus	30-60	30-60	8	9	17	0,25	0
Ikaalinen	30-60	60-120	26	0	26	0,5	1
Kauhava	30-60	15-30	11	11	22	0,25	0
Virrat	60-120	120-240	6	0	6	1,5	2

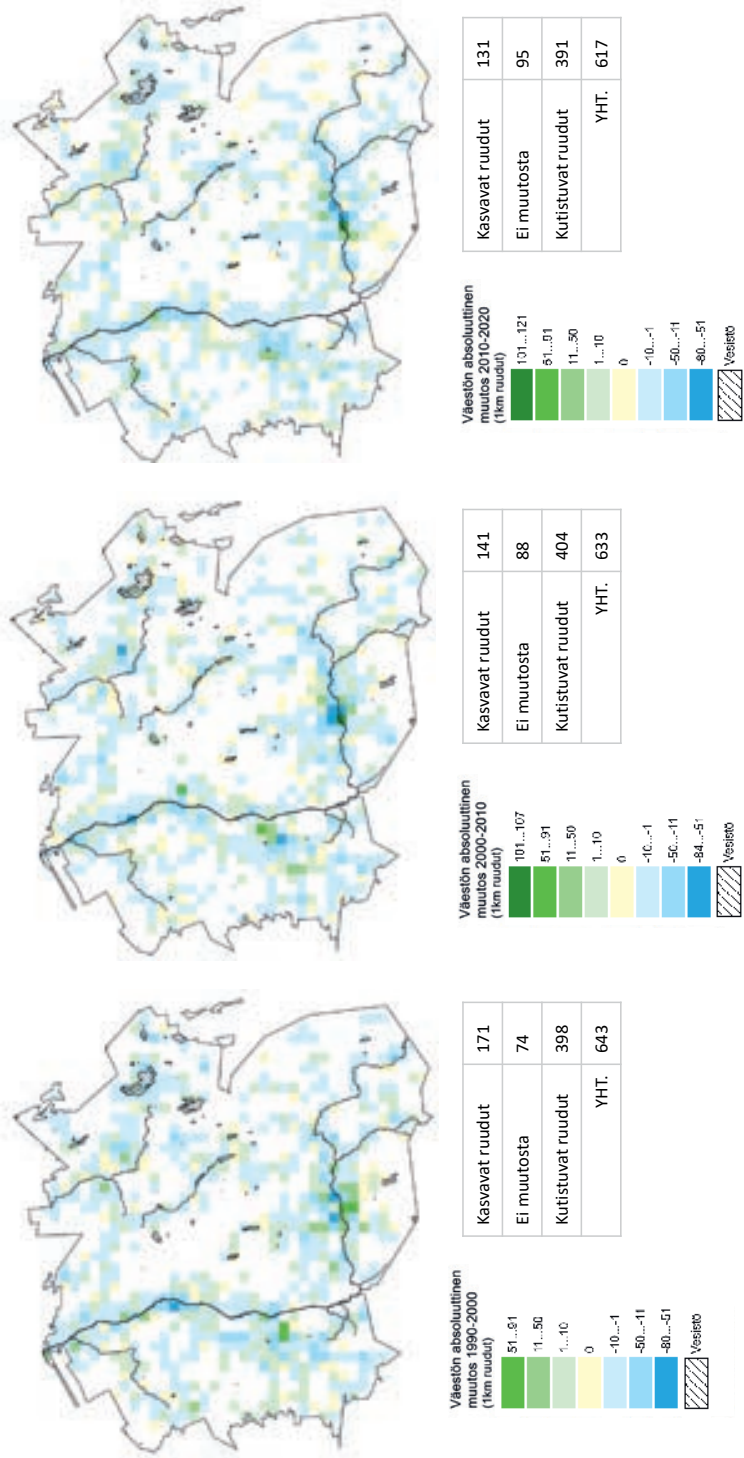
LIITE 2:

Kauhavan tilallis-ajallisten analyysien kartta-aineisto

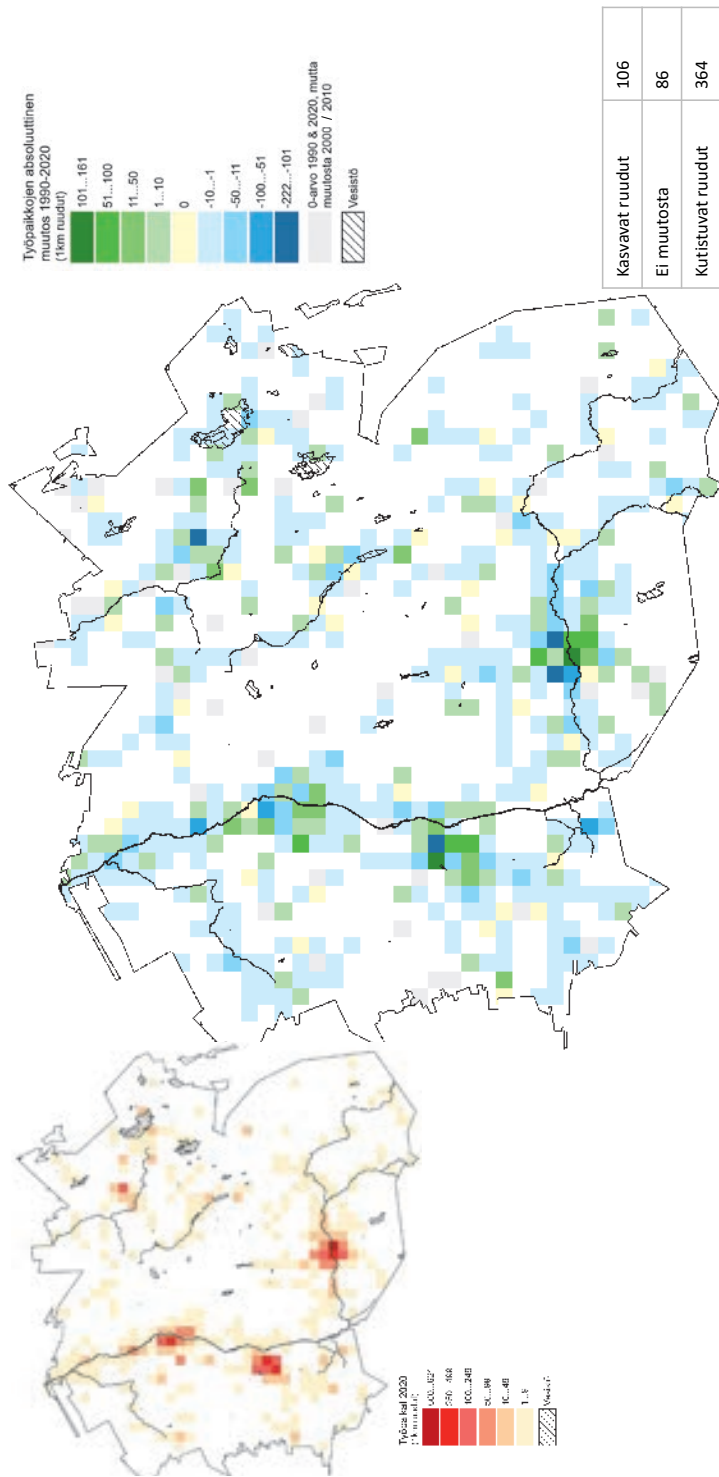
Väestön absoluuttinen muutos 1990–2020

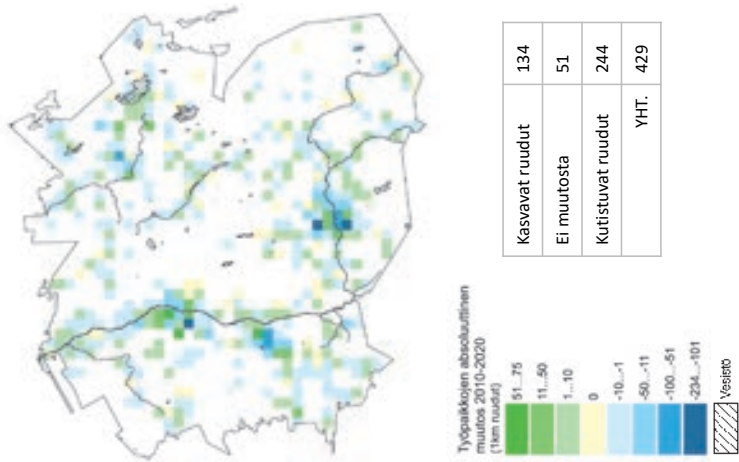
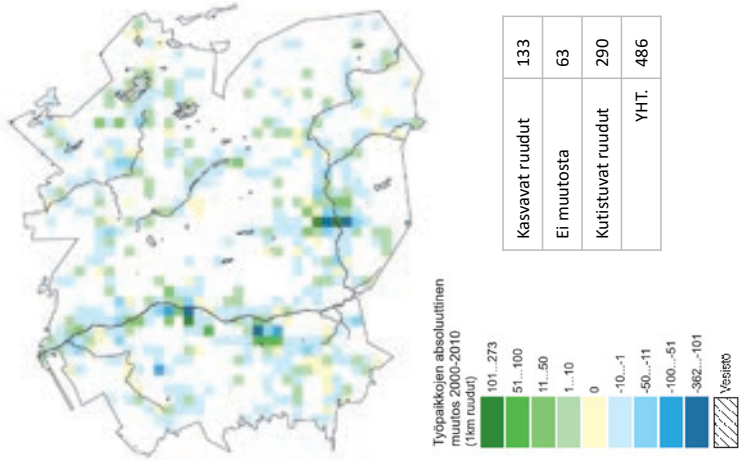
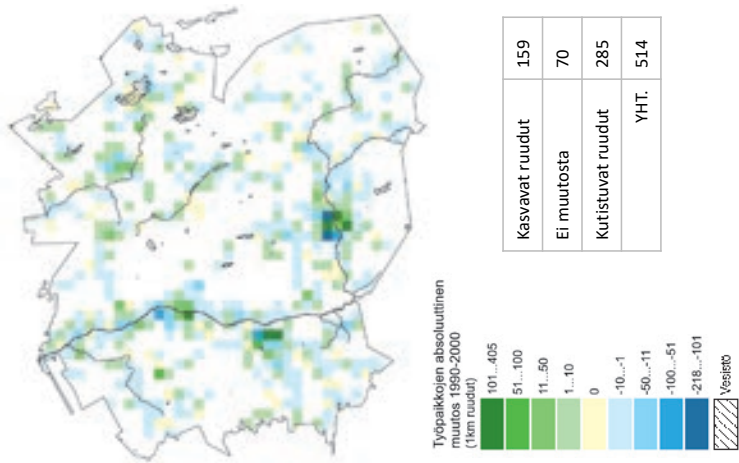
Väestön absoluuttinen muutos

Työpaikkojen määrän absoluuttinen muutos 1990–2020

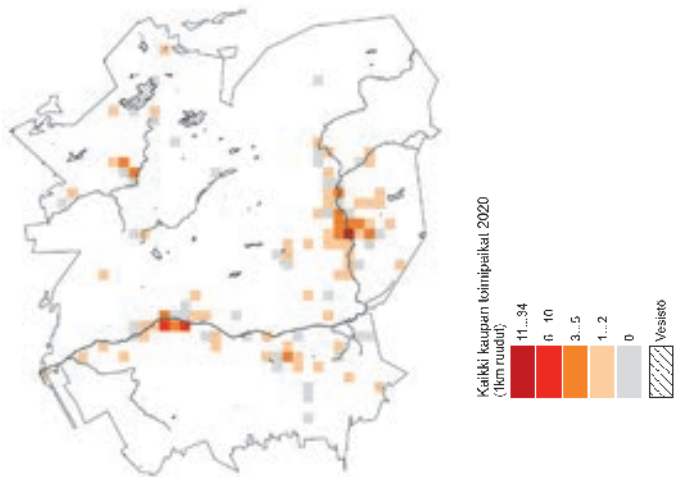
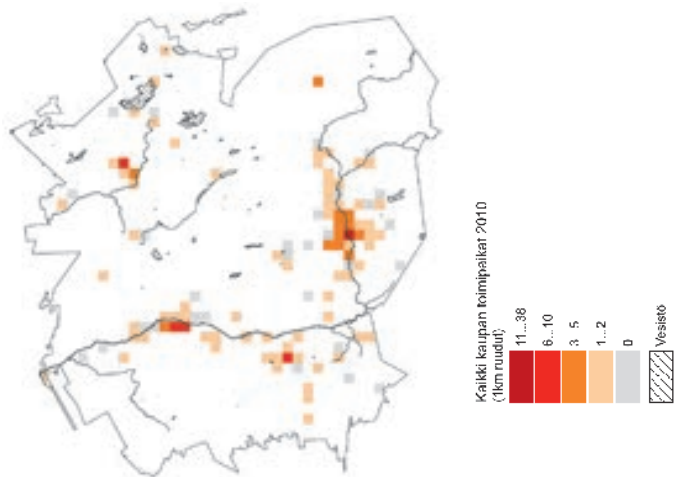
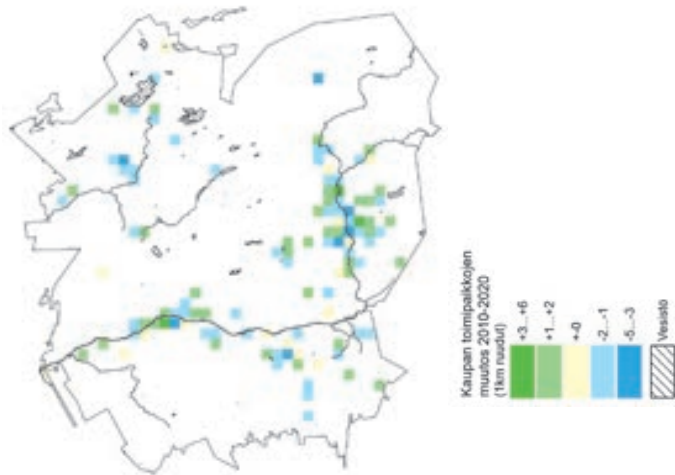

Työpaikkojen määrän absoluuttinen muutos

Kaupan toimipaikat

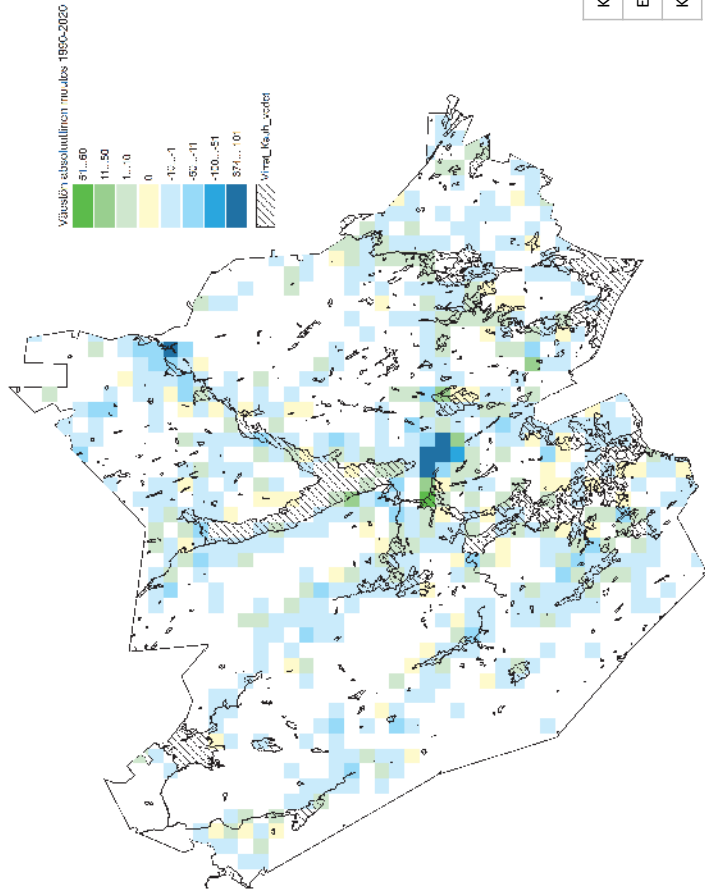
TOL 2008, luokka G

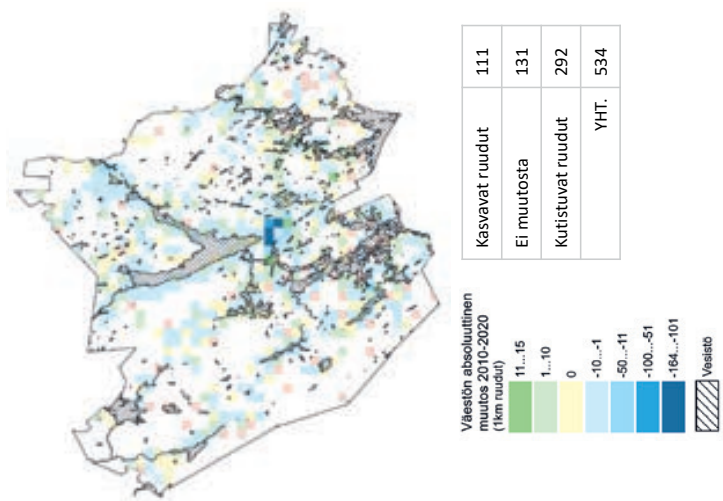
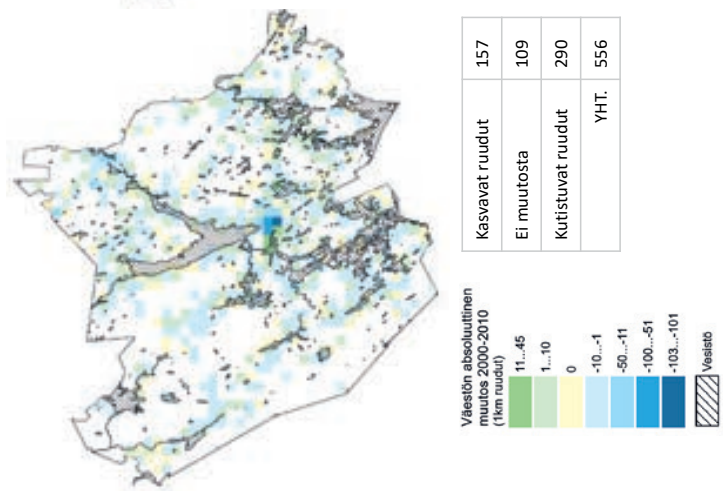
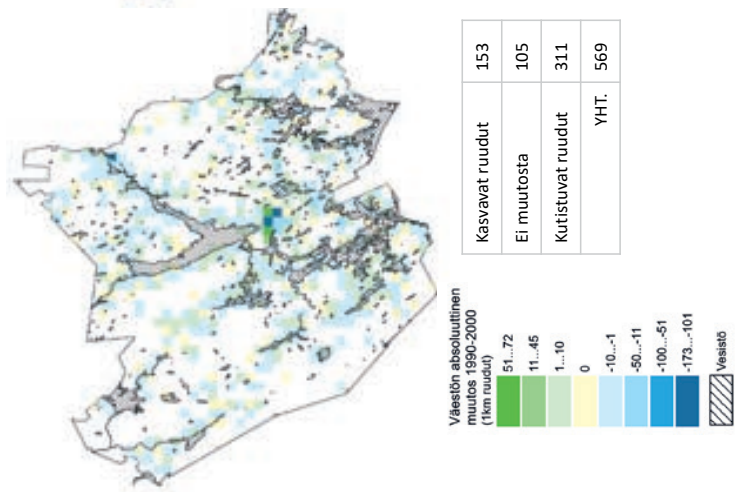
LIITE 3:

Virtain tilallis-ajallisten analyysien kartta-aineisto

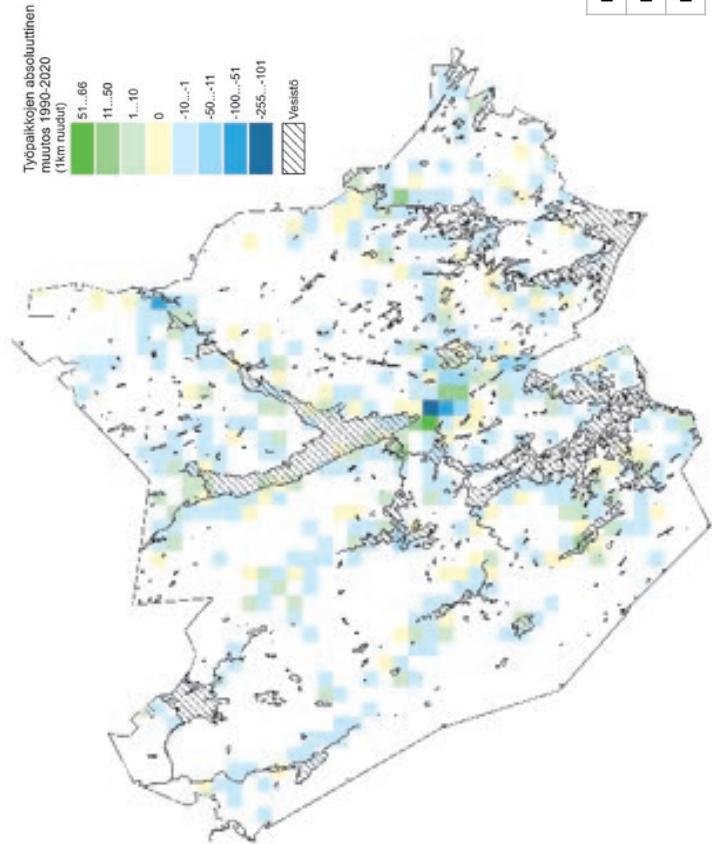
Väestön absoluuttinen muutos 1990–2020

Väestön absoluuttinen muutos

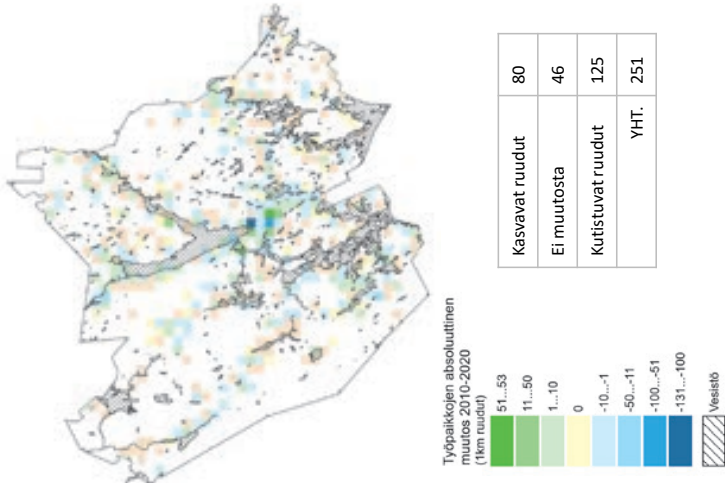
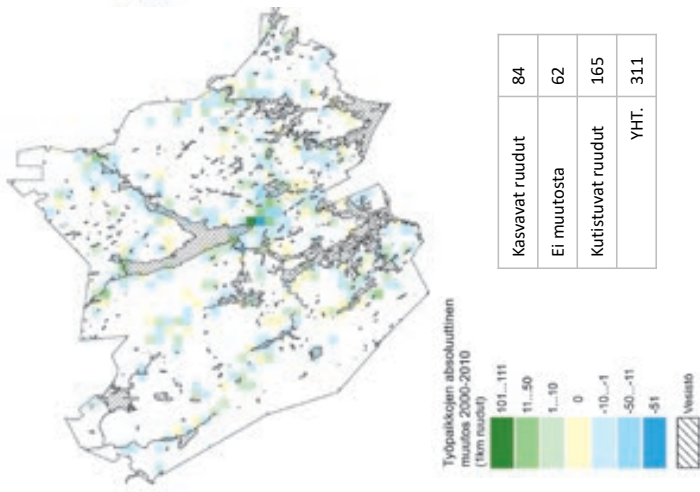
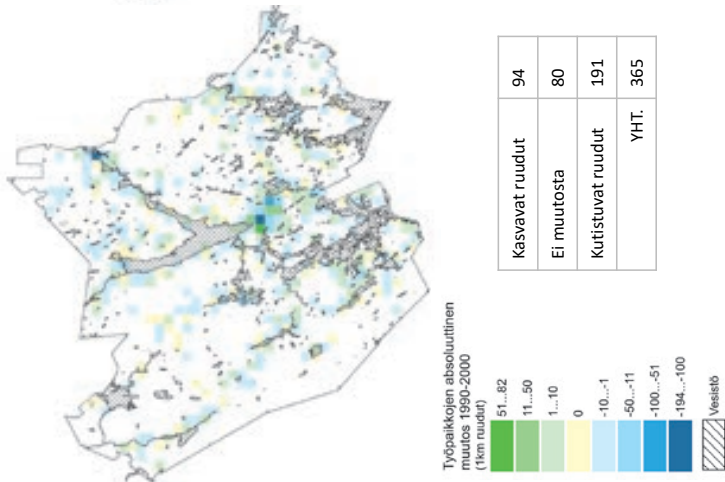

Työpaikkojen määrän absoluuttinen muutos 1990–2020

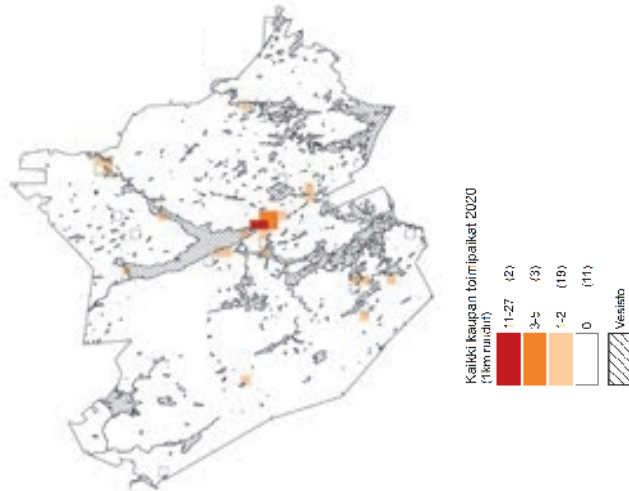
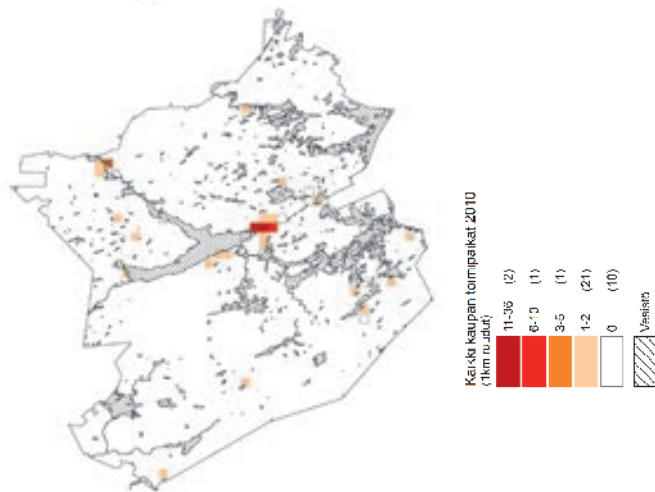
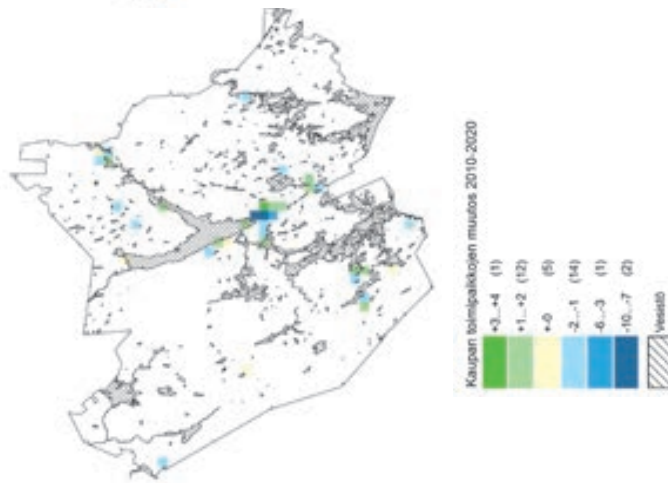
Kasvavat ruudut	70
Ei muutosta	80
Kutistuvat ruudut	260

Työpaikkojen määrän absoluuttinen muutos

Kaupun toimipaikat

TOL 2008, luokka G

LIITE 4:

Elinvoimamittarien laajennus

Muutos, muuntautumiskyky ja ketteryys osana kunnan/kaupungin elinvoimaa?

Kosunen ym. (2023) kuntien elinvoimaa ja maankäyttöä käsittelevässä tutkimuksessa pyydettiin haastateltavia määrittelemään elinvoima. Elinvoima yhdistettiin useimmiten elinkeinoihin, yritystoimintaan ja työpaikkoihin, mutta myös palveluihin. Paikallisuus ja kyky uudistua nousivat myös kuntien vastauksista. Ennen kaikkea elinvoima nähtiin systeemisenä, elinvoiman eri osa-alueita yhdistävänä kokonaisuutena.

Seuraavassa on hankkeen sivutuote, ehdotus ”elinvoiman täydennetyksi luennaksi” eli eri lähteistä koottujen, etupäässä määrällisten indikaattoreiden (KARVI 2022:n yhteydessä tehty tarkastelu, Aro ym.) täydentäminen laadullisilla indikaattoreilla, joilla mitataan muutosta, dynaamisuutta ja resilienssiä, sekä edelleen ns. laajan elinvoimakäsityksen (inhimilliset elinvoima-indikaattorit, ks. Kosunen ym. 2023) täydentäminen kaupunkiympäristön spatiaalisilla indikaattoreilla, jotka mittaavat myös muuntautumiskykyä (muutospotentiaaleja, vuorovaikutusta) ja monihyötyjä.

Liitetaulukko 4.1

Aron ym. kooste erilaisista elinvoimaisuuden määrällisistä mittareista (Aro ym. 2022, 7: Kouluverkkomuutosten elinvoimavaikutukset kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti maaseutu- ja saaristoalueella, dokumentin liite 2: Tilastollinen tarkastelu, KARVI, MDI Public Oy)

Elinvoiman osatekijöitä	Alueiden resurssit	Elinvoiman ja resurssin mittaaminen
Väestöllinen vetovoima	Väestö	Väestön muutoksen osatekijät, väestön rakenteet, väestön ikäsuhte, väestöllinen huoltosuhte, (kaavoitus)
Taloukasvu	Talouden tuotannon tekijät	Työikäinen väestö, työpaikat, avoimet työpaikat, työllisyys, työttömyys, yrityskanta, (yritysten toimipaikat), (yritysten liikevaihto), koulutus rakenne, taloudellinen tuottavuus, alueen bkt, investoinnit alueelle
Kuntatalous	Kunnallistalous (alueen ollessa kunta)	Tulot ja menot, taloudellinen huoltosuhte
Toimintaympäristö	Elinkeinorakenne, osaaminen sekä koulutuslaitokset ja -palvelut, alueen infrastruktuuri ja instituutiot	Toimialarakenne, yrittäjien osuus, talouden sektoreiden osuudet, koulutus rakenne, koulutuslaitokset, kilpailukyvyyn mittarit (esim. yksikkötyökustannus), (väestön tiheys), etäisyys suuriin keskuksiin, (TKI-toiminta)
Yhteisöllisyys	Organisaatioiden vuorovaikutusalustat, päätöksenteon demokratisointi	(Kunnan toimijoiden (yritykset, järjestöt, vuorovaikutuksen alustat), (tuloerot (GIN-kerroin), (vaalien äänestysprosentit)

Liitetaulukko 4.2

PILKKU-hankkeen hahmotelma elinvoimamittareiden laajentamiseksi: Aro ym. (2022) koosteen mittareille tehty dynaaminen luenta. Elinvoiman laadullisessa arvioinnissa otetaan huomioon perinteisten mittareiden lisäksi spatiaalisuus ja resilienssi.

Elinvoiman osatekijä	Alueiden resurssit	Elinvoiman ja resurssin mittaaminen
Väestöllinen veto- ja pitovoima	vakituinen väestö, kausiväestö, matkailijat, palvelujen monipuolisuus	monipaikkaiset asukkaat, väestön monimuotoisuus, nettomuutto, asuntotarjonnan määrä ja monipuolisuus, majoitustilojen määrä ja käyttöaste, palvelujen määrä (fyysiset ja digitaaliset palvelut)
Talouden uudistuminen ja hyvinvoinnin kasvu	talouden tuotantotekijöiden muutuskäkyvyys, vihreät alat, luovat alat	monihyödyt, työllisten määrä, uudet yritykset, yrityskentän vihreä siirtymä, kulttuuritoimijoiden määrä, koettu hyvinvointi, asumistyytyväisyys, hyvinvointikertomuksen indikaattorit
Kaupunkitalous	tasapainoinen talous, bufferit, ketteryys	tulot ja menot, lyhyen ja pitkän tähtäimen investointihyödyt, taloudellinen huoltosuhde
Elinkeinorakenne ja instituutiot	elinkeinorakenteen monimuotoisuus, elinkeinorakenteen uusiutuminen, palvelu-innovaatiot, osaamisen muutos, kouluverkko ja verkkokoulu, instituutioiden ketteryys, resurssien verkostot ja ketjut	toimialojen ekosysteemit, talouden sektoreiden synergiat ja muutos, oppiminen ja taidot, koulutuslaitosten yhteistyö, yhteistyökyvyn mittarit, väestön saavutettavuus, työvoiman saatavuus ja rakenne, TKI-toiminnan tuloksellisuus ja jatkuvuus
Yhteistyö ja yhteisöllisyys	toimijaverkostot, toiminnan vaikuttavuus, toiminnan avoimuus ja läpinäkyvyys, päätöksenteon demokratisoinnin tilat ja prosessit, hybridihallinto, kansalaisfoorumit, itseorganisoituvat asukkaat, kuntayhteistyö, yhdistystoiminta	yhteistyön tulokset ja jatkuvuus, kansalaislähtöiset hankkeet ja niiden skaalautuminen, asukastoiminnan tulokset, yhteistilojen käyttöaste, sallivuus, vaikuttamiskanavat, päätöksenteon saavutettavuus
Kaupunkisysteemi, infrastruktuurit ja rakennettu ympäristö	infrastruktuurien kattavuus ja kytkeytyneisyys, liikenneyhteydet, energiaomavaraisuus, kiinteistöjen kunto ja käyttöaste, rakentamisen laatu, kulttuuriperinnön ylläpito	verkostojen kytkeytyneisyys, keskusten keskinäinen saavutettavuus, kiinteistöjen monikäyttöisyys, vajaakäyttöiset rakennukset, asumismuotojen vaihtoehdot, muunneltavuus, monimuotoisuus, esteettömyys, kulkumuotojen monipuolisuus, liikenteen päästöt, ympäristön koettu laatu
Viher- ja siniympäristö ja hiilinielut	viher- ja virkistysalueet, kaupunkivihreä, vesistöt, ulkoilureitistöt	ekosysteemipalvelut, biodiversiteetti, hiilitase, sini- ja viherverkostot, lähiympäristön virkistysalueiden määrä ja laatu, vesistöjen kunto

Kunnallisan kehittämissätiön tutkimusjulkaisujen sarjassa ovat ilmestyneet

- 1 Pirjo Mäkinen
KUNTARAKENNESELVITYS (1992)
- 2 HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN TULEVAISUUS
Kolme näkökulmaa (1992)
- 3 Maria Lindbom
KUNNAT JA EUROOPPALAINEN ALUEKEHITYS (1994)
- 4 Jukka Jääskeläinen
KUNTA, KÄYTTÄJÄ, MARKKINAVOIMA
Kunnallisen monopolin ohjaus ja johtaminen (1994)
- 5 Torsti Kivistö
KEHITYKSEN MEGATRENDIT JA KUNTIEN TULEVAISUUS
Kohti ihmisläheistä kansalaisyhteiskuntaa (1995)
- 6 Kari Ilmonen–Jouni Kaipainen–Timo Tohmo
KUNTA JA MUSIIKKIJUHLAT (1995)
- 7 Juhani Laurinkari–Pauli Niemelä–Olli Pusa–Sakari Kainulainen
KUNTA VALINTATILANTEESSA
Kuka tuottaa ja rahoittaa palvelut? (1995)
- 8 Pirjo Mäkinen
KUNNALLISEN ITSEHALLINNON JÄLJILLÄ (1995)
- 9 Arvo Myllymäki–Asko Uoti
LEIKKAUKSET KUNTIEN UHKANA
Vaikeutuuko peruspalvelujen järjestäminen? (1995)
- 10 Heikki Helin–Markku Hyypiä–Markku Lankinen
ERILAISET KUNNAT
Kustannuserojen taustat (1996)
- 11 Juhani Laurinkari–Tuula Laukkanen–Antti Miettinen–Olli Pusa
VAIHTOEHDOKSI OSUUSKUNTA
– yhteisö kunnan palvelutuotannossa (1997)
- 12 Jari Hyvärinen–Paavo Okko
EMU – ALUEELLISET VAIKUTUKSET JA KUNTATALOUS (1997)
- 13 Arvo Myllymäki–Juha Salomaa–Virpi Poikkeus
MUUTTUMATON – MUUTTUVA KANSANELÄKELAITOS (1997)
- 14 Petri Böckerman
ALUEET TYÖTTÖMYYDEN KURIMUKSESSA (1998)
- 15 Heikki Helin–Seppo Laakso–Markku Lankinen–Ilkka Susiluoto
MUUTTOLIIKE JA KUNNAT (1998)

- 16 Kari Neilimo
STRATEGIAPROSESSIN KEHITTÄMINEN MAAKUNTATASOLLA
– case Pirkanmaa (1998)
- 17 Hannu Pirkola
RAKENNERAHASTOT
– ohjelmien valmistelu, täytäntöönpano ja valvonta (1998)
- 18 Marja-Liisa Nyholm–Heikki Suominen
PALVELUVERKOSSA YÖTÄPÄIVÄÄ (1999)
- 19 Jarmo J. Hukka–Tapio S. Katko
YKSITYISTÄMINEN VESIHUOLLOSSA? (1999)
- 20 Salme Näsi–Juha Keurulainen
KUNNAN KIRJANPITOUUDISTUS (1999)
- 21 Heikki Heikkilä–Risto Kunelius
JULKISUUSKOE
Kansalaiskeskustelun opetuksia koneistoille (2000)
- 22 Marjaana Kopperi
VASTUU HYVINVOINNISTA (2000)
- 23 Lauri Hautamäki
MAASEUDUN MENESTYJÄT
Yritykset kehityksen vetureina (2000)
- 24 Paavo Okko–Asko Miettälä–Elias Oikarinen
MUUTTOLIIKE PAKOTTAA RAKENNEMUUTOKSEEN (2000)
- 25 Olavi Borg
TIEDON VAJE KUNNISSA (2000)
- 26 Max Arhippainen–Perttu Pyykkönen
KIINTEISTÖVERO KUNNALLISTALOUDESSA (2000)
- 27 Petri Böckerman
TYÖPAIKKOJEN SYNTYMINEN
JA HÄVIÄMINEN MAAKUNNISSA (2001)
- 28 Aimo Rynnänen
KUNTAYHTEISÖN JOHTAMINEN (2001)
- 29 Ilkka Ruostetsaari–Jari Holttinen
LUOTTAMUSHENKILÖ JA VALTA
Edustuksellisen kunnallisdemokratian mahdollisuudet (2001)
- 30 Terho Pursiainen
KUNTAETIIKKA
Kunnallisen arvokeskustelun kritiikkiä (2001)
- 31 Timo Tohmo–Jari Ritsilä–Tuomo Nenonen–Mika Haapanen
JARRUA MUUTTOLIIKKEELLE (2001)

- 32 Arvo Myllymäki–Eija Tetri
RAHA-AUTOMAATTIYHDISTYS KANSALAISPALVELUJEN
RAHOITTAJANA (2001)
- 33 Anu Pekki–Tuula Tamminen
LAPSEN EHDOILLA (2002)
- 34 Lauri Hautamäki
TEOLLISTUVA MAASEUTU
– menestyvät yritykset maaseudun voimavarana (2002)
- 35 Pertti Kettunen
KUNTIEN ELOONJÄÄMISEN TAITO (2002)
- 36 MAAKUNTIEN MERKITYS JA TEHTÄVÄT (2003)
- 37 Marko Taipale–Max Arhippainen
ANSIOTULOVÄHENNYS, JAETTAVAT YRITYSTULOT
JA KUNTIEN VEROPOHJA (2003)
- 38 Jukka Lassila–Tarmo Valkonen
HOIVARAHASTO (2003)
- 39 Pekka Kettunen
OSALLISTUA VAI VAIKUTTAA? (2004)
- 40 Arto Ikola–Timo Rothovius–Petri Sahlström
YRITYSTOIMINNAN TUKEMINEN KUNNISSA (2004)
- 41 Päivi Kuosmanen–Pentti Meklin–Tuija Rajala–Maarit Sihvonen
KUNNAT ERIKOISSAIRAANHOIDOSTA SOPIMASSA (2004)
- 42 Pauli Niemelä
SOSIAALINEN PÄÄOMA SUOMEN KUNNISSA (2004)
- 43 Ilkka Ruostetsaari–Jari Holttinen
TARKASTUSLAUTAKUNTA KUNNAN PÄÄTÖKSENTEOSSA (2004)
- 44 Aimo Ryytänen
KUNNAT VALTION VALVONNASSA (2004)
- 45 Antti Peltokorpi–Jaakko Kujala–Paul Lillrank
KESKENERÄISEN POTILAAN KUSTANNUKSET
Menetelmä kunnille terveyspalveluiden tuotannon suunnitteluun ja
ohjaukseen (2004)
- 46 Pentti Puoskari
KUNTA JA AMMATTIKORKEAKOULU (2004)
- 47 Timo Nurmi
KUNTIEN ARVOPERHEET (2005)
- 48 Jarna Heinonen–Kaisu Paasio
SISÄINEN YRITTÄJYYS KUNTATYÖSSÄ (2005)

- 49 Soili Keskinen
TUTKIMUS ALAISTAIDOISTA KUNNISSA
(verkkojulkaisu 2005)
- 50 Heikki A. Loikkanen–Ilkka Susiluoto
PALJONKO VERORAHOILLA SAA? (2005)
- 51 Arvo Myllymäki–Päivi Kalliokoski
VALTIO, KUNTA JA EUROOPAN UNIONI
Unionijäsenyyden vaikutus valtion ja kuntien taloudelliseen
pääösvaltaan (2006)
- 52 Aini Pehkonen
MAAHANMUUTTAJAN KOTIKUNTA (2006)
- 53 Toivo Pihlajaniemi
KUNTARAKENNE MURROKSESSA
(verkkojulkaisu 2006)
- 54 Satu Nivalainen
PENDELÖINKÖ VAI MUUTANKO?
Työvoiman liikkuvuus kuntien välillä (2006)
- 55 Jouni Kaipainen
KUNTIEN ROSKASOTA (2006)
- 56 Vesa Vesterinen
KUNTA JA YHTIÖITTÄMINEN (2006)
- 57 Maria Solakivi–Matti Virén
KUNTIEN HENKILÖSTÖ, TEHOKKUUS JA KUNTAKOKO (2006)
- 58 Jarmo J. Hukka–Tapio S. Katko
VESIHUOLLON HAAVOITTUVUUS
(verkkojulkaisu 2007)
- 59 Elina Viitanen–Lauri Kokkinen–Anne Konu–Outi Simonen–
Juha V. Virtanen–Juhani Lehto
JOHTAJANA SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA (2007)
- 60 Jouni Ponnikas–Timo Tiainen–Johanna Hätälä–Jarmo Rusanen
SUOMI JA ALUEET 2030
– toteutunut kehitys, ennakointia ja skenaariot (2010)
- 61 Ritva Pihlaja
KOLMAS SEKTORI JA JULKINEN VALTA (2010)
- 62 Pekka Pietilä–Tapio Katko–Vuokko Kurki
VESI KUNTAYHTEISTYÖN VOITELUAINEENA (2010)
- 63 Pasi Holm–Janne Huovari
KUNNAT VEROUUDISTUKSEN MAKSAJINA? (2011)
- 64 Irene Roivainen–Jari Heinonen–Satu Ylinen
KÖYHÄ BYROKRATIAN RATTAISSA (2011)

- 65 Anu Hakonen–Kiisa Hulkko-Nyman
KUNNASTA HOUKUTTELEVA TYÖPAIKKA? (2011)
- 66 Markku Sotarauta–Toni Saarivirta–Jari Kolehmainen
MIKÄ ESTÄÄ KUNTIEN UUDISTUMISTA? (2012)
- 67 Eero Lehto
VOIKO ÄÄNESTÄMÄLLÄ VAIKUTTAA KUNTAVEROIHIN? (2012)
- 68 Kirsi Kuusinen-James
TUOKO PALVELUSETELI VALINNANVAPAUTTA? (2012)
- 69 Leena Forma–Marja Jylhä–Mari Aaltonen–Jani Raitanen–
Pekka Rissanen
VANHUUDEN VIIMEISET VUODET
– pitkäaikaishoito ja siirtymät hoitopaikkojen välillä (2012)
- 70 Niina Mäntylä–Jonna Kivelä–Seija Ollila–Laura Perttola
PELASTAKAA KOULUKIUSATTU!
– koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkas-
telussa (2013)
- 71 Juhani Laurinkari – Kirsi Rönkä – Anja Saarinen – Veli-Matti Poutanen
PALVELUT TOIMIMAAN
– tapaturmissa vammautuneiden nuorten puheenvuoro (2013)
- 72 Signe Jauhiainen–Janne Huovari
KUNTARAKENNE JA ALUEIDEN ELINVOIMA
– laskelmia väestöstä, työpaikoista ja kuntataloudesta (2013)
- 73 Riitta Laakso
MISTÄ KOTI HUOSTAANOTETULLE LAPSELLE?
(verkkajulkaisu 2013)
- 74 Vuokko Niiranen–Minna Joensuu–Mika Martikainen
MILLÄ TIEDOLLA KUNTIA JOHDETAAN? (2013)
- 75 Niko Hatakka–Erkka Railo–Sini Ruohonen
KUNTAVAALIT 2012 MEDIASSA (2013)
- 76 Hannu Kytö ja Monika Kral-Leszczynska
MUUTTOLIIKKEEN VOITTAJAT JA HÄVIÄJÄT
– tutkimus alueiden välisistä muuttovirroista (2013)
- 77 Sakarias Sokka, Anita Kangas, Hannu Itkonen, Pertti Matilainen &
Petteri Räisänen
HYVINVOINTIA MYÖS KULTTUURI- JA LIIKUNTAPALVELUISTA
(2014)
- 78 Petra Kinnula, Teemu Malmi & Erkki Vauramo
SISÄLTÖÄ SOTE-UUDISTUKSEEN
Tunnuslukuja terveydenhuollon suunnitteluun (2014)
- 79 Hagen Henrý, Jarmo Hänninen, Seija Paksu ja Päivi Pylkkänen
OSUUSTOIMINNASTA VALOA VANHUSPALVELUIHIN (2014)

- 80 Toni Mättö, Jukka Pellinen, Antti Rautiainen ja Kari Sippola
TALOUSOHJAUS TERVEYSASEMILLA
– näennäisohjaus luo näennäistehokkuutta (2014)
- 81 Tuija Rajala ja Jari Tammi
BUDJETOINTIA KUNTIEN MUUTOSKIERTEESSÄ (2014)
- 82 Petra Kinnula, Teemu Malmi & Erkki Vauramo
SAADAANKO SOTE-UUDISTUKSELLA TASALAATUA? (2014)
- 83 Maria Ohisalo & Juho Saari
KUKA SEISOO LEIPÄJONOSSA?
Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa (2014)
- 84 Anna-Maria Isola, Elina Turunen, Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen
ja Heikki Hiilamo
SYRJÄYTNYT IHMINEN JA KUNTA (2015)
- 85 Heli Sjöblom-Immala
PUOLISONA MAAHANMUUTTAJA –
Monikulttuuristen perheiden viihtyminen Suomessa ja muutto-
suunnitelmat (2015)
- 86 Arttu Saarinen, Mervi Ruokolainen, Heikki Taimio, Jukka Pirttilä ja
Saija Mauno
PALVELUMOTIVAATIO JA TYÖHYVINVOINTI TERVEYDEN-
HUOLLOSSA (2015)
- 87 Olli-Pekka Viinamäki ja Maria Katajamäki
LUOTTAMUKSESTA ELINVOIMAA KUNNILLE (2015)
- 88 Seppo Penttilä, Janne Ruohonen, Asko Uoti ja Veikko Vahtera
KUNTAYHTIÖT LAINSÄÄDÄNNÖN RISTIAALLOKOSSA (2015)
- 89 Paula Saikkonen, Sanna Blomgren, Pekka Karjalainen ja Minna Kivipelto
POISTAAKO SOSIAALITYÖ HUONO-OSAISUUTTA? (2015)
- 90 Eija Kauppi, Niku Määttänen, Tomi Salminen ja Tarmo Valkonen
VANHUSTEN PITKÄAIKAISHOIDON TARVE VUOTEEN 2040
(2015)
- 91 Petra Kinnula, Teemu Malmi ja Erkki Vauramo
MITEN SOTE-UUDISTUS TOTEUTETAAN? (2015)
- 92 Jaana-Piia Mäkinen, Kirsi Heikkilä-Tammi ja Marja-Liisa Manka
MITEN KUNTAESIMIES VOI PARANTAA TYÖHYVINVOINTIA?
(2015)
- 93 Matti Rimpelä ja Markku Rimpelä (toimittajat)
SÄÄSTÖJÄ LAPSIPERHEIDEN PALVELUREMONTILLA (2015)
- 94 Tomi Venho
RAHASTAA, EI RAHASTA, RAHASTAA
– suomalaisen vaalirahoituksen seurantatutkimus (2015)

- 95 Riku Thilman, Timo Rothovius ja Jussi Nikkinen
KUNNAN SIJOITUSVARALLISUUDESTA JA SEN HALLINNASTA
(2016)
- 96 Tiina Rättilä ja Jarmo Rinne
KUNTADEMOKRATIA KAKSILLA RAITEILLA (2016)
- 97 Juha Lavapuro, Tuomas Ojanen, Pauli Rautiainen ja Virve Valtonen
SIVISTYKSELLISET JA SOSIAALISET PERUSOIKEUDET
SYRJÄKUNNISSA (2016)
- 98 Aleksi Koski ja Heikki Kuutti
LÄPINÄKYVYYS KUNNAN TOIMINNASSA
– tietopyyntöihin vastaaminen (2016)
- 99 Sari Tuuva-Hongisto, Ville Pöysä ja Päivi Armila
SYRJÄKYLIEN NUORET – unohdetut kuntalaiset? (2016)
- 100 Torsti Hyyryläinen ja Sofia Tuisku
SOSIAALISESTA MEDIASTA RATKAISUJA PAIKALLISEEN
VAIKUTTAMISEEN (2016)
- 101 Antti Syväjärvi, Jaana Leinonen, Anu Pruikkonen ja Rauno Korhonen
SOSIAALINEN MEDIA KUNTAJOHTAMISESSA (2017)
- 102 Petra Kinnula, Teemu Malmi ja Erkki Vauramo
MITÄ TUNNUSLUKUJA SOTE-ALUEEN JOHTAMISESSA
TARVITAAN? (2017)
- 103 Ilkka Koiranen, Aki Koivula, Arttu Saarinen ja Pekka Räsänen
PUOLUEIDEN RAKENTEET JA JÄSENISTÖN VERKOSTOT (2017)
- 104 Ari Lehtinen ja Ilkka Pyy (toim.)
MITÄ ON LAADULLINEN KAUPUNKISUUNNITTELU? (2017)
- 105 Sami Tantarimäki ja Anni Törhönen
KOULUVERKKO MUUTTUU,
ENTÄ KOULUVERKKOSUUNNITTELU? (2017)
- 106 Suvi Hakoinen, Pirjo Laitinen-Parkkonen ja Marja Airaksinen
LÄÄKEKAAOKSEN HALLINTA SOTE-MUUTOKSESSA
– nykytila, haasteet ja ratkaisuehdotukset (2017)
- 107 Tommi Oikarinen, Tomi Voutilainen, Anu Mutanen ja
Matti Muukkonen
KUNNALLINEN ITSEHALLINTO VALTION PURISTUKSESSA
(2018)
- 108 Sami Borg
KUNTAVAALITUTKIMUS 2017 (2018)
- 109 Lasse Oulasvirta, Lotta-Maria Sinervo ja Petra Haapala
VALTUUTETUT TALOUSINFORMAATION KÄYTTÄJINÄ (2019)

- 110 Anu Gretschel ja Sami Myllyniemi
KUULUMMEKO YHTEISKUNTAAN?
Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten käsityksiä
tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista (2020)
- 111 Niina Mäntylä, Ville Karjalainen, Maria Refors Legge ja
Hanna-Kaisa Pernaa
PUKKI KAALIMAAN VARTIJANA
– kuka valvoo peruskouluja? (2021)
- 112 Tomi Venho
KUNNALLINEN PUOLUETUKI (2022)
- 113 Sami Borg
KANSANVALTAA KORONAN VARJOSSA
Tutkimusraportti vuoden 2021 kuntavaaleista (2022)
- 114 Arja Kurvinen, Arja Jolkkonen, Virpi Lemponen ja Petri Kahila
PIENTEN KUNTIEN STRATEGIAT JA LUOVAT RATKAISUT
(2022)
- 115 Josefina Sipinen, Juuso Laine, Elina Kestilä-Kekkonen,
Sami Borg ja Åsa von Schoultz
KAMPANJA POIKKEUSOLOSUHTEISSA:
KUNTAVAALIEHDOKKAAT 2021(2022)
- 116 Sami Borg
ALUEVAALITUTKIMUS 2022
Tutkimus Suomen ensimmäisistä aluevaaleista (2023)
- 117 Hanna Kosunen, Sari Hirvonen-Kantola ja Helka-Liisa Hentilä
KUNTIEN MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU JA
ELINVOIMAHANKKEET (2023)
- 118 Minna Kivipelto, Mirka Elovainio, Hanna-Mari Heinonen,
Juulia Hietämäki, Signe Jauhiainen, Tuija Korpela, Heidi Sallinen,
Niina Tanner, Antti Teittinen, Timo Toikko ja Tarja Tolonen
TOIMEENTULOTUKI JA AIKUISSOSIAALITYÖ
Löytyykö keinoja toimeentulotuen tarpeen vähentämiseen? (2023)
- 119 Janne Ruohonen, Veikko Vahtera, Jaakko Rönkkö ja Annu Jaakkola
KUNTAYHTIÖIDEN TARKASTUKSEN JA ARVIOINNIN
ORGANISOINTI JA LÄPINÄKYVYYS
- 120 Päivi Armila, Terhi Halonen, Ari Sivenius ja Santtu Haantio
SYRJÄSEUTU LASTEN JA NUORTEN LIIKKUMISEN TILANA
STOP! Tässä seison enkä muuta voi? -tutkimushankkeen loppuraportti
(2024)
- 121 Tiina Mäkelä, Marja Kankaanranta, Takumi Yada ja Elma Hyöky
OPETTAJIEN NÄKEMYKSIÄ OPETUS-OPPIMISPROSESSEJA JA
HYVINVOINTIA EDISTÄVISTÄ OPPIMISYMPÄRISTÖISTÄ
ERI KOULUTUSASTEILLA (2024)

- 122 Johanna Sinkkonen, Anni Jäntti, Kaisa Kurkela ja Akseli Tiensuu
KUNTIEN DEMOKRATIAROOI MUUTOKSESSA
Vanhusneuvostojen muuttuva rooli kuntien demokratiamuutoksen
heijastumana (2024)
- 123 Arja Jolkkonen, Arja Kurvinen ja Virpi Lemponen
KUNTIEN MUUTTUVA ROOLI TYÖLLISYYS- JA
ELINKEINOPALVELUISSA (2025)
- 124 Pauliina Hongisto, Mira Kalalahti ja Janne Varjo
ETÄOPETUS PERUSOPETUKSEN JÄRJESTÄMISESSÄ (2025)
- 125 Kaisa Pihlainen, Emmi Kujala, Camilla Svens-Liavåg, Inka Turunen ja
Kristina Ström
YHDENVERTAINEN OPPIMISEN TUKI LUKIOSSA
LIKVÄRDIGT STÖD FÖR LÄRANDE I GYMNASIET (2025)
- 126 Annuska Rantanen, Jaana Vanhatalo ja Ari Hynynen
PIKKUKAUPUNKIEN LAADULLISET KASVU-URAT (2025)

KAKS – Kunnallisan kehittämissäätiö rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on tukea ja parantaa kuntien ja niiden organisaatioiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluulotonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kolme julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan tekijätahon omissa julkaisusarjoissa.

Julkaisut-sarja, jossa esitellään tutkimustietoa tai yhteiskunnallisia keskustelun avauksia.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme www.kaks.fi.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitus-
tuotoilla.

Osoite	Fredrikinkatu 61 A 00100 Helsinki
Toimitusjohtaja	Jenni Airaksinen, jenni.airaksinen@kaks.fi , p. 050 533 2002
Tutkimuspäällikkö	Sami Borg, sami.borg@kaks.fi , p. 050 345 0811
Taluspäällikkö	Maarit Vaittinen, maarit.vaittinen@kaks.fi , p. 040 716 4807
Viestintäpäällikkö	Satu Perjo, satu.perjo@kaks.fi , p. 0400 720 874

Tutustu kotisivuihimme (www.kaks.fi)!

Annuska Rantanen, Jaana Vanhatalo ja Ari Hynynen

Pikkukaupunkien laadulliset kasvu-urat

Pieniä kaupunkeja ei rohkaista kehittymään omista lähtökohdistaan, vaan ne hakevat helposti kasvun malleja suuremmista kaupungeista. PILKKU-hankkeessa pyrittiin löytämään pikkukaupungeille vaihtoehtoisia tapoja luoda omanlaistansa urbanismia. Tavoitteena oli innostaa kaupunkeja pohtimaan, mitä niiden paikallisia voimavaroja ne voivat hyödyntää väestön ja talouden supistumisen olosuhteissa.

Tutkimuksen kohdekaupunkeina olivat Alajärvi, Alavus ja Kauhava Etelä-Pohjanmaalta sekä Akaa, Ikaalinen ja Virrat Pirkanmaalta. Tutkimuksessa havainnoitiin kaupunkien nyky- ja mahdollisuustilaa tarkastelemalla supistumiskehitystä, kaupunkikehittämisen tahtotilaa ja kestävyysnäkökulmaa. Havaintojen ja kaupunkien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta hankkeessa kehitettiin kaupunkien strategiatyöhön resilienssiin ja resurssitehokkuuteen perustuva navigaatiotyökalu.

kaks.fi
KUNNALLISALAN
KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

9 789523 491465

Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu 2025
ISBN 978-952-349-146-5 (nid)
ISBN 978-952-349-147-2 (pdf)
ISSN 1235-6956